TÜRK KLASİKLERİ-ROMAN

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Cezmi

NAMIK KEMAL

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

Levent Şahverdi Arşivi

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3693
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2515

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Doç.Dr. Gökhan Tunç

EDİTÖR
Prof.Dr. Emine Kolaç

OSMANLI HARFLERİNDEN
LATİN HARFLERİNE
ÇEVİRİ VE SÖZLÜK
Okt.Dr. Ezgi Aslan
Okt.Dr. Mustafa Ever
Okt. Gönül Yüksel

GÖRSEL TASARIM KOORDİNATÖRÜ
Doç.Dr. Halit Turgay Ünalan

GRAFİK TASARIM
Uzm. Dilek Erdoğan Aydın

İLLUSTRASYON VE
KAPAK TASARIMI
Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

DİZGİ VE GRAFİK UYGULAMA
Mehmet Emin Yüksel
Selin Çakır
Burak Arslan
Gülşah Sokum
Gül Akar
Sinem Yüksel
Elif Erken
Emin Bakan

Türk Klasikleri - Roman

CIP-Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi
1. Baskı

Namık Kemal, 1840-1888
Cezmi

İ. E. a. II. Kolaç, Emine III. Dizi: Anadolu Üniversitesi. Açıköğretim Fakültesi yayınları; no. 2515

PL254. N4 C4 2018
ISBN: 978-975-06-2297-7 2018-6

Levent Şahverdi Arşivi

Değerli öğrencimiz,

Klasik edebiyat ürünleri, yalnızca estetik ve edebî açılardan okura yeni dünyalar sunmaz. Bununla birlikte her toplum kendisini var eden millî ve manevi değerlerini klasik eserleri vasıtasıyla yüzyıllardan yüzyıllara, nesillerden nesillere aktarır. Örneğin Yunus Emre'nin şiirlerinin ya da Mevlana'nın Mesnevi adlı kitabının yayımlanması ve okunması, bir edebî faaliyet olmanın ötesinde, okurda millî ve manevi değerlerimizin köklülüğünün ve zenginliğinin farkındalığını sağlayacaktır. Bu bakış açısından Yunus Emre'nin ve Mevlana'nın şiirlerini okuduğumuzda Batılıların hümanist felsefelerinin ötesinde değerlerle karşılaşırız. Aynı şekilde klasik eserlerimizin nicelik ve niteliği de sahip olduğumuz medeniyetin görkeminin ve zenginliğinin somut göstergesidir. Milletimiz, yakın zamanda UNESCO tarafından Dünya Somut Olmayan Kültür Mirası Temsili Listesi'ne kabul edilen Dede Korkut başta olmak üzere dünya medeniyetine çok önemli klasik eserler kazandırmıştır. İşte bu nedenledir ki Anadolu Üniversitesi olarak Türk edebiyatına ve kültürüne ait önemli eserleri, özelde öğrencilerimizle genelde ise gençlerle buluşturmayı amaç edindik. Üniversitemizin öğretim üyelerinin titiz bir şekilde hazırladığı bu kitapların bütün öğrencilerimize faydalı olmasını temenni ediyorum.

Anadolu Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Değerli öğrencimiz,

Klasik eserler, yazıldıkları çağın bir aynası olarak dönemin ruhunu, kültürünü, yaşamını ve bakış açısını yansıtmalarıyla birlikte, belli bir tarihsel zamanla sınırlandırılamayacak bir anlama sahiptirler. Yayımlanmasının üzerinden uzun zaman geçse de özgün, yeni, öncü ve eşsiz oluşlarından hiçbir şey kaybetmezler. Her döneme ve her insana seslenirler. Bu şekilde klasik eserler zamansız olup zevkle okunabilecek bir nitelik kazanırlar. Ayrıca, her toplum kesimine, her yaş grubuna hitap eder ve her okuyuşta, insanlara yepyeni bir bakış açısı sunarlar.

Öte yandan klasik eserler, evrensel oldukları gibi, bir milletin medeniyetinin köklülüğünü, görkemini ve büyüklüğünü de gösterirler. Bir millet, sahip olduğu bu eserlerle uluslararası alanda tanınırlığını ve saygınlığını arttırır. Romeo ve Juliet'in İngilizler; İlahi Komedya'nın İtalyanlar; Faust'un Almanlar için önemi ve anlamı, herhangi bir kitap olmanın ötesindedir. Bununla birlikte bu eserler, tarihsel, kültürel ve toplumsal belleğin taşıyıcısı olarak millî ve manevi değerleri gelecek nesillere aktaran özelliktedirler. Onlarda bizi biz yapan değerler bulunmaktadır.

Klasik eserlerin bahsedilen özellikleri, onlara sahip çıkılmasını zorunlu hâle getirmekte ve onların yeni nesillere tanıtılması konusunda özel bir çabada bulunulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi olarak Osmanlı'da eski harflerle yazılmış ve telifi olmayan Türk kültürünün temel taşları niteliğindeki klasikleşmiş eserleri yeni harflere aktarıp Türk kültürünün hizmetine sunmayı ve geleneksel birikimimizi gelecek kuşaklara aktarmayı amaçladık. Bahsedilen doğrultuda, Üniversitemizin bünyesindeki alan uzmanı öğretim elemanları, Türk tarihine ve kültürüne damga vurmuş klasik eserlerimizi, asıllarına sadık kalarak ayrıntılı bir bağlamsal sözlükle hazırladılar. Kitapları, hazırlandıktan sonra hem basılı hem de Açık Kütüphane (acikkutuphane.anadolu.edu.tr) adresinde dijital olarak her yaştan ve her kesimden okurun ilgisine sunduk. Bu projemizin Türk eğitim ve kültür hayatına katkı sağlamasını umut ediyorum.

Açıköğretim Fakültesi Dekan V.

Prof. Dr. Selim Başar

Levent Şahverdi Arşivi

Tercüme-i Hâl

Eser

Temsil-i Sani

Maarif-i Umumi Nezâret-i Celilesinin ruhsatıyla

Kostantiniye 1880

Matba-i Ebuziya

CEZMİ

Tarihe Müstenit Hikâye

Ber Namık Kemal

Levent Şahverdi Arşivi

FASIL

Hicretin onuncu asrı, ki birinci senesinde üçüncü hanedan-ı hilafetin[1] onuncu padişahı olan Sultan Süleyman-ı Kanunî'nin viladeti[2] ikbal-i istikbaline[3] berat-ı istihlal[4] olmuş idi; vukuat ve keşfiyyat-ı azimece[5] tarihi insaniyyetin ekser kurununa[6] tefevvuk[7] eder:

Güya ki yed-i kudret[8] birkaç bin senelik müesser[9] celileyi[10] bir yere toplamış da nazar-ı hikmete[11] karşı bir mucize daha göstermek için yüz yıldan ibaret bir zaman içine sıkıştırmış idi.

Filhakika[12] şarkta "Kuteybe bin Müslim" in idamı garpta "Abdurrahman El-Fahri"nin inhizamı[13] üzerine tulen[14] "Pirene" dağlarıyla "Kobi" çölleri ve arzın bahr-ı muhit-i cenubi ile Kıpçak hudutları dâhilinde kalan İslamiyet ve İspanya'dan maada[15] Avrupa'nın ekser cihatını istiap eyleyen[16] Hristiyanlık âlemlerinde "Memun" ve "Şarlman"ın irtihallerinden[17] sonra, Mülûk-ı Tavaif[18] ve ehl-i salip[19] muharebatından[20] maada tarihçe ehemmiyet gösterir ve hususiyle insaniyyete taalluk[21] eder; hemen hiçbir vaka zuhur etmemişken,

1 hânedân-ı hilâfet: osmanoğuları
2 vilâdet: doğmak
3 ikbâl-i istikbâl: geleceğin talihi
4 berât-i istihlâl: güzel başlangıç
5 keşfiyât-ı azîme: önemli, sihirli keşifler
6 ekser kurun: büyük zamanlar
7 tefevvuk: üstünlük
8 yed-i kudret: kudret eli
9 mü'esser: tesir edilmiş, kendisine bir şey tesir etmiş olan
10 celîl: büyük, ulu
11 nazar-ı hikmet: hikmet bakışı
12 fi'l-hakîka: gerçekten, doğrusu
13 inhizâm: bozulma
14 tulen: boyunca
15 maada: başka
16 isti'âb eyleyen: zapt eden
17 irtihâl: ölmek
18 mülûk-ı tavaif: beyler topluluğu
19 ehl-i salib: Haçlılar, haçı kutsal sayan Hristiyanlar.
20 muharebat: harpler, savaşlar
21 ta'alluk: ait olma

Levent Şahverdi Arşivi

ebna-yı beşerin[22] fikr ü ikdamında[23] görülen bu sükûn-ı âdet-perestane yedinci asırda bir meyl-i icat[24] ile hitam[25] buldu. Hatta ateşi bile insaniyetin pençe-i galibanesinde mahkûm eylemek şanından olan nazar-ı hikmet, barutun muharebelerde istimaline[26] o asır içinde başlamış ve bir koca âlemi zorbazu-yı irfanıyla[27] istediği şekle getirmek istidadına[28] haiz olarak, vücuda gelen Fatih barut gibi, bir kuvve-i mukavemetsuzı[29] topçuluk sanatında icra eylediği tadilat ve ikmalat ile eslihanın[30] her nevine tefevvuk[31] edecek bir hâle dokuzuncu asırda getirmişti. Fakat onuncu asırda idi, ki barut toptan tüfeğe intikal[32] eylediğinden, erbab-ı harp melaike-i azap gibi, ellerinde birer taziyane-i ateşin istimlal[33] etmeye muktedir[34] oldular.

Filhakika otuz beş senelik bir ikdam-i takat bir endazane[35] ile tulen "İzmir" Körfezi'nden "Moğol" ve arzen "dikinden" Kıpçak sahralarının müntehasına[36] kadar imtidat eden[37] yerler içinde o zamanlar mevcut olan dört yüz milyona karip[38] İslami bir hükümetin saye-i râyâtına[39] cem etmek ve cenuben[40] Mısır ve Yemen'de hutbesini okuttuğu gibi, şimalen dahi Moskova'ya ve Lehistan'ın vasatlarına kadar ketibe-i ikbalinin[41] mukaddimelerini isal[42] eylemek cihetle-

22 ebnâ yı beşer: insanoğlu
23 ikdâm: yaşayış
24 meyl-i icad: yeni bir şey bulma, ortaya koyma
25 hitam: son
26 isti'mâl: kullanma
27 zorbazû-yı irfân: baskıcı bilgisi
28 istidat: yetenek
29 kuvve-yi mukâvemetsuzı: saldırılara karşı duran kuvvet
30 esliha: silahlar
31 teveffuk: tevfike mazhar olmak
32 intikâl: göçmek, geçmek
33 istimlal: can sıkılıp usanma
34 muktedir: gücü yetmek, başarmak
35 endaz: atan, atmış
36 münteha: en son nokta, sonuç
37 imtidâd eden: uzayan
38 karîb: yakın
39 sâye-i râyât: bayrakların gölgesi
40 cenub: güney
41 ketibe-i ikbâl: yüksek makama erişen askerler
42 isâl: ulaştırma

Levent Şahverdi Arşivi

riyle malik olduğu yerlere nispet İskender'in fütûhâtını[43] küreye nispet rub-i meskûn[44] derecesinde bırakan Timur dokuzuncu asır ricalinden[45] idi. Fakat onuncu asırda idi, ki Sultan Selim evvel kürre-i zemini[46] bir padişah için az görerek, sekiz seneden ibaret olan devr-i saltanatında Mısır ile umum-ı Arabistanı'ı ve yarı Kürdistan'ı bir merkeze rabt eyledikten başka Hilafet-i İslâmiyeyi vezaifini bihak icraya muktedir bir hanedana naklederek, İskender'e, Cengiz'e ve hatta Timur'a dağ-ı derun[47] olan cihangirlik fikrinin İslamiyet kuvvetiyle husulüne lazım olan esbabı istihzar[48] eyledi.

Filhakika her nazar-ı tetkike nice yüz bin müşavir, her kalem-i tahrire nice yüz bin muavin vermek şanından olan tabiat "Foster" namında bir sahib-i hayrın himmetiyle tabiatın hazinetü'l-gayb[49] ihsanından meydan-ı zuhura dokuzuncu asırda çıktığı ve basmanın bi-gayr-ı hak[50] mucidi add olunan "Fuset" ve " Gütenberg" o san'at-ı cihan-ı bahadan dokuzuncu asırda istifade eylediği gibi, tabiatın en büyük ve en faideli ikmalatından[51] madût olan[52] kalıp çeliklerini "Schoffer" yine dokuzuncu asırda ihtira[53] eylemişti. Fakat onuncu asır içinde idi, ki cihan-ı marifette gerçekten bir "devran-ı haşr[54]" vücuda getirmeye bais olan ve fıtrat-ı beşeri müstait[55] olduğu istikmalata[56] isal[57] için hemen tabiat-ı

43 fütûhat: fetihler
44 rub'-i meskûn: dünyanın kara olan dörtte bir kısmı
45 rical: mevki sahibi kimseler, devlet adamları
46 kürre-i zemin: yeryüzü, dünya
47 dâğ-ı derûn: derin yara
48 istihzâr: hazır
49 hazinetü'l-gayb: gizli hazineler
50 bî-gayr-ı hakk: hakkı olmadan
(I) Cezayir Mülkü
(II) Birinci Napolyon
(III) Moskova'yı yakan Kutvuzof
(IV) Kopernik
51 ikmâl: bitirmek
52 ma'dûd olan: sayılan
53 ihtirâ: icat
54 devrân-ı haşr: toplanma devri
55 müsta'id: yetenekli
56 istikmâl: tam, olgun
57 isâl: ulaştırmak, vâsıl etmek, yetiştirmek

Levent Şahverdi Arşivi

külliye kadar hizmeti görülen o sanat-ı celile sahir olmak, hattatların menfeatine mugayir[58] bulunmak ve hatta en faidesiz lağviyattan[59] sayılmak gibi, hayvanlara bile yakışmayacak birtakım tarizat[60] ve mümanaattan[61] kurtularak-hayfa[62] ki İslam mülkünde bayağı zuhuru bile haber alınmaksızın-Avrupa'nın her tarafına intişar[63] eyledi.

Filhakika meşhur Kristof Kolomp sefine-i Nuh'tan toprak taharrisine giden güvercin gibi, bir şiddetli tufan-ı itiraz arasından çıkarak, Amerika'yı keşf ile âlem-i insaniyete yine bu âlem içinde bir cihan-ı diğer ilhak etmeye dokuzuncu asırda muvaffak olmuştu. Fakat onuncu asır içinde idi, ki Avrupalılar Amerika'nın hemen her cihetine sokularak, kudret-i fatıradan başka hiç sanat görmemiş olan öyle bir cihan-ı gaybın havi olduğu her türlü hazain-i fevaidden[64] hisse-yâp olmaya başlamışlardı.

Onuncu asrın meziyyeti böyle ikmalata münhasır değildir:

Yine o asır içinde idi, ki Süleyman-ı Kanuni Osmanlı bayrağını şafaklar içinde doğmuş bir hilal gibi, Viyana'da, Tebriz'de, İspanya'da, Hindistan'da dolaştırarak, dünyanın şarkına, garbına şaşaa-i nisar-ı hayret[65] eylemiş idi.

Yine o asır içinde idi, ki Hayrettin Paşa sefain-i cihâdının[66] top dumanlarını ebr-i rahmet[67] gibi, afakı tutacak bir hâle getirerek, Akdenizi leva-ül-hamd Mahmud'un saye-i istilasına aldıktan sonra, ganimet-i gazası olan koca bir mülkün(I) tac-ı saltanatı hilâfet-i İslamiye'nin etibba-i ikbâline[68] takdim ile hâkim iken, hadimliği ihtiyar eylemek gibi, yegâne bir hamiyet izhâr eylemişti.

---

58 mugayir: aykırı
59 lağviyât: boş şeyler
60 ta'rizât: taşlamalar
61 mümâna'at: set çekme
62 hayfa: yazık
63 intişâr: dağılmak
64 hazâ'in-i fevâ'id: faydalı hazineler
65 şaşa'a-i nisâr-ı hayret: hayret verici şa'şaa
66 sefâin-i cihâd: savaş gemileri
67 ebr-i rahmet: rahmet bulutları
68 etibbâ-i ikbâl: yüksek makama erişen doktorlar

Levent Şahverdi Arşivi

Yine o asır içinde idi, ki devlet Giray-ı Sani ikinci hücumunda Moskova taraflarına ateş-zen-i istila olarak, şimalin karlı, buzlu sahraları içinden güya üç asır sonra, gelecek bir cihangire ders-i ibret(II) ve Prusya ceneraline numune-i imtisal (III) gösterir gibi, sınai bir yanardağ peyda eylemişti. Yine o asır içinde idi ki "Babür Han" ceddi olan ve fütuhatının kesret[69] ve vesaitine tazarruen azm-i cihangiran addolunan Timur'un birkaç yüz bin asker ve bin türlü meşakk-ı sefer[70] ile zapt edebildiği Hindistan'ı hemen on beş bin kişi ile birkaç yüz bin askere malik bir devletin elinden nez etmiş[71] idi.

Yine o asır içinde idi, ki "Şir Han Ferid" Afganlı bir askerin oğlu iken, hasail-i cihan sitanisi[72] kuvvetiyle Hint'in şark-ı şimalisinde kendine mahsus bir devlet teşkil ederek, "Babür" saltanatı gibi, nevzuhur binaenaleyh her türlü kudret ve asabiyete malik bir devleti mazmahal[73] etmek derecesine getirdikten başka ömrü müsait olsa o da Sultan Selim-i evvel gibi, cihangirliğe bir büyük istimdat[74] ibraz[75] eylemiş idi.

Yine o asır içinde idi, ki Turan'da "Devlet-i Şeybaniyye" ve hususiyle Selâtin "Şeybaniyye" den "Ubeydullah" Devlet-i "Cengiziye"nin " Berke Han"(*) zamanında olan şaşaa-i ikbalini iadeye ümitler verecek kadar parlamaya başlamış idi.

Yine o asır içinde idi, ki Sünnilerin silahıyla çevrilmiş bir daire-i ahenin[76] içinde kalan İran'da "Safevi" taraftarının taasub asasını kanları ile tahmir[77] ederek, bir devlet-i " Şiiye" teşkiline muktedir olmuştu.

69 kesret: çokluk

70 meşakk-ı sefer: meşekkatli sefer

71 nez etmek : zorla ayırma

72 Hasâ'il-i cihân-sitâni: tabiatındaki dünyaya hükmetme duygusu
(*)Berke Han Batuhan öldükten ve dost hükümdarlarından olarak evlad-ı Cengiz'den en evvel İslam ile müşerref olan zattır. Kıpçak ve Moğolistan'da hükmü cari idi. Tuna ve Bulgaristan'dan geçerek İstanbul'un muhasarasına gelmiş ve Rum İmparatorluğu'nu haraç-güzar eylemiştir. Abak Han ve hususiyle hilafet-i Abbasiye'nin inkırazından sonra Hülâgu ile galibane hayli muharebeleri vardır. Cengiz hanedanının azamındandır. Asıl ismi (Berkay) olarak İslamı izhar ettikten sonra zamanın ulemâsı tef'ile "Berkey" tesmiye ettiler.

73 mazmahal: perişan

74 istimdâd: yardım istemek

75 ibrâz: meydana koymak

76 dâ'ire-i âhenin: demirden yapılmış daire

77 tahmîr: yoğurmak

Levent Şahverdi Arşivi

Yine o asır içinde idi, ki Almanya İmparatoru meşhur "Şarlken" Sultan Süleyman'ın kuvve-i kahiresine karşı durmak için senelerce uğraştıktan ve Viyana'yı Osmanlı muhasarası ve Macaristan ve Hırvatlığın ekser cihetlerini İslam istilası altında gördükten sonra, kendisine saray-ı hükümete bedel bir manastırı mezar-ı dünyevi ihtiyar etmişti.

Yine o asır içinde idi, ki Avrupa'da "Luter" Protestanlık namına bir mezheb-i cedit[78] açarak, ashab-ı teslisi[79] ikiye taksim etmişti.

Yine o asır içinde idi, ki İspanyollar Gırnata medeniyetgâhını mazlum, Meksika vahşet-abadını masum kanına gark ederek Şark'ta, Garp'ta temaşası nazar-ı hikmete kan ağlatacak bir dehşetli grup levhası peyda eylemişlerdi.

Yine o asırda idi, ki dünyalara sığışamamakta ziya-yı şems ile rekabet eden bir zekâ* ebad-ı mutlakayı seyredercesine birtakım tetkikat-ı riyaziye[80] ile istikrar-ı şems ve devr-i arzı ispat ederek, tabi olmadığı bir dinin mucizet bakiyesinden olan bir ayet-i kerimenin meal-i âliyesini fennen izah eylemişti.

Yine o asır içinde idi, ki dünyaları ihata edecek bir tufan-ı marifeti zihnine sığıştırabilmek harikasına mazhar olanlardan meşhur "Vasco de Gama" umman içinde mestur[81] olan Ümit Burnu tarikini keşfetmekle Portekizler eşcar-ı altın semereler verir, nebatatı gümüş çiçekler açar bir kimya bahçesi ıtlakına[82] şayan olan Hindistan'ın mahsul-i servetinden Avrupa'yı müstefit[83] etmeye başladılar.

Yine o asır içinde idi, ki hükm-i galibanenin cihan medeniyeti zir-i pay-i istibdadında[84] ezmek için yapılmış bir timsal-i ahenini hükmünde olan Napolyonları, Bismarkları bile birçok telaşlara düşüren "Cizvit" cemiyet-i zadegandan[85] iken, dilenciliğe kadar tenzil etmiş; gözü açık fakat ayağı topal, sureti insan ve

78 mezheb-i cedid: yeni mezhep
79 ashâb-ı teslîs: üç tanrıcılığı benimseyenler
80 tetkîkât-ı riyâziye: matematiksel kontroller
81 mestur : gizlenmiş
82 ıtlak: salıvermek, bırakmak
83 müstefid: istifade eden
84 zîr-i pây-ı istibdâd: baskıcı yönetiminin ayaklarının altı
85 cemiyet-i zadegan: soylular cemiyeti

Levent Şahverdi Arşivi

fakat kendi şeytan bir mahluk-ı garibin saye-i taassubu riyasetinde[86] tesis eylemişti. Yine o asır içinde idi, ki Yemen'den kahve, Amerika'dan tütün birbirini müteakip halkın maruz-u hevesatına atılarak, insanlar için biri mayi biri hevaî iki siyah bela ihtiyaç daha peyda olmaya başlamış idi.

İşte sergüzeştini yazmak istediğimiz "Cezmi" de "mevsim-i idrak-i garaip" vasfına layık olan o asrın ricalindendir. Tercüme-i hâli öyle vaka-i azimeden madut[87] değilse de zaten bir garabet-i cami olmakla beraber, devletin bir büyücek muharebesine de taalluk eylediği için nazar-ı mütaalaya şayestedir[88] itikadında bulunduk onun için tahririne cesaret ediyoruz.

Cezmi dünyaya dokuz yüz altmış iki tarihinde geldi. Fakat insan içine dokuz yüz seksen iki tarihinde karıştı; yani o zaman –turfanda yetişmiş meyveler gibi- vakitsiz asarını gösteren fetaneti[89] sayesinde pederinden mevrus[90] bir sipahi tımarına malik olmuş; o zaman kendini insan bilerek, insan için lazım olan mesail-i maişetle[91] uğraşmaya, şahıs tecrübe etmeye, iş öğrenmeye, başlamış idi.

O sırada ise Sultan Selim-i Evvel cennet-i âlâdan kendini araya araya dünyaya inmiş bir kasr[92] hükmünde olan merkadine[93], Süleyman-ı Kanuni felekten ikbaline hürmeten ayağına düşmüş bir kubbe gibi, görünen meşhedine[94] çekilmişti.

Hayrettin merhumun kabrindeki ağaçlardan, çimenlerden gemilerine yelken veya gemicilerine kanlı kefen olmaya özenerek yaratılmış gibi, beyazlı kırmızılı çiçekler açılmaya başlamıştı.

86 riyaset : başkanlık
87 madud : sayılan
88 şayeste: uygun
89 fatânet: zihin açıklığı, anlayış
90 mevrus : miras
91 mesail-i maişet : hayat meseleleri
92 kasr : küçük saray
93 merkat: mezar
94 meşhed: şehit mezarlığı

Levent Şahverdi Arşivi

Devlet Giray-ı Sani'nin o toprağı yanardağlardan alınmış kalbi, o parlaklığı fecr-i şimaliye gıpta-resan olan fikri hâk-i fenada[95], zulmat-ı ademde mestur olmuştu.

Osmanlı mülkünde bu eazıma[96] kılıcıyla, kalemiyle hizmet eden ashab-ı kudretten Pir Mehmet Paşa'yı oğlu tesmim[97] etti! Makbul İbrahim Paşa, Ahmet Paşa cellat elinde can teslim ettiler. Zenbilli, İbn-i Kemal, Ebu Suud, Rüstem Paşa, Pertev Paşa, mesned-i ikbali sedir-i gufrana[98] tahvil etmişlerdi. Turgutça Paşa, Piyale Paşa, Salih Paşa, Ramazan Paşa, derya-yı rahmete gark olmuşlardı.

Hikâyenin müntehasına[99] kadar okunulduğu hâlde anlaşılacağı veçhile Cezmi'nin Hint ile Avrupa ile, Turan ile hiç münasebeti yok idi, ki oralarda zuhur edip de isimlerini yukarıda zikr ettiğimiz eazımdan tekrar bahse hacet olsun. Yalnız sadat[100] Osmanlılara, Tatarlara, İranlılara ait olduğundan, bendeniz de sözümü dünyanın o cihetlerine hasredeceğim.

Saltanat-ı seniyyece Cezmi'nin zaman-ı zuhurunda bu kadar adem zayi olmakla beraber, defter-i ekabir kapanmamıştı; Kılıç Ali Paşa Hayrettin'in, Turgutça'nın, Piyale'nin Avrupa'ya karşı Akdeniz'de hasıl ettikleri tufan-ı istila dehşetlerini idame eder dururdu.

Yemen'in, Tunus'un birinci fatihleri olan Hadım Süleyman Paşa, Piyale Paşa, yer altında münzevi ise o mülkün de fatih-i sanisi[101] olan Sinan Paşa kubbe-i Humayunda vezir-i rabi[102] makamında otururdu.

Kıbrıs'ın fethinde bir himmet ve maharet-i fevkalade ibraz eden ve o cihetle Osmanlı seraskerlerinin birincilerinden madut olan Kara Mustafa Paşa vezir-i salis[103] idi.

95 hâk-i fenâ: yokluk toprağı
96 eâzım: ileri gelenler
97 tesmim: zehirleme
98 sedir-i gufran: rahmet köşkü
99 münteha: son
100 sadat: kast
101 fatih-i sani: ikinci fatih
102 vezir-i rabi: dördüncü vezir
103 vezir-i salis: üçüncü vezir

Levent Şahverdi Arşivi

Erkân-ı erba'a namıyla müştehir[104] olan ve devletin kuva-yi maneviyesi hükmünde bulunan dört zatın birincisi memlekette irtişa[105] ve müdahenenin[106] mucidi sayılan Şemsi Paşa ise ikincisi de sıddık[107] bir azim, ömrü bir tevfik, Osmanî bir fedakârlık haydari bir celâdet ile (1005) tarihinde ve Mehmed-i Salis zamanında eğri mülhime-i kübrasının[108] kazanılmasına sebeb-i müstakil olan merhum Hoca Sadettin idi.

Erkânın üçüncüsü. - Dördüncüsü olan Gazanfer Ağa ve hususiyle Canfeda Kadın, nezd-i padişahide nüfuz-ı kelam ile şöhret buldukları gibi, o nüfuzu da yüzde doksan itibariyle hayra sarf ederlerdi.

Yemen'in fatih-i hakikisi addolunmaya şayan olan nev-resid-gan-ı celadetten Özdemir oğlu Osman Paşa, Yemen'de Sinan Paşa'nın kahr-ı rakibanesinden kurtularak, bad-ı cenubi sürat ve hiddetiyle İstanbul'a gelmiş ve biraz müddetcek Sokullu merhumun pederane ve fakat mürebbiyane şiddetlerine uğradıktan sonra, sancak beyliği ile Anadolu'yu dolaşmaya başlamış idi.

(Aşağıdaki tafsilattan anlaşılacağı üzere) Yeniçerilerin hıfz-ı nizamı[109] yolunda mesnedini ve hatta nefsini muhataraya koyan Revan ve Gence fatihi Ferhat Paşa mir-ahurluk[110] ile hizmet-i padişahide ispat-ı istihkak edenlerin biri idi.

O zamanın en büyük adamı ise Sultan Süleyman'ın en sonraki sadrazamı olan Sokullu Mehmet Paşa merhum idi, ki Osmanlıların Kanuni devrinde olan azamet şanına bir timsal-i müşahhas olarak, ahlafa[111] yadigar kalmıştı.

---

104 müştehir: meşhur

105 irtişa: rüşvetçilik

106 müdâhene: dalkavukluk

107 sıddık: doğru, samimi

(I) Rivayet Hammer'den alınmadır.

(II) Donanmanın inhiramı 979 tarihi hicrisinde vuku bulmuştur.

108 mülhime-i kübrâ: en büyük ilham kaynağı

109 hıfz-ı nizâm: düzenin korunması

110 mir-âhur: sarayda at işlerine bakan memurun unvanı

111 ahlâf: halefler

Levent Şahverdi Arşivi

Güneş gurup ettikten sonra, ziyasını bir dereceye kadar idame eden kamer gibi Sultan Süleyman'ın irtihalinden[112] sonra, o asrın Pertev-i ikbalini de Sokullu hıfz u neşrederdi.

Sultan Süleyman'ın vefatından sonra, Almanya İmparatorluğu tarafından gördüğü bazı alaim[113]-i husumet üzerine "Rahat durmazsanız iki hududun ortasında geçilmez çöl peyda eder de şerrinizden emin olurum" tehdidiyle Avrupa'yı lerzan[114]-ı dehşet eden o Sokullu'dur. (I)

Bahr-i Hazar yoluyla Asya dâhillerine icya-yı hükm edebilmek için Don ve Volga nehirlerini bir cetvel ile birleştirip de Selim-i Evvel'in ahsa-yı maksadı[115] olan ittihad-ı İslam'a o taraftan bir tarik-i vüsul bulmakla uğraşan o Sokullu'dur.

Selim-i Sani devrinde Müezzinzâde Kaptan Ali Paşa'nın idaresindeki Osmanlı donanmasını -Şarlken'in Viladamir bahtası olan- "Don Juvan" ile merhum Hayrettin'in rakib-i mağlubu olan meşhur "Andreya Dorya" bütün bütün mahvedercesine mağlup etmekle (II) yalnız o hun-i ateş tufanları arasından yirmi kadar sefine kurtarabilmiş ve Avrupa'nın kuva-yı mecmuasına karşı o kadar dehşetli bir inhizam[116] içinde bile kalbinin cevher-i selabetine halel gelmemiş olan seyf-i meslul-ı celadet[117] Kılıç Ali Paşa bile ertesi seneye bir donanma yetiştirebilmek fikrini işitince -hayalat arasında kalanlar gibi- titremeye başlamış iken, "Paşa, meyus olma! İktiza eden donanmanın demirlerini gümüşten, yelkenlerini atlastan, iplerini harirden yapmak bu devlet için mümkündür." diyen ve filhakika bir kış içinde kırk bin asker ve taife ile mücehhez iki yüzden ziyade sefine vücuda getirerek, Kaptan Ali Paşa gibi, ömründe feleğe baş eğmemiş bir mücahide bile yed-i galibanesini[118] öpmek için huzurunda baş eğdiren o Sokullu'dur.

112 irtihâl: bir yerden başka yere göçmek, gitmek
113 alâ'im: işaretler
114 lerzân: titrek
115 ahsa-yı maksat: büyük ülkü
116 inhizâm: bozguna uğramak
117 seyf-i meslûl-ı celâdet: yiğitlik kınından çekilmiş kılıç
118 yed-i gâlibâne: kazanmış kuvvet

Levent Şahverdi Arşivi

Filhakika Sokullu, Selim-i Sani'nin vefatından sonra, saray-ı hümayunca bir dereceye kadar müsteskıl[119] idi. Çünkü padişahın şehzadelikleri esnasında Üveys Paşa gibi, Kadızade gibi, hizmetleri şerefinden behredar[120] olanların her biri cülus-ı hümayundan[121] sonra, birer ikinci padişah olmayı kurmuş ve Sokulllu'nun metanet-i vezirane[122] ve himmet-i kanunperveranesi ise berikilerin heves ve tasallutlarına kaviyyen[123] hail[124] olmuştu.

Filhakika padişah-ı merhum hak-şinas ve kadir-aşina olduğundan, her ne vakit Sokullu'yu görürse bunca tecrübkâr-ı agahane ve bir dirayet-i felatun-pendane[125] ile müebbed olan arzlarını kabul eylediği hâlde Üveys Paşalar, Kadızadeler Budin valisi bulunan amcazadesi Mustafa Paşa'yı idam için mirahur Ferhat Ağa'yı cellatlıkta kullanmaya ve mutemetlerinden nişancısı münşeat sahibi meşhur Feridun Bey'i ve kethüdası[126] Hüsrev Ağa'yı, ki biri yazı, biri icraat hususunca iki yed-i iktidarı hükmünde idiler; hizmetinden ayırmaya muktedir oldular. Hatta dairesinde bulunan ashab-ı imtiyazın zeametlerini[127], tımarlarını bile zapt ile gerek Paşa'yı, gerek tevabiini her türlü kuvvet ve haysiyetten mahrum bırakmaya çalıştılar.

Fakat Paşa'nın bahşayiş-i kudretten[128] nail olduğu uluvv-ı himmet[129], istihkak-ı merciiyet[130], nazar-ı hakimane[131], etvar-ı vezaifperverane[132] gibi, meziyyat-ı nez' etmek ellerinden gelmediği için yine kuvve-i idrak ve hamiyyet ve iane-i sabr ve sekinet[133] ile mesnet ve vakarını muhafaza eder; ve birçok yıldırım

119 müsteskıl: birine karşı kovarcasına muamelede bulunan
120 behredâr: hisseli, nimetlenmiş, faydalanmış
121 cülûs-ı humâyûn: padişahın tahta oturması
122 metânet-i vezîrâne: vezire yakışır sağlam duruş
123 kaviyyen: şüphesiz olarak
124 hâ'il: engel
125 dirâyet-i felâtun pendâne: eflatun gibi zekâ
126 kethudâ: Osmanlı Dönemi'nde devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan kimse
127 ze'âmet: yetiştirdikleri hayvanları ile birlikte savaşa katılan ve sipahi denen Osmanlı askerine vergisi alınmak üzere verilen en büyük timar
128 bahşayiş-i kudret: Allah vergisi yetenek
129 uluvv-ı himmet: büyük gayret
130 istihkâk-ı merci'iyet: hak edilen mertebe
131 nazar-ı hakîmâne: bilgece bakışı
132 etvar-ı vezâ'ifperverâne: görevini seven tavırlar
133 sekine(t): temkin

Levent Şahverdi Arşivi

darbelerine uğradığı hâlde tarik-i Hakk'ta istikamet-nüma-yi sebat olan bazı minareler gibi, cümlenin fevkinde görünerek, cümleye Allah yolunu göstermek hizmetinde bulunurdu.

İşte Sokullu'nun maharet-i idare ve mekanet-i siyâsiyyesi kuvvetiyle idi, ki Cezmi'nin mebadi-i neşetinde[134] birtakım nevzuhur[135] mukarribler[136], nev-heves mütegaliplerin sinesine uğrayarak, gerek ahlak ve gerek kuva-yi maddiyece[137] inhilale[138] bir istidad-ı küllî[139] göstermekte olan saltanat-ı Osmaniyye ağyara karşı eski dehşet ve azametini muhafaza eder dururdu.

O zamanlar hükmünce gerek necabeten[140] ve gerek kudreten düvel-i İslamiye'nin eazımından madut olan Hilafet'in şimal hududuna kurulmuş bir büyük ordusu hükmünde bulunan Kırım Hanlığı da Devlet-Giray devrindeki şaşaasını zayi etmeye başlamıştı; çünkü Devlet-Giray'a halef olan semin (Semiz) Mehmet Giray vücutça kanı su kesilmiş bir müsteski[141] addolunacak derecelerde şişman bir şey olduğu gibi, bozulmuş; intifah[142] etmiş bir kalbe malikti. Cengiz ayininin[143] tecdidini[144] İslam'ın ittihadına, kendi istibdadını Hilâfet'i İslamiye'nin bekasına tercih ederdi.

Fakat han olduğu sırada "Kalgay" naspedildiği biraderi "Adil Giray" kendi fikrinde, kendi mesleğinde değil idi. Adil Giray Cezmi'den birkaç ay evvel bir bahar sabahında güneşle beraber doğmuş ve daha doğar doğmaz âlemin fenasına beni âdemin ihtilasına[145] vakıf imiş gibi, ağlamayı ihtiyat etmiş idi. Güya ki Şeyh Galip Hüsn ü Aşk'ına ziynet veren ninnisinin

134 mebâdî-i neşet: yeni yetişmeye başlama
135 nevzuhûr: yeni görülmeye başlayan
136 mukarrib: yaklaştıran
137 kuvâ-yi maddî: maddi kuvvet
138 inhilâl: münhal olma
139 isti'dâd-ı küllî: bütün eğilimler
140 necâbet: soyluluk
141 müsteskî: karnı su toplamış
142 intifah: şişkinlik
143 âyin: usul, görenek
144 tecdîd: yenileme
145 ihtila': tenha yere veya halvete çekilme

Levent Şahverdi Arşivi

"Ey mâh uyu bu az zamandır!
Çarhın sana maksadı yamandır;
Zira katı tend ü bî-amandır;
Lütfetmesi de eğer gümandır!
Zannım bu ki pek harâb olursun!"

bendini Adil Giray'ın dayesi lisanından söylemiştir.

Güya ki "Tâ doğduğum günden beri giryânım" mısra-ı bercestesi[146] sahibinin hayaline Adil Giray piş-i nazarından[147] geçtiği zaman sadır olmuştur[148].

Çocuk emeklemeye başladı; bir hâlde emeklerdi ki o zamanlar mahkûmlara takılan gülleler gibi, âlemin mihnetinden bir küre yapılmış da ayağına rapt olunmuş zannolunurdu! İki adım attığı zaman dünya dönerken nasıl bir kuvve-i galibenin pençe-i kahrında zebun olduğunu gösterir ise o da hareketine kendi ihtiyarının fevkinde bir kudret mani olageldiğini gösterir idi.

Çocuk büyümeye başladı; bahçelerde oynayışı bile yine başka çocuklara benzemezdi. Eline bir yaprak alır, havaya atardı; yaprak nesimin tahrikiyle ihtizaz[149] ettikçe üzerine tesadüf eden nurun gösterdiği hafif hafif temevvüçlere[150] bakar, gökyüzünde de çocuklar yaprak atışıyorlar, görünen yıldızlar o yaprakların parlaklığıdır gibi, birtakım hayalata zahip olurdu.

Havada bir ateş böceği görürdü; kamerin bir parçası yere düşmüş de kamer gibi, uçuyor zannında bulunurdu. Daha yaşı tahkikat ve malumatı ile uğraşmaya müsait olmadığı zamanlar bile hayali kendine mahsus bir âlem tertip etmeye muktedir olmuş; ve belki "Bir tasavvurla sana bin âlem icat eylerim!" tahayyülünü hakikat suretinde gösterecek dereceye gelmişti; çünkü tab'an[151] şair idi.

146 mısrâ-i berceste: en güzel ve en kuvvetli olan mısra
147 piş-i nazar: göz önü
148 sadır olmak: ortaya çıkmak
149 ihtizâz : titreme
150 temevvüç: dalgalanma
151 tab'an: yaratılıştan, doğuştan

Levent Şahverdi Arşivi

Şair nedir? "Tabiatın en sevdalı zamanlarındaki hazin hazin tebessümlerinden yaratılmış bir mahluk!.." Handelerinden-gülde şebnem gibi- girye eserleri; giryelerinden-bulutta kavs-i kuzah[152] gibi- ibtisam[153] alametleri görünür. Tabiata her mahlûktan ziyade esir iken, tabiatın fevkine çıkmak ister! Kendi vücudunu layıkıyla idareye muktedir değilken küre-i zemini[154] zayıf kollarıyla sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze[155], başka bir merkez-i kemale götürmeye çalışır! Bu kadar takat gelmez ikdam[156] ile tab[157] u tüvanı[158] kesilince ya kafeste siyah perdeler içinde mahpus olmuş olan bülbüllerin nağmesi kadar hazin, ya küreden teneffüse kâfi hava bulunamayacak derecede ayrılıp, hiddetle aşağı süzülen şahinlerin sadası kadar acı feryatlara başlar. İşte şiir o türlü feryatlar, şair ise o mizaçta, o fıtratta yaratılan biçarelerdir. Yalnız on beş heceyi efâil ve tefâile[159] tevfik etmeye[160], yirmi sekiz kelimeyi birbirine kafiye yapmaya muktedir olanlar değil!

Sadetten ayrılmayalım! Adil Giray tab'an bir büyük şair yaratıldığı gibi, kabiliyat-i zihniyesinin sair cihetleri de o nisbette yani fevkalade bir mertebede idi.

Vakta ki tahsil zamanı erişti; kendine talim olunan kitapları güya dünyaya gelmeden evvel okumuş gibi, gördüğünü bir bakışta anlardı. Bir hâlde ki daha yirmi yaşında iken zamanın ulemasından madut olmuştu.

Adil Giray'ın bir meziyeti de endamındaki letafet idi; çehresi pembe ile müzeyyen sarıya mail bir renkte olarak, mai gözleri ise o renk içinde- gökyüzünün gurup bulutları arasından güç hâl ile zahir olabilmiş iki parçası gibi- görünürdü.

-O bulutların tesiri ziyâ ile yek renk olduğu hâlde açıklanarak, koyulanarak, birçok renklerde göründüğü gibi- Adil Giray'ın çehresi, saçları, kaşları, hatt-ı nev-zuhuru da sarılık içinde türlü türlü sarılıklar peyda ederdi.

152 kavs-kuzah: ebemkuşağı
153 ibtisam: tebessüm
154 küre-i zemin: yeryüzü, dünya
155 nokta-i feyz: feyiz alınan yer, şey
156 ikdâm: gayret ve sebat ile çalışmak
157 tab: takat
158 tuvan: kuvvet
159 efâil ü tefâil: aruz vezninin temel parçaları
160 tevfik etme: uydurma, uygunlaştırma

Levent Şahverdi Arşivi

Kırım hanlarının, hanzadelerinin ve hatta halkının elbisesi de İstanbul'un o zamanki esvabına benzemezdi. Arkalarına giydikleri şeyler oldukça sıkı ve binaenaleyh vücutlarıyla mütenasipti. Başlarında kavuk yerine bir güzel siyah kalpak vardı. Adil Giray'ın bu yolda olan libası ise çehresine gecenin hâle-i mehtaba yakıştığı kadar yakışırdı.

Adil Giray fıtraten şair olduğu kadar da asker yaratılmış ve taharet-i vicdan ve kuvve-i irfanı kendisini bir meslek-i diyanet ve hamiyete sevk etmişti. Merkez-i Hilâfet-i İslam'ın nokta-i istinadı bilir; ve o cihetle saltanat-ı Osmaniye'nin devam-ı satvetini kendi beka-yi hayatına mürecceh[161] tutardı.

Tarihlerden ber-tafsil[162] anlaşılır ki o zamanlar Kırım'da Kalgaylık, veliahtlık, sadrazamlık ve serdar-ı ekremlik[163] gibi birtakım haysiyat ve hıdemat-ı celileyi[164] cami[165] idi.

Hanların azil ve nasbı[166] ise Hilâfet-i İslamiye'nin selahati dâhilinde olarak, ekseriyet üzere dahi hanların yerine Kalgaylar nasbolunagelirdi.

İşte merkez-i saltanatta öyle bir selahiyetin ve Kırım'da Adil Giray fıtratında bir zatın vücudu Mehmet Giray'ı fasit fasit tasavvurlarını ihfa[167] mecburiyetinde bulundurdu.

Küre-yi zemin üzerinde birbirine iltisak etmeyecek iki nokta-i münteha[168] olmadığı gibi, Cezmi'nin fıtratı da zahirde Adil Giray'ın tamamıyla zıddı gibi, görünürken hakikatte herkesten ziyade ona mütekarip[169] idi.

161 mürecceh: üstün
162 ber-tafsil: ayrıntılı bir biçimde
163 serdâr-ı ekrem: başkumandan
164 hıdemat-ı celile: yüce görevler
165 câmi': içine alan
166 nasb: tayin
167 ihfâ: saklamak
168 nokta-i müntehâ: son nokta
169 mütekarib: yakın

Levent Şahverdi Arşivi

İran'da İsmail Safevi'ye halef olan Sultan Süleyman-ı Kanuni'nin şemşir-i kahrından[170] kendine bir makarr-ı hükümet[171] ittihaz [172]edemeyecek kadar dehşetyap olmak, biçare şehzade, Sultan Beyazid gibi, bir mihman-ı necibi[173] bazı menafi[174] kurban eylemek,-umum tebasını soyarak- Asya'nın yarısından ziyadesini garet[175] eden-Cengiz'e yakın mal idhar[176] etmek gibi, birtakım mezalim-i takat-fersasıyla[177] beraber yine pederi zamanında teessüs eden devleti hem Osmanlıların, hem Şeybanilerin kahır ve satvetinden muhafaza edebildiği için onuncu asrın zalemesinden[178] ve fakat ekabirinden madut bulunan Şah Tahmasb elli üç senelik bir saltanat-ı medideden[179] sonra, 984 tarihinde dar-ı mücazata[180] intikal etmişti.

Asrın ashab-ı iktidarca[181] bereket devri olduğundan mıdır nedir; İran kıtası da Tahmasb'ın vefatıyla idare ve belki taklib-i umura muktedir[182] erbab-ı meziyetten hâli kalmadı. Tahmasb'ın sekiz erkek evladı birbirinden aşağı şeyler ise de bir kızı ile bir gelini âlem-i siyasette, bir hafidi[183] de meydan-ı şehamette[184] kendisi kadar ve belki kendinden ziyade şan almak istidadına malik idiler.

Kızı dediğimiz "Perihan", gelini ise ekber[185] evladı olan "Mehmet Hudabende"nin zevcesi "Şehriyar" Hanım, hafidi de "Hudabende" ile "Şehriyar'ın" mahsul-i ömrü olan "Hamza Mirza"dır.

---

170 şemşir-i kahr: kahredici kılıç
171 makarr-ı hükümet: hükûmet merkezi
172 ittihâz: edinme, kabullenmek
173 mihmân-ı necib: soyu ve nesli temiz misafir
174 menafi': faydalar
175 garet: yağmacılık
176 idhâr: hor görme
177 mezâlim-i takat-fersa: güçsüz bırakan zulümler
178 zaleme: zalimler
179 saltanat-ı medide: uzun süren saltanat
180 dâr-ı mücâzât: ceza verme yeri
181 ashâb-ı iktidâr: iktidar sahipleri
182 taklîb-i umûra muktedir: gidişatı değiştirmeye gücü yeter
183 hafid: oğul
184 şehâmet: akıl ve zekâ ile birlikte olan yiğitlik
185 ekber: büyük

Levent Şahverdi Arşivi

O zamanlar on sekiz on dokuz yaşlarında bulunan Perihan tabiatın fevvare- i bedayiinden[186] sıçramış da incimat[187] etmiş bir amud-ı nurani[188] vasfına layık olacak kadar güzel bir vücut olarak, cephesinde mehtaba karşı tutulmuş gümüş levhalar gibi, saf bir pertev[189], çehresinde güneşe doğru açılmış güller gibi, pembe bir nur cevelan ederdi. Mahmur gözleri, perişan saçları sevda gibi, hayal-i âşıkane gibi, hazin idi. Endamına bakılsa; mayası elmas madenlerinden alınmış zannolunurdu. O kadar nazik, o kadar ruhani bir vücut içinde bir ateşin fikir, bir ahenin kalp mestur idi, ki o fikr-i ateşin, afitabın ziyadesi gibi, dokunduğu yerleri tenvir edebilir[190], o kalb-i ahenin küre-i zeminin salabeti[191] gibi, değme bir hadise ile ezilmekten masun bulunurdu.

Şehriyar Hanım ise kırkına yaklaşmış; ve fakat gençlik taravetini kaybetmemiş yılan gibi, reng-amiz[192] bir hüsn içinde görünür; yılan gibi, zahirde zayıf fakat hakikatte kuvvetli bir bünyeye malik olmuş; yılan gibi, aciz kaldığı zaman yerlerde sürünür; yılan gibi, veçhe-i maksuduna[193] vüsul için izini setredecek eğri büğrü yollara salik olmuş bir garibe-i rüzgâr idi.

Perihan'a nispet güzelliği güle nispet zakkum çiçeği, ahlakı ruhaniyata nispet süfliyat-ı maddeye[194], arzusu hayalat-ı aliyeye nispet agraz-ı nefsaniyye[195], eğlencesi amal-i masumaneye[196] nispet müşteheyat-ı menfaat- perestane[197] kabilinden idi.

Sin cihetiyle tecrübesi daha galip olduğu gibi, harekatı da maddiyat ile, menfaat ile uğraşanlar yolunda bulunduğu için Perihan'a galabe edebilmesi - bu dün-

186 fevvâre-i bedâyi': harika fıskiye
187 incimâd: donma
188 amud-ı nurani: nurdan sütun
189 pertev: ışık
190 tenvîr etme: aydınlatma
191 salâbet: sağlamlık
192 rengamiz: renk renk
193 veçhe-i maksûd: istenen yüz
194 süfliyat-ı madde: dünya nimetleri
195 agrâz-ı nefsaniye: nefse ait amaçlar
196 amâl-ı masumâne: masumane emeller
197 müşteheyat-ı menfaat- perestane: menfaatseverliğin verdiği hazlar

Levent Şahverdi Arşivi

ya-yı deninin[198] ahvaline nazaran-tabii görünüyordu. Fakat Şehriyar Hanım da –beşerin bir nevi iktidarına birkaç kat tesir vermek şanından olan- cesaret kuvveti nabut[199] idi. Perihan'da ise o kuvvet büyük büyük kahramanlara atfolunması kabil olacak derecelerde mevcut idi.

Hamza Mirza'ya gelince:

Bu zat fıtraten validesine hiç benzemezdi. Şehriyar yılan mizacında ise kendisi kaplan tabiatında idi. Yılandan kaplan doğabileceğini kim memul[200] eder? Fakat kuvve-i fatıra[201] her mehalik[202] icadına kadirdir.

Hamza Mirza fevkal-gaye cesur idi; dünyada hiçbir muhlikeden[203] çekinmezdi. Askerlikçe büyük bir istidad-ı tabiiyeye malik idi. Hatta aşağıda görülür, ki Özdemirzade gibi, zamanının en büyük ve en tecrübeli askeriyle uğraşmaya muktedir oldu. Fakat Emraz- nefsaniyyesine[204] fevkalade inhimak[205] ederdi. Can yakmaktan kan içmekten, hiçbir vakit çekinmezdi.

Bu üç kuvve-i galibeden Tahmasb'ın vefatı sırasında yalnız Perihan yanında mevcut olarak, asker ise Gürcü ve Çerkes rüesasının[206] taht-ı nüfuzundaydı, ki Gürcülerin riyaseti Mirza Ali Han Gürcü ve Hüseyin Kuli halifeye ve Çerkes ümerasının riyaseti de Dağıstan hâkimi olan Şemhal'e ait idi.

Şemhal Perihan'ın dayısı olduğu gibi, Hüseyin Kuli Han ile Ali Han Gürcü'nün de Tahmasb şehzadelerinden Mirza Haydar'a validesi tarafından karabeleri[207] var idi. Fakat asker takımının en muntazam ve en kesretlisi sarayın muhafızlığında bulunan ve bizim o zamanki bostancılar hükmünde olan ko-

198 dünya-yı deni: alçak dünya
199 nâbud: iflas etmiş, yok olan
200 me'mûl: beklenilen
201 kuvve-i fatıra: hakkın yaratma kuvveti
202 mehâlik: tehlikeler
203 mühlik(e): öldürücü
204 emrâz-ı nefsaniyye: kişisel hastalıklar
205 inhimâk: ahmaklaşma
206 rüesa: reisler
207 karâbet: yakınlık

Levent Şahverdi Arşivi

ruyucular olarak, onların riyaseti[208]de "Hüseyin Bey yüzbaşı" namında gayet ceri[209] bir zata müfevvez[210] idi.

Şah Tahmasb vefat ettiği gibi Hüseyin Bey Yüzbaşı Şehzadelerden birini kendi kuvvetiyle serir-i saltanata[211] çıkarmak ve o sayede bir saltanat-ı maneviyeye malik olmak tamahına düşerek, koruyucuları başına cem eyledi. Ve Gürcü takımının Çerkes fırkasından daha kuvvetli gördüğü için Haydar Mirza'yı zihninde tercih ile Gürcü reisinin ittifakına dahil oldu.

Erbab-ı ittifak daha Tahmasb balin-i ihtizarda[212] iken, Haydar Mirza'yı bazı vesait-i hafiye ile saraya ithal etmiş; ve hatta Şah'ın irtihal[213] eylediği dakikada içeride bulunan taraftarlar kuvvetiyle başına bir taç dahi giydirmiş idiler.

Tahmasb'ın vefatı dışarıya akseder etmez gerek Hüseyin Bey, gerek Gürcü rüesası[214] intibah ettikleri padişahı alkışlamak için silah be-dest[215] olarak, saray civarına hücum ettiler; ve dua ve tehniyet[216] sadalarını ayyuka çıkarmaya başladılar.

O sırada idi, ki sarayın ufak kapılarından biri kemal-i şiddetle açıldı, içinden at üzerinde bir garip mahluk meydana atıldı; atı beyaz ve fakat kan damlalarından evin karına[217] benzemiş; ve belki bir nevi kaplan şekli bağlamıştı.

Hayvanın üzengilerine kadar dökülerek, uçları kana bulanmış olan saçları münteha-ı gurupta[218] görünen siyah bulutları andırıyordu.

---

208 riyâset: başkan
209 ceri: cesur
210 müfevvez: ihale olunmuş
211 serîr-i saltanat: padişah tahtı
212 bâlin-i ihtizâr: hasta yatağı
213 irtihâl: ölüm
214 rü'esâ: başkanlar
215 be-dest: ele almak
216 tehniyet: tebrik
217 kâr: deve
218 müntehâ-ı gurûb: görünemeyecek kadar uzak

Levent Şahverdi Arşivi

Gözlerinden iki seyyare gibi, etrafa nur-ı cevval[219] saçılırdı; dudaklarından açılmamış iki gonca gibi, dokunulsa kan dökülecek zannolunurdu. Arkasında bir hafif beyaz bulut mehtabı setredebilecek kadar vücudunu saklar; ve hatta kan damlalarından hasıl olan lekelere bakılırsa buluttan ziyade haleye benzer bir gömlek, elinde şiddetli rüzgâr ile kavsiyet hasıl etmiş çiçeği leylak dalları renk ve şeklinde bir kılıç var idi.

Öyle tabiatın fevkinde addolunacak bir vücut hiç kimsenin intizar etmediği, düşünmediği bir zamanda meydana dehşetendaz vürut[220] olunca; saray kapısı önünde bulunan askeri âlem-i diğerden nazil olma bir mahluk görmüş kadar behr[221] içinde bıraktı. Gürcülerin elleri titremeye, ellerindeki silahlar yere dökülmeye başladı.

Görünen süvari ise hemen toplanan halkın üzerine yürüyerek, ve hiç lakırdı söylemeye hacet görmeyerek, kılıcının işareti ile oradan savulmalarını emreder dururdu. Asker takımının yaktığı meşalelerden çehresinin bir tarafına korkunç bir kızıllık akseylemiş; bir tarafında parlak bir ziya daha manzum olmuştu. Kendi bu hâl ile sahihen bezm-i âlemin[222] haricinde yaratılma bir cism-i ruhani gibi, görünürdü.

Bu şekl-i garip ise Perihan idi. Haydar Mirza'nın alkışlarını, Haydar Mirza taraftarlarının saray içinde olan tasallutlarını uyku döşeğinde işiterek, ve hemen yerinden kalkarak, gecelik gömleği ile dışarıya atılmış; ve birbirinin kanında yüzmeye veya boğulmaya çalışan iki takım arasından bir korucunun yere düşen kılıcını kaparak, ve diğer bir korucunun merdiven başında terk ettiği hayvana binerek, kapıdan dışarı hücum etmiş idi.

Sarayın dâhilinde öyle bir melhame[223] zuhuruna sebep olanların bir takımı Hüseyin Bey yüzbaşının askeri, bir takımı da Şemhal taraftarları olarak, çün-

219 nûr-ı cevval: hareket hâlinde olan ışık
220 vürûd: gelme
221 behr: nefesi tutulmak
222 bezm-i âlem: dünya meclisi
223 melhame: kanlı harp

Levent Şahverdi Arşivi

kü Şemhal Perihan vasıtasıyla Tahmasb'ın marz-ı mevt[224] hâlinde olduğunu öğrendiği gibi, Gürcülerle korucuların Haydar Mirza'yı iclas[225] ile uğraşmakta bulunduklarını da kendilerinin etrafında kazandığı vasıtalardan haber almış; ve binaenaleyh kendi fırkasını sair fırkalara mağlup etmemek için yanındaki Çerkeslerle sarayın bir başka kapısından içeri dâhil olmuş idi. Hüseyin Bey yüzbaşının bayağı divan kapısının cebr ile tahrip ederek, içeri hücum eylediğini görünce mukabelesine azmeyledi. Sarayın haricinde olanlar meşaleler, feryatlarla Haydar Mirza namına bir sur-ı sürur[226] icra ederlerdi. İçerisine girenler ise hançerlerle, kılıçlarla o sur-ı sürura karşı bir matemhane tertibiyle meşgul olurlardı.

Perihan o hengame-i belanın arasından kurtulup da cüretinin, dirayetinin, şekli şemalini evza-i garibesine[227] verdiği nüfuz-ı mütehakkimane kuvvetiyle Gürcü takımını bulundukları mevkide hayran hayran dolaştırdığı sıradaydı, ki Şemhal saraydaki Haydar Mirza'yı taraftarlarıyla beraber mahvettiğinden sonra, girdiği kapının muhafazasına bıraktığı silah arkadaşlarının imdadına şitap[228] eyledi. Yukarıda tasvir ettiğimiz cism-i garibi görünce o da hayrette kaldı. O da karşısında birkaç adım atamamak derecelerine geldi. Bir hayli tereddütten sonra, gökten inmiş bir melek, yerden çıkmış bir peri zannettiği vücudun hemşirezadesi Perihan olduğunu anladı da ondan sonra yanına takarrübe cüret edebildi.

(Perihan'ın zatı eşhas-ı mütehayyileden, evsafı mübalağat-ı şaireneden zannolunmasın! Osmanlı tarihlerinin hangisine müracaat etseniz namını ve fiiliyatının encamını görürsünüz. Osmanlı, İranlı vukuatına dair oldukça tafsilat veren Fransızca tarihlerde bir hayli evsafı tasvir olunmuştur.)

Şemhal Tahmasb'ın haremleri hangi kavme müntesip olduğunu ve evladının her biri hangi hareminden doğduğunu bilmezdi. Yalnız bildiği Perihan'ın validesi olan hemşiresi idi, ki o da on dört sene evvel vefat etmişti. Bununla

224 marz-ı mevt: ölmek üzere
225 iclâs: tahta çıkarma
226 sur-ı sürur: sevinç sarayı
227 evza-i garibe: garip hâller
228 şitab: seğirtmek, koşmak

Levent Şahverdi Arşivi

beraber İran'ın o zamanki hâli "Her bir aşiret beyi bir başka padişah" mealine tamamıyla mazhar olduğu gibi, ümeradan[229] her kim rakiplerine galip olursa hükümeti de kendi kabilesinde takrir[230] etmek istediğinden, Şemhal Tahmasb'ın Çerkes valideden doğma bir çocuğunu padişah etmek fikrine düştü. Binaenaleyh içlerinde hasb[231] cihetiyle Çerkes hangisi olduğunu hemşiresi Perihan'dan sual eyledi.

Perihan o zamana kadar bazı kere bulutlarda görünen elektrik kızıltısı kadar hail[232] bir hâlde dururken birdenbire yıldırım kadar parlak, yıldırım kadar müthiş bir kahkaha ile -"Dayı! İçlerinde Çerkes yalnız benim fakat sen melik-i muzaffer meziyetinde bir adam değilsin ki şecere aldır gibi beni padişah etmek elinden gelsin!" dedi ve dayısını arkasına katarak, saraydaki dairesine çekildi.

Şemhal Hüseyin Kuli halifeyi Gürcü takımının en nafizül-kelamı[233] olduğu için saraya celbetti; aralarında müzakereler geçti; nihayet yine Perihan'ın emrine tabi oldular; Tahmasb evladından o zaman Kahkaha kalesinde bulunan İsmail-i Sani'yi tahta iclas için davet eylediler.

Perihan'ın İsmail'i intihabına[234] sebep o zamana kadar gösterdiği hilm[235] ve sükun ve meyl-i adalet idi, ki eline bir fırsat geçirse umumu bahtiyar ve hususiyle İranlıları Sünni edecek gibi, görünür ve Perihan'da -kudreti desiseye münhasır olan harislerin efkâr-ı âliye ashabına daima tediye edegeldikleri- cizye-i temellukta[236] devam eder dururdu.

İsmail hâliyle, kalemiyle ve hele tarz-ı ihtiyarıyla Perihan'ın nazarında kendisini oldukça insana benzer bir şey göstermiş olduğu gibi, kendisi kızın mevhubat-ı fıtriyyesine[237] yalnız vasıta-i icra olmak kabilinden ibaret gördüğü için

229 ümera: emirler, beyler
230 takrir: sağlamlaştırma
231 hasb: asalet, millet
232 hail: perde
233 nafizü'l-kelam: sözü geçen
234 intihâb: seçme
235 hilm: huy yumuşaklığı
236 cizye-i temelluk: mülk vergisi
237 mevhubat-ı fıtriyye: doğuştan gelen bağışlar

Levent Şahverdi Arşivi

hemşiresini, bazı katillerin kastını fiile geçirdiğinden sonra, kırıp da bir tarafa attıkları silahlar kabilinden addetmişti.

Saltanata vasıl olur olmaz evvela Perihan'ın taraftarlarıyla uğraşmaya başladı; Şemhal'i öldürmeye çalıştı; muktedir olamadı. Fakat Şirvan'a kadar firara mecbur etti. Bununla da kanaat etmedi; biraderlerinden, akrabasından sağ kalanların o zamanların âdet-i melunesi üzere gözlerine mil çekti. Hüseyin Kuli halifeyi Kahkaha'dan Kazvin'e gelinceye kadar "Pederim tabiri gibi" birtakım unvan-ı mefharet ve hatta Kazvin'e geldiği zaman onun hanesine nazil olmak gibi, birçok alayim-i emniyetle[238] iğfal ederek, güya devletin zaman-ı idaresini eline teslim etmiş görünürken, o biçareyi de birkaç gün içinde ihvanı, akrabası gibi, nur-ı nazardan[239] mahrum eyledi.

Zaman-ı saltanatına kadar hilm ve atıfetle[240] fevkalade şöhret kazanmış olan İsmail-i Sani garazkârlığı, kindarlığı o dereceye getirmişti, ki yukarıda hâlinden bahsettiğimiz Hüseyin Bey, yüzbaşıyı -kendi aleyhinde bulunduğu ve belki lehinde bulunmadığı cihetle- darüs-selam yahut darüs-selamet bilerek, sığındığı Bağdat'tan bir türlü desais[241] ve tedabir ile payitahta getirtti; ve gelir gelmez idam eyledi.

Perihan o zamanlar en yüksek dağlarda bulunup da ayağının altındaki bulutların radını[242], berkini, baranını, gürültüsünü eğlence tarzında görenler gibi, İsmail'in harekatını bir tarz-ı bikaydane ile gördü. Çünkü kudret-i akliyece İsmail'e faik[243] olduğundan emin, ve İsmail'in şiddeti ise - tabi bulunduğu mevki-i temayüze nazaran - kendi damen[244]-i ikbaline yetişemeyeceğinden mutmain[245] idi.

238 alâim-i emniyet: güven belirtileri
239 nûr-ı nazar: göz nuru
240 âtıfet: sevgi, şefkat
241 desâ'is: gizli hileler
242 rad: gök gürültüsü
243 fâ'ik: üstün
244 dâmen: etek
245 mutma'in: içi rahat

Levent Şahverdi Arşivi

Şah İsmail, mütearrız mezara girmekle itirazın arkası kesilir, göze mil çekmekle nazar-ı rekabet de kapanır kıyasında idi. Fakat mağdurlar İsmail'in emriyle idam olunan rüesanın evladını mezar gibi sakit, meyyit[246] gibi sır vermez bir alet-i intikam ittihaz ettiler.

Nihayet Şah İsmail, saltanatından bir buçuk sene geçer geçmez, bir ramazan gecesi nedim-i has olan Helvacızade Hasan Bey'le beraber bir odada vefat eyledi.

İsmail'in ne telef olduğu malum değildir; odanın kapısı açıldığı sırada Hasan Bey'in hayatından bir ramak kalmış ise de o hayat dahi yalnız bir ramak idi. Binaenaleyh bir iki dakika sonra, zail oldu. Binaenaleyh vakanın suret-i cereyanından, Hasan Bey'in ifadesinden olsun, tarihe bazı malumat-ı sathiye kalmak nasip olmadı. Yalnız esbab-ı perde-i hafada[247] kalmış vakaları berid-i iktidara[248] isnat etmekle meluf[249] olan ashab-ı tahayyül, Şah'ın zevailini[250] Perihan'dan bilmişlerdi.

Bizim tarihlerden bazılarının rivayetine bakılırsa İsmail-i Sani İran'da Sünnilik kuvvetiyle kendi saltanatını tesis etmeye çalıştığı hâlde Hilafet-i İslamiye'ye de Şiilik kuvvetiyle mukabele etmek fikrinde idi. Zaaf-ı kalp, zaaf-ı akıl ashabı daima iki yüzlü, iki meşrepli, iki mezhepli bulunmayı aksa-yı maharet[251] kıyas ederler! Cem-i ezdat[252] aklen muhal[253] olduğu gibi, maddeten dahi muhal olduğunu düşünmezler. Karlar, tipiler içinde iz görüp de hiçbirine itimat edemedikleri hâlde hiçbirini kaybetmemek için bir taraftan bir tarafa koşan acemi yolcular gibi, iki tarik arasında helak olurlar.

Tarihlerimizin birtakımı da İran muharebesinin vukuuna Osmanlıların İran'dan bazı yerler almak tamahına hamletmek istemişlerse de hakikat-ı hâlde, devlet-i âliyenin devr-i Süleyman'ı andıracak ve Köprülü zamanına gelin-

246 meyyid: ölü
247 esbab-ı perde-i hafâ: sır perdesinde kalmış sebepler
248 berid: iktidarın elçisi
249 me'lûf: huy edinmiş, alışık
250 zevâil: zail olan şeyler
251 aksâ-yı maharet: yüksek maharat
252 cem-i ezdad: zıtların toplamı
253 muhâl: boş

Levent Şahverdi Arşivi

ceye kadar en son ve bir dereceye kadar en parlak şaşaa-i silahı addolunacak, o muharebe Şah İsmail-i Sani'nin yukarıda beyan ettiğimiz fikr-i garibeden neşet etmişti.

Filhakika Perihan'ın parmaklarından kına yerine kanlar akarak, bir koca serir-i saltanata çıkardığı İsmail-i Sani o makam-ı âliden kendi evza-i garibesiyle[254] haziz-i fenaya[255] sükût etmiş; yerine Muhammet Hudabende gibi, gözüne mil çekilmiş, dünyayı görmez olmuş, belki hayatını karanlık zindanlar içinde kalanların çektikleri azaplar hükmünde bulmuş, vücut rahatından başka dünyada her lezzetten mahrum olduğundan, kimse ile uğraşmaktan değil hatta dünyasından bile bütün bütün usanmış bir adam gelmişti.

Umerasının, kurenasının[256] ekseri de Şah İsmail tarafından gözüne mil çekilen Hüseyin Kuli halife ve o kabilden olan rüfeka-yı felaketiydi; mamafih yine Osmanlı ile muharebe arzusundan çekinmezlerdi. İran'ın o zamanki hükümetine körler âlemi denilse layıktır.

Körler âleminde idiler, ki Perihan'ın her fiilinden, güneşin açılışındaki nurani şekiller gibi, leman eden pertev-i zekâyı görmediler. Nazarlarında Şehriyar Hanım'ın siretinde[257] olan hıyanet – bazı çiçeklerde mündemiç zehirler gibi- suretindeki hüsn-ü hâli ile mestur kalırdı.

Henüz nevcevanlık âleminde bulunan Hamza Mirza'nın istidadını yaşıyla, kudret-i celadetini boyu ile mütenasip kıyas ederler idi! Hele Osmanlıların satvetini Sultan Selim'in, Sultan Süleyman'ın zatlarıyla kaim addedenleri için devlet-i âliye ile imtihan-ı ikbal meydanına çıkmakta şairlerinin –yarasanın güneşi koltuğunda saklamasına – ihtimal vermesi kabilinden birtakım hayalat-ı acemiyaneye kapılmaktan kendilerini alamadılar.

İşte o arzuların, o hülyaların neticesi idi, ki 986 tarihinde Hilafet-i İslamiye ile Devlet-i Safeviye birbirine ilan-ı harp eyledi.

254 evza'-i garibe: garip durumlar
255 hazîz-i fenâ: geçici mutluluk
256 kurena: padişahın yakınında bulunanlar
257 siret: ahlak

Levent Şahverdi Arşivi

O vakit makam-ı sadarette bulunan Sokullu Mehmet Paşa merhum muharebenin vukuunu istemezdi; çünkü (Don) ile (Volga'yı) birleştirip de Bahr-i Hazer üzerinden Turan'a bir tarik-i vüsul açmak ve İran'ın tepesinde bir alet-i tehdit peyda etmek ümidini kaybettiği zamandan beri devletin hâlinde (o zamanların efkâr-ı hakimiyesinden madut olan) sinn-i vukuf[258] alametlerini istidlale başladı. Bu fikir esasen hata idi; fakat o hatanın menşei Sokullu değil zamanın derece-i malumatıdır.

Bundan başka merhumun İran seferini istemekte iki mütalaası daha var idi; birinci derecede donanmanın inhizamı filhakika siyasetçe hiçbir tesir hasıl etmemiş ise de devlet-i âliye Timur vaktinden beri hiçbir yerde ve bahusus devr-i zuhurundan beri Avrupa'nın karşısında öyle bir mağlubiyet görmemiş olmasına nazaran donanma hadisesi üzerine bizde bir dereceye kadar itimad-ı zafer azalmak ve o cihetle Avrupaca Osmanlıların pertev-i ikbalini söndürmeye ümitler çoğalmak tabii idi. Bu hâlde ise Avrupa'da yeni bir Ehl-i Salip[259] ittifakı zuhur edebilmek en galip ihtimallerden bulunduğundan, Sokullu merhum elindeki kuvve-i İslamiye'nin mecmuuna o hatır-ı melhuza[260] karşı müheyya[261] tutmak fikrinde bulunurdu. Bu fikri ise ayn-ı hikmet idi; zira Hilafet-i İslamiye'nin taht-ı iclalinde[262] Sultan Süleyman gibi, yed-i yemin satvetini[263] Avrupa'nın bağrına kadar uzatmış iken dest-i yesar[264] himmetiyle İran hükümetinin erkânını lerzenak[265] edecek bir heykel-i mehib-i celadet[266] mevcut değildi. Kendi şahsen ne kadar büyük olsa mevki tabakat- ı hükümetin[267] ikinci derecesinde bulunduğundan, iktidar ve makamının istidadına göre dünyanın iki kıtasına birden karşı durmak ve hususiyle iki kıtasını birden üzerine yığılıp gelmeye kendi davet etmek hükmünde olan bir hareketi sırf ihtiyatsızlık addetmişti.

258 sinn-i vukuf: bilme yaşı
259 ehl-i sâlib: haçlılar
260 melhuz: akla gelebilen
261 müheyya: hazır
262 iclal: azamet
263 satvet: ezici kuvvet
264 yesar: bolluk, zenginlik
265 lerzenâk: titremeye tutulmuş
266 heykel-i mehib-i celâdet: yiğitliğin heybetli heykeli
267 tabakat-ı hükümetin: hükûmet gruplarının

Levent Şahverdi Arşivi

İkinci derecede Osmanlı askeri Avrupa seferlerinde birçok ganaime nail oldukları gibi, gittikleri yerlerin menzilleri az, mevkileri mamur olduğundan, harekat-ı merdanelerini mümkün olduğu kadar suhuletle icra ederler, ve binaenaleyh harbin daima Avrupa tarafından vukuunu isterlerdi. İran ise Cengiz'in ve belki Selçukilerin zuhurundan beri birkaç yüz sene içinde kırk elli defa bela-yı istilaya uğradıktan sonra, Safevi'nin Şiiyet namına telef ettiği canlar, yıktığı hanümanlarla bir büyük harabezara[268] ve belki içindeki köyler, kasabalar mezarcı kulübesi gibi görünecek bir koca kabristana benzemiş olduğundan, ve bir de yine arada rabıta-i İslamiyet mevcut bulunduğundan, başka İstanbul'dan hududa ve huduttan girilecek yerlere kadar hemen Avrupa'nın umumuna yakın bir mesafe geçilmek iktiza ederdi. Bu mesafede ise hiçbir nevi ganimet yok idi. Bilakis her nevi meşakkat mevcut idi. O cihetle asker takımı İran seferini ya Sultan Selim'in zatında olan mehabet veya Sultan Süleyman'ın kendi gönüllerine ilka[269] eylediği hürmet kuvvetiyle icra ederlerdi.

Sokullu zamanında ise ne öyle bir mehabet ne öyle bir hürmet mevcut olduğundan asker İran viranelerine sevk olunduğu hâlde yetmiş seksen yıldan beri bir türlü belalarla arkası alınan fitnelerin, kıyamların yine avdet etmesinden ihtiraz[270] ederlerdi. Bu fikir de tamamen isabetti. Çünkü yeniçeri ve hususiyle sipahinin tarihlerde görülen şurişlerine bu muharebede tohum ekilmeye başladı.

Vezirisani Ahmet Paşa da sadrazamın reyindeydi; fakat Ahmet Paşa'nın sadakatinden başka bir meziyeti, Sokullu'ya itabından başka bir fikri yok idi. Hatta zamanın zürefası[271] kendisini "sadrazam gölgesi" lakabıyla yâd ederler idi.

Yukarıda beyan olunduğu üzere Sokullu Saray-ı hümayunca evvelki devirlerde olan itibarının birçoğunu kaybeylediğinden, mukarriben devlet nezdinde sadrazam her ne isterse onun aksine gitmek vüsul-ı maksat için en büyük, en doğru tarif addolunduğuna başlamıştı.

268 harâbezâr: viranelik
269 ilka': öne atmak, koymak
270 ihtirâz: sakınmak
271 zürefâ: zarif kimseler

Levent Şahverdi Arşivi

İran seferi hususunda Sokullu'ya en büyük muarız olanların biri Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa idi ki, divan-ı hümayunda vezir-i salis idi.

Biri de Tunus ve Yemen fethinde hizmetleri yine Sokullu kuvvetiyle- meşkur[272] görünen vezir-i rabii Sinan Paşa idi.

Bu iki zat birbirinin fatihlik, kahramanlık şöhretlerini çekemezlerdi. İkisi de Sokullu'ya halef olmak tamahında idiler; ikisi de devlette, Sokullu'dan sonra kendilerinden büyük adam bulunabildiğini tasavvur edemezlerdi.

Bununla beraber aralarında bir fark da vardı; Lala Mustafa Paşa "Sokoviç" veya Türkçesi "Şahinoğlu" hanedanından ve binaenaleyh sadrazamın en yakın akrabasından iken en büyük husemasından[273] idi; çünkü kendi ne kadar haris-i ikbal ise sadrazam o kadar vazifeperverdi.

Sinan Paşa ise gerek ahlakça, gerek karabet[274] ve kavmiyetçe Sokullu'ya hiçbir münasebeti olmadığı gibi hırs-ı ikbalde Lala Mustafa Paşa'ya bile faik bulunduğu hâlde "Tiz reftar olanın payına damen dolaşır" fikrini musaddak[275] bir dur-endiş[276] zat olduğundan, mukarriblerden ziyade Sokullu'nun saye-i himayetini ihtiyar etmişti. Mamafih mukarripleri de elden bırakmazdı; hususuyle kendi ashab-ı servetten, zamanı ise edvar-ı hüdaya[277] ve ubudiyetten[278] idi.

Sinan Paşa İran seferi meselesinde tabii Sokullu'dan ayrıldı; çünkü gerek mukarriblerin, gerek Mustafa Paşa'nın saray-ı hümayunca derece-i nüfuzlarını layıkıyla bildiğinden, harbin mutlaka ilan olunacağına kâni olmuş idi. O hâlde ise Osmanlıların silah-ı satvetini rakib-i hası olan ve iktidarca kendine bin kerre faik bulunan Lala Mustafa Paşa'nın yed-i galebesine terk edip de Sokullu'nun miras-ı ikbalini ona temin etmek efkârına, amaline bir türlü muvaffak gelemezdi.

272 meşkûr: şükre layık olan
273 husemâ: muhalifler, düşmanlar
274 karabet: yakınlık
275 musaddak: doğruluğu tasdik edilmiş
276 dur-endiş: tedbirli
277 edvâr-ı hedâ: ilahî dönemler
278 ubudiyet: kulluk, kölelik

Levent Şahverdi Arşivi

Bu iki zattan Lala Mustafa Paşa, İran'ın tedarikatına karşı sulha meyl olunursa saltanat-ı seniyyenin şan ü haysiyetine dokunacağını ve belki bu suretle düşmana gösterilecek mümaşat[279], zaafa haml edileceğinden, düşmanın temayülat-ı harbiyesini bir kat daha teşdit[280] edeceğini meydana koyarak, ve Sinan Paşa, velev İranlılar muharebeden çekinseler bile saltanat-ı Safeviye'ye arız olan tavr-ı inhitat[281] cihetiyle İran'ı memalik-i Osmaniyye'ye ilhak ile milleti-i İslamiye'nin kaffesi üzerine hükm-i hilafeti nefaz[282] için en büyük bir fırsat zamanı gelmiş olduğundan, tutturarak, ikisi de elektriğin birbirine zıt olan iki kuvveti gibi, birer başka noktadan hareket ettiler; birbirleriyle çarpıştılar; arada ateş-i harbin alevlenmesine sebep oldular. Ateş-i harp ise yıldırım hükmünü alarak, eğriyle doğruyla Sokullu merhumun mebna-yı haysiyetini[283] rahnedar[284] eyledi.

Bir karanlık gecede şiddetli bir karayel fırtınasıyla boğaz içinde zuhur etmiş bir yangın levhası göz önüne alınsın! Bir hâlde ki yangının alevi siyahlı, kırmızılı elvan dehşetiyle eski hikâyelerde gördüğümüz ejderler gibi, kâh eflâke çıkmak ister, kâh rüzgârdan bir şiddetli mukavemete uğrayarak, aşağı süzülür; denizlerle çarpışır; maddeyi birbirine karıştıracak bir heybetle sahilden denize atladığı gibi, denizden de karşısındaki sahile uğrayacak gibi görünür. Etrafa yıldızlar kadar şerare saçar, şihaplar[285] gibi tahta parçaları, demir kırıkları dağıtır; havadan hatta o ateş-i mehibin[286] kenarına düşen damlaları dahi buz parçası kadar soğuk bir baran-ı müsebbibat yağar durur. Ağaçlar, dağlar, tepeler kimi kefeniyle ayağa kalkmış şehit cenazesi, kimi üzerine bir sefid-i astar[287] çekilmiş fakir tabutu, kimisi taşları kırılmış da üzerine yığılmış eslaf mezarı gibi, bembeyaz karlar içinde bir dehşet, bir garabetle nazarlara çarpar. Gecelik esvabıyla yataklarından uğramış birtakım zayıf biçare kadınlar, çocuklar havl-ı can ile lerzan lerzan etrafı dolaşır.

279 mümaşat: birlikte hoş geçinmek, karışmamak
280 teşdid: sağlamlaştırma, şiddetlendirme
281 tavr-ı inhitat: aşağılanma tavrı
282 nefâz: sözü geçme
283 mebna-yı haysiyet: asıl kişilik
284 rahnedar: zarara uğramış
285 şihab: kıvılcım
286 ateş-i mehîb: heybetli ateş
287 sefid-i asdar: beyaz örtü

Levent Şahverdi Arşivi

Bu hâlde ise deryanın telatum[288]-i tufan-ı nümanı içinde çalkanıp, gelen bir kayıktan imdada şitap için bir delikanlı deryaya atılır; kayıktakiler bir bar-i girandan[289] kurtulmuş olduklarına hükmederler; kendi selametleri için o biçarenin emvaç arasında yuvarlanıp, gittiğini nefislerince bir büyük inayet bilirler; dalgadan ziyade onun kayığa takarrübünden[290] ihtiraz ederler! Hariçtekiler alevin her tarafa sarılmasına nazaran güya denize bile bir tahta parçası atılsa, defiyle uğraştıkları ateşi tezyit[291] edebilirmiş; korkusuyla gönüllü muinlerine[292] ufacık bir medar-ı muavanet[293] hediye etmeye cesaret edemezler. Biçarenin fırtına çağıltısıyla birbirine çarpıştıkça tüyleri ürpertecek, sinirleri kuvvetinden kesecek bir tesir-i müthiş hâsıl eden - feryatları da vücudu gibi, emvaç arasında kaybolur gider. Şulenin rüzgâr kuvvetiyle titredikçe dalgalara, köpüklere bahçelerdeki, dağlardaki ağaçlara, karlara denizdeki, karadaki çehrelere, libaslara initafından[294] hâsıl olan bin dehşetli renkler, bin hail şekiller arasında, derya gibi, hava gibi dağları yerinden oynatıp da önüne katacak kadar şedit, bütün dünyayı ihata edecek kadar büyük iki hasm-ı galip ile uğraşır. Üzerine ehram kadar dalgalar yığılır. Her taraftan altında yanardağ galeyan etmiş bir mezaristandaki mevta kemikleri gibi havaya beyaz beyaz ve fakat müthiş müthiş köpükler fışkırır, kâh telatumun her dakikada bir şiddetine uğrayarak, küre-i nesimin fevkine çıkmak isteyen kasırga gibi, doğrulur. Kâh döne döne yerin dibine geçen seyl-i münhasır[295] gibi, aşağıya süzülür; hava üzerinde tazyik eder; cismini küre-i zemine bar olmuş hanlar gibi, esfel-i safiline[296] kadar sevk etmek ister; yine derya o tazyike mukabele eder!

Vücudunu mezar kabul etmemiş günakârlar gibi, dışarı atmaya çalışır; ateş ara sıra cümlesini biçarenin bulunduğu tarafa çevirir; hayatını ifna[297] için o iki kuvve-i galibe ile müsabakaya kalkışır; her girdaba tutuldukça vücuduna bir

288 telatum: deniz dalgaları gibi birbiriyle çarpışmak
289 bâr-ı giran: ağır yük
290 takarrüb: yaklaşma
291 tezyid: fazlalaştırma
292 muin: yardımcı
293 medar-ı muavenet: yardım sebebi
294 in'itaf: çevirme, dönme
295 seyl-i münhasır: sınırları belli olan sel
296 esfel-i safilin: cehennemin en aşağı tabakasındakiler
297 ifnâ: yok etmek, tüketmek

Levent Şahverdi Arşivi

cellat kemendi sarılır; her dalga içinde kaldıkça bir kere mezara girer; çalışa çalışa sinirleri takatından kesilir, uğraşa uğraşa sinirleri vücudunu taşıyabilecek kudretten kalır. Sular yutar; içi zehir ile dolar; soğuk canına geçer; kanı donmaya, hayat elinden ayağından çekilmeye başlar; feryat eder; kimse işitmek istemez! İstimdat eder kimse muavenetine gelmez!..

Hâlbuki karşısında, gözünün önünde, boyunun üç dört uzunluğu kadar bir mesafede vücudunu ısıtacak ateş cehennem alevleriyle yarışıyor!! Kendini kurtaracak insan, oraları haşır neşir meydanının bir nümunesi gösterecek kadar kalabalık!!!

Heyhat! O ateş ısıtmak için değil, yakmak için istimal etmiş; o insanların yüzde biri afetin define say ederse doksan dokuzu can korkusuyla kendini kurtarmaktan aciz olmuş; divan-ı haşre[298] gitse hırsından, mazhar-ı gufran[299] olan, ibadın[300] hayatına kastedecek; cehenneme atılsa tamahından ateşlerini koynuna saklayacak kadar deni[301] olan bir cüzü de o bela-yı takatsiz ilinde yine katilliğe, gasıplığa çalışıyor!

Nihayet avn-i ilahi[302] imdada yetişir; o sahib-i mürüvvet necat[303] bulmakta huzzarın ekserinden ziyade müsaade-i takdire mazhar olur da sonra, hayırdan tevellüt etmiş bir şer ile lezaiz-i hayatını[304] kaybederse yalnız denize düşen adamın hâline, sayine hasr-ı makal[305] etmek böyle bir hengâmeyi tarif için kâfi midir? Elbette değil!

İşte denize atılan gönüllü muinin hâlini, şeklini tasvir için ateşten, fırtınadan bahsetmek lazım geldiği gibi, Cezmi'nin sergüzeştini beyan için de yukarıdaki mukaddematı[306] irat etmek iktiza[307] eylemiş idi.

298 haşr: kıyamet
299 mazhar-ı gufran: Cenab-ı Hakk'ın rahmetine ulaşmış
300 ibad: kullar
301 deni: ahlaksız, soysuz
302 avn-ı ilahi: Cenab-ı Hakk'ın yardımı
303 necat: kurtuluş
304 lezaiz-i hayatını: hayatın lezzetlerini
305 hasr-ı makarr: bir yerde durmak
306 mukaddemat: girişler
307 iktizâ: gerekme

Levent Şahverdi Arşivi

Mukayesede şu kadar fark var: Yangın bir tasvir hayali, birinci faslın tarifatı ise renkleri ileride meydana çıkacak bir resm-i müsveddesidir.

Cezmi'nin tarih-i viladetini yukarıda beyan etmiştik şimdi biraz da ailesinden, terbiyesinden bahsedelim.

Cezmi tımarı İstanbul civarında bir sipahinin oğlu idi, daha iki yaşına girer girmez validesini kaybetti, şefkat-i maderane malumdur; insanda ne kadar rakik[308] hisler var ise cümlesi o sayede perveriş[309] bulur; o sayede daha küçükken eserini göstermeye başlar.

Cezmi'nin, validesini bilmeksizin kaybedip de o terbiyeden, o şefkatten mahrum olması kalbinde mestur olan kabiliyetleri bütün bütün ihlal etmedi; yalnız bir dereceye kadar başka yola çevirdi. Çünkü mürebbisi pederi idi; pederi ise asker olduğundan; çocuğunu askerce terbiye ederdi. Çocuk, mesela küçük iken, düşerse baş ucunda ağlayacak ve ağlamasıyla kendisini ağlatacak bir valide, bir melekü's-siyaneye[310] değilse düştüğünü, kalktığını görecek ve etvar-ı masumanesine[311] ve hatta ağlayışına handeleriyle mukabele edecek bir pedere, bir hace-i teşvike sahip idi. Binaenaleyh istidadının rikkat ve şefkatten evvel ikdam ve cüret cihetleri terakkiye başladı; ve binaenaleyh anadan asker doğmamış olsa bile baba ocağından olsun asker olarak ayrılması mukarrer[312] idi.

Cenab-ı Hakk'ın dünyada masumlara en büyük ihsanı, en büyük inayeti valideler olduğunu inkâr kabil değildir; fakat hikmet-i ilahiye bir çocuğu validesinden mahrum eder ise onun yerine elbette biri kaim oluyor. Cezmi'nin validesi yerine kaim olan vücut ise, şefkatte valideden pek de dun[313] olmayan pederiydi. Bazı pederler evladını muhafazada, terbiyede validelere tefevvuk[314] eder.

308 rakik: merhamet ve şefkat sahibi olan
309 perveriş: ilerleme, eğitme
310 melekü's- siyane: koruyucu melekler
311 etvar-ı masumane: masum davranışlar
312 mukarrer: kesin, karar verilmiş
313 dûn: aşağı
314 tefevvuk: üstünlük

Levent Şahverdi Arşivi

Tarih-i beşer, -bir nazar-ı tetkik[315] ile mütalaa olunur ise zuhur eden eazımın asar-ı ilmiyyesine iki büyük, iki esaslı sebep görülür, ki biri merhamet, biri de cürettir. Ekseri merhamet valide, yahut kadın kucağında cüret-i peder, yahut erkek koltuğu altında perveriş buluyor.

Bu cihetle cennet validelerin ayağı altında bulunduğu gibi, pederlerin koltuğu veya kılıcı sayesinde bulunur. Bir valide çocuğunu ifrat-ı şefkatle şımartabilir; fakat elbette maksadı şımartmak değil, terbiye etmektir. Bir peder evladını şiddetle yıldırabilir; fakat elbette maksadı yıldırmak değil, terbiye etmektir. Zaman gibi, adalet gibi, bud-ı namütenahi[316] gibi, hayal-i beşer, müntehasına varamayan birtakım masnuat-ı ilahiye[317] düşünülsün, bir de o masnuatın arasında bir dünya, o dünyanın ortasında birkaç arşın boylu insan namında bir mahlûk tasavvur olunsun, insan kendine kudretin mevhibe-i mahsusası[318] olan hassa-i akıl ile şimdiye kadar milyarlarca ebna-yı cinsinin kabr-i sükûnu olan – o koca dünyayı elinde çocukların oynadıkları top gibi, bir eğlence hükmüne getirdikten başka ebad-ı namütenahide bile hükmünü infaz ediyor, denilebilecek derecelerde keşfiyat icrasına muktedir olabilsin de yine bir erkekle bir kadın birleşerek, aralarında kendi vücutlarından kopma, kendilerine nispet hemen insanın dünyaya nispeti kadar aciz ufacık bir melek hasıl oluverince erkekleri, kadınları güldürecek kadar sadedilane[319] handelerle bir yolda, kadınları, erkekleri ağlatacak kadar masumane giryelerle başka bir yolda fıtrattan, medeniyetten, marifetten ne kadar kuvvet hâsıl edebilmişler ise cümlesini o masum-ı zayıfın mini mini ellerine teslim etsinler; küçücük ayaklarının altına saçsınlar!..

Dünyada tabiat-ı beşere medar-ı şeref olacak bundan büyük bir bedia[320] var mıdır? Bu sevk-i insaniyet, nazar-ı kudret önünde en mutiyane[321] bir meslek-i ubudiyete[322] burhan[323] olan temaşalardan değil midir?

315 nazar-ı tetkik: araştırıcı bakış
316 bud-ı namütenahi: sonsuz aralık
317 masnuat-ı ilâhiye: ilahî sanatkârlık
318 mevhibe-i mahsusa: özel yetenek
319 sadedilâne : saflıkla, bönlükle
320 bedia: güzellik
321 mu'ti: itaatli, terbiyeli
322 meslek-i ubudiyet: kölelik mesleği
323 bürhan: delil

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi'nin pederi, bu hakimane tasavvurları bir kitapta görmemişse de kalbinde hissedenlerden olduğundan, hareminden kendine yadigâr olan çocuğu erkekçe büyüttü. Çocuk ağlarsa kendi güler; onu da güldürürdü. Çocuk hastalanırsa kendi sıhhatini onun muhafazasına hasreder; kendi sıhhatine halel gelmeksizin onun da afiyetini iadeye muvaffak olurdu.

Çocuk daha sekiz dokuz yaşında iken, salim bir fıtrata, laubali bir meşrebe, rindane bir tavra malik olmak istidatını göstermişti.

Bünyesindeki kuvvet Cezmi'ye nevcivanlığı bir bahar-ı inşirah[324] suretinde göstermek tabii olduğu gibi, pederinden gördüğü "dünyayı bir mesire addetmek" terbiyesi de gönlüne başka türlü istidatlar, başka türlü hevesler vermiş idi. Başucunda yıldırım patlasa gökyüzünde birisi gülüyor kıyas eder idi; gözünün önünden bir cenaze geçse tabutunu bebek sandığı zanneyler idi.

Derslerini amcasından okudu; amcası da babası gibi sipahi yani asker oğlu asker olmakla beraber, o zaman hemen her sınıfa şamil olduğu -Sultan Süleyman zamanındaki yeniçeriler arasında seksen kadar şair bulunmasıyla müspet olanheves-i marifet kendini fünun-ı mevcudenin umumunu tahsile sevk etmişti.

Cezmi'ye lazım olan ulumdan dersler vermek ve sipahiliğe müteallik[325] olan talimleri öğretmekle beraber, suret-i mahsusada bir de askerlik fikri ilka etmekle uğraşırdı, ki o yolda olan terbiyesinin hülasası da:

"Askerliğin şanı gülerek ölmek ve hatta ölürken bile gülmektir. Asker göz yaşını şehit olduğu vakit vücudunu tezyin eden, yahut düşmanını öldürdüğü zaman kılıcından o mağlubun üzerine dökülen kan damlalarında görür.

Asker sahihan[326] asker ise mezarının en karanlık köşesinde cennete bir pencere bulur.

Asker sahihan asker ise cismi topraklar altında yatarken ruhu gökyüzlerinde, namı halkın lisan-ı iftiharında gezineceğini düşünür de yerin altını üstüyle müsavi[327] ve belki altını üstüne müretteceh[328] görür.

---

324 bahâr-ı inşirâh: bahar sevinci
325 müteallik: ilişkili
326 sahihan: gerçekten
327 müsavi: eşit
328 müretteceh: tercih edilir

Levent Şahverdi Arşivi

Asker gerçekten asker ise rahat döşeğinde irtihal edip de şöylece bir mezara atılıvermek ile şan meydanında şehit olarak mezara bedel bir milletin kalbinde yatmak arasında ne kadar fark olduğunu pek kolay bilir.

Böyle âli[329], böyle vatanperverane mütalaalardan dolayıdır, ki askerliğin en büyük bir hasleti de meydan-ı muharebeyi bile bir mesire, bir güzel güzergâh hükmünde addetmektir" gibi sözlerle çocuğun hissiyat-ı ulviyyesini açmaktan, büyütmekten ibaret idi.

Çocuk sinn-i rüşte baliğ olur olmaz pederini ve yirmi yaşında iken amcasını kaybetti.

Dünyaya yalnız başına geldiği gibi, dünyada yine yalnız başına kaldı; fakat Kudret-i Sani'nin insanlar için aileden sonra, en büyük istinadgâhı[330] olmak üzere halk ve teşkil ettiği cemiyet-i beşere karışabilecek iktidarı haiz olmuştu.

Ecdadının kılıcı ekmeği olan tımarını kanun-ı devlet kendisine temin eylediğinden esbab-ı taayyüşünden[331] de mahrum değildi.

Çocuk denilecek kadar gençti; fakat bünyesi ihtiyarlamaktan masun addolunacak kadar kavi, pederinden miras aldığı kılıç ise vücudunu düşman şerrinden muhafaza etmeye kâfi idi.

Terbiyesi iktizasınca, dünyayı her tarafı mevt[332] ile dolmuş; bir muharebe meydanı bilirdi. O cihetle hiçbir şeyden ihtiraz etmedikten başka ölümden, beladan korkmak nasıl hâl, nasıl tasavvur olduğunu zihnine bile sığdıramazdı. Gençliği, hüsn-i terbiyesi, zaruretsizliği meşreb-i laubalîyanesine[333] başka bir revnak[334], başka bir kuvvet vermiş idi. Ahvali *Açmış birer dehân-ı safa her habâbdan- ahvâl-i dehre handeler eyler şarabımız!* tarifine misal-i müşahhas

329 âli: yüce
330 istinadgâh: dayanılacak yer
331 esbab-ı taayyüş: yaşama sevinci
332 mevt: ölü
333 meşreb-i laubaliyane: kayıtsız yaratılış
334 revnak: parlaklık

Levent Şahverdi Arşivi

addolunacak kadar rindane idi. Bir derece ki o kadar gençlik âleminde aşkı bile taravet-i ezhâr[335] veya neşat-ı işret gibi, birkaç saat içinde fena bulmak şanından olan hâllerden kıyas eder idi.

İşte Cezmi ile Adil Giray'ın tabiatlarında bir mugayyeret[336] gösteren bu hâller olduğu gibi, iki fıtrat-ı mütezadeyi[337] birbirine takrip[338] eden cihetler de Cezmi'nin Adil Giray gibi, tab'an şair, fıtraten asker yaratılmış olması idi.

Cezmi dünyanın her kederinden, her gussasından[339] ve hatta ciddi bir muhabbetten bile ser-azade[340] olarak, o gençlik âleminde hem eğlenmek, hem meyhanede Hafız Divanı okuyan rintler gibi, eğlence arasında tahsilini ikmal etmek için İstanbul'a gelmişti.

Kendisi "Kalemini kılıcıyla keser, kılıcını maktasında biler." ibaresiyle tavsife layık bir asker olarak, sureti, ne kadar mehib[341] ise, siyreti o kadar munis olduğundan, etvar-ı merdanesi[342], bezlegûlukları[343] sayesinde o zamanın hem en mümtaz askerlerinden, hem de kudretli şairlerinden bir haylisine birer birer intisap[344] eyledi.

En evvel peyda eylediği hamiler ise –Saray-ı Hümayun'un büyük cündisi[345] olmak cihetiyle- takbihhümayun müdürlüğünde veya o vaktin tabirince mirahurlukta[346] bulunan Ferhat Ağa (1) ile Baki'den sonra, zamanının en büyük şairi addolunan Nev'i idi.

---

335 taravet-i ezhâr: çiçek tazeliği
336 mugayyeret: farklılık
337 fıtrat-ı mütezade: birbirine zıt kişilikler
338 takrib: yaklaştırma
339 gussa: tasa
340 ser-âzâd: hür
(1)Birinci fıkrada hâlinden bir nebze bahsolunan Ferhat Paşa'dır.
341 mehib: heybetli kimse, gazanfer
342 etvar-ı merdane: mertçe tavırlar
343 bezlegû: şakacı
344 intisâb: bağlanma
345 cündi: süvari
346 mirahur: Saray'ın at işlerine bakan görevlinin unvanı

Levent Şahverdi Arşivi

Ferhat Ağa'nın hâl ve şanı yukarıda bir dereceye kadar görülmüştü; aşağıda ise daha birçok mesairi[347] meşhut[348] olur.

Nevi, meşhur mersiyesiyle Baki'ye hayrü'l-halef olduğunu ispat eden ve Harabat'ın birinci cildinde münderiç olan "Nun" kafiyeli ufak manzumeciğiyle Nef'i'yi bile kendine peyrev[349] etmek şerefine mazhar olan zattır, ki oğlu Atayi, Şakayık-ı Numaniye'ye zeyl yazmış; ve mamafih hayatında Nef'i'nin birçok hicivlerine hedef olduktan başka, Hamse namında olan manzumesi için, vefatından bir iki yüz sene sonra da Şeyh Galip lisanından" İstanbul'umuzda Nev'i-zâde –Etmiş tek u pûyunu piyâde" takbih-i nabecasına[350] uğramıştır.

Cezmi'nin Ferhat Ağa'ya intisabı dehşetli bir vakanın netayicinden idi; mümkün mertebe tarif edelim:

İstanbul'daki hapishane-i umumiyi şu kitab-ı acizaneyi mütalaaya tenezzül buyuran zevatın elbette ekseri hariçten müşahede eylemiştir.

İşte o hapishane bahsettiğimiz vukuatın zaman-ı cereyanı olan onuncu asırda ekser vüzeraya cilvegâha tenezzüh[351] olmuş bir güzel saadethane-i ikbal idi.

Pişgâhında bulunan ve şimdi Sultanahmet Meydanı denilen arsa ise başka bir surette idi. Vakıa şimdi olduğu gibi, o zaman dahi biri Mısır'ın, biri Yunan'ın delail- azimetinden[352] olan iki taş – biri şekl-i ehramisi, biri şekl-i amudisi[353]- ile asar-ı medeniyetteki bekayı hendesi iki delil ile gösterir; vaktiyle Rum İmparatoru'nun tahtgâh-ı zevkıyatı olan o yılan şeklindeki tunç direk ise – kırık dökük, delik deşik kıyafetiyle- zulmün tabiattaki zeval-i istidadını aleni bir bürhan ile ibraz eder dururdu.

347 mesâir: ateşi karıştırmaya yarayan demir
348 meşhûd: görünen
349 peyrev: izinden giden
350 takbîh-i nâbecâ: uygunsuz ayıplama
351 tenezzeh: noksan sıfatlardan uzak
352 delâil- azimet: büyük, kuvvetli eliller
353 şekl-i amudi: yukarıdan aşağıya dikey şekil

Levent Şahverdi Arşivi

Fakat hapishane tarafından bakıldığı zaman o temasilin biraz ortasında nazara tesadüf eden çınar ki dallarına binlerce mazlum veya müttehem[354] asıldığı için tarihlerde "Şecere-i Vakvak" unvanı almış; ve yeniçerilerin camii meydanında idam olunan yine o ağacın altına atıldığı için bir şairin "Meyve vaktinde yetiştik Şecere-i Vakvak'ın" yollu merhamete, insaniyete yakışmaz bir istihzaya mazhar olmuş; şimdi ise kuruya kuruya tarih bilenler nazarında nice bin insanın çürük kemiklerinden yapılan bir heykel-i dehşet hâline gelmiş olan şecir-i melunedir[355]- belki daha dikilmemiş idi.

Sultanahmet Camii Şerifinin – ki Ayasofya'ya pek karip olduğu için tenha kalır mütalaasıyla – müdavim-i cemaatine vazife tayin olunmuşken, sonraları bayramlarda, mevlitlerde yüzlerce alayların, binlerce halkın mevki-i içtimaı olarak keşf-i istikbal-i muhal olduğuna bir bürhan mütehaccer[356] olmaktadır. Hazret-i Hüda'yı dua-yı iftitahını[357] okumamış; ve hatta birinci temel taşını vaz eden Sultan Ahmet-i Evvel rahm-ı madere dahi düşmemişti.

Camiin bulunduğu yerde biri Sokullu'nun, biri Vezir-i Sani Ahmet Paşa'nın birbirine muttasıl iki konağı var idi; bu konaklar şimdi cami duvarının bulunduğu yerden bir hayli ötede olarak, vakıa meydan Rumlar zamanındaki kadar geniş değil ise de bugünkü hâline nispetle daha vasi ve o cihetle Osmanlıların o zaman en büyük eğlencesi olan at oynatmaya daha müsait olduğundan, saray ağalarıyla vüzeranın daire halkı o mevki-i maharet-i cündiyanelerine imtihangâh ittihaz[358] etmişlerdi; mevsim müsait oldukça tatil günleri cirit oynamak için oraya çıkarlardı.

984 senesi Şevval'in ilk Cuma günü Mirahur Ferhat Ağa bazı taltifat-ı şahaneyi hamil olduğu hâlde Sokullu Mehmet Paşa merhuma gelerek, konağın meydana nazır divan odasında bir pencereye oturmuş; Cezmi ise Vezir-i Sani Ahmet Paşa konağında – Paşa'nın tevabiinden[359]- bir bildiğini görmeye giderek, meydana nazır bir odada musahabete[360] dalmış idi.

354 müttehem: töhmetli, kabahatli
355 şecir-i mel'un: lanetlenmiş ağaç
356 mütehaccer: taş
357 Du'â-yı iftitah: Fetih duası
358 ittihâz: kabul etmek
359 tevâbi': uşaklar
360 musahebe: arkadaşlık, sohbet etmek

Levent Şahverdi Arşivi

O sırada saray hümayun takımı Ayasofya cihetinden zuhur ettiler; vezirlerin daire halkı da konakların kapısından göründüler. At oynatmaya, cirit oynamaya başladılar.

Cezmi bir müddet temaşadan sonra, "Bunların içinde atlı yok!" diyecek oldu. Bu söz konuştuğu zata pek garip görünmekle " Çocuk sen ne söylüyorsun? Osmanlı atlısının en mümtazı bunlardır!" deyince Cezmi "Öyle lakırdı mı olur? Ben bir kılıç tımara malik sipahiyim; altıma bir hergele versinler hepsiyle uğraşırım!" cevabını verdi. Daire halkının konağında kalanları gülüşmeye başladılar; nihayet bahsi azdırdılar; Cezmi'yi meydana çıkmaya davet ettiler. Rükubu[361] için Paşa'nın ahırından gayet hırven bir yağız kürt atı çıkardılar; binek taşına çektiler. Cirit için lazım olan edevat hayvanın eyerinde mevcut idi. Cezmi binek taşına gelince hayvanı seyretmek istermiş gibi, bir tavırla inerek, ve atın dizgininden tutarak, bir iki kere öteye beriye çevirdikten sonra, yerden atladı, hayvanın üzerinde bulundu. Hayvan hırven idi; serkeş idi; fakat Cezmi üzerine atılır atılmaz – efendisini görmüş acemi köle gibi – ram oldu. Cezmi de huzzarı selamladı; kapıdan çıktı; atlıların arasına karıştı. Oyunda cirit atmak; kovaladığını istediği yerinden vurmak, eyer boşaltarak gelen değnekleri savuşturmak, bir eliyle atın yelesine sarılarak, bir eliyle yerden değnek kapmak, belinden yukarısıyla arkaya dönerek üzerine atılan ciritleri tutmak hususlarında o kadar maharet gösterdi ki seyredenlerin cümlesini hayran eyledi.

Öyle bir genç sipahinin cündilikte saray ağalarına varıncaya kadar galebesi Sokullu Mehmet Paşa konağında temaşa ile meluf olan Ferhat Ağa'nın nahvet-i cündiyanesine[362] dokundu. Paşa merhuma "Bu çocukla benden başka, uğraşacak kimse yok; müsaade buyurunuz!" sözleriyle veda ederek, atına bindi. O da meydanda cevelan etmeye başladı.

Ferhat Ağa gerçekten zamanın şehsuvarı idi; birkaç kere meydanın bir başından bir başına gitti geldi; Cezmi'nin birkaç kere ciridini savuşturdu; fakat kendi Cezmi'ye bir değnek vurmadı. Nihayet melekesi cihetiyle Cezmi'yi Ahmet Paşa Konağı'nın önünde sıkıştırdı. Cezmi eyer boşaltmak istedi; arkaya dönüp de değnek tutmak ümidine düştü. Ferhat Ağa'nın atı tamamıyla terbiyeli, kendi

361 rükûb: binme

362 nahvet- cündi: kibirli süvari

Levent Şahverdi Arşivi

bindiği hayvan ise bütün bütün hırven olduğundan bir türlü atının başını istediği yolda idareye muktedir olamadı; ne kadar maharet; ne kadar marifet gösterse değnek yiyeceğinden ve binaenaleyh mağlup görüneceğinden emin oldu; hayvanın birkaç kere değnek ile boynuna çarparak, ahırın art kapısına çevirdi.

O kapı ise vaktin adetince yalnız bir hayvan girebilecek kadar alçak, kapının üzerindeki duvar da bir değil bin baş paralayacak kadar metin idi. Kapının genişliği ise eyer boşaltarak geçilecek derecede değildi. Kapıdan nihayet at sığabilir; ve belki geçer iken eyeri bile sürünürdü.

Ferhat Ağa bu hâli görünce, kendi meşrebine göre, dünyanın en kıymetdar adamlarından madut olan cündiliğin en büyük ümid-i istikballerinden görünen öyle bir genç sipahiyi – çocukların eğlenirken kırdıkları oyuncaklar gibi- beyhude yere zayi edeceğinden, dolayı fevkal-gaye canı sıkıldı; "Oğlum hayvanın başını sola doğru çevir; duvara çarpacaksın!" feryadıyla nasihate başladı. Cezmi ise yine yolunda devam ederek, kapıya birkaç adım kalır kalmaz, eyer boşalttı; fakat eyer boşaltırken iki ayağını birden üzengiden çıkardı; sağ elini hayvanın, başını pek yukarı kaldırmaması için, kolanına rapt olunan ve lisanımızda "bilan" denilen kayışa, sol elini de gemine attı; karnının altına sokuldu; ahıra salim olarak, duhul eyledi.

Ahır karanlık, hayvan yemliğine menus[363] olduğundan, orada bir kaza vuku bulmadı. Cezmi de atın karnından sıyrıldı; ufak kapıdan dışarı fırladı; Ferhat Ağa'nın üzengisini öptü. Her gün, her zaman, yanına gidip, gelmek için emir aldı. Aldığı emir ise o zamanlar hükmünce bir müşahhas ikbal idi.

Cezmi'nin Nev'i'ye intisabı öyle bir muhatara saikasıyla değildi; tabiat-ı şairanesinin yardımıyla vuku bulmuştu:

Ahmet Paşa dairesinde ülfet eylediği zat, Paşa'nın tezkireci yamaklarından, kendi sinninde bir delikanlı olarak, dostunun Mirahur Ağa'dan iltifat görmesine hizmet etmek gibi, bir hayra mazhar olduğundan, dolayı pek ziyade müftehir[364] olmuş; ve bu iftihar ile teveccüh[365] eden ikbal kendine ait imiş gibi, Fa-

363 me'nûs: alışık, beğenilmiş

364 müftehir: övünen

365 teveccüh: bir şeye doğru yönelme, hoşlanma

Levent Şahverdi Arşivi

tih civarında bulunan hanesinde Cezmi'ye bir de ziyafet vermişti. Bu ziyafette saray-ı hümayun has oda takımından ve Sokullu dairesinde ve sahib-i ziyaretin kapı yoldaşlarından beş altı zat da meduv[366] bulundular.

Huzzar işrete başladılar; sohbet ise Cezmi'nin cirit vakası dairesinde dolaşır dururdu. Her biri Cezmi'ye ayrı ayrı sitayişler, başka başka tahsinler[367] ibzalinde[368] kusur etmediler. Nihayet lakırdıyı Ferhat Ağa'nın teveccühü kendi için ne kadar büyük ikballere mukaddeme olabileceğinin tahmin ve tadadı[369] cihetlerine atf eylediler; hatta içlerinden biri "Bir iki gece evvel rüyamda ata binmiştim; devlete erersin dediler; hiçbir şey zuhur etmedi. Şimdi anladım, ki rüyada ata binmekten başka bir şey hâsıl olmuyor; insan uyanık iken, böyle ata binmeye muktedir olursa devlet ayağına gelir. "gibi sözlerle nüktegûluklara başlamıştı.

Cezmi ise o hulusların, o terkiplerin cümlesine mukabil, "Eğer sahihen geçen günkü cirit oynamak benim için medar-ı ikbal olursa hem kendime, hem de devletin hâline teessüf ederim; gösterdiğimiz marifet nedir, ki hakkımda ikbali mucip[370] olacak? Bir kılıç tımara malikim; o nimetin hakkını ne zaman eda ettim, ki başka bir devlet arzusuna düşeyim? Benim itikadımca istihkaksız terakki, istihkaklı[371] mahrumiyetten bin kat şenidir[372]. Kendi kendini bulunduğu mertebeye layık görmeyen adam halk nazarında ne kadar küçük kalacağını düşünürse hicabından yere geçer. Şimdi mesela benim ibraz ettiğim meziyet biraz ata binmek, biraz cirit atmaktan ibaret oluyor; bu meziyetle olsam olsam marifetlice bir seyis, yahut maharetlice bir cirit muallimi olabilirim. Bu hâl ile beni tutsalar da bir zabitliğe nasbetseler[373] halkın karşısına ne yüzle çıkayım? Bana Cenab-ı Hakk terakki nasip etti ise o feyze husulünden[374] evvel liyakat

366 me'duv: davetli
367 tahsin: beğenme
368 ibzâl: esirgemeyip bol bol kullanma
369 ta'dâd: sayıp dökmek
370 mucib: gerektiren
371 istihkâk: hak edilen
372 şen'i: kötü, günahlı iş
373 nasbetmek: memurluğa tayin etme
374 husûl: meydana gelmek

Levent Şahverdi Arşivi

ve o liyakatı fiilen ispat edecek hizmet müyesser eylesin." cevabını ita[375] eyledi. Ashab-ı meclis Cezmi'nin sözlerini cali[376] tevazua, resmî teeddübe[377] hamleylediler. Fakat hakikat-i hâlde Cezmi fikrini, vicdanını şerh eylemişti; çünkü ikbale, terakkiye mail idi. Fakat ikbalinin, terakkisinin mahsul-i istihkak olmasına arzusu her şeyden ziyade idi.

Bu suretle sohbetin bir hayli zamanlar devamı sırasında neşeler de germagerm[378] olmaya başladı.

Mecliste hazır olanların cümlesi okur, yazar takımından oldukları gibi, musikide de ashab-ı iktidardan idiler. İkinci olarak, bir ağızdan evvela Baki'den " Hoş geldi bana mey-gedenin âb u havası-Billah, ne güzel yerde yapılmış yıkılası!" matlaında, ve onu müteakip Nev'i'nin "Gönül hercai dilber bi-hakikat neylesün Nev'i – Şikayet bi-vefalardan şikayet bi-vefalardan" maktaında olan gazelleriyle nağmesaz oldular.

Okudukları şeyler ashab-ı meclisin nazar-ı ibret önünde hâllerini tasvir ederdi; zira kimi Baki'nin beyitiyle, işrete[379] mestane sitayişler[380], inkisarlar[381] edecek kadar kendinden geçmiş; kimi Nev'i'nin şiiriyle beraber aşktan gördüğü sitemleri de birer birer tahattur[382] eylemişti.

Cezmi ise vücudunun, midesinin kuvveti cihetiyle işretini pekâlâ hazmeyledi.

Terbiyesi başka yolda, ve hususiyle o zamana kadar aşka verdiği mânâ bütün bütün başka tarzda, olduğu için öyle sitemini görecek, cevrine tahammül edecek maşuklarla ülfet etmediğinden, hatırına gelecek meşakkatler de yok idi. Hele musikişinaslığa hiç meyl etmemişti; meyl etmiş olsa da tabiatı müsait değildi.

375 i'ta: bahşetmek
376 ca'lî: sahte
377 teeddüb: utanma, edebini takınma
378 germa-germ: pek kızışmış
379 işret: içki âlemi
380 sitayiş: övme
381 inkisar: kırılma, gücenme
382 tahattur: hatırlama

Levent Şahverdi Arşivi

Ashab-ı meclis neden sonra, Cezmi'nin ahenge karışmadığına dikkat eylediler; kendileriyle beraber, nağme-perdazlık için icbara[383] başladılar. Musiki ile ülfeti olmadığını söyledi. Evvela inanmadılar; sonra vuku bulan teminatı üzerine öyle bir fenden behresi olmadığına, teessüf perdesi altına gizlenmiş, birtakım tarizler irat[384] eylediler. Cezmi, musikinin sanayi-i nefiseden[385] olduğunu bilirse de, sesi ve o fenne istidadı olmadığını ifade ile beraber, musikide ne kadar letafet olsa yine söylemesine dinlemesini tercih edeceğini ilave etti. Kendinin gayet safvet-i kalb[386] ile beyan-ı efkârdan ibaret olan bu sözlerini arkadaşları kendi kinayelerine mukabele hükmünde addeylediklerinden, beri[387] gevezelik yarışına çıkışır gibi, "Gerçek unutmuştum; siz şairsiniz; hiç musikiye tenezzül mü buyurursunuz!" sözleriyle Cezmi ile istihzaya başladı. Sesinin hâli, evzaının[388] tarzı ise maksadını açıktan açığa meydana koyduğundan Cezmi muameleye aynıyla mukabele ile "Ne yapalım efendim! İnsanlık dururken çalıkuşu olmaya heves etmek elden gelmiyor" diyerek, mecliste bulunanların bir kat daha hasedini davet eyledi; şu muhavereye başladılar:

Huzzardan biri —elbette şiir söylediğiniz zaman deminki okunan beyitler gibi, söylersiniz ya?

Cezmi —Kim bilir!

Bir diğeri —Yok yok! Pek onları da beğenmez.

Cezmi —O beyitleri beğenmezsem ne olmak lazım gelir? Şiirden iyice anlasanız siz de beğenmezdiniz. Baki'nin, Nev'i'nin her sözü sihr-i helal[389] olmak lazım gelmez ya!

Bir diğeri —Bey Baki'den, Nev'i'den iyi söyler; Fuzuli kadar söyler.

Cezmi —(Hiddetini katmederek) Evet Fuzuli gibi söylerim!

383 icbar: zorlama
384 irad: söylemek
385 sanayi-i nefise: güzel sanatlar
386 safvet-i kalb: temiz kalp
387 beri: noksan ve kusuru olmayan
388 evza': durumlar
389 sihr-i helal: ilahî sır

Levent Şahverdi Arşivi

Evvelki —Şimdi bir Fuzuli Divanı buluruz; rastgele yaprağını açarız; ilk sahifesinde zuhur edecek eserine nazire söyleyebilirseniz size mükemmel bir ziyafet veririz. Ya söyleyemezseniz!..

Cezmi —Tabii biz de bir ziyafet vereceğiz; fakat şiiri kim temyiz edecek? Mümeyyizlik size kalacaksa hiç bahse girişmeyelim! Söyleyeceğim şeye şimdiden fenadır dersiniz; olur gider.

Bir diğeri —Öyle değil! Nev'i benim hocamdır; ona gider gösteririz.

Cezmi —Pekâlâ olur.

Muhavere buraya gelince bir Fuzuli Divanı bulunmaya lüzum göründü. Bizde ise Sultan Süleyman zamanından sonra – her eser-i Türki'yi başka milletlerde zuhur edip de kendimize zarar vermeyinceye kadar kabul etmeye tenezzül olunmadığı gibi- basma sanatını o zamanlar taharri etmek[390] değil, hatta ilim Çin'de bile olsa talep etmeye yani aramaya memur olduğumuz hâlde, ilmin naşir-i hakiki[391] olmak cihetiyle eşref-i sanayi-i beşer bulunan tabiat ayağımıza gelse yine iğtinam etmek istemediğimizden,

"Kalem olsun eli o katib-i bed-tahririn,
Ki sevad-ı rakamı[392] sûrumuzu[393] şûr[394] eyler;
Gâh bir harf sükutiyle kılar nâsırı nâr;
Gâh bir nokta kusuriyle gözü kör eyler!"

Kıtasıyla hattatlık cahilliğinden feryat eden Fuzuli'nin Divanı da el yazısıyla, ve pek nadir bulunmak cihetiyle sahib-i ziyafetin hanesinde yok idi. Saray-ı hümayuna mensup olan huzzardan biri adam gönderdi; kendi dolabında mevcut olan Divan'ı getirtti; kağıtlarının arasına tefeül eder gibi, bir hâle soktular; kitabı açtılar. Birinci sahifesinde Bağdat vasfında olan meşhur kaside zuhur eyledi.

390 taharri etmek: araştırmak
391 naşir-i hakiki: editör
392 sevad-ı rakam: silik rakam
393 sûr: ziyafet
394 şur: gürültü, kekremsi

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi, Fuzuli'nin öyle en güzel asarından birine tesadüf olunduğunu görünce kalben pek muzdarip ve hatta iddiasına bin kerre pişman olduysa da, ekser insan için eşedd-i mücazat[395] olan mashara[396] olmak korkusuyla hiç renk vermeyerek, "Bir ziyafet için bir kaside ile uğraşmak çekilir hâllerden değil; fakat ne yapalım bahse girişmiş bulunduk. İnşallah Ferhat Ağa himmet eder de kaside huzur-ı padişahiye takdim olunur; caizemizi oradan alırız." dedi. Müddet-i mukavele olan bir haftanın hitamında naziresini getirdi; muarızlarına teslim eyledi.

Cezmi, bu kadar iddia ve inat üzerine söylenmiş bir eserde tabii olanca kuvvetini sarf eylediği gibi, Fuzuli'nin Bağdat vasfından iktibas ederek, kasidesine bütün memalik-i Osmaniye'nin sitayişiyle başlamış olduğundan, cevelan tabiata muktedasından[397] bir kat vasi bir meydan bulmuş; ve binaenaleyh naziresini gerçekten nazire diyecek bir hâle getirmişti.

Muarızlar macerayı, ve Cezmi'nin sinn[398] ü hâlini tarif ederek, kasideyi Nev'i'ye arz ettiler. Nev'i ise, nihayet derecede dildade-i liyakat[399], fevkel-gaye ehl-i perver[400] bir zat idi. Kasideyi yukarıdan aşağıya okuyunca adeta vecd getirir derecelerde bir meftuniyet[401] ile şevkinin kemal-i galeyanından, nazireyi aslına tercih etmek istedi.

Muterizleri "Niçin bilmediğiniz meselelerden bahse kıyam edersiniz! Çocuk nazireyi güzel söylemiş; birtakım yerlerde Fuzuli'ye de takdim etmiş. Fuzuli'nin:

"Deşt ü sahrasında sad Leylâ vü Mecnûn cilve-sâz,
Kuhsârı üzre bin Ferhâd ü Şirin bâde-hâr"

395 eşedd-i mücazat: ağır ceza
396 mashara: maskara
397 mukteda: önde giden, namazda kendisine uyulan imam
398 sinn: yaşanmış olan zaman
399 dildâde-i liyakat: liyakat sahibi âşık
400 perver: besleyen, koruyan anlamında bileşik kelime yapar.
401 meftun: âşık

Levent Şahverdi Arşivi

Beyiti (ki kasidesinin en güzel parçasıdır) Naziredeki

Ruşenâ bir sahasında Ravza-i Peygamberi

Rû-nümâ bir ravzasında Kâbe-i perverdigâr!

beyitiyle kıyas mı kabul eder?" Sözleriyle tayip[402] ederek ve Cezmi'yi hemen o günde yanına getirerek bin türlü taltiflere müstağrak[403] etmiş ve bezleguluğa[404], hazır cevaplığa, cevdet-i tabiatına[405], küşayiş-i ahlâkına[406] baktıkça hemen oğlu Atayi'ye tercih edercesine sevmeye başlamıştı. Nev'i bu iltifatlarla kanaat edemedi; kasideyi bizzat takdim ederek, zaten şair ve nükât-ı şiire[407] tamamıyla vakıf olan zat-ı padişahiden o Sühan-gû-yı nev-zuhur[408] için birçok ihsanlar da istihsal eyledi.

Ferhat Ağa Mirahur, Nev'i de şehzade hocası olmak münasebetiyle öyle iki hami müsahip iktidara intisabı Cezmi'ye saray-ı hümayun kapılarını ve binaenaleyh terakki ve ikbal şehirlerini tamamiyle açmış ise de Cezmi o meşrepte bir şey olmadığından hamilerine birinci arz ettiği temenni harbe gitmek için bir tavsiye talebinden ibaret idi.

Vakta ki yukarıda beyan olunduğu üzere İran seferi açıldı; Cezmi kendisinin de sevk olunması için doğru saray-ı hümayunda Ferhat Ağa'nın odasına azimet eyledi. Bit-tesadüf[409] Nev'i dahi orada idi; aralarında cereyan eden muhavere şudur.

Ferhat Ağa —Vah çocuk! Seni de Acem seferine göndereceklerde anın için ricaya geldin değil mi? Telaş etme; elbette bir çaresi bulunur!

Cezmi —Hayır efendim! Beni kimsenin bir yere göndereceği yok. Bugün adam arıyorlar, kulunuzu "çocuktur" diye beğenmediler! Gitmek için inayetinizi niyaza geldim.

402 ta'yip: ayıplamak
403 müstağrak: gark olmuş
404 bezlegu: şakacı
405 cevdet-i tabiat: tabiattaki iyilik
406 küşayiş-i ahlâk: düzgün ahlâk
407 nükât-ı şiir: nükteli şiirler / şiirde nükteler
408 sühan-gû-yı nev-zuhur: yeni söylenmiş sözler
409 bi't-tesadüf: tesadüf olarak

Levent Şahverdi Arşivi

Ferhat Ağa —Nereye?

Cezmi —Ay efendim! Sılaya değil, hacca hiç sefere... Hudut boyuna...

Nev'i —(Tebessüm ederek) Çocuk! Kavga şiir söylemeye benzemez!

Cezmi —Niçin benzemesin! İnsan düşündüğü kadar dövüşmeye de muktedir olamaz mı? Bendenize elimdeki kalem, altımdaki yağız hergeleden[410] daha serkeş görünüyor.

Nev'i —(Yine tebessüm ederek) Şairlere kılıç kullanmayı da zahir öğreteceksin. Hiç kan ile gazel, kaside mi yazılır?

Cezmi —Abdullah Bin Revahe'ye ne buyurursunuz?

Nev'i —Şu kıyas-ı maalfarike [411] bak! O zat kâffe-i fezaili[412] cami olan ashab-ı kiramdan [413] idi.

Cezmi —Ya Ebu Müslim, ya Ebu Tamam, ya Ebu Firas?

Nev'i —Yine kıyas-ı maal farik; onlar ümeradan idiler; hem de en büyük saffetleri hamaset olan Arap kavmi arasında zuhur ettiler.

Cezmi —Ya Fatih, ya Sultan Selim, ya Sultan Süleyman?

Nev'i —Kıyas-ı maal farikler. Hitam vermeyecek misin? Onlar padişah.

Cezmi —Pekâlâ ya Kadı Fazıl'a, Derviş Yakup Paşa'ya hususiyle benim gibi, bir sipahi olan Yahya Bey'e ne denilecek?

Ferhat Ağa —Çocuk! Sen ikbalin için İran harabelerinde dolaşmaya muhtaç değilsin. İşte burada pederin makamında iki kişi var. Söz dinle; birinci fırsatta seni sipahilikten saray hizmetine alırım.

---

410 yağız-ı hergele: yağız at

411 kıyas-ı ma'alfârik: farklı olarak, yanlış olarak kıyaslanan

412 kâffe-i fezâil: bütün faziletler

413 ashab-ı kirâm: Hz.Muhammed'in sahabeleri, şerefliler

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi —Garip şey! Evvel saray ağalığından sipahiliğe çırak olurlarmış; dünya şimdi bütün bütün aksine mi devr etmeye başladı!

Nev'i —Ey canım! Dergâh-ı âli müteferrikalarına dâhil ederiz; o meslekten sırasıyla feyz alır gidersin.

Cezmi —Bizim tımarı, bizim kılıcı ne yaparız.

Ferhat —Muradın nedir?

Cezmi —Devletin zuhurundan beri bana, babama, ecdadıma ihsan ettiği paraların mürekkeple tesviye edemeyeceğim; çünkü kırmızısı kokuyor. Sipahi gözüme Arap köle kadar çirkin görünüyor. Kan ile eda edeceğim.

Nev'i —Nasıl kan ile?..

Cezmi —Vallah! Felek benim meşrebimce hizmet ederse düşman kanı ile.

Ferhat Ağa —Arada insanın kendi kanı da dökülebilir.

Cezmi —Dökülüversin; damla yakut kaybolacak değil a!

Nev'i —Ben senin sefere gittiğini istemem.

Ferhat —Ben de o fikirdeyim.

Cezmi —Hilafet-i İslamiye'nin biri azam-ı ulemasından, biri ekâbir-i ümerasından[414] iki devletli, bir askeri vazifesinin icraasından men etmek isteyeceklerini hiç hatırıma getirmezdim.

Muhavere bu dereceye vasıl oldukça Nev'i ile Ferhat Ağa birbirine bakıştılar; birkaç dakika lisan-ı hâl ile müdavele-i efkâr[415] ettikten sonra, Nev'i çocuğa tevcih-i hitap[416] ederek, " Muradımız seni mutlaka seferden men değil; sarayda terbiye ki ikmal idi. Fakat mademki arzu ediyorsun, uğurun açık olsun. Mu-

414 ekâbir-i ümerasından: devlet büyükleri

415 müdavele-i efkâr: fikir alışverişi yapmak

416 tevcih-i hitap: birisine hitaben yönelme

Levent Şahverdi Arşivi

harebe meydanı da insan olanlar için en büyük bir mekteb-i ibrettir. Müstait olduğun kemali orada hâsıl edersin!" dedi ve Ferhat Ağa'ya dönerek, "Acaba paşaların hangisine bir tavsiye versek? Sinan Paşa mı, yoksa Mustafa Paşa mı daha münasip olur?" sualini irat edince, Ferhat Ağa tabii Mustafa Paşa'ya tavsiye edilmek iktiza edeceğini söyledi. Aralarında:

Nev'i —Mustafa Paşa'nın size hüsumeti malumdur; namdaşı olan Budin valisi akrabasından idi! Onun uğradığı kazaya da sizi vasıta ettiler.

Ferhat —Mustafa Paşa agrazdan[417] salim[418] bir zat değilse de, agrazını menfaat-i vecdiyata sarf eden dihat-ı zamanedendir[419]; Mala, yani avarıza ehemmiyet vermez. Budin Valisi vakasında benim dahlim olmadığını pekâlâ bilir; memur idim. O cihetle emrin icrasında mazur idim. Hâl böyle olmasa bile ben Mustafa Paşa'yı Sinan Paşa'ya tercih ederim; çünkü öteki mübarek tefahürden[420] başka bir şeye yaramaz. Lüzumsuz tecavüzler, faydasız garazlarla uğraşmak onun gibi, etvar-ı avam[421] firibane ile meluf olanların hasaisindendir[422]. Hususiyle her nasıl olsa Mustafa Paşa'ya müracaat mecburiyetindeyiz; Sinan Paşa zaten harbe gitmeyecek.

Nev'i —O niçin?

Ferhat —Haberiniz yok mu? Sinan Paşa Bağdat koluna memur olunca askerin, mühimmatın işe yarayacakları tamamiyle Mustafa Paşa'ya verildiğinden Mustafa kendi maiyetindeki ordu derme çatma bir şey olduğundan Mustafa Paşa'nın her talebi maa ziyade tervih[423] olunduğu hâlde kendinin hiçbir istidasına[424] ehemmiyet verilmediğinden tutturarak, dağdağasını samia-i padişahiye[425] kadar isal eyledi. Paşa'nın bu hâliyle harp üzerinde iki serdar bulun-

417 agraz: garazlar
418 salim: arınmış
419 dihat-ı zamane: zamane köylüsü
420 tefahur: kendini iyi görüp kusurdan gaflet etmek
421 etvar-ı avam: avam tavrı
422 hasais: birine has hususiyetler
423 tervih: rahatlandırma
424 istida: rica ile istemek, dilekçe
425 samia-i padişahiye: padişahın duyması

Levent Şahverdi Arşivi

mak asker-i İslamı birtakım ağrazın keşakeşine[426] düşüreceği için, şevketmeap efendimiz ikisinden hangisi münasip ise intihabıyla umum ordu serdarlığının ona havalesini sahib-i devlete[427] emir buyurmuşlardı; Vekil-i Mutlak Hazretleri evvela Sinan Paşa'yı çağırdılar; İran'a giderse ne yolda hareket edeceğini sual buyurdular; mübarek hazm-ı nefs bilmez, laf-zenlikten çekinmez, hemen Rüstem-i Zal kesildi; ordu kendine tevdi buyurulursa Tebriz'i, Şirvan'ı, belki Şiraz'ı, İsfahan'ı bir hamlede berbat edeceğine, Şah'ı boynuna ip takarak, atebe-i mulukaneye[428] getireceğine dair birtakım hod-füruşane[429] iddialara kıyam eyledi. Ondan sonra Mustafa Paşa'yı davet ettiler; onun mekâneti[430], terbiyesi malum ya! Sahib-i devletin sualine, hudut üzerine gidildiği hâlde, ashab-ı vukuf ile müşavere[431] ederek, ilcaat-ı maslahata[432] göre hareket olunacağını ve nusret[433] ise irade-i ilahiyeye tabi hâllerden bulunduğunu beyan etti. Sadrazam Hazretleri de Mustafa Paşa'yı tercih ile arz eylediler.

Nev'i —Şu mübarek sadrazamın da bu hâlleri sevilir. Mustafa Paşa akrabasındandır; fakat şehzade Bayezıt vakasından beri ne derece kendinden nefret ettiğini bilirim. Sinan Paşa'nın Yemen'de, Tunus'ta olan cüzi, külli hizmetleri ise, Paşa nezdinde hayliden hayli makbul olmuş idi; hatta Özdemiroğlu gibi, bir kahramanı onun hatırına riayete tekdir etti. Sinan Paşa tabasbusta kusur etmiyor; fakat yine devlet işi gelince Paşa, hakkı iltizam etmek mesleğinden bir vakit inhiraf eylemiyor[434].

Ferhat Ağa —Ya efendi hazretleri! Sahib-i devlette saltanat-ı seniyyenin[435] muazaamat-ı umurunda[436] ağraza tabi olursa[437] bu kuvvet ve şevket nasıl muhafaza olunur?

426 keşâkeş: çekişme, sıkıntı
427 sahib-i devlet, o zamanlar sadrazamların unvanıydı.
428 atabe-i mulukane: eşik
429 hodfuruş: kendini beğendirmeye çalışan, övünen
430 mekânet: ağırbaşlılık
431 müşavere: danışma
432 ilcaat-ı maslahat: zorlama iş
433 nusret: yardım, zafer, düşmana galip olmak
434 inhiraf eylemek : doğru yoldan sapmak
435 saltanat-ı seniyye: yüce saltanat
436 muazaamât-ı umurunda : büyük ve ağır işler, hususlar
437 Agrâza tâbi olmak: kine, kötü niyete kapılmak

Levent Şahverdi Arşivi

Yollu bir muhavere cereyan eyledikten sonra, ikisi de Mustafa Paşa'ya Cezmi'nin cündiliğinden, irfanından bahisle birer tavsiyename ita eylediler.

Cezmi'ye Ferhat Ağa, bir Arap şairinin mahsul-i fikri olan "Altın vücutlu, gümüş halhallı, zebercet tırnaklı" tavsifine muvafık bir küheylan-ı kula, Nev'i bir Acem edibinin eser-i hayali olan (sehap-pare-i müncemit[438]) tarifine mutabık bir kara Horasan kılıç yadigar etmişlerdi.

FASIL

Vakta ki 986 senesinin evvel baharı erişti. İran seferi, devletçe mukarrer olmakla beraber, Sokullu'nun rey ve ısrarı üzerine, tecavüzün düşman tarafından zuhuruna muallak tutulduğundan, isyan hâlinde bulunan bazı Gürcü ümerasının teadisi şayiasıyla ordu hemen Üsküdar'a mürur eyledi.

Yeniçerilerin Eşkâl-i gün-a-gûn[439], sipahilerin kırmızılı, sarılı bayraklar ile arayişi[440], hususiyle serdar dairesi halkının altınlara, gümüşlere müstağrak raht[441] ve silahları ve tüller sırmalar içinde cübbe ve kaftanları Üsküdar sahrasını, ezharının cümlesi birden açılmış; bir menakıb-ı tabiiyyat bahçesine benzetmişti. Cezmi ise bu ihtişamın arasında çehresinde leman[442] eden pertev-i zekâ hâlinde tecessüm[443] etmiş gibi, görünen tavr-ı merdane ve onlara inzimam[444] eyleyen taravet-i şebabiyet[445] cihetleriyle koca bir ordunun içinde bir mahlûk-ı mümtaz[446] add olunacak kadar herkesin nazar-ı iltifatını celb eder, dururdu.

Vakta ki o zamanlar vesait-i nakliyede olan noksanlar cihetiyle birkaç ay uğraştıktan sonra, Erzurum'a vusul-ı müyesser oldu; her şeyden evvel beş altı yüz

438 sehap-pâre-i müncemîd: donmuş karanlık bulut parçaları

439 eşkâl-i gün-a-gûn: çeşit çeşit, renk renk şekiller, kılıklar

440 ârâyiş: süslenmiş

441 raht: yol levazımı
(*) iki taraf askerinin miktarını tahkik için peçevî'nin ikinci cildinde otuz dokuzuncu sahifeye müracaat buyrulsun.

442 lem'an: parıldayan

443 tecessüm: cisimleşmek

444 inzimam: bağlanma

445 teravet-i şebâbiyet: yiğitlik, gençlik

446 mahlûk-ı mümtaz: seçkin kişi

Levent Şahverdi Arşivi

kadar düşman kellesi takaddüme-i vusul[447] olmak üzere serdarın piş-i payında galtan edildi.[448] Bu kelleler Van Valisi Hüsrev Paşa'nın hediyesi ve ümera-yı ekraddan[449] Mahmudi Hasan Bey'in mahsul-i himmeti idi.

Şu surette, ki İran hükümeti ordunun İstanbul'dan hareketini haber alır almaz bir zaman evvel sefaretle İstanbul'a gelmiş olan ve İranca şecaat ve siyasetle bir şöhret-i fevkaladeye nail bulunan Tokmak Han'ı Gürcistan muhafazasına tayin eylediği gibi, Tebriz'deki askerine de (Allah Kuli) Han maiyetiyle Van üzerinden memalik-i Osmaniye'ye hücum için emir vermişti.

Van valisi Hüsrev Paşa İranlıların tecavüzünü ve ümera-yı Osmaniye'den iki zatın bir kalede mahsur kaldığını haber aldıysa da esbab-ı mukabeleyi icabına göre tertip etmek için Mahmudi Hasan Bey'e altı yüz atlı ile düşmanın miktar-ı kuvvetini keşfe sevk eyledi.

Bu fırka düşman ordusuna takarrüp edince Acemlerin kuvveti yirmi bin kişiye baliğ olduğunu görür(*) ve ümera, Paşa'ya keyfiyeti haber vermek için avdet-i rey'inde[450] bulunursa da Hasan Bey başını açarak ve "Ben seksen yaşına geldim, bir kerre düşmandan yüz çevirmedim, arkamı düşman göreceğine kara toprak görsün"diyerek seyl-i seyf[451] ile Acem alaylarına doğru at sürer, yanında bulunan askerin cümlesi kendi aşireti ve binaenaleyh kendi asabiyeti ashabından olduğu cihetle arkasından ayrılmazlar, Acem'in karakoluna çatarlar, bit-tesadüf Tebriz Han'ı karakolda bulunduğundan ve böyle bir avuç askerin o kadar kuvvetli bir ordu üzerine hücumu akıl kabul edecek şeylerden olmadığı cihetle Mahmudilerin savletini İranlıları Osmanlı ordusunun keminine[452] çekmek için bir desise-i harbiyeye[453] haml eylediğinden kemal-i telaş ile bir ricat emri verir, askerin intizamsızlığı ve Osmanlı süvarisinin muhacemat-ı mütevaliyesi[454] bu ricatı az zaman içine bir inhizam-ı kati suretine tahvil eyler.

447 takaddüme-i vusul: takdim edilip ulaştırılacak sekilde
448 piş-i payında galtan edilmek: ayağının önünde yuvarlanmak
449 ümera-yı ekrad: Kürtlerin amiri
450 avdet-i rey: geri dönme teklifi
451 seyl-i seyf: kılıcın seli
452 kemin: pusu
453 desise-i harbiye: savaş hilesi
454 muhacemat-ı mütevali: Art arda hücum

Levent Şahverdi Arşivi

İran fırkasının riyasetinde bulunan "Allah Kuli Han" biraz kendini toplayıp da Osmanlı askerinin ardı gelmediğini görünce hiddet ve nedametinden serapa ateş kesilerek ordusunu tekrar cem ile intikamını bir mükemmel surette almak için Van'ı muhasaraya şitap etti.

Mahmut Bey ise düşmanın hareketini haber alır almaz bir münasip yerde pusuya girerek ve bir maharet-i fevkalade ile Acem ordusuna şebh-hun[455] ederek o kadar külliyetli bir askeri defa-i saniyede yine tedmir[456] ile evvelki gün ibraz ettiği hurşit[457] gibi şaşaalı bir galebeye bu gecede mehtap kadar parlak bir muzafferiyet ilave eyler.

Cezmi gerek fıtratı ve gerek terbiyesi cihetiyle bir asker olduğu gibi nefsine de itimadı bulunduğundan, liyakati sayesinde arzu ettiği terakkinin husulünü pek ziyade ümit eder, ve hele genç olduğundan, terakkiden birkaç kat daha ziyade iştihar sevdalarında bulunurdu. Vakıa devletinin yolunda feda-yı can etmeyi vezaifi iktizasından bilirdi, fakat fedakârlığının bilinmesini de kendince o vazifeye mukabil bir hak addederdi. Nazarında ikbalin en ziyade arzuya layık olan ciheti şöhret idi.

Heyhat! O yaşta, o meziyette bir genç bir zaman gelip de şöhreti ölümden şeni göreceği ve harbe sırf terk-i hayat arzusuyla giderek taharri ettiği eceline bile vüsulden mahrum olacağını nereden keşfedebilsin.

İşte Cezmi o hissiyat-ı kalbiye netayicinden olarak İstanbul'dan bin türlü hayal-i zafer ve itminan-ı ikbal ile bir ümid-i mücessem[458] kesilmiş olduğu hâlde çıkmıştı. Rüyalarında en büyük galibiyetlere kendi sebep olduğunu görür, hülyalarında meydan-ı harbe en evvel at sürmek imtiyazını kendine şayeste bulurdu.

Erzurum'a vasıl olup da doğrudan doğruya devlet askerliğinde bulunmayan bir aşiret müfrezesinin hem harbi güşat etmek hem de birbirini müteakip iki fevkalade galibiyet kazanmak şerefine nail olduklarını işitince kendinin o zamana

455 şebhun: gece baskını
456 tedmir: yok etmek, perişan etmek
457 hurşid: güneş
458 ümid-i mücessem: cisimleşmiş bir ümitle

Levent Şahverdi Arşivi

kadar serdara alay göstermekten başka bir hizmette bulunmadığından dolayı nihayet derecelerde müteessir olarak ilk zuhur edecek fırsatta her nasıl olursa olsun meydana atılmayı zihninde kararlaştırdı.

Bir hayli günler bir intizar-ı şedit içinde müteezzi[459] olduktan sonra, karakollarımızdan elli altmış kişi etrafı dolaşırken Çıldır sahrasında Tokmak Han ordusuna tesadüf ederek ve kalitelerine bakılmaksızın bir münasip mevki tutarak muharebeye kıyam ettiklerinden onları kurtarmak ve düşmanın hâllini etrafıyla tahkik etmek için serdar tarafından Talia'da bulunan Diyarbekir Beylerbeyi Derviş Paşa'nın erleri harekete memur olduğunu Cezmi'ye haber verdiler.

Bu haber, Cezmi için intizara nihayet verebileceğinden başka Derviş Paşa maiyetinde bulunmakta kendince hemen harp görmek derecesinde müstelzim[460] olan hâllerden bulunduğu için en büyük madud müjdelerden idi.

Derviş Paşa Sokullu hanedanından kerimün-nefs[461], şedidül-savlet[462] bir genç kahraman olarak cündilikte ise ümeranın ve belki Osmanlı sipahisinin umumuna mürecceh[463] addolunurdu, hatta o zamanda ve belki her vakitte dünyanın en birinci süvarisi olan Arap atları bile kendinin şakird-i mahareti[464] olmakla iftihar ederlerdi.

Cezmi böyle iki kuvvetli arzunun şevkiyle hemen yerinden fırlayarak serdarın dairesine azimet eyledi, Ferhat Ağa ile Nev'i'nin tavsiyesi cihetiyle zaten daireye takarrüp etmiş ve fetanet ve zerafetiyle kendisini muteberan-ı tevabie sevdirmiş olmak cihetiyle Derviş Paşa refakatiyle gitmek arzusunda bulunduğunu beyan edince ağalar, Serdar Paşa'dan yalnız mezuniyet değil bir de kuvvetli tavsiye aldılar.

Her ne meslekte olursa olsun birinci teşebbüs, birinci hareket vicdanda ne türlü tesirler, fikirde ne yolda tasavvurlar hâsıl eylediği herkesin nefsinde tecrübe ile bildiği hâllerdendir.

459 müteezzi: cefa gören, incinen
460 müstelzim : lüzumlu, gerektiren
461 kerimün-nefs: kerim sahibi
462 şedidül-savlet: şiddetli saldırı
463 mürecceh: tercih edilir
464 şakird-i maharet: maharetli çırak

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi'nin tariki olan askerlik de birinci teşebbüsten zuhur edecek teessürat ve tasavvuratın şiddeti ise hiçbir hâle kıyas kabul etmez. Fıtratta ne kadar laubalilik, meşrepte ne kadar kayıtsızlık, gönülde ne kadar fedakârlık olursa olsun tabiatın hasse-i galebesi[465] olan hıfz-ı nefs-i inhimaki aradan zail olmak mümkün değildir. Hele itiyatsızlık, tecrübesizlik dünyanın en zeki, en cüretli olan ashab-ı temeyyüzünde bile zihnen bir tereddüt, kalben bir helecan hâsıl etmemek ihtimalin haricinde görünür.

Gidilecek meydanı harp ise bir mevki-i imtihandır, ki ahirete en uzak mesafesi bir gülle menzilinden ibarettir. İtilaf[466] etmeyenler için hadimül-lezzat[467] olan mevt bittabi düşmanın efradında değil, efradının gölgelerinde bile tecessüm etmiş gibi görünür. İnsan gezindiği toprakların her tarafını kendi için hazırlanmış bir mezar kıyas eder. Dünyanın ne kadar bedayii[468], ömrün ne kadar lezaizi, kalbin ne kadar amali[469] var ise, cümlesi bir yere toplanır da arz-ı iştiyak[470] eylercesine göz önünde devretmeye başlar.

İşte Cezmi harbe gitmeye o derecelerde arzukeş iken yine atına binip de alaya girince bu infialat-ı tabiiyeden[471] bir türlü kendini kurtaramadı. Bundan başka akıl ne kadar kendine itimat etse taliine itimat edemez.

Binaenaleyh umulmadık bir yerden bir badire zuhur edip de maharet veya şecaatine şeyn[472] tertip edebilmek ve o suretle gerek hamileri, gerek arkadaşları nazarında alçaklıkla maruf olmak vahimesi de gönlündeki ıstıraba hayliden hayli kuvvet vermekte idi.

Fakat fıtratındaki şecaat, azmindeki kuvvet ve hususiyle kibr-i nefsinin meziyatından olan daiye-i namus[473] ve saika-i gayret yukarıda bahsettiğimiz hissi-

465 hasse-i galebe: üstün duyu
466 i'tilaf: uyuşmak, anlaşmak
467 hadimül-lezzat: lezzetleri yok eden
468 bedayi: güzellikler
469 âmâl: emeller
470 arz-ı iştiyâk: arzuyla
471 infialat-ı tabiiye: doğal kırgınlıklar, gücenmeler
472 şeyn: leke, kusur
473 daiye-i namus: namus davası

Levent Şahverdi Arşivi

yata tamamıylamukabele ederdi. Bu tesiratın yekdiğeriyle çarpışması daha düşman görünmeden Cezmi'nin âlem-i hayalinde bir büyük cenk destanı küşat[474] eylemişti.

Cezmi bu keşâkeşler, bu tereddütlerle düşman karşısına gelip de tüfenk alevi, kılıç parıltısı nazarında cevelan etmeye başlayınca muharebeyi ne deha arzusu kuvvede iken tasavvur ettiği gibi bir safa ve ikbal mesiresi hâlinde gördü, ne arzusu fiile geldikten sonra tevehhüm[475] eylediği gibi bir bela-yı mubrim[476] cevelangâhı hükmünde buldu.

Hâli nazar-ı iman önüne alınca gaib üzerine hâsıl olmuş ifratlı, tefritli iki hayalden de zihnini tecrit ederek harbin mahiyetini pek kolay hükmeyledi, yani kavga denilen şey nazarında hatır ve zafer ihtimallerinin ikisine de tesavi[477] üzere müsait bir tecrübegâh talii görünmeye başladı.

Derviş Paşa kahramanlığı, şehsuvarlığı ile beraber zaten pek genç ve fıtraten pek mütehevvir[478] bir zat olarak düşmanı gördüğü gibi tabiatında olan savlet-i şirane[479] kaffe-i havass[480] ve kuvvasına galebe eylediğinden, iki tarafın miktarınca olan tefavüte[481] hiç ehemmiyet vermedi, rayet-i ikbali[482] altında bulunan üç dört yüz dilir[483] ile (*) koca bir ordunun kalbgâhı üzerine hücum eyledi, güya ki Paşa'nın fırkası bir zebane-i cihan-suz, mukabelesine gelen düşman ise bir yığın haşak[484] idi, birinci safta bulunan İran alayları sadme-i evveliyesinde[485] mahvoldu. Bu savlet-i takat bir endezane ile düşman ordusunun umumi

474 küşad: açış, fethetme
475 tevehhüm: kuruntuya düşme
476 bela-yı mubrim: dönen bela
477 tesavi: iki tarafın denk olması
478 mütehevvir: öfkeli, birden hiddetlenen
479 savlet-i şirane: aslanca atılım
480 kaffe-i havass: bütün duyularına
481 tefavute: farklılığa
482 rayet-i ikbal: sancak
*Peçevi Tarihi – cild-i sani - sahife 40
483 dilir: yürekli, cesur
484 haşak: çöp, süprüntü
485 sadme-i evveliye: ilk vuruş

Levent Şahverdi Arşivi

tezelzüle[486] ve hatta bazı fırkaları inhizama başladı ise de Tokmak Han o kadar küçük bir fırka önünden firar etmek rezaletini mevtten şenii addederek nihayet derecelerde kıpırtılara askerini yine mevki-i sebata getirmiş ve her cihete Osmanlıların umumundan galebelik bir fırka sevk ederek Paşa'nın etrafını bir daire suretinde ihataya kalkışmış idi.

O kahraman ise şikâr[487] alayına uğramış şahin gibi saatte bir fırkaya hücum eder ve her hücumunda ızfar-ı gayret[488] ve cenah-ı ikdamına tesadüf eden düşmanın kimini yerlere döker, kimini etrafa dağıtırdı.

Ne faide ki Osmanlılar, muavinin fikdanı[489] cihetiyle hayat gibi azalır çoğalmaz, düşman askeri ise imdadın takibi cihetiyle sinn-i hayat gibi çoğalır azalmaz bir hâlde olduğundan, İranlılar muhacemat-i mütevaliye ile bizim askeri ihata ettiler; ve bir hayli adam da telef eylediler. Derviş Paşa yanında bulunan bakiye-i şüheda ile iki üç saat kadar kılıç kılıca bir ceng-i Rüstemane ile yine düşmanı lerzenak etmişken Tokmak Han tarafından üzerine bir mükemmel süvari fırkası daha sevk olunduğundan bu taze kuvvet bir savlet-i şedide[490] ile Paşa'nın tevab-ı celadetinden otuz kadar dilaveri kurban eyledikten sonra, gürz ve kılıç darbeleriyle kendisini attan aşağı almıştı.

Mücahit, Haydar-ı iktidar, piyade bulunduğu hâlde tek başına koca bir ordu ile bir hayli zaman uğraştı ve birbirini müteakip üzerine hücum eden üç Acem fedaisini birer kılıçta iki pare eyledi. Bu müdafaa-i Rüstempesendane sırasında şakird-i celadeti olan dairesi takımı bir gayret-i fevkalade ile her biri etrafını saran Acem alayını yararak silahtarının yanına içtima ettiler ve velinimetlerinin şan-ı mürebbiyanesini ila[491] edecek bir savletle Paşa'nın etrafını saran Acemleri tarumar ederek kendisini yine taht-ı revan iclali olan zeyni semendine[492] isat[493] eylediler.

---

486 tezelzül: sarsıntı
487 şikâr: av
488 ızfar-ı gayret: büyük bir gayretle
489 muavinin fikdanı: yardımın az olması
490 savlet-i şedide: şiddetli saldırı
491 i'lâ: şanını yükseltmek
492 zeyni semend: güzel at
493 is'ad: yukarı çıkarmak, yükseltmek

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi her ne kadar sipahi ise de Derviş Paşa maiyetine alayından ayrılarak gitmiş olmak ve elinde serdar tarafından tavsiyeler bulunmak cihetleriyle Paşa'nın dairesi halkına karışmış ve binaenaleyh bu savlet-i kahramaniye iştirak etmişti.

Muhatara bu badire ile hitama ermedi, Derviş Paşa düştüğü muhlikeden kurtulup da binecek bir hayvana malik olunca yine fırkasını ihata eden düşman alaylarını söndürmek ümidine düşerek şiddetli şiddetli hamlelere kıyam eyledi ve hatta ümid-i galibiyetini de kuvve-i karibeye[494] getirdi. Fakat Tokmak Han peyderpey yeni fırkalar sevkiyle harp üzerinde bulunan kuvvetini tezyid ve teyid[495] ettiğinden üçüncü defa olarak muharebe alevlenmeye başladı.

Osmanlılar ne kadar azaldıysa İranlılar onun birkaç katı çoğaldığı için bu defaki müsademe evvelkileriyle nispet kabul etmeyecek derecelerde şedit idi. Osmanlıların her neferi sekiz on kişi ile uğraşır ve uğraşanların her biri kanının her damlasını bir cevher-i cana bedel verir idi.

Bakiye-i şüheda içinde mecruh olmadık kimse kalmadı; fakat o zamanın silahında şimdiki tesir olmadığından ekserinin cerihası hafif idi. Akıbet kendi nefislerine velinimetlerine siper etmekte tevabiin sıyrıklanması cihetiyle Acemler bir muhaceme-i şedide[496] ile Paşa'nın sağ tarafında bulunan birkaç süvariyi umumen şehit ettikten sonra bir ok ile atını telef ve bir diğer ok ile kendisini mecruh ederek yine o pertev-i rahşan hamiyeti zemine düşürdüler.

İstidad-ı tabii kuvvetiyle o kadarcık bir zaman içinde hasıl ettiği itlaf-ı mehalik sayesinde hamiyet-i merdanesi derece derece tevsi ederek[497] bayağı kalbine sığışamayacak bir hâle gelmiş olan Cezmi, bulunduğu birkaç yüz adım mesafeden Paşa'nın düştüğü mühlikeyi görünce, vücudunda ne kadar hararet-i garaziyye var ise birdenbire iltihap ederek bahar güneşine uğramış ağaçlar gibi türlü türlü renkler içinde kalmaya başladı; gözlerini kan bürüdü; her biri yeni açılmış bir goncaya benzedi; tüyleri ürperdi, birer diken şekli bağladı; kendinden geçmiş denilecek bir tarz-ı muhip ile

494 kuvve-i karib: taze kuvvetler, yakın kuvvetler
495 teyid: kuvvetlendirme
496 muhaceme-i şedide: sert hücumlar
497 tevsi'et: genişlemek

Levent Şahverdi Arşivi

Serkeşlik etti tevsen-i baht-ı sitizkâr
Düştü zemine saye-i eltâf-ı Kirdgâr

beyitini okuyarak ve "Paşa yerde yatıyor! Dinini, devletini seven arkamdan gelsin!" diyerek kılıcını ağzına, kargısını eline aldı; Ferhat Paşa'nın yadigârı olan küheylanın dizginini boynuna attı, başını düşmanı üzerine çevirdi, "Keskin Üzengi" Paşa'nın bulunduğu tarafa hücum eyledi. Daire takımından yanında olanlar da meslek-i gayrette Cezmi'ye mürefakattan çekinmediler, belki velinimetlerinin halâsına ondan ziyade ikdam ettiler, ancak Cezmi'nin küheylanı rüzgâr ile müsabaka edecek bir sürate malik olduğundan Paşa'nın etrafını ihata eden düşman askerine herkesten evvel o yetişti ve birbirini müteakip birkaç Acem telef ederek silah kuvvetiyle açtığı şah-rah-ı celâdetten melek-i müekkil[498] gibi mecruhun yanına vürud eyledi, hemen yere indi, Paşa'yı kendi atına süvari eyledi. Tazimen ve belki edebe riayetten ziyade hürmet-i zatiyesinin ilcasına[499] ittibaen[500] üzengisini öptüğü sırada idi ki silah arkadaşları da birbirini müteakip yanlarına vasıl oldular.

Bu fırka-i naciyye[501] ikdamat-ı mütevaliye[502] ile yine düşman muhacemelerini etraftan def etmeye başlamıştı, hayvanını Paşa'ya takdim eylediği cihetle piyade kalan Cezmi de karn-ı evvel[503] meşahir-i gazatından[504] (Amr-ı bin Madi Kerb) in Kadisiye mülhime-i kübrasında ibraz eylediği zorbazuya nazire yapar gibi Acem süvarisinin dizginine sarılarak destani bir maharetle kendini idam ederek altındaki Şahbeğendi'ye[505] süvar oldu ve o mücahitlerin arasına karıştı. O bir avuç ashab-ı necdet renkamiz elbiselerine dökülmüş kan lekeleriyle o meydan-ı hamiyette nişane-i zafer olarak dinlemiş bir sema ki amut[506] gibi merkezlerinde sabit oldular.

498 melek-i müekkil: tayin edilmiş melek
499 ilcâ: mecbur etme
500 ittiba': tabi olma
501 fırka-i nâciyye: selamet yolunu bulmuş fırka
502 ikdamat-ı mütevaliye: art arda ilerlemeler
503 karn-ı evvel: ilk boynuz
504 meşâhir: teşhir olunan yerler, meşhur kimseler
505 Şahbeğendi bir cins attır ki İran'da çıkan Fars-ı envaının cümlesinden makbuldür.
506 amûd: sütun, direk

Levent Şahverdi Arşivi

Aradan biraz vakit geçer geçmez düşman askerinin arkasında havada bir siyah duman peyda oldu, bir tarafı yerde sürünerek kemal-i süratle bize karşı gelmeye ve bizim askerin arkasında bir kızıl toz kalktı, ucu göklere sarılarak nihayet-i şiddetle düşmana karşı yürümeye başladı, bir hâlde ki tozun, dumanın dehşetine bakılsa yerler gökler birbirinin üzerine yığılıp geliyor zann olunurdu.

Düşman tarafından görünen duman fırtınalı bir yağmur bulutu, bizim taraftan kalkan toz da Serdar Paşa'nın Derviş Paşa imdadına gönderdiği Özdemiroğlu Osman Paşa fırkası idi.

Bir iki taraf için de bir kaza-yi asumani ve diğeri yalnız İranlılara karşı bir bela-yı nagehani olan tozlar, dumanlar birbirini müteakip muarekeye[507] yetişti, bulutun hamil olduğu yağmur damlalarını orduların üzerine saçmaya, Osman Paşa da düşmana o damlalarla yarışırcasına kurşun yağdırmaya başladı.

Osmanlıların ateşi bir yarım saat devam etmiş olsa Acem ordusunun bütün bütün müzmahil[508] olması mukarrer idi. Ne faide ki o vaktin silahı sudan muhafaza olunur şeylerden olmadığı için yağmurun şiddetiyle on on iki dakika içinde toplar, tüfekler bütün bütün istimalden kalmış ve yine iş kılıca dayanmış idi.

Acem askeri ise Derviş Paşa ve hatta muahharen[509] imdatlarına gelen Behram Paşa ve Mutapzade Ahmet Paşa fırkalarının mecmuundan yüzde yetmiş nispetinde zait olduğu için – o zamanlar hükmünce hüsn-i istimali[510] Osmanlıların mahsusatından olan- ateşli silah muattal[511] olunca kesretlerine güvendiler, kılıcımıza mukavemet edebilmek ümidine düştüler, ordumuzla göğüs göğüse gelmekten çekinmediler.

Osman Paşa, Derviş Paşa'ya benzemezdi, Derviş Paşa insan kıyafetinde gazanfer ise Osman Paşa gazanfer savletinde bir insan olarak tertibat-ı harbiyece zamanındaki ashab-ı seyfin umumuna faik idi, o cihetle iş kılıca indiği sırada dahi tabiyede ibraz ettiği maharet-i fevkalade düşmanın kesretini hükümden iskat[512] eyledi.

507 muâreke: kavga
508 muzmahill: çökmüş, çöküntüye uğramış
509 muahharen: sonradan
510 hüsn-i isti'mâl: güzel kullanma
511 muattal: kullanılmış, bırakılmış
512 iskât: susturma, razı etme

Levent Şahverdi Arşivi

Öğleden guruba kadar imtidat[513] eden muharebede Osman Paşa tadaat edercesine bir süratle her muhatara mehline yetişerek cebr-i mafat ederdi, her fırsat-ı galibiyetin mevki-i zuhurunda bulunarak tamamıyla iğtinama muvaffak olurdu.

Derviş Paşa öyle kendinden kıdemli, kendinden iktidarlı bir zatın meydan-ı harbe vürudu üzerine yarasına baktırmak için bir çadıra çekildi. Mamafih harbin o faslında da yine düşmanının hücumuna karşı mukavemet, mukavemetine karşı hücumda Osmanlı askerinin mümtazı Derviş Paşa fırkasının bakiyesi ve o bakiyenin en mümtazı da Cezmi idi.

İki asker bütün bütün yekdiğerine karıştığı sırada Cezmi sol bacağından bir kargı yarası almış ve onun veciine[514] alışmış olduğundan, harbi hiç mühimsememeye başlamış, ve hele Derviş Paşa'yı kurtarmaya muvaffak olmasından dolayı kavgayı bayağı cirit oynamaktan kolay görecek kadar nefsine, taliine itimat hasıl eylemiş idi.

Binaenaleyh Derviş Paşa çadıra çekilince Cezmi hemen ganimet cesareti olan Şahbeğendi'yi, atı vurulmuş bir çadır uşağına emanet ederek kendi küheylanına bindi, meydana atıldı ve biraz eylediği necdet[515] ve maharete bizimkileri değil düşman takımının bile ashab-ı şecaatini tahsinhan eyledi. Elindeki seyf-i hamiyyet buluttaki yıldırımlara nazire yaparcasına düşmanın her tahaşşüdgâhında barika izhar ederdi, sırası düştükçe at, silah kullanmakta öyle harikalar gösterdi ki Osman Paşa gibi kaffe-i havassı meşagil-i harbe vakıf şanından olan ciddiyetperver bir askeri bile vakit vakit bayağı tertibatını unutturacak kadar etvar-ı cündiyanesini temaşaya mecbur eder idi.

Gurup zamanına yakın iki asker son defa olmak üzere yine tamamıyla birbirine karışarak Osmanlıların rengarenk bayrakları Accemlerin zulumat- tahaşşüdü[516] içinde müteaddit kavs-i kuzahlar peyda olmuş gibi bir şekl-i garip hasıl etmişti. İranlılar hava bütün bütün kararıncaya kadar ister istemez mevkilerinde sebat ederek nihayet karanlıktan istifade ile muharebe meydanında beş bin

513 imtidad eden: devam eden
514 veci: ağrıtıcı, sızlatıcı
515 necdet: kahramanlık
516 tahaşşüd: toplanma, yığılma

Levent Şahverdi Arşivi

kadar maktül ve bir o kadar esir bıraktıktan[517] ve çadırlarını, katarlarını ve sair her türlü mühimmat-ı Harbiyelerini Osmanlıların dest-i iğtinamına terk eyledikten sonra muktedir olabildikleri kadar uzağa firar ile ordularının bakiyesini bütün bütün izmihlalden[518] kurtardılar.

Osman Paşa meydan-ı muharebeden avdet edince en evvelki işi Derviş Paşa'nın hatırını suale azimet oldu. Derviş Paşa da Osman Paşa'yı görür görmez Cezmi macerasını nakl ile hakkında niyaz-ı mükâfat eyledi. Osman Paşa bu söze karşı "Ben de bu gün kula atlı bir sipahi gördüm, paşalarınızdan ziyade işe yaranmıştı; inşallah ikisini birden mükâfat ederiz." deyince Derviş Paşa asker içinde Kula atlı bir adam olarak kendisini kurtaran da yine o sipahi olduğunu beyan ettiğinden, Osman Paşa çocuğun iki suretle mükâfata layık olduğunu beyan ile Derviş Paşa tevabiine Cezmi'nin buldurularak kendi yanına gönderilmesini tembih ettikten sonra çadırına avdet eyledi.

Vakta ki Cezmi'yi buldurup yanına getirdiler; Paşa hemen yerinden kıyam ederek ve öyle tek atlı sipahiyi "Gel oğlum!" hitabıyla kucaklayarak taltifatına müstağrak eyledi; başına eliyle iki çelenk taktı; arkasına bir güzel hilat[519] giydirdi; kendisine beş yüz altın, bir altın kabza kılınç, bir zümrütlü hançer ihsan eyledi. Paşa bunlarla kanaat edemeyerek daha bir matlubu olup olmadığını sual edince Cezmi "Padişahımızın nusretinden, devletimizin devamından başka hiçbir matlubum yoktur; bilfarz olsa bile söylemeye haya ederim. Bendeniz İstanbul'dan kansız bir kılıç, bir soğuk tüfek ile gelmiş tek atlı bir sipahiyim; yalnız bir kere harbe girdim. Derviş Paşa'ya at yetiştirmek gibi ufacık bir hizmetle bu kadar inayete mazhar oldum, ki en küçük hadimin bin kat fevkindedir" sözleriyle mukabele eyledi.

Filhakika Cezmi'nin yukarıda tafsil olunan ahlak ve amaline göre nazarında para, kılıç, hançer, hilat gibi şeylerin o kadar hükmü yok idi. Fakat aldığı çelenkler –eğer sayesi kimin başına konarsa bir tac-ı devlete nail etmekle meşhur olan- hüma gerçekten mevcut olsa da onun kanadından yapılmak lazım gelseydi ancak bu kadar meserretini mucip olabilirdi.

517 Sahifü'l-Haber, cilt 3, sahife 525

518 izmihlal: yok olma

519 hilat: kaftan

Levent Şahverdi Arşivi

Mamafih mükâfat bu derecede kalmazdı; Derviş Paşa ki şecaat-i Rüstemanesine bir saha-yı hatimane ilave eden mekarimperverlerden[520] idi; Cezmi'yi yarı mevcudunu işar edercesine ihsana müstağrak eyledi. O zamanın hasenatından olduğu üzere sair paşalar da kadir- aşinalıklarını Cezmi'nin mükâfatında tecrübeye kıyam ettiler; bir surette ki Cezmi iki günün içinde ihtiyaçsızlık hâlinden gına-yı tam[521] âlemlerine vüsul bulmuştu.

Bundan başka Osman Paşa Cezmi'nin hâl ve kalinden edeb ü irfana olan intisabını da teferrüs etmekle[522] kendini sipahilikten müteferrikalığa nakl ederek öyle hem seyf ile hem kalem ile hizmete muktedir ve her terbiye ve terakkiye müstaid bir nadire-i zamaneyi bütün bütün dairesine zapt eyledi.

Cezmi de Osman Paşa maiyetinde tefeyyüz[523] ve iştihare[524] imkânı fevkalgaye müsait gördüğü için meşreb-i levendanelerinden[525] de tevem[526] yaratılmış kadar muvaffak olan Derviş Paşa'dan ayrıldığına pek ziyade müteessif olmakla beraber intisab-ı cedidinden[527] dolayı da gerçekten müftehir[528] idi.

Yukarıda beyan ettiğimiz galiba Gürcistan'da ekser ümeranın itaatını ve Ahıska'dan Tebriz'e varınca hemen bütün kalelerini zapt veya teslimini intaç[529] eylemiş ve binaenaleyh nevbet-i teshir[530] Şirvan kıtasına gelmişti; Serdar Paşa o niyetle orduyu tahrik ederek Kınık nehrine yakın bir münasip mevkide aram eyledi. Beri taraftan ise Tokmak Han'ın arzı üzerine Şah Muhamet Hüdabende, Tebriz hâkimi Emir Han'ı hudut üzerinde olan orduların umumuna serdar tayin eylemiş ve o da maiyetine verilen Mugan Hakimi Murat Han ve Nahcivan Hakimi Şeref Han gibi meşahirden yedi sekiz zat ile Tokmak Han'a iltihak etmiş idi. Bu içtima ile yirmi bin kişiye baliğ olan İranlılar Kınık nehrine

520 mekârim: cömertlikler, iyi ahlaklar
521 ta'm: tat, zevk
522 teferrüs etmek: sezmek
523 tefeyyüz: ilerleme, yükselme
524 iştihâre: hayırlı olmayı arzu etme
525 levendâne: süratle, leventcesine
526 tev'em: ikiz, mec. benzer
527 intisab-ı cedid: Bir yere bağlanma, bir yerde çalışmaya başlama
528 müftehir: iftihar eden
529 intac: netice verme, doğurma
530 nevbet-i teshir: etki alanına alma sırası

Levent Şahverdi Arşivi

mansup olan çaylardan birini Koyun Geçidi namıyla maruf bir yerden güzar eylediler; ordunun parakende şurada burada dolaşan hayvanlarına harbendelerine taarruz etmeye başladılar.

Mustafa Paşa Emir Han'ın mukabelesine yine ordunun seyf-i meslul satveti[531] olan Osman Paşa'yı sevk etmiş ve Halep Beylerbeyi Muhammet Paşa ile Zulkadiriye Beylerbeyi Mustafa Paşa'yı da maiyetine tayin eylemişti. Bu iki fırka beyninde olan muharebe Çıldır kavgası gibi inkilabat-ı mütenevvi[532] geçirmiş bir vaka değil idi. Harbin mebdeinden nihayetine kadar Osmanlılar muhacemede, İranlılar müdafaada israr eylediler; şu kadar var ki bu muharebede Osmanlıların muhacematı Çıldır kavgasındaki kahramanlıklarına müsavi, İranlıların müdafaa-i meyusaneleri ise o zamanki savletlerine birkaç kat galip idi. Bununla beraber Osman Paşa'nın maharet-i fevkaladesi ile askerin ikdamat-ı merdanesi yine Acemleri sekiz saat içinde perişan eyledi; hatta can korkusu ve inhizam şaşkınlığı ile Koyun Geçidi'ni de bulamadılar; Osmanlıların mermiyatından tahlis[533]-i nefs etmek ümidiyle alay alay nehre atılarak ab u ateş arasında ifna-yı vücut[534] eylediler. İran'ın bu ordusundan ancak yüzde beş asker ve bazı hanlarla demdarlık için nehrin karşısında kalmış olan Emir Han fırkası necat bulabilmişti.

Cezmi bu muharebenin mebadisinde Çıldır vakasından ziyade gayretli davrandı, birkaç İran alayının zedelenmesinde sebeb-i müstakil oldu. Fakat düşman ordusunda inhizam göründükten sonra bayağı fütur getirmeye başladı. Çünkü takdir-i şecaat her dilaverin şanından olmak cihetiyle Cezmi de İranlıların o kadar meyusane, o kadar fedakârane sebatını gördükçe bayağı üzerlerine varmaya kıyamaz olmuştu. Hatta yağmagir güruhundan en büyük cüretleri acizkeşliğe münhasır olan birtakım erazil-i düşmanın inhizamından sonra nehrin kenarına inerek emvac-ı bala içinde galtan olan biçarelerin vücudunda nişan talim etmekle eğlendiklerini görünce hemen üzerlerine at kopardı " Zaten hayatıyla uğraşan adamlardan ne istersiniz? Ecelden mi merhametsizsiniz? Azrail ile mi yarışacaksınız? Kaçanı kovmak, can çekişen hastayı öldürmek insan şanına yakışır mı?" diye birtakım itablara, tekdirlere kıyam eyledi. Ken-

531 satvet: ezici kuvvet

532 mütenevvi: türlü türlü, çeşitli

533 tahlis: kurtarma

534 ifna-yı vücut: bedenin yok olması

Levent Şahverdi Arşivi

dinin ise Osman Paşa nezdinde herkesçe malum olan haysiyeti heriflerin zihninde akvalansın, etvarının tesiratına birkaç deha kuvvet verdiğinden, habisler ihtiyar ettikleri baziçe-i meluneden feragatle geri çekildiler.

Cezmi bu haşeratı def ile çadırına avdet etmek üzereydi ki yanı başında nehrin içinden istimdat eder yollu iki el ve arasından bir de baş göründü, başın cüzi-i merisi çeneye kadar gelince o şekl-i hail yine aşağıladı, gözden nihan oldu.

Cezmi bu vücudun elbette zihayat olduğuna hükmederek o gün ise vicdanında zuhur eden bir garip inkılap ile nazarında bir can kurtarmak, bir düşman ordusunu mahvetmekten büyük faziletlerden madut oduğu için hemen mümkün olduğu kadar soyunarak suya atladı, gördüğü afetzedenin bir daha zuhuruna intizar eyledi.

Kendi sahilde büyümüş; ve ailesinin sevk ettiği tarik-i terbiye iktizasınca zorbazane talimlerin hiçbirinde ihmal etmemiş olmak cihetiyle pek güzel yüzmek bilir idi.

Aradan bir iki dakika geçince mahut eller kırk elli adım uzaktan yine görünmeye başlamış ve Cezmi hemen yüzerek tutmaya şitap eylemiş ise de mağrukun[535] göründüğü mahal akıntı üzerinde olduğundan imdada yetişmek bir türlü kabil olamadı. Gördüğü iki kol dirseklerine kadar meydana çıkar çıkmaz yine batmaya başladı, bir surette ki Cezmi nokta-i maksuda vardığı zaman herif bütün bütün kaybolmuştu.

Cezmi'nin ise –velev neticesinde can muhatırası olsun- azminden dönmek şanından olmadığı için mağrukun bir daha meydana çıkmadığını görünce kendi nehre daldı, matlubunu aramaya başladı. Birkaç saniye geçer geçmez kolunu ele geçirdi. Tuttu, herifi suyun yüzüne çıkardı.

Çıkardıktan sonra her ne kadar kendisine sarılmamasını ve yalnız eteğinden tutarak arkasından gelmesini sıkı sıkı tembih etti ve sarıldığı surette ikisi birden helak olacağını da anlattı ise de afetzede can havliyle işittiği sözlerin manasını bile anlamayarak Cezmi'nin iki bazusunu kendi kollarının içine alarak vücuduna bir surette sarıldı ki hareketine imkân bırakmadı.

535 mağruk: suya batmış

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi bir taraftan ayaklarıyla yüzmeye, bir taraftan var kuvvetiyle tutulduğu muzik-i beladan kurtulmaya çalışırdı. Ne faidesi var ki berikinin kaffe-i kuvası bir yere toplanarak hıfz-ı hayat[536] hizmetine masruf[537] olduğundan elleri birbirine kilitlendi. Asabının her biri bir zincir kesildi, Cezmi'nin mesaisini bütün bütün faidesiz bıraktı.

Bu hâl ile çeyrek kadar su yüzünde uğraştıktan sonra ikisi de takattan kaldılar; nehrin dibine doğru inmeye başladılar.

Hayatını tahlis çalıştığı adam kendi için tecessüm etmiş bir ecel-i kaza şekline girince biçare Cezmi muharebelerde bu kadar ateşlerden, kılıçlardan kurtulduğu hâlde ihtiyar ettiği bir hayır uğruna o gençliğinde helak olmak mütalaalarıyla o derece meyus olmuştu ki kollarına hükmü geçmek lazım gelse birkaç dakika evvel nehirde boğulmaktan kurtarmaya çalıştığı adamı kendi eliyle ihnak[538] etmeye kıyam etmesi mukarrer idi.

Nihayet nehrin pek de derin olmayan karına vasıl olunca kuvvetinin bakiyyesini toplayarak ve bütün bütün tab ü tüvandan[539] kalmaya başlamış olan herifi şiddetle silkerek bir tarafa attıktan sonra ayaklarını yere vurdu, suyun yüzüne suud[540] eyledi, sahile vüsul için yüzmekle uğraşırken afetzede tekrar suyun üstüne çıkmaya başladı. Bu defa ise biçare iktidar-ı hareketten bütün ütün beri görünüyordu. O hâl üzerine Cezmi'nin gönlünde yine merhamet galeyana başladı, çektiği bu kadar meşakk[541] u mehalikin[542] sırf beyhude gitmesine de bir türlü kail olamadı, afetzedenin tekrar imdadına şitap eyledi, baygın bir hâlde bulunan mağrukun belindeki kuşağa el attı.

Vücuduna bir zi-ruhun azası temas edivermekle herifin gaşy[543]-ı mutlak hâlinde bulunan kuvve-i hayatiyesi yine kemal-i şiddetle harekete geldi, herif evvelkinden

536 hıfz-ı hayat: hayatın korunması
537 masrûf: sarf olunmuş
538 ihnâk: kin bağlamak, gazaplandırma
539 tâb ü tüvân: güç
540 suud: yukarı çıkma, yükselme
541 meşâkk: eziyetler
542 mehâlik: tehlikeli yerler
543 gaşy: bayılma, kendinden geçme

Levent Şahverdi Arşivi

daha kuvvetli bir hâl ile Cezmi'ye sarıldı. Birkaç dakika evvel mündefi[544] olan hengame daha mühlik[545], daha izalesi mümteni[546] bir tarz ile teceddüt eyledi.

Mevsim her ne kadar yaz ortaları ise de civardaki cibal-i şahikanın buzları daha yeni çözülmeye başladığı gibi havalar da ziyadece yağmurlu olduğundan nehirde o gün his olunur olunmaz bir taşkınlık var idi.

Şu ikinci mühlikenin zuhuru sırasında seyller, tufan-ı bala gibi bir şiddet-i takat, berarende[547] ile huruşa[548] başladı. Cezmi'nin hâli ikinci faslın iptidasında tasvir olunan yangın hayalinden bin kat müthiş, bin kat hatarnak[549] idi; marekenin[550] cenub-ı garbisinden şark-i şimalisine doğru akıp gitmekte olan nehrin geçtiği yerler pek ziyade arızalı olduğundan, mecra "yılankavi" bir şekilde bulunarak yirmi, yirmi beş adım aralı zaviyeler, çıkıntılarla muhat[551] idi.

Seylab-ı musubet huruş edince dağlar, sahraları içlerinde bulunan nebatat ve zevatü'l-hayat ile beraber yerlerinden koparmış da sürüklermiş gibi suyun yüzünde binlerce sökülmüş ağaçlar, telef olmuş hayvanlar yüzmeye başladı.

Cezmi zaten vücudunu ihata etmiş olan bela-yı mübrimden kurtulmaya bir çare bulamazken bir taraftan seylin sürüklediği eşya, mukavemeti nakabil bir şiddetle üzerine hücum eylediğinden, bütün bütün necattan kat-ı ümüt edecek bir hâle gelmişti.

Bir taraftan mağruk, şikârına sarılmış ejder gibi, Cezmi'yi tazyikiyle ezip dururken, bir taraftan dahi gâh bir ağacın dalları, gâh bir laşenin ayakları ikisini birden ihata ederek nehrin birkaç dakika bir kere meylini tahvil etmekte olan akıntıları biçareyi –kemiklerini kırarcasına- bir zaviyeden bir zaviyeye çarpar ve bu sadamat ile vücudunda hasıl olan evca[552] ise bütün bütün tab u tuvanını keser idi.

544 mündefi': def olunmuş
545 mühlik: helak eden
546 mümteni: imkânsız, çekinen
547 berarende: üste getiren, üzerine çıkaran
548 huruş: coşma
549 hatarnâk: korkunç, tehlikeli
550 ma'reke: çarpışma yeri, çarpışma
551 muhat: etrafı çevrilmiş
552 evca': ağrılar

Levent Şahverdi Arşivi

Öteye beriye çarpındıkça sahildeki kaya parçalarının, ağaç köklerinin vücuduna açtığı yaradan dökülerek incimada yüz tutan ve nehrin teşkil ettiği ufak tefek girdaplar üzerinde eğile büküle bir şekl-i mahuf[553] peyda eyleyen kanlara bakılsa vücudunun her tarafına kara kara yılanlar yapışmış zannolunurdu.

Yorgunluktan, can acısından başka esmekte olan şiddetli bir rüzgârın tesiriyle yarım saatten ziyade su içinde bulunan vücudu bayağı kanı donmuş, hararet-i garaziyesinden[554] eser kalmamış denilecek bir hâle gelmişti.

Bu mesaibin[555] tadidiyle Cezmi'nin artık uğraşmaya hiç iktidarı kalmadığı sıradaydı ki kurtarmak istediği afetzedenin ağırlığı galebe ederek ikisi birden yine aşağı doğru inmeye başladılar.

Nehrin oradaki derinliği evvel battıkları yerden birkaç kat ziyade idi. Cezmi'nin kudretsizliğine bir de şaşkınlık munzamm[556] olduğundan pek güzel, yüzmek bildiği hâlde bir harekette, bir teşebbüste bulunmayı bile tahattur edemedi. Bir kuvve-i galibe kendisini esfel-i safiline doğru çeker götürürmüş gibi bir hayli müddetler aşağı iner dururdu. Nihayet cism-i camit gibi bir hareket-i kasiriyye[557] ile nehrin karına vasıl oldu. O sırada ise beriki afetzedeye bir uyuşukluk arız olmakla kolu bütün bütün Cezmi'nin vücudundan çözülerek yalnız sol eli tutulduğu yerde kilitlenmiş kalmış idi. Cezmi bu suretle kollarını azade görünce birdenbire ümitlenerek ve ümidinin teceddüdüyle aklı başına, kuvveti yerine gelerek muktedir olduğu kadar çalıştı; su altında kalmış hava süratiyle nehrin üstüne suud eyledi. Bir eli Cezmi'nin gömleğinden ayrılmayan Acem de kendisiyle beraber idi. Çıktığı yere, sahile pek yakın ve ağaçtan, laşeden hâli olmakla Cezmi mümkün olan ikdamı sarf eyledi; bir iki dakikada sahile çıktı; yolunda canını saatlerce melekül-mevtin[558] pençesine teslim eylediği afetzedeyi de beraber çıkardı.

553 mahuf: tehlikeli
554 hararet-i garaziye: vücudun normal harareti
555 mesaib: güçlükler
556 munzamm: ek, üste konan
557 hareket-i kasiriyye: kısa bir hareket
558 melekü'l-mevt: Azrail

Levent Şahverdi Arşivi

Kim bilir kaç saatlerden beri o seylab-ı mesaib içinde yuvarlanan herif bütün bütün bihud olduğu gibi Cezmi'nin de gördüğü metaip[559] cihetiyle ve cesedini kımıldatmaya iktidarı kalmamıştı. Mamafih öyle ıslak, çıplak bir hâl ile dinlenmeye kalkışmak eceli davet kabilinden olacağı için Cezmi orada düşmanın başıboş terk eylediği hayvanlardan birini tutarak hastayı onun üzerine sardı; kendi de kemal-i zaaf ile atına bindi; orduya avdet eyledi.

Çadırına vasıl olunca hemen bir hekim celbeyledi, o vakitler hükmünce suya düşenler için malum olan tedabirin cümlesini icra ettirdi. Kendisi çektiği meşakkatlerden ve hususiyle vücudundaki berelerden adeta hasta olduğu hâlde hizmetkâr gibi herifin etrafında dolaşırdı. Hasta pek güzel bakıldığı için birkaç günde iktisab-ı sıhhat[560] eyledi. Cezmi'nin rahatsızlığı ise sekiz saat kadar bir uykuyla bütün bütün mündefi olmuş ve hastası iktisab-ı afiyet edinceye kadar vücudundaki bereler de savuşmuş idi.

Cezmi'nin, o herif yüzünden uğradığı meşakkat bununla da hitam bulmadı; herifin afiyetten ancak iki gün geçmişti ki Kınık muharebesinde alınan ve miktarları pek cüzi olan Acem esirleri bir gece firara kıyam eylediklerinden, ve ellerine geçirebildikleri silahlarla orduda birkaç adam da telef ettiklerinden Osman Paşa zamanının adat-ı seyyiesine[561] ittibaren mevcut olan esiranın idam olunmasını emretmişti.

Cezmi bir dostunun yanından avdet etmek üzereydi ki kurtardığı bedbahtın üzerine birkaç kişi hücum ederek ellerini bağlamış ve boynunu vurmak için yere çökertmiş olduklarını müşahade eyledi.

Herif ise Cezmi'ye can pahasına oturmuş olduktan başka ecelin pençesinden kurtardığı bir adamı cellat eline teslim etmek meşreb-i merdanesine hiç tevaffuk eder şeylerden olmadığı için hemen cellatlara yanaşarak biçareden ne istediklerini sual eyledi. Paşa tarafından esirlerin idamı için emredildiğini söylediler. Cezmi ise o esir değildir; benim adamımdır, diyerek herifi bayağı bir dereceye kadar zor ile memurların elinden almıştı. İş bu derecede kalsa pek

559 metaib: yorgunluklar

560 iktisab-ı sıhhat: sağlığı geri kazanmak

561 adat-ı seyyie: ceza kuralları

Levent Şahverdi Arşivi

de ehemmiyeti olmazdı; fakat önlerinde bir misal-i mürüvvet görünce imtisal etmemek Osmanlı dilaverlerinin şanından olmadığı için asker içinde kendine güvenenler Cezmi'nin bu cüret-i aciz-perveranesini görünce kendilerinin ve belki sairlerinin esirlerini kurtarmakta merhamet yarışına kıyam ettiler. Orduda bulunan Acemlerin bayağı yüzde seksenini idamdan halas eylediler.

Osman Paşa filhakika zamanının vüzerasına nispet pek münsif[562] ve hakkaniyetperver bir zat olduğu gibi taben gayret ü şecaat meftunlarından olduğu için o yolda ibraz-ı istihkak edenlerin metalip[563] ve temenniyatını isafta[564] memullerinden ileri gider idi.

Fakat dünyada her şeyden ziyade mevkinin muhafaza-i haysiyeti ve evamirinin tenfiz-i ahkâmı mültezemi olduğundan bu meselin hükümetperveranesine karşı riayet-i hatır ve kabul-ı temenni şanından değil idi. Hususiyle iradesine mugayir harekette bulunanlar ne kadar itimadına mazhar ise su-i hareketlerinin Paşa'ya tesiri de o kadar şedit olurdu. İşte o cihetledir ki Cezmi'nin intisabına mağruren esirini kurtarmakta gösterdiği cüret, mücerret o intisabı için hakkında birkaç kat ziyade şiddeti davet eyledi.

Osman Paşa'nın mizacı gayet asabi ve nadiren zuhur eden hiddeti pek galip olarak Cezmi'nin hareketini ve hususiyle neticesinde emrinin icradan sakıt olduğunu haber alınca bir hışm-ı mücessem kesildi. Çehresine bulut karaltısı gibi bir renk-i hail müstevli[565] oldu. Cezmi'yi neredeyse huzuruna getirmek için birbirini müteakip birkaç adam irsal eyledi. Paşa'nın ihtiyar ettiği tavır o kadar müthiş, iltizam eylediği sükut o derece gazap alut[566] idi ki meclisinde hazır bulunan mir-i miranlar, göz ucuyla yüzüne bakmaya bile cesaret edemediler. Çünkü Osman Paşa da filhakika beylerbeyilerden olarak meclisinde hazır bulunan paşaların ekseri akranıydılar. Fakat kanun-ı Osmaniye'ye pek de halel gelmemiş olmak cihetiyle Paşa'nın uhdesinde bulunan riyaset, her türlü meratibin fevkinde olduktan başka kadr-i zatisi de her türlü haysiyat-ı arızaya galip idi.

562 münsif: kötülükte ileri gitmeyen
563 metalib: talep edilenler
564 is'af: birisinin arzusunu yerine getirme
565 müstevli: istila eden, idaresi altına alan
566 alud: karışmış, bulaşmış

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi bu suretle sıkı sıkı arandığını ve hususiyle taharrisine gelen adamların cellatlık hizmetlerinde kullanılan takımdan olduğunu görünce uğradığı muhataranın ehemmiyetini pek çabuk takdir eyledi.

Mamafih Paşa'nın lütfuna itimadını yine bütün bütün kaybetmedi, o itimadı olmasa da kendisi korkunun ne olduğunu bilir takımından değil idi, huzur-ı fikr ve sekinet-i kalbine[567] zerre kadar halel getirmeksizin Paşa'nın huzuruna azimet eyledi.

Osman Paşa Cezmi'yi görünce bir mücessem tehevvür[568] kesilerek ağzından alev püskürür gibi bir şiddet, yıldırım patlar gibi bir sada ile "Zahir sen casussun, ki verilen emirlere karşı duruyorsun; Padişahın ordusunu fesada veriyorsun!" deyince huzzar-ı kiram defaten neticeye intikal ederek Paşa'nın lisanından "Kaldırın! Öldürün!" gibi bir emir suduruna meydan vermeksizin birbirini müteakip temenniye, şefaate kıyam eylediler. Paşa'nın mizacı ashab-ı tavassutun cümlesi indinde malum olunduğundan niyazmendane bir söz söyledikçe tervic-i murat[569] için Cezmi'nin bir de hizmetini tadat ederlerdi. Bu suretle Paşa'ya biraz sükunet gelerek "Bu defalık size bağışladım; esirlerin idamında onu memur ettim gitsin vazifesini icra eylesin!" demiş ise de Cezmi'nin ulüvv-i cenabı hayatı için olsun başkasına minnettar olmayı kabul etmediğinden ve idare-i kelamda olan iktidarına ise hayliden hayli itimadı olduğundan herkesin sükutundan istifade ile söze başladı; şüreka-yı marifetten olan Nevizade'nin

Teenniden etme sakın içtinâb
Umûr-ı siyâsette kılma şitab
Ki bu demde bir hûna vardır mecâl
*Veli mürdeyi zinde etmek muhâl"**

Beyitlerini mukaddeme ederek herifi sudan ne suretle kurtardığını gayet müessir, gayet şairane eda ile tafsil eyledikten sonra "Hayatımı muhataraya koyup da bir can kurtardığım için beni idam etmek muvaffik-ı mürüvvet ise ona da

567 sekinet-i kalb: kalp rahatlığı

568 mücessem tehevvür: korkusuzluk nedeniyle düşünmeden hareket etme

569 terviç-i murâd: muradın kıymetini arttırma *temkinli davranmaktan sakın çekinme/ Cezanın uygulaması emrinde acele etme/Çünkü bir anda birçok insan kanı dökülebilir/Fakat bir ölüyü diriltmek imkânsızdır.

Levent Şahverdi Arşivi

kailim; fakat esir öldürmek elimden gelmez; askerim, cellat değilim" sözleriyle hitam-ı kelam eyledi. Osman Paşa vakayı dinledikçe gönlündeki meyl-i meali gazap ve şiddetine bütün bütün galebe etmişti, fakat zaaf göstermemek ve haysiyet-i emiranesine halel vermemek için hiç tavrını değiştirmedi "Bir Acemi kurtarmak için canını muhataraya atmakta ne mana var? Onların bize ettiklerini bilmiyor musun?" sualiyle itaba kıyam eyledi. Cezmi ise işin o cihetini hiç düşünmemiş olmak cihetiyle cevap tedarik edemedi. Bulduğu cevap "Bendenizin kurtardığım adam Şimahi Sünnilerindendir, kendi ismi Pertev ve fakat pederinin namı Ömer, hemşiresinin adı da Ayşe'dir. Arkasında Şirvan esvabı gördüğüm için imdadına şitap etmiştim." sözlerinden ibaret idi. Bu ifadesinden ekser yerlere hakikate mutabık ve fakat bir iki ciheti mugayyir idi; vakıa herifin pederi Ömer ve hemşiresi Ayşe isminde olarak ikisi de sünni ise de bir Acem cariyesinden tevellüt etmiş olan Pertev, validesinin mezhebini ihtiyar eylemişti. Fakat bu hakikati Cezmi de bilmezdi. İrat eylediği düruğ-ı maslahat-amizin ona ait olan cüzi Pertev'in üzerinde Şirvan elbisesi görmek meselesinden ibaretti ki yukarıdaki tafsilattan da anlaşılacağı üzere Cezmi nehre atıldığı zaman herifin kollarıyla başının bir parçasından başka bir yerini görmemiş ve binaenaleyh bittabi cinsiyetini, milliyetini fark etmemiş idi.

Osman Paşa bu izahat üzerine Pertev'in idamından sarf-ı nazar etmekle Cezmi'nin fedakârlığı paşaların ne derece takdirini celp eyledi ise, fedakârlığın intaç eylediği muvaffakiyet de o mertebelerde gıptalarını davet eyledi. Binaenaleyh içlerinden Halep Beylerbeyi Muhammet Paşa şerik-i ecr[570] olmak için söze girişerek "Sair esirler arasında da sünni bulunmak ihtimali vardır, hususiyle sünni olmayanların kaffeten[571] isyandan şerik oldukları sabit değildir, 'El af ve zekatü'z-zafer' hükm-i celiline tabiiyyet buyurulmuş olsa münasip olur." dedi. Osman Paşa da, "Allah cezasını versin, Cezmi zaten hem fiiliyle hem de sözleriyle emrimizi icradan iskat eyledi. Bundan böyle kimseye taarruz olmasın" cevabını ita eyledi.

Cezmi'nin iptida ve Muhammet Paşa'nın ikmal eylediği vesatet-ı mürüvvetmendane [572] iki bin kadar biçarenin cellat elinden halasına sebep olmuştu.

570 şerik-i ecr: ortak iş

571 kâffeten: hepsi birden

572 Vesatet-ı mürüvvetmend: iyiliğe aracı olma

Levent Şahverdi Arşivi

Osman Paşa'nın müessir-i celadetinden Çıldır muharebesi Gürcistan'ın mukaddeme-i istilası olduğu gibi Kınık harbi de bütün Şirvan mülkünün Osmanlı tasarrufuna geçmesini intaç eylediğinden kendisi vüzerat payesi ve serdarlık unvanıyla Şirvan Valiliğine tayin olunmuştu. Serdar Lala Mustafa Paşa Erzurum meştasına[573] avdet eyledikten sonra Osman Paşa yanında kalan on bin kadar asker ile Şirvan'ın kalelerini tamir ve mülkünü tahrir ile asayişini temin ettikten ve Erivan üzerinden İran mülküne geçerek (Karabağ) ve (Mogan) taraflarını garet[574] eyledikten sonra, Şamahi'yi kürsi-i vilayet ittihazıyla orada ikamet eylemişti.

Vakta ki Osman Paşa ordusu Şamahi'ye vasıl olarak ümera ve muteberan-ı asker birer haneye yerleştiler, Pertev de sebeb-i necatı olan Cezmi'yi çaresiz kendi evine misafir almıştı.

Pertev soluk benizli, çini mai gözlü, az çiçek bozuğu, burnunun ucu aşağı, ağzının iki tarafı yukarı doğru meyl ile ok ve yay şekli bağlamış, boynunun kısalığı, kemiklerinin kalınlığı da vücudunda tenasüpten eser bırakmamış bir çirkin şey ise de pederi olan Mirza Ömer ala gözlü, al yanaklı, kır sakallı, mütenasübü'laza[575], kalbinin safveti çehresine aksetmiş gibi görünür, bir mübarek ihtiyar. Hemşiresi Ayşe ise dest-gâh-ı kudrette[576] numune-i cemal olmak için yapılmış; tahrirli mai gözlü, üzerine yıldız serpilmiş gibi parlak sarı saçlı, sarılığıyla beraber gayet gür kaşlı, ağzı, burnu ufak, vücudunun her tarafı birbirine yakışmış, melek gibi bir çocuk idi. Fakat daha on iki yaşında olarak vücudu da zayıf olduğundan, istidad-ı hüsnü bir bakışta nazarlara çarpacak kadar inbisat eylememişti.

Mirza Ömer fakir olduğu cihetle haremi yemeğini pişirir, hanesinin işini de oğluyla kızı görürdü. Bu suretle kız, her akşam Cezmi'nin yanında bulunur, Cezmi ise şuh meşrepliğine binaen çocukla pek çok latifeler ederdi. Ayşe'nin zekâsı da güzelliği derecesinde olduğu için Cezmi'nin latifelerine ettiği masumane mukabelelerle meclise revnaklar verir idi. Bir hâlde ki beş on günün içinde Cezmi ile çocuk birbirine tesebbüt-i ahbap[577] madut oldular.

573 meşta: kışlık otlak
574 garet: yağmacılık
575 mütenasib: uygun, aralarında muntazam bir oran bulunan
576 dest-gâh-ı kudret: güç
577 tesebbüt-i ahbap: sabırlı arkadaş

Levent Şahverdi Arşivi

Mirza Ömer için Cezmi bir ihsan-ı ilahi kabilinden idi, Pertev'in hayatını kurtardıktan başka Osman Paşa'ya olan intisab-ı mahsusı cihetiyle kendini, akrabasını, ahbabını orduluk âlemlerinde vukuu zaruri hükmünde bulunan taarruzlardan sıyanet eder ve serveti kuvvetiyle mihman olduğu hanede bayağı mizbanlık[578] eyler idi.

Pertev de Cezmi'nin kendini kurtarmak için hayatını iki defa muhataraya atmış olduğundan ve ondan sonra dahi pek çok ihsanını görmüş bulunduğundan hakkında olan muamelesi bayağı perestişkârane denilecek derecelerde idi.

Cezmi'nin Ayşe'ye iltifatı hane halkının cümlesinden ziyade olarak bu hâl ise Mirza Ömer nazarında Cezmi'nin Pertev'i tahlis etmesinden daha büyük bir nimet hükmünde idi, çünkü tabiatlarından olan mugayirat cihetiyle ihtiyar, Pertev'i pek sevmez ve fakat Ayşe'ye mizacının mülkiyet derecelerinde olmasına binaen çıldırırcasına muhabbet ederdi.

Mirza Ömer Cezmi'nin çocuğa teveccüh ibraz eylediğini ve hususiyle Ayşe o yaşa gelinceye kadar Kuran-ı Kerim ve ilmihal okumuş ve istidadı kuvvetiyle gördüğü yazıyı sökmeye başlamış olduğundan ve Cezmi'nin Şamahi'de ara sıra Osman Paşa dairesine gitmekten başka bir işi olmadığından, çocuğun tahsilini ilerletmeyi kendisine bir başka eğlence ittihaz ettiğini gördükçe sürurundan bayağı gaşy olacak derecelere gelir ve ara sıra bunların sohbetlerine "İnşallah büyüsün de size vereyim!" gibi latifecikler de karıştırırdı.

Osman Paşa o suretle Şamahi'ye yerleşerek oraları saltanat-ı seniyyesinin katiyen rayet-i istilası altında tutmaya azmetmiş ve hatta Sokullu'nun Turan ile bir tarik-i muvarede açmak fikrine bile bir merkez-i icra olabileceğini tasavvur ederek o zamanlar Bahr-ı Şirvan denilen ve şimdilerde ise mekatib-i rüştiye için bundan takriben otuz sene evvel litografya ile basılan haritalara ya sineklerin ve ya ünvanları nesh-i maani[579] karinesiyle verilmiş olmasına hükmedilmek mümkün olan nasihlerin ilave ettiği bir noktacık sayesinde Bahr-i (Hazer) namını alan Bahr-ı Hazar'da bir donanma tedarikine bile teşebbüs eylemişti;

578 mizban: ev sahibi, misafir kabul eden kimse

579 nesh: hükümsüz kılma

Levent Şahverdi Arşivi

fakat Paşa'nın bu azm ü teşebbüsüyle hakim-i kadimi olan Eriş Han, Şirvan mülkünden kat'-ı ümit etmedi. Tebriz hâkimi Emir Han ve Gence ve Berda hakimi İmam Kuli Han'la da haberleşerek ve başına yirmi beş binden ziyade asker cem ederek ordunun Erzurum'a avdetinden sonra Eriş Nehri'nden beri tarafa tecavüz eyledi. Emir Han ile İmam Kuli evvelemirde askerin on beş bin kişiden ibaret bir fırkasıyla Eriş Kalesi üzerine düştüler; Beylerbeyi olan Kaytas Paşa yanında bulunan bin kadar askerle İran fırkasına mukabeleden çekinmedi. O mücahid-i ali himmet de fedakârlıkta Derviş Paşa mertebesini ihraz[580] eden hamiyet-perverlerden idi; fakat Derviş Paşa kadar maharet-i cündiyane ve savlet-i mevani bir endezaneye malik olmaktan başka ekserisi ocaklara yeni dâhil olan askeri de Derviş Paşa'nın dairesi halkına hiç kıyas kabul etmezdi. Bu cihetle hanlar on bir saat imtidad eden bir muharebede Paşa'yı ekser tevabiyle beraber şehit ettiler, kalenin de bazı cihetlerini yağma eyledikten sonra Eriş Han'a mülhak oldular.

Bu kuvve-i külliye 986 Ramazan'ının dokuzuncu günü Şamahi'ye gelerek hanlar, Osman Paşa'ya meydan okumaya başladılar. Paşa'nın yanındaki kuvvet topu on beş kişiydi. Fakat bu fırka Osmanlı askerinin en mücerreb[581], en mümtaz kahramanlarından olarak gerek nefislerine itimatları, gerek serdarlarına emniyetleri kemalinde olduğundan Paşa, düşmanla meydan muharebesine girmekten içtinap etmedi.

O gün ve ertesi sabahtan akşama kadar harp olundu; akşamları tabl-ı asayiş çalınır ve iki asker birbirinden ayrılırdı. Kavganın hâli yine yek renk olarak yalnız bu defa hücum İranlılarda, müdafaa Osmanlılarda idi. Osman Paşa yine bir mutad-ı tabiyede olan maharetiyle düşmanın kesretini tesirsiz bırakır, asker gösterdikleri gayret-i kahraman-pesendane ile her muharebede ihraz edegeldikleri şan-ı hamiyete bir revnak-ı diğer daha ilave eyler idi. Cezmi ise Paşa'nın şimdiki yaverleri gibi öteye beriye haberciliği hizmetinde bulunarak zabıtana o emrini tebliğ ettikten başka lüzum gördükçe toplayabildiği ufak tefek fedai fırkalarıyla düşman alaylarını istikbale çalışırdı.

580 ihraz: erişmek

581 mücerreb: makbul

Levent Şahverdi Arşivi

Ramazanın (11) inci ve harbin (3) üncü günü Acemler ya mevt veya galebe azm-i katiyesiyle muhacemelerini[582] bir derecelerde teşdit ettiler ki Osmanlı askerini birkaç kereler yerinden kopardılar; fakat aldıkları mevaki – Osman Paşa'nın himmet ve siyaseti kuvvetiyle- bir türlü elde tutmaya muktedir olamadılar. Askerimiz dağ parçalarına tesadüf etmiş emvaca[583] benzerdi; düşmanla çarpıştıkça geri çekilir fakat geri çekildikçe bir daha toplanarak yine eski mevkine gelirdi.

Cezmi birbiri üzerine iki gün fevkalade yorulmuş olan küheylanını üçüncü gün çadırının önünde bırakarak Çıldır kavgasında iğtinam[584] ettiği "Şahbeğendi"ye binmişti; tarafeynden mübârezelerin[585] şiddet bulduğu sırada üzerine hücum eden iki Acem'i tepeledikten sonra birini de önüne katmış, ve önünden firar eden düşmanı ise kendini mızrakla sol omzundan yaraladığından intikam almaya pek ziyade inhimak[586] göstermişti. Ne faydası var ki – "Şahbeğendi" kovduğu düşmana erişecek kadar seri değil idi. Kendisi Acemlerin ok menziline kadar yaklaştığı hâlde hasmı alaylara iltihak eyledi. Cezmi kemal-i tehevvüründen[587] hemen attan aşağı atılarak ve "Sen de sahiplerin gibi kâltâbân imişsin. Cehennem ol!" diyerek hayvanı bir tabancada helak etti, kendisi yayanca orduya doğru avdete başladı. Bu hâli gören Acem süvarileri Cezmi'yi esir etmek ümidine düştüler. Birbirini müteakip üçü beşi birden üzerine hücum eylediler. Cezmi de arkasını bir ağaca dayadı, kılıcıyla müdafaaya kıyam eyledi. Hatta yanına en ziyade takarrüp eden düşmanın bir darbede kargısını kesmiş, ikinci darbede atını, üçüncü darbede de kendini helak etmişti. Cezmi'nin müdâfa'a-i şiranesini gören silah arkadaşları ve hususuyla Osman Paşa'nın dairesi halkı imdat için at kaldırdılar; ve iki üç dakika içinde ağacın yanına yetişerek Cezmi'yi de bir hayvana bindirdiler. Onların bu savleti Acemlerin de mukabeleye şitabını davet ettiğinden, alaylar birbirinin imdadına gide gide iki ordunun birinci saff-ı harpleri tamamıyla yek-diğerine karıştı. İhtiyatlarda silah arkadaşlarını yine teyid için yerlerinden oynadı; tarafeynden top ve tüfek se-

582 muhaceme: hücum etme
583 emvac: dalgalar
584 igtinam: yağma etmek
585 mübareze: kavga, çekişme
586 inhimak: bir şeye fazla düşkün olma
587 kemal-i tehevvür: sonunu düşünmeden hareket etmek

Levent Şahverdi Arşivi

dası kesildi; iki asker mızrak mızrağa, kılıç kılıca, hançer hançere, hatta boğaz boğaza uğraşmaya başladı. İranlıların maksadı bizim ordunun arkasını almak veya tabir-i marûfuyla[588] hatt-ı ricatini kesmek idi. Fakat Osman Paşa öyle bir tepeye istinad etmişti ki mevkii hükmünce Osmanlı askerinin silahından kurtularak orasını zapt edebilmek on beş yirmi bin kişi feda etmeye muhtaç idi.

Keşakeş üç dört saatler imtidad eylediği hâlde vâkıa bizim tarafta bir inhizam emaresi görünmedi ise de düşmanın kesretine nazaran bir galebe husulü de mamul olunmazdı.

Serdarın ümidi yine akşam olup da iki tarafın birbirinden ayrılmasına ve ertesi gün için daha başka türlü birtakım tertibat ile uğraşmasına münhasır kalmıştı.

Nagehan Osman Paşa'nın istinat ettiği tepenin arkasından uzaktan uzağa at, silah şakırtıları işitilmeye başladı. Serdar hemen ne olduğunu tahkik için Cezmi maiyetiyle bir ufacık süvari fırkası sevk eyledi. Cezmi tepeye çıkınca gördü ki kalabalık bir asker, yirmi dakikalık bir menzile kadar gelmiş aram ediyor.

Gelen asker Adil Giray maiyetiyle Kırım Hanı Muhammed Giray'ın sevk ettiği kırk bin kadar Tatar'ın mukaddimesi idi; Adil Giray'ın biraderi meşhur Gazi Giray ve diğer biraderi olan ve sonraları eğri mülhime-i kübrâsında pek büyük hizmetleri görülen Saadet Giray ile hanın oğlu Mübarek Giray dahi bu orduda beraber idiler.

Cezmi ordunun vazından ve askerin hayal meyal etvarından gelenlerin Tatar olduğuna hükmedince bu iâne-i gaybiyyeyi tebşir için yanındakilerden bir ikisini Osman Paşa'ya gönderdi; kendisi de birkaç kişi ile görünen ordu mevkiine at kaldırdı. Mahall-i maksûda vasıl olunca Tatarlar arkasındaki elbiseden Osmanlı olduğunu anladılar; hürmet-i mahsûsa ile Adil Giray'ın huzuruna getirdiler.

Cezmi çadıra girer girmez hemen etek öpmek gibi teşrifata bile bakmaksızın Adil Giray'a "Şehzadem! Niçin burada aram buyurursunuz? Şu tepenin arkasında padişah askeri kanlar içinde yüzüyor; on bin kişiyiz, etrafımızı yirmi beş bin Acem sardı." demekle Adil Giray "Top ve tüfek ile sadası işitilmi-

588 ma'ruf: herkesçe bilinen

Levent Şahverdi Arşivi

yor! Osmanlılar böyle mi kavga eder." sualini irad eyledi. Cezmi "Efendim! Üç gündür uğraşıyoruz; iki saat evvel yaka yakaya geldik; topa tüfeğe meydan kalmadı." cevabını verince Adil Giray hemen kendi yanında bulunan fırka ile imdada şitab ederek Tatarlar dolu dizgin bir çeyrek içinde marekeye[589] vasıl oldular; ve ayaklarının tozuyla istimâl-i silâha başladılar. Şehzade askerin geride kalan fırkalarını da mahsus emirlerle davet eylemişti. Birbirini müteakip onların da birazı yetişti. Aradan bir saat geçer geçmez Tatarların vurûduyla bir kat daha kuvvet bulan Osmanlı askeri İran ordusunu bütün bütün mahveyledi. Bu muharebede Acemlerden bir on bin kadar adam telef ve bir o kadar da esir edilmiş; ve hanların ekseri de ya maktul veya giriftar edilmişti. Bundan başka düşman ordusunda ne kadar eşya var ise kâffesi de igtinâm edildi.

Bu feth-i celili[590] müteakip Adil Giray düşmanın takibine kıyam ederek ve mevkiin hâlini bildiği cihetle kılavuzluk etmek için Cezmi'yi de maiyetine alarak Eriş nehrini güzar eyledi.

İran'ın bakiyye-i süyufile hanların hazine ve harem vesaire eşyası o civarda bir yerde bulunduğunu haber aldılar; ve bir hücumda dört bin kadar İranlı tepeleyerek hanların haremlerini, cariyelerini esir etmekle beraber Eriş Han'ın hazinesini ve umum-ı askerin iki bin deve yükü ağırlığını zapt eylediler.

Cezmi'nin gerek bu melhame-i Kübrada[591] gösterdiği gayret gerek -serdara haber getirmekten ibaret olan- memuriyetinin fevkine çıkarak Adil Giray'ın davetine yetişmekte ibraz eylediği fetanet Osman Paşa nezdinde itibarını bir kat daha tezyit etmekle ulufesine defa-i üç yüz akçe zam eyledikten başka bir çelenk, bir de hilatla kadrini ilâ etti; ve gayretinden öldürdüğü Şahbeğendi'ye bedel Eriş Han'ın iğtinam olunan hayvanlarından gayet kıyafetli, gümüş burun, demir kırı bir necdi ihsan eyledi.

Cezmi ise vakıada fetanet ve şecaati sayesinde Adil Giray'ın teveccüh ve mahremiyetini kazanmıştı ki bu mazhariyyet gınay-i kalp ve müşerreb-i irfan hükmünce nazarında nail olduğu avatıfın cümlesine müstecmi idi.

589 ma'reke: çarpışma yeri

590 celil: azim, mertebesi yüksek

591 melhame-i kübra: büyük savaş

Levent Şahverdi Arşivi

Yukarıda da bir nebze beyan olunduğu vecihle hüzn-i dâimîye müptela ve sevdavî bir hayale müstağrak olan Adil Giray ile fikri hayaline galip ve ahvâl-i âleme daima gülünç tarafından bakmakla mecbûl olan Cezmi'nin mizaçlarında zahirde bir mugayerat ve belki zıddiyet görüyordu; fakat ikisinin de hasais-i aleyesinden olan kuvve-i irfân ve meyl-i meali ülfetlerine – ihtilâfât-ı sadâdan hasıl olan aheng-i mûsıkî gibi- başka bir letafet, başka bir ruhaniyet verirdi.

Cezmi, Adil Giray'ın hâlinde tabiatın o hüzn-i ulviyyesini temaşa ile gurûb[592] seyreder gibi vicdanında birtakım garip garip tesirler hasıl ederdi; Adil Giray Cezmi'yi söyletir, lakırtılarından kalbinin inşirâh-ı rûhâniyesini tahattürle bülbül sesi dinler gibi fikrinde hazin hazin birtakım şevkler peyda ederdi.

Adil Giray'ın Şamahi'ye vürudundan beri Cezmi için Osman Paşa tarafından aldığı o emri icra etmek ve Ayşe'ye ders okutmaktan ibaret olan meşagiline bir de Adil Giray'a nedimlik hizmeti manzum oldu; hizmet değil işlerin üçü de kendi nazarında birer nimet idi; çünkü her biri fikrine, meşrebine, arzusuna tamamıyla muvaffak olduğundan severek icra ederdi.

Osmanlı askeri böyle bir sene içinde İran'ın üç büyük ordusunu mahvederek Gürcistan ve Şirvan gibi her biri bir padişahlık addolunan iki mülkü zapt ettikten başka Karabağ ve Mogan'a kadar saltanat-ı seniyyenin debdebe-i satvetini îsâl eyleyince İran erbâb-ı hükûmeti Sultan Selim ve Sultan Süleyman'ın irtihalleriyle devlet-i âliyenin kuvveti ne kadar noksan bulmuş olsa yine İran az bir himmetle mahvetmeye kâfi olduğunu ve hele açılan harbin mebadi-i maslahatta tahmin eyledikleri gibi öyle serhat ümerasıyla idaresi kâbil olacak umurdan olmadığını pek kolay derk eylediler. Binaenaleyh verdikleri karar üzerine o zamanlar şahın vüzerâtında bulunan Mirza Süleyman ki ashâb-ı seyf ve kalemden ceri müdakkik[593] bir dâhiye idi; külli bir tedarik ile Şirvan üzerine hareket eyledi. Askere medâr-ı inzibat, Osmanlılara muris[594]-i dehşet olmak mütalaasıyla Hamza Mirza'yı da ordu ile beraber istishap[595] eylemişti...

592 gurûb: güneşin batışı
593 müdekkik: dikkatle araştıran
594 muris: veren, miras bırakan
595 istishâb: birlikte götürme

Levent Şahverdi Arşivi

Mirza'nın validesi olan Şehriyâr dahi zahirde oğlundan ayrılmamak, hakikatte payitaht gibi orduyu da kendi nüfuzuna mahkûm etmek azmiyle sevk olunan askere iltihak eyledi.

Şehriyar'ın bu hareketine sahîhen en ziyade mürevviç[596] olan Perihan olarak maksadı da saltanât-ı maneviyesi –tecarib-i külliyesi kuvvetiyle- kendi dirayet-i fevkaladesine bayağı rekabet edebilecek öyle bir zihin ve kadın müdahalesinden kurtarmak idi.

Biçare Muhammet Hüdabende ise Şehriyar'ın elinde adeta esir hükmünde olduğundan, yanında bulunmayacak olduktan sonra orduya değil her nereye gitmek istese canına minnet bilirdi.

Umum ordu-yı humâyûn serdarı Lala Mustafa Paşa hâlâ meştasından çıkmamış idi ki Mirza Süleyman kırk bin kişilik bir mükemmel İran ordusuyla Şirvan kıtasına geçerek Şamahi'yi muhasaraya kıyam eyledi. O esnada ise Tatar askeri at çayırlatmak için Mahmud Abad denilen sahraya çıkmış olduğundan, Osman Paşa kuvve-i külliyeye karşı yanında kalan on bin kadar askerle ister istemez kale arkasından harbetmek mecburiyetinde bulunmakla beraber meydan muharebesinde düşmanın bu askerini de evvelki üç ordusuna benzetmek mütalaasını hatırdan çıkarmadı. Bu tasavvurun icrasını ise Tatar askeriyle ordusunu bir dereceye kadar teksir etmeye mütevakkıf gördüğünden, Adil Giray'a hemen gelip Şamahi'ye yetişmesi için yazdığı şakayı bir çavuşa tevdi ile irsal eyledi. Hayfa ki çavuş yolu kaybederek düşmana esir olmuş idi. Mirza Süleyman Osman Paşa'nın mektubundan tertibatını öğrenince Tatar'ın başka bir vasıta ile haber alarak imdada şitap ile İran ordusunu iki ateş arasına düşürebilmesi mütalaasıyla fevkelgâye telaş ederek Şamahi'ye vürudunun üçüncü günü muhasarayı ref ile beraber Osman Paşa ordusunu iğfal için hareketini İran üzerine ricat suretinde göstermişti. Bu desise ile Şamahi'nin ufk-ı merisinden salimen ayrılınca hemen Mahmudabad üzerine tahvil-i inan eyledi.

Eriş Han muharebesinden sonra Tatar askerinin cüzi azamı Saadet Giray ve Mübarek Giray ile Kırım'a avdet eylemiş ve Adil Giray ile Gazi Giray serdarın yanında topu on beş bin asker ile kalmıştı.

596 mürevvic: itibar eden, değer veren

Levent Şahverdi Arşivi

Şehzadeler at çayırlatmaya çıktıkları sırada yanlarında bulunan askerin ekseri âdetleri üzere garetkârlığa[597] dağıldığından ve Osman Paşa askerinin avdetini Tatar'ın âvâze-i hücumundan hasıl olmuş bir dehşet neticesi kıyas ederek Mirza Süleyman desisesini keşfedemediği cihetle hanzadelere ikaz yollu bir haber veya muavenet için bir miktar asker göndermeye lüzum görmediğinden, İran'ın kuvve-i külliyesi Mahmudabad'da yalnız dört bin kadar Tatar'a tesadüf eyledi.

Adil Giray en büyük meziyeti en çaresizlik zamanlarında göstermek şanından olan eazimden bulunmak cihetiyle namus hamiyetini muhafaza için mevt-i ihtiyar etmekten çekinmedi; ibraz eylediği misal-i hamiyyetle sekinet-i fedakâranesi –En büyük tedbir harpleri düşmana kesretle galebeden ibaret olan – Tatar askerine de sirayet ederek o kadar cüzi bir kuvvetle kendinin on misli olan düşmana karşı pey-a-pey üç gün muharebede devam eyledi. Bir taraftan düşman bir an aram vermeksizin harbe ikdam eder; bir taraftan ise yarım saatte birkaç dakika fasıla ile gökyüzünden gayet şiddetli, gayet burudetli bir baran-ı bela dökülür; dururdu. Tatarlar haydarane bir himmet, huda-pesendane bir sabır ile evvelki iki gün içinde mevcutlarının nısfından ziyadesini şehit verdiler; düşmandan, kendilerinden zayi olan miktarın birkaç misli adam telef eylediler. Üçüncü günü ikindi vaktine kadar ise edilen harb-i meyusane ile Acem'den bir iki bin kişi daha azalmıştı; fakat Tatar'ın yekunu bin kişiye tenezzül ettikten başka onların da açlıktan, soğuktan, yorgunluktan elleri silah tutabilmek iktidarından kalmıştı. Çamur ise bir dereceye gelmişti ki düşman üzerine kim at sürmek isterse bir iki adım gider gitmez hayvanı diz kapaklarına kadar çamura batar; câzibe-i merkezenin bir kuvve-i fevkalâdesine uğramış gibi bulunduğu yerde tutulur kalır; kim piyade gitmeye kalkışırsa gitmeye başlar başlamaz göbeğine kadar yere gömülür; recm ile mahkum olmuş gibi düşmanın mermiyatına hedef olur dururdu.

Adil Giray o imkânsızlık âleminde, o musibet devrinde yine kat'a fütur getirmedi. Altında atlarının birkaçı vurulduğu; birkaçı da çatladığı hâlde rûh-ı mücerred[598] gibi oklar, kılıçlar, harbeler[599], kargılar arasında dolaşarak fırkası-

597 garetkârlık: yağmacılık

598 rûh-ı mücerred: her şeyden arındırılmış bir ruh

599 harbe: süngü

Levent Şahverdi Arşivi

nın her tarafına yetişir; ve akvâl ve efaliyle[600] askerinin mecruhlarına istimalet, muharibelerine gayret verir idi.

Mirza Süleyman Tatar'ın hamlet-i kahramanisiyle zaferden meyus olmak derecesine geldiği sırada tecrübesiz ve fakat askerlikçe pek büyük bir istidada malik olan Hamza Mirza on beş bin kişiden mürekkep bir İran fırkasını bizzat idaresine alarak Tatar'ın sağ cenahını idare etmekte ve Adil Giray'ın savlet-i şirane ve metanet-i ahen-destanesiyle rekabet eylemekte bulunan Gazi Giray üzerine hücum eyledi.

Gazi Giray ile beraber olan üç yüz kadar dilaver öyle kendilerinin yirmi misli olan bir kuvvetin sadmesiyle yarım saat içinde hemen bütün bütün mahvolarak Hanzade'nin etrafını düşman askeri kat kat ihata eylemişti.

Adil Giray bu haberi alınca hemen kuvve-i mevcudesini yanına cem ederek paralanmış arslan tehevvürüyle biraderinin imdadına şitap etti.

Adil Giray'ın bu hareketi ordunun vaziyetini bütün bütün tahvil ederek ordu mevkiinin canip-i yesari[601] Saka menziline geçmiş olduğundan, Hamza Mirza bu kargaşalıktan istifade ederek askerinin sağ cenahını tahrik ile Tatar'ın hem hatt-ı ricatını kat eyledi; hem sol cenahını çevirdi.

Gazi Giray bulunduğu muhit-i bala içinde mensup olduğu hanedan celadete medar-ı mefharet olacak derecelerde merdane davranmış ve yanında kalan birkaç dilaverden pek fedakârane birçok mesai-i muavenet[602] görmüş idi. Fakat şecaat ne kadar fevkalade olsa yine nispetsiz bir kesrete mukabil gelebilmek muhal olduğundan, Hamza Mirza'nın birbirini müteakip sevk ettiği koruyucular cerihaya, mevte bakmaksızın ettikleri muhacamat ile Hanzade'ye takarrüb ettiler; ve altındaki atı itlaf ile kendini de yere düşürdükten sonra vücuduna, kollarına, ayaklarına üçer beşer kişi sarılarak daha Adil Giray o meydan-ı mesaile yetişmeden evvel o biçareyi esir eylediler. O cihetle Adil Giray'ın biraderini tahlis için sarf ettiği himmet kendisini de onun bulunduğu muhataraya düşürmekten başka bir netice vermedi.

600 akfal-i efal: sözler ve fiileriyle

601 canib-i yesari: sol taraf

602 mesai-i muavenet: yardım işi

Levent Şahverdi Arşivi

Adil Giray biraderinin haber-i esareti üzerine tehevvürünü bir yeis ve gayza[603] tahvil ile, bari askerinin bakiyesini olsun helak ve esaretten kurtarmak emeline düştü, iktiza eden tedabire atf-ı nazar ettiği sırada yanında kalan beş altı yüz kadar fedayinin her cihette düşman fırkalarıyla muhat olduğunu görünce galeyan-ı hamiyyetle serapa bir ateşpâre-i gazab kesilerek kızıl yağmur bulutlarından lemaan eden yıldırım gibi, kanlı çamurlu içinde yuvarlana yuvarlana yarılması kabil gibi görünen bir saffın üzerine hücum eyledi. Hamza Mirza ise hısm-ı sahib-i iktidarının bir nazarda niyetini keşfederek hemen hücum ettiği saffın imdadına ihtiyatta bulunan birkaç alayını süratle sevk eylediği gibi kendi de yanında mevcut olan askerle Tatar'ın Saka ve cenahlarına sokulmaya başladı.

Hanzade kemal-i teessürle bu kadar rüfeka-yı silahının cenazelerini çiğneyerek kastettiği safa eriştiği sırada Hamza Mirza'nın sevk ettiği imdat dahi karışışına vasıl olmuştu.

Adil Giray o tedbirinden de meyus olunca rayet-i hamiyeti altında bulunan bakiyye-i şüheda ile ya arkaya veyahut cenahlardan birine yürümek istedi, gördü ki etrafında bulunan noktaların her birinde pişgahından daha büyük bir izdiham var; askerini ihata eden daire-i tazyik[604] ise gittikçe daralıp geliyor; kemâl-i yeis ile çaresiz ona doğru hücumunda devam eyledi. Tekmil fişeklerini, oklarını bitirdikten, yayını bir koruyucunun başında ve başıyla beraber paraladıktan sonra, yalın kılıç düşman safları arasında dönmeye başladı.

Düşmanın ise en güzide askeri olan koruyuculardan bir kuvvetli fırka şehzade ile tevâbinin arasına sokulduğundan, reisinden, iradesinden mahrum olan düşmana nispet yüzde bir mertebesinde bile kalmayan asker bütün bütün hareketini şaşırarak birer birer şehit veya esir olmaya başladılar, elmaslar kadar saf ve metin bir kalbe malik olan Adil Giray ise gayret-i harikuladesiyle o kadar düşmana tek başına karşı durmak isterdi.

603 gayz: öfke

604 daire-i tazyik: baskı çemberi

Levent Şahverdi Arşivi

Düşman ordusu için, her türlü muinden mahrum kalmış olan, Adil Giray'ı bir hamlede şehit etmek eshel-i umûr[605] idi; fakat kendinin hayyen[606] geçirilmesi için Hamza Mirza'dan emr-i kati olmak cihetiyle koruyucular üzerine silah atmazlar, ve onun da Gazi Giray gibi atını vurmaya çalışırlardı. Bir zaman uğraştıktan sonra hayvanı telef ettiler. Hanzade eyer kaşından zemine sıçradı, fakat çamura saplanarak hiçbir taraftan bir adım bile atmaya muktedir olamadı. O hâl ile beraber ağzı testereye dönmüş bir kılıç ile yine bir çarik kadar, mehâcimlerin savletine mukabele eyledi; güya ki o kahraman adimü'l-meselin yarı vücudu bir mükemmel ordu hükmünde idi.

Akıbet bir Acem, alel-gafle[607] arkasından gürzle vurarak o bünyan-ı metin-i hamiyyeti yüzü üzerine düşürdü. Etrafında bulunan on kadar koruyucu yanına toplanarak felekle pençeleşmek isteyen yed-i iktidârını tuttular, bir ipek kuşakla arkasına bağladılar.

Yerden kaldırdıkları sırada çehresi üzerine bulaşan kan, toprak lekeleriyle küsufa tutulmuş afitabı andırdı.

Hamza Mirza malik olduğu fitrat-ı kahramânî mukteziyâtından olarak nihayet derecelerde meftun şecaat olmak cihetiyle esiri olan Hanzadeleri kendine mahsus olan mutantan çadırlarda misafir ederek gece gündüz yanlarından ayrılmaz, ve haklarında kendi aza-yı hanedanına edebileceği hürmet kadar riayet eylerdi. Hatta Hanzadelerin esaretinden bir on gün sonra mensup olduğu kavmin hesaisinden[608] olan mübalagat ü hayalat ile Adil Giray hakkında birtakım sitayişlere, taltiflere kıyam ederek bir münasebet düşürdü, bedayet mülakatlarından beri birinci defa olarak hâle atf-ı makal[609] ile "Feleğin inkılabatına teessüf iktiza etmez, baksanıza ecdadınız birkaç yüz sene evvel cihangir ve muktedâ-yı âlem iken şimdi hanedanınız o zamanlar namı bile malum olmayan Al-i Osman tabiyetinde bulunur. Ama şeref yine sizdedir ki Cengiz Han evladındansınız!" diyecek oldu. Bu sözler ise Adil Giray'ın meslek-i siyasetine bütün bütün mugayir düşmekle "Vakı'a inkılâbât-ı âlim buyurduğunuz

605 eshel-i umur: en kolay işler
606 hayyen: diri olarak
607 ale'l-gafle: dalgınlığa getirerek
608 hesais: birine ait keyfiyetler
609 makal: kale, sığınacak yer

Levent Şahverdi Arşivi

gibidir, fakat şimdiye kadar feleğin bizlere gösterdiği muamele ru-yı iltifat idi. Yalnız bu defa benimle kardeşime lütfunda biraz imsak eyledi. Esir olduk; şehit olamadık. Mamafih esaretle de müftehiriz, çünkü devletimizin hizmeti yolunda öyle bir musibete uğradık, bizim için hanedanımızdan bahsetmek mübahat olunacak bir şey değildir. Şükürler olsun ki Cenâb-ı Hakk'ın adaleti ahfadı ecdadın efaline varis etmemiş; yoksa bize Cengiz'den gelecek hassa-i verasetin cüzi-i azamı yarı dünya halkının vebal-i hunu olurdu. Âl-i Osmân ise evlâd-ı mücahidindir. Cenâb-ı Hakk İslam'a ettikleri hizmette mükafaten kendilerini hilafetle müşerref eylemiş, hükmettikleri akvamdan hatta bir ferdin sayesi bile üzerine düşmeyen bu kadar İslam mülkünde namlarına hutbe okunuyor. Bizim en büyük şerefimiz o hanedana olan hizmetimizdir." sözleriyle mukabele eyledi. Hamza Mirza muharebede esir ettiği bir zata muhaverede bu kadar şiddetle mağlup olduğundan dolayı pek ziyade müteessir olmuş ise de mevki ve necabetinin[610] şanını muhafaza ederek hiç renk vermeksizin bir münasebet daha düşürdü, sohbeti başka cihetlere tahvil eyledi.

Mirza Süleyman Osman Paşa'ya imdat için gelen Tatar askerinin kırk bin kişiden ziyade olduğunu bilir ve fakat cüzi-i azamının yine Kırım'a avdet eylediğini bilmezdi. Hâlbuki dört bin Tatar'ı ifna edinceye kadar İran ordusunun nısfından ziyadesi helak olarak Osman Paşa ordusuyla Tatar'ın bakiyesini ise zihninde bırakarak bin kişiden ziyade tahmin eylediğinden, oralarda oturmayı İran ordusu için arslan yatağında uyumak kabilinden addeylerdi.

Hamza Mirza kahramanlığın ekseri hasayisini cami olmakla beraber o hasayisin râbıta-i imtizacı[611] olan tahammül-ı meşakk ve galebe-i şehavat meziyetlerinden mahrum olmak cihetiyle öyle hevesdat-ı nefsaniyesinin en galeyanlı zamanlarında bütün ömrünü ordularda geçirmek istemediğine ve bir taraftan da Âl-i Cengiz'den öyle iki kahraman şehzadeyi esir olarak pay-i tahta getirmekten hasıl olacak tantana-i iştihar[612] nahvetini pek ziyade okşadığına binaen Mirza Süleyman'ın Şirvan'da durmamak hakkında olan reyini iltizam ederdi.

610 necabet: huy temizliği, soyluluk

611 râbıta-i imtizac: birlikte iyi geçinmek

612 tantana-i iştihar: gösterişli şöhret

Levent Şahverdi Arşivi

Fakat avdetin en büyük mürevvici Şehriyar Hanım idi. Onun bu tehalükü-ne[613], orduda payitaht kadar amal-ı nüfuza fırsat bulamamak tecrübesi haylice yardım etti ise de, asıl sebep Adil Giray idi.

Çünkü nefsine gerçekten esir olan budala-i rüzgâr Hanzade'nin – yukarıdaki tarifinden de anlaşılacağı veçhile İran semalarında görülmesi muhal olan – hüsn-i cemalini görünce heves-i şehvetperestanesi bir derece galebe etmişti ki kendince Adil Giray'a temellükü Hanedan-ı Safeviye'nin bütün cihana malik olmasına tercih eder olmuştu.

Zaten İran ordusu bu üç kuvvetin efkâr ve amaline tabi olarak hâlbuki üçü de başka reyde, başka emelde bulunmakla beraber avdet meselesinde ittihat eyle-diğinden hemen Karabağ ve Mogan'a doğru çekilmeye başladılar.

Beri taraftan Osman Paşa Adil Giray hadisesini işitince fevkal-gaye meyus olmuş ve arzu-yı intikam ile çıldıracak derecelere gelmiş idi; ancak askerinin mevcudu kaleden bir hatve dışarı çıkmasına müsait olmadığından, zincire vu-rulmuş arslanlar gibi zamanını gazap ve zehr-i hande-gîn ile geçirir idi.

Vakadan en ziyade müteessir olanların biri de Cezmi idi; Adil Giray'a olan muhabbet-i mahsusasından başka güya kendisi beraber bulunsa şehzadeyi de Derviş Paşa gibi tehlikeden kurtarabilmek hayalatıyla zihni dolduğundan, Ta-tarlar at çayırlatmaya çıktıkları zaman beraber gitmediğine ve hatta gitmediği için dünyaya geldiğine fevkalgaye[614] izhar-ı nedamet[615] eder olmuştu.

Mirza Süleyman Şirvan'dan çekilirken Osmanlıların takibine uğramak kor-kusuyla maksad-ı hareketini setretmek isteyerek buna çare olmak üzere biraz müddet Karabağ taraflarında yine asker tehaşşut[616] ettirmekle iştigal eylemiş-ti[617]. Bu haber Şamahı'ya aksedince Osman Paşa Tatar'ın vüruduna[618] kadar Acemlerin bir daha Osmanlı üzerine gelebileceklerini ve Şamahı'nın kabul-ı

613 tehalük: cam atma, arzu etme
614 fevka'l-gâye: son derece
615 izhâr-ı nedâmet: pişmanlık gösterme
616 tehaşşud: müctemi' olmak, toplanmak
617 iştigâl eylemek: bir işle meşgul olmak
618 vürûd: hazır olmak

Levent Şahverdi Arşivi

tahassun[619] bir yer olmadığını mütalaa[620] ile merkezini hem ordunun tedarik-i ihtiyacatına[621] hem düşmanın müdafaa-i tecavüzatına[622] tamamıyla müsait olan Demirkapı'ya nakleyledi; Cezmi de tabii paşa ile beraber gitmişti.

Ordu Şamahı'dan ayrıldığı sırada dostlarından, hamilerinden mahrum olan Sünnilerin kâffesi[623] tabii nihayet derecelerde müteessif oldular.

Fakat biçare Ayşe'nin kederi, matemi hiç kimselere benzemezdi; Cezmi hem hocası, hem eğlencesi, hem hamisi[624] hem velinimeti[625] olduktan başka pederinin "Büyüsün sana vereyim." yollu latifelerinden –İzdivaç ne demek olduğunu tahvil bile edemeyen- masumenin gönlünde Cezmi'ye bir temellük-i ebedi[626] ümitleri de hâsıl olmuş; ve o cihetlerle Cezmi'den ayrılmak Ayşe için lezayiz-i hayatının[627] cümlesini birden kaybetmek hükmünde görünmüştü.

FASIL

Osman Paşa Demirkapı'ya vasıl olunca etrafa gönderdiği istimdat[628] haberleri üzerine on beş bin kadar tugay ile Dağıstan Emiri Şemhal tarafından da bir on beş bin tirendaz-ı dilaver[629] geldiğinden, paşa hemen Adil Giray'ın sarını[630] ahz etmek[631] için Karabağ üzerine hareket teşebbüsatına başlamıştı; fakat o sırada da İran ordusunun Kazvin'e kadar çekildiği tahakkuk etmekle İran mülkünün ta merkezine kadar sokulup da düşmanı aramaya rayet-i hamiyyeti[632] altında mütehaşşit[633] olan kuvvet kâfi olmadığından, çaresiz serdar Mustafa

619 kabûl-ı tahassun: hisara sığınmaya uygun olmak
620 mütâla'a: düşünmek
621 tedârik-i ihtiyâcât: ihtiyaçlarını tedarik etme
622 müdâfa'a-i tecâvüzât: saldırıları müdafaa etmek
623 kâffe: hepsi, tümü
624 hâmi: koruyan, koruyucu
625 veliyy-i ni'met: nimet sahibi
626 temellük-i ebedî: sonsuza dek sahip olmak
627 lezâyiz-i hayât: hayatın lezzetleri
628 istimdâd: yardım isteme
629 tîrendâz-ı dilâver: yiğit okçu
630 sâr: intikam, öç
631 ahz etmek: almak, kabul etmek
632 râyet-i hamiyyet: vatanseverlik bayrağı
633 mütehaşşid: toplanmış

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa'nın hareketini intizar eyledi. Bu hâli zamanda ise seferin hayn-i güşadında[634] tedarikatı mükemmel ve istinadgâhları[635] emin olmak için, birer birer Dağıstan beylerini dolaşarak tatyip[636] ve ihsanlarla gönüllerini celp etmeye bezl-i himmet[637] etmişti.

Paşa bu devrinden avdet eylediği vakit vücutça hayli zayıflamış; çehresine bir solukluk, zihnine nazarıdikkatten kurtulamayacak derecelerde bir hafif durgunluk gelmişti. Mahremleri bu tegayyürü[638] Serdar Paşa'nın istediği kadar süratle orduya çıkmamasından dolayı hâsıl olan tesiratına hamlettiler; filhakika bu cihette de münasebet var idi; çünkü Osman Paşa Demirkapı'ya geldiği zamandan beri serdarı bayağı madum-ı menzilesinde[639] tutarak ahval ve efkârını doğruca merkez-i saltanata arz etmeye başlamıştı; fakat sebeb-i hakikati o değil; hiç umulmadık bir hâl-i vicdani idi ki onun keşfi yalnız Cezmi'ye müyesser olabildi[640].

Osman Paşa meşagil-i harp[641] ve siyasetten hâli kaldıkça biraz tefrih-i kalp[642] için akşam üstü bir âlem-i tenhayiye çekilerek bir müddetçik saz ve işretle eğlendikten sonra mahremlerinden birinin dizine veya omzuna ittika ile bir müddetçik de uyur ve ondan sonra ya işi veya ibadet ile meşgul olurdu Cezmi ise paşanın harp günlerinde yaveri, iş zamanlarında müsteşarı olduğu gibi eğlence alemlerinde de hemsohbeti bulunacak kadar mahremiyetini kazanmıştı.

O yolda olan mahrem meclislerin birinde idi ki paşa mutadı[643] kadar eğlendikten sonra hem-bezm-i ülfetine[644] istirahat için ruhsat verdi. Yanında yalnız Cezmi'yi alıkoydu. Kucağına dayandı; uykuya bedel-i harbin ilcaatına[645] ve memalik-i meftuhanın[646] elde edilmesi için uzun uzadı sohbetlere, istişarelere başlandı.

634 hayn-i güşâd: başlama zamanı
635 istinâdgâh: sığınacak yer
636 tatyîb: hoş etme
637 bezl-i himmet: gayet etmek
638 tegayyür: değişim
639 ma'dûm-ı menzilesinde tutmak: yok saymak
640 müyesser olmak: kısmet olmak
641 meşâgil-i harb: savaş meşguliyetleri
642 tefrîh-i kalb: kalp ferahlığı
643 mu'tâd: alışık olmak
644 hem-bezm-i ülfet: dost meclisinde bulunanlar
645 ilcaât: zorluklar
646 memâlik-i meftûha: fethedilmiş memleketler

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi Paşa'nın mutadı hilafına olarak böyle vakitsiz açtığı muhaverenin neticesi nereye varacağına intizar eyler; ve kendine varit olan[647] suallere de öyle bir merak altında bulunan zihninin tedarik edebildiği cevapları ita[648] ederdi. Paşa ise girişti̇ği meselenin teferruatına atf-ı makal[649] ederek sohbeti uzatmaya çalışırdı. Akıbet bahsi dolaştırdı dolaştırdı, "Şirvan'ın tasarruf-ı atiyesini temin için Şemhal hanedanını bir karabet-i sihriye[650] ile Osmanlı asabiyyetine rapt etmekten[651] başka çare olamaz; merhum peder Mısır'da haysiyetini hanedan-ı Abbasi'ye mensup olan validemi izdivaç ettikten sonra kazanmış; ve Yemen'deki hizmetlerine de o haysiyet sayesinde muvaffak olmuş idi. Ben de Şemhal hanedanından bir kadın alırsam bütün Çerkes ve Dağıstan halkını kendime can u dilden celp ederim; İran'ın başına büyük büyük işler açarım." sözlerinde karar buldurdu.

Cezmi badi-i umurda[652] paşanın sözlerini her türlü fikr-i hafiden ari[653] bir tedbir suretinde telakki ederek "Rey-i devletiniz[654] ayn-ı sevaptır[655]; fakat bilmem Şemhal hanedanından birisi var mıdır?" demişti. Paşa bu söze "Evet! Şemhal'in biraderi Tocalavik'in bir kerimesi olduğunu haber verdiler; ben de hanesinde misafir olduğum gece uzaktan öyle bir karaltı görmek meselesinden birçok şüpheler istila etti. Hele göz ucuyla biraz dikkat edip de paşanın çehresindeki kansızlığı, dudaklarındaki hafif hafif titremek alametlerini görünce, kızı sevdiğine zihninde katiyen hükmeyledi. Bu hükmü de hakikat-i hâle ayniyle mutabık idi. Paşa daha yirmi yaşında iken ümera-yı askeriye selk-i iftiharında[656] bulunarak zaman neşv ü nümasının kâffe-i lezayizini[657] hizmet-i devlet ve iktisab-ı şöhret[658] amaline

647 vârid olmak: ulaşmak, yetişmek
648 i'tâ: vermek
649 atf-ı makâl: sözü getirmek
650 karâbet-i sihriyye: evlenmeden doğan akrabalık
651 rabt etmek: bir şeyi bir yere tutturmak
652 bâdî-i umur: işin başı
653 fikr-i hafiden ârî: gizli düşünceden arınmış
654 re'y-i devlet: yüce görüş
655 ayn-ı sevâb: sevap gözü (çok doğru)
656 selk-i iftihâr: kıvançla çağırmak
657 kâffe-i lezâyiz: lezzetlerin tümü
658 iktisâb-ı şöhret: şöhret kazanma

Levent Şahverdi Arşivi

mağlup etmiş ve bahar-ı nev-civanisini[659] çirkinliğin derece-i intihasına bir timsal-i müşahhas[660] addolunan, Cahiz'in bile.

"Ma era veçhen hasenen
Münzü dehaltü el-Yemena
Feya şekae beldetin
Ahsenü men kane ene"

Kıtasıyla tarif ettiği Yemen çöllerinde soldurmuş olduğundan, tabiatında ne kadar hararet-i sevda, ne kadar naire-i muhabbet[661] mevcut ise kırk beş, kırk sekiz yaşlarına varıncaya kadar cümlesi kalbinde kapanmış kalmıştı.

Nazar-ı imanı[662] arzu ettiği ve hiç dünyada meselini görmediği bir afitab-ı cemale taalluk edince güya ki iki hurdebin[663] olarak nakil eylediği ziya-yı hüsnün şiddet-i hararetinden gönlündeki istidad-ı muhabbet bir şiddetle iltihap etmişti[664] ki havass[665] ve kuvâsının her cihetini istiyap[666] eylemişti. İnsan ihtiyarlamakla gönül kocamamak meseli meşhur olduğu gibi Osman Paşa zaten alaik-i muhabbetinden[667] vareste[668] olacak kadar mahsun değil idi. Hususuyla mizacındaki asabiyetle beraber ekseri erbab-ı necdetin[669] levazım-ı tabiatından madut[670] olan galeyan-ı dem, kuvve-i garizeye[671] temayülat-ı şehvaniye[672] kendisinde maelziyade[673] mevcut idi.

---

659 bahâr-ı nev-civânî: gençliğin baharı
660 timsâl-i müşahhas: somut simge
661 nâ'ire-i muhabbet: aşk ateşi
662 nazar-ı im'ân: dikkatli bakış
663 hurde-bîn: büyüteç
664 iltihâb eylemek: alevlenmek
665 havâss: duygular
666 istiy'âb: içine almak, kaplamak
667 alâ'ik-i muhabbet: muhabbetle ilgili
668 vâreste: kurtulmuş
669 erbâb-ı necdet: yiğit kişi
670 ma'dûd: sayılmış
671 kuvve-i garîze: güçlü içgüdü
672 temâyülât-ı şehvânî: şehvani eğilim
673 mae'l-ziyade: fazlasıyla

Levent Şahverdi Arşivi

Gördüğü Rabia Mihridil Hanım ise müvellidi olan Dağıstan yüzlerine hurşidin initafıyla[674] hâsıl olan elvan-ı letaifinden[675] yaratılmış zannolunacak kadar bir cemal-i nurani ve eda-yı ruhaniye malik olarak güzellikte akrabasından olan Perihan'a da tefavvuk ederdi[676]. Hatta o vakitler Yunanlar gibi, Macarlar gibi, İtalyanlar gibi, Çerkesler gibi, hüsn-i simaca dünyanın kâffe-i akvamına[677] racih[678] addolunan milletlerin en nazenin güzelleriyle mal a mal[679] olan İstanbul'a geldiği zaman bile – Payitahtın ifrat-ı hüsn[680] ile meşhur olan dilberleri tulu-ı şemse tesadüf etmiş-yıldızlar gibi nazardan kaybolmuş ve heva-perestan-ı zamanenin[681] manzamat-ı muhabbet-i makamat-ı eşvakı[682] onun hüsn-i âlem-i firibine[683] inhisar[684] etmişti.

O derecelerde metanet-i kalp ve azamet-i ahlakıyla[685] beraber öyle müşkül bir mevkide muhabbetle itilafına taaccüp olunmasın! Şirler sayda çıktığı zaman güneşe bakarsa gözleri yaşarmamak mümkün müdür? Mamafih Cezmi muhabbetin daha ciddiyatına uğramadığından, fikren paşayı istihfaf[686] ile gönlünden hafızın...

Pirane serem ışk-ı cevani be-ser üftad
Ve en raz ki der-dil be-nihüfte be-der üftad

beyitini birkaç kere tekrar eyledi. Zahirde ise paşaya taarruza cesaret edememekle beraber hâl anlamamazlıktan gelmeyi de irfanca bir zull[687] addeylediğinden, müşerrep-i şairanesi[688] ele alarak ve kuvve-i natıkasına[689] bir güşayiş-i diğer[690] vere-

674 in'itâf: temayül, dönme
675 elvân-ı letâ'if: güzelliklerin renkleri
676 tefavvuk etmek: üstünlük sağlamak
677 kâffe-i akvâm: kavimlerin tümü
678 râcih: üstün
679 mâl-â-mâl: dopdolu
680 ifrât-ı hüsn: güzelliğin aşırılığı
681 hevâ-perestân-ı zamâne: zamanın zevk sahipleri
682 makâmât-ı esvâk: çarşıların kalabalıkları
683 hüsn-i âlem-i firîb: âlemi aldatan güzellik
684 inhisâr: tahsis etmek
685 azâmet-i ahlak: yüce ahlak
686 istihfâf: küçük görme
687 zull: alçaklık
688 müşerreb-i şâ'irâne: şairane meşrebi
689 kuvve-i nâtıka: etkili söz söyleme
690 güşâyiş-i diğer: başka açılma, açılış

Levent Şahverdi Arşivi

rek "Efendimiz! Ne bahtiyar imişsiniz ki devletimizin müessisi olan namdaşınız Sultan Osman Gazi mazhariyetinde yaratılmışsınız! Onlar da harem-i mükerremlerini[691] mihman bulundukları bir dergâh-ı aliyyeden intihap[692] buyurmuşlar idi. Nesillerinden şu azametleri hanedan-ı hilafet-i zuhura geldi. İnşallah efendimiz de ihtiyar eylediğiniz cism-i nuraniye[693]... Hani şu gördüğünüzü demin beyan buyurduğunuz karaltıya malik olur da o hanedan-ı hilafetin hizmetinde bulunmak için dünyaya bir hanedan-ı hamiyyet[694] bırakırsınız. Tocalavik Bey, kerimesini halife-i İslam'ın şahlardan haysiyetli bir vezir-i ali şanına vermeyip de kime verecek? Şemhal hem kendinin büyüğü hem Dağıstan'ın hâkimi hem de Sünni iken yine kızı şah-ı Şii'nin taht-ı nigâhında bulundu." yollu iknaiyat ile arzusuna mürevviç[695] görünmeye başladı. Paşa ise Cezmi'nin imalarını hafif tebessümle geçirerek "Benim zannıma kalırsa Şemhal takımı muhalefet etmez; kızı talep için tarafımdan seni tevkil etmeyi münasip gördüm, lakırtıyı açtığım da onun için idi." demekle Cezmi Paşa nezdinde haiz olduğu emniyet ve mahremiyetin böyle bir delil-i celilinden hakikaten minnettar olarak memuriyetini müftehirane[696] kabul eyledi ve hemen ertesi günü yanına iki şahit alarak Tocalavik'in karargâhına azimet eyledi.

Şemhal takımı için İran'ın tahakkümünden kurtulmak ahz-ı muttalip[697] ve buna ise saltanat-ı seniyyenin[698] inayet ve himayeti sayesinde bulunmak çare-i münferit[699] olduğundan Cezmi'nin teklifini paşanın inhimakinden[700] büyük bir şevk ve tehaluk[701] ile telakki eylediler. Binaenaleyh Cezmi hizmetini bir hafta içinde kemal-i suhuletle[702] itmam ederek bir hafta sonra arus[703] ile beraber Demirkapı'ya

691 harem-i mükerrem: saygıdeğer harem
692 intihâb: seçme
693 cism-i nûrânî: ışıklı cisim
694 hanedân-ı hamiyyet: yurtsever bir hanedan
695 mürevvic: taraflı
696 müftehirâne: iftiharla
697 ahz-ı muttalib: isteyen, talip olan yer
698 saltanat-ı seniyye: yüksek saltanat
699 çâre-i münferid: tek çare
700 inhimâk: düşkünlük
701 tehâluk: düşmek
702 kemâl-i suhûlet: kolaylığın yüceliği
703 arûs: gelin

Levent Şahverdi Arşivi

avdet eyledi. Osman Paşa bu arzu-yı vicdanisinin husulünden[704] dolayı zaten haiz olduğu mertebe-i devlet ve fevz-i galibiyetten[705] büyük bir ikbale nail olmuş ve mihr-dil ise bir müşerreb-i itidal[706] ile mütehallık[707] olarak rahat ve itibar ile vakit geçirmekten başka bir emeli olmadığından, Osman Paşa kudrette bir zevce düştüğünü kendi için fevkalgaye bir bahtiyarlık addeylemişti. Felek herkesi anlar gibi kanaat ettiği saadetten berhudar eylese bu cihan ebna-yı cinsimiz[708] için alem-i mihnet değil bir firdevs-i kamrani[709] sayılmak lazım gelirdi. Heyhat!...

İran ordusu Karabağ'dan Kazvin üzerine çekildikçe her konakta Şehriyar bir fırsat ve münasebet düşürerek Adil Giray'ın yanına gider; ve İran'da müdire-i devlet ve vasi-i saltanat[710] kendisi olduğuna türlü türlü deliller ve hususuyla Kırım Hanlığı'nın istiklal ve ikbaline dair birçok bahisler ederdi. Bu mebahisin[711] arasına tabii zevci olan şahın amalığı[712] karıştıkça amalığın bir çehreye verebileceği çirkinliğe ve hatta şahın zaten olan çirkinliği o arıza ile ziyadeleştiğine dair birçok sözler söyler lisan-ı hâl ve kalının[713] imalarıyla Adil Giray'a muhabbetini göstermeye çalışır; ve esna-yı sohbette örtündüğü çarı düzeltmek bahaneleriyle arz-ı cemalden de geri durmazdı. Adil Giray ise neslen Tatar ve fakat kalben Osmanlı olduğundan, harp ve sulha müteallik[714] işittiği sözlerden mümkün olduğu kadar istifade etmekle beraber Kırım'ın istiklali cihetlerine hiç yanaşmadığı gibi Şehriyar'ın müştakane[715] nigâhlarına, meftunane şivelerine dikkat bile etmezdi. Çünkü şehriyar filhakika güzeldi; fakat Adil Giray'ın beğeneceği gibi vicdanı güzellerden değil şehvani güzellerden idi. Bundan başka senelerinde de büyük tefavüt[716] var idi.

704 husûl: meydana çıkmak
705 fevz-i gâlibiyyet:
706 müşerreb-i i'tidâl: itidalli karakter
707 mütehallik: huy edinen
708 ebnâ-yı cinsimiz: cinsimizin çocukları
709 firdevs-i kâmrânî: bahtiyar cennet
710 vasiyy-i saltanat: saltanatın vasisi
711 mebâhis: konuşmalar
712 âmâ: gözü görmeyen
713 lisân-ı hâl ve kâl: söz ve beden dili
714 müte'allık: iişkin
715 müştak: özleyen
716 tefâvüt: fark

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar'ın bir şeytaneti de Gazi Giray ile olan muamelatı idi; Kazvin'e vardığı zaman iki biraderi bir derecede ağırlamak, bir dairede bulundurmak ve hiç olmazsa daima beraber bulunmalarına müsaade eylemek adab-ı müluk iktizasınca[717] zaruri hükmünde olduğundan ve bu hâl ise Şehriyar'ın Adil Giray'dan ümitvar olduğu ülfet-i mahremaneye bütün bütün mani olacağından, iki şehzadenin arasında bir tefavüt-i ahlak göstermek vav-ı suretle haklarında edilecek muameleyi de birbirine benzetmemek tedbirini iltizam ederek Adil Giray ile görüştükçe ne kadar etvar-ı hürmetkarane[718] ve nazikanesi var ise meydana dökerek şehzadeyi terbiyesi iktizasınca hüsn-i mukabeleye mecbur ettiği gibi Gazi Giray'ı gördükçe bilakis kinayeler, imalar altında mestur birçok sözlerle hamiyetine, nahvetine[719], vakarına, haysiyetine dokunur ve mukabilinde dokunaklı cevaplar alırdı.

Kazvin'e varacağı sırada Mirza Süleyman izhar-ı satvet-i fikriyle[720] şehzadeleri gibi Mirza Hamza'nın önünde elleri bağlı yayan yürüterek vahşiyane bir alay-ı ihtişam tertip etmek istemiş ise de Mirza'nın meşrebi her türlü mezalime[721] temayülüyle beraber böyle denaetlere[722] tenezzül mertebesinden ali olduğundan ve Şehriyar'a göre Adil Giray'ı zerre kadar incitmek kendi kalbini yaralamak hükmünde bulunduğundan vezirin bu reyine ikisi de şiddetle muhalefet eylediler. Tertip olunan alayda Hamza Mirza Adil Giray'ı sağ, Gazi Giray'ı sol tarafına alarak Kazvin'e üç şehzade beraber girmişlerdi.

Şehriyar Kazvin'e vasıl olup da şahı görünce harbin ahvaline ve avdetin esbabına dair iktiza eden[723] tafsilatı irat eyledikten sonra hanzadelere atf-ı kelam ederek ve her sözüne Hamza Mirza ile Mirza Süleyman Süleyman'ı işhat[724] eyleyerek Adil Giray'ın şecaat-ı fevkaladesiyle beraber irfan-ı cebeli ve hüsn-i terbiye ve lutf-ı meşrebini birtakım itralarla[725] tarif etti. Ve riayeti namus-ı şahı mukte-

717 âdâb-ı mülûk iktizasınca: gereğince
718 etvâr-ı hürmetkârâne: hürmetkâr tavır
719 nahvet: kibir
720 satvet-i fikr: düşüncesinin ezici kuvveti
721 mezâlim: zulümler
722 denâ'et: rezalet
723 iktizâ etmek: gerekmek
724 işhâd: şahit olarak gösterme
725 itrâ: övgüde abartma

Levent Şahverdi Arşivi

ziyatından[726] bulunduktan başka o kadar zarafet-i ahlaka malik bir şehzadeyi İran'a meclup[727] etmek ve o suretle Kırım üzerinden Devlet-i Osmaniye'ye bir dağdağa[728] çıkarmak ihtimalatını bir maharet-i hıred-i garip[729] ile hemen teşebbüsü vacip bir maksat suretinde gösterdi. Ve binaenaleyh şehzadenin saray içinde bir daireye misafir edilmesi ve göz hapsinde bulundurmakla beraberi öyle kendine sezdirilmek için yanına herkesin girip çıkabilmesine ruhsat verilmesi reyinde bulundu. Gazi Giray'a gelince kendi eser-i tahriki olan birkaç sertçe muamelesinden tabiatının huşunetine ve terbiyesinin fıkdanına[730] dair birtakım deliller istihraç[731] ederek fırsat bulduğu gibi firar etmeyi agleb-i ihtimal[732] olduğuna ve ihtilallerle uğraşmak gibi hâllerden içtinap[733] etmeyeceği kendince muhakkak bulunduğuna dair birtakım iknaiyat-ı irat[734] eyledikten sonra onun da Kahkaha kalasında tevkifini[735] tasvip etti.

Gerek şah ve gerek Mirza Süleyman Şehriyar'ın amal-i hafiyesini teferrüs[736] edecek kadar dakik bir fikre malik olmadıklarından sözlerini ayn-ı hakikat, reylerini eslem-i tedabir[737] addeylediler. Yalnız Hamza Mirza Muhammedabad Muharebesi'nde Gazi Giray'ın ne cevherde bir kahraman olduğunu görmüş idi. İtikadınca şecaat-i ashabının[738] her hâlini muaf ve belki mazur göstermeye kâfi olduğundan Kahkaha'ya irsaline bir türlü kail olmak istemedi. Mamafih kendinin himaye-i levendanesi validesinin mugalatat-ı şeytanetkaranesine[739] galebe edemediğinden o da bu bahiste mülzem ve hiç olmazsa sakit olmuştu.

726 mukteziyât: gereklilikler
727 meclûb: celbolunmuş, çekilmiş
728 dağdağa: gürültü, patırtı
729 maharet-i hıred-i garib: akıl almaz, garip maharet
730 fıkdân: eksiklik, yokluk
731 istihrâc: bir şeyin içinden bir şey çıkarmak
732 agleb-i ihtimâl: kuvvetli ihtimal
733 ictinâb: çekinme, sakınma
734 iknâ'iyât-ı irâd: ikna eden sözler
735 tevkîf: alıkoyma
736 teferrüs: sezmek
737 eslem-i tedâbir: tedbirlerin en sağlıklısı
738 şecâ'at-i ashâb: insanların yüreklileri
739 mugâlatât-ı şeytankârâne: şeytanca yanıltmalar

Levent Şahverdi Arşivi

Kazvin'e vusullerinin ertesi günü Gazi Giray'ı Kahkaha'ya gönderdiler; Adil Giray'ı saraya misafir eylediler. Şehriyar arzu ettiği ülfette suhuleti mülzem olmak için hanzadenin ikametine sarayın sair cihetleriyle ittisali[740] az, bir daire tahsis iltizam eyledi. İntihap ettiği yer ise harem ve selamlık daireleri arasında ve bahçe üzerinde Tahmasp'ın kendine işretgâh[741] olmak için yaptırdığı köşk tarzında bir daire idi ki nihayet derecelerde güzel birtakım laciverdi nukuş-ı çin[742] arasında edevat-ı ıyş ve işret[743] ve hâlat-ı şevk ve muhabbete dair altın ile yazılmış gayet nefis beyitler, İran'ın en güzide halılarından mürettep olan döşemesi tarz-ı bedii mimarisine bir revnak-ı diğer[744] ilave ederek kasrın heyet-i mecmuasını şarktaki ziynet ve ihtişamın kemaline numune olmak için yapılmış gibi gösterdi.

Adil Giray'ın muhafızlarını da hizmetkâr suretinde göstermek bahanesiyle yine Şehriyar intihap eyledi; bundan muradı da dairenin etrafına kendi mihrman-ı sefahatini[745] yerleştirmekten ibaret idi.

Şehriyar bu tertibatını ikmal eyledikten sonra bir gün aile-i saltanat azasının cümlesi huzur-ı padişahta bulundukları hâlde Adil Giray ile muharebe-i hazıraya ve tedabir-i atiyeye dair yolda gelirken birçok muhaverelere giriştiğini ve şah tarafından mukalemetinin[746] devamına mezun olur ise hayırlı bir netice istihsaline ümitvar olduğunu beyan eyledi. Hudabende için Şehriyar'ın bir sözüne olmaz demek muhâl ve aza-yı saltanat efradı ise hafiye keşfine iktidardan mahrum olduğundan kadının arz ettiği hizmet teklifini mael-memnuniye[747] kabul eylediler yalnız Perihan mecliste bir lakırdı söylemedi. Fakat Şehriyar'ın teşebbüsünde gizli bir maksadı olduğuna bedahet[748] hükmeyledi. Çünkü kadının hususu menfaatten ari hiçbir harekette bulunmayacağını pekâlâ bilirdi.

740 ittisâl: ulaşmak
741 işretgâh: içki içilen yer
742 nukûş-ı çîn: çini nakışları
743 edevât-ı ıyş ve işret: eğlence aletleri
744 revnâk-ı diğer: başka süsler
745 mihrmân-ı sefâhat: eğlence konuğu
746 mukâlemet: cevaplaşmak
747 mae'l-memnûniye: memnuniyetle
748 bedâhet: ansızın, düşünmeden

Levent Şahverdi Arşivi

O cihetle Şehriyar'ın tavrı Perihan'ın nazarında hâlli vacip bir muamma şeklini bağladı. Umuk-ı nazar[749] ve hiddet-i fikri iktizasınca müşkülünü hâll için hariçten emare aramaktan ise doğrudan doğruya taalluku[750] olan Adil Giray'ın ne kıbelde[751] bir vücut olduğunu öğrenmek daha münasip olacağına karar verdi ki tedbiri bu yolda yapılabilecek şeylerin en münasibi en mükemmeli idi.

Adil Giray'ın hâlini tahkik ise kendince eshel-i umur[752] idi. Çünkü hanzadeyi esir edip götüren Hamza Mirza, Şah İsmail'in cülusu vakasında gösterdiği harekât-ı harikuladeden dolayı beri Perihan'ı kadınlığıyla İran'ın en büyük kahramanı addeylediğinden, aza-yı hanedanının cümlesinden ziyade ona muhabbet ve itaat ederdi.

Perihan bir gün Hamza Mirza'ya bir mükemmel ziyafet vererek daha bu senesinde iken ilk muharebesinde gösterdiği maharetlerden şecaatlerden dolayı şehzadenin en hassas olan asabını gıcıklayacak birçok sitayişlerle Mirza'yı adeta memnuniyetten gaşy[753] olacak derecelere getirdikten sonra heyecan-ı fetanetle[754] maksadını birtakım evza-ı sadedilane altında setrederek mihmanıyla şöyle bir muhavere yolu güşat eyledi[755].

Perihan —Muzafferiyetinizin en ziyade şayan-ı takdir olan bir yeri de karşınızdaki askerin hâlidir; esir ettiğiniz hanzadeler Osmanlıların en kahraman ümerasından olduklarını rivayet ediyorlar.

Hamza —Ben Osmanlıların başka askerini, başka ümerasını görmedim; fakat bu delikanlılar behakk-ı murtezi[756] gerçekten kahraman idiler. Validem bilmem niçin merak etti de Gazi Giray'ı Kahkaha'ya gönderdi! Hâlâ acısı gönlümden çıkmıyor.

749 umûk-ı nazar: görüş derinliği
750 ta'alluk: ilgi
751 kıbel: yön
752 eshel-i umûr:
753 gaşyolmak: kendinden geçmek
754 heyecân-ı fetânet: zihin açıklığı heyecanı
755 güşâd eylemek: açmak
756 murtezî: beğenilmiş

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan —Demek ki siz Gazi Giray'ın şecaatini daha ziyade beğendiniz.

Hamza —Hayır! Dünyada Adil Giray'a tercih olunacak ve belki mukabil gelecek ferd-i aferide[757] de mevcut değildir. Fakat Allah için beriki de fevkalade cesur idi.

Perihan —Adil Giray'ın o kadar şecaat neresine yakışır? Kısa boylu kambur bir adam imiş.

Hamza —(Gülerek) Size onu kim söyledi? Ben müddet-i ömürde o kadar yakışıklı, o kadar levent bir genç görmedim.

Perihan —Adil Giray genç mi ya?

Hamza —Yirmi üç yirmi dört yaşında gayet vecahetli[758], gayet hoş sohbet, âlim, arif, şair bir kahraman. Feyyaz-ı kudret[759] bu kadar fezaili değme bir vücutta cem eylemez.

Perihan —(Tebessüm ederek) Acayip şeylerdir! Biz bu hanedana ecnebiymişiz gibi sarayımıza misafir olanların yüzünü bile göremiyoruz. Genç isek çocuk değiliz a! Yirmi bir yaşına vardık, tedbir-i hükumette oldukça iktidarımızı ise daha on sekiz yaşında iken göstermiştik. Biz de mukalemelere[760] girişebiliriz; işin devletimize fayda verecek yerlerini görürüz zannederim.

Hamza —Hakikat validem onda münasebetsizlik ediyor. Zaten peder alil[761], vezir nev-zuhur[762], benim elimden bir şey gelmez. Yalnız biraz harp edebilirim. Devletin umurunu şimdiye kadar valide ile siz idare edip dururken Kırım meselesine niçin karışmayacaksınız? Ne vakit isterseniz emredin, ben götürür sizi hanzade ile görüştürürüm.

757 ferd-i âferîde: yaratılmış insan
758 vecâhet: güzel yüzlülük
759 feyyâz-ı kudret: gücü bereketli olmak
760 mükâleme: karşılıklı konuşma
761 alîl: hastalıklı
762 nev-zuhûr: acemi

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan —Ben şahın emri, validenizin reyi olmadıktan sonra hiç kimse ile görüşemem. Hiçbir işe karışamam.

Hamza —Ben ikisine de söylerim.

Muhavere bu dereceye gelince Perihan'ın maksadı tamamıyla vücuda geldiğinden sohbeti değiştirdi. Ziyafet bitip Hamza Mirza gittikten sonra zuhuratı intizar etmeye başladı.

Hamza Mirza, pederini hemen o gün görerek halasının fikrini üzgün bir lisan-ı müteessirane ile beyan ettikten sonra Perihan'ın da mukalemata şerik[763] olması, izale-i infiali[764] için lazım olduğu gibi, müsellem[765] olan dirayeti hükmünce faydadan hali olmayacağını irat eyledi ve bu ifade ise Şehriyar'ın Adil Giray ile sık ve tenha görüşebilmek için hanzade ile afaki sohbet kabilinden olarak ettiği sözleri birer mukaleme-i devliyye şekline koyarak her gün saatlerce izaç[766] eylediği zamanlara tesadüf etmemişti biçare şah, başındaki dağdağayı defetmek için: "Pek münasip olur; hemşire ile validen birleşiniz de her ne isterseniz yapınız, bana yalnız hâsıl olacak neticeyi haber veriniz!" dedi.

Hamza Mirza aldığı mezuniyet üzerine doğruca validesinin yanına giderek şahın emrini tebliğ eyledi. Bir fetanetin[767] neticesi olan hareket ne türlü perdeler altında mestur olsa menşe-i zuhuru[768] yine bir nazar-ı fatine[769] mestur olamaz. Şehriyar, gerek zevcesinde, gerek oğlunda amal-i hafiyesini[770] keşfetmek iktidarı olmadığını pekâlâ bildiği gibi Perihan'ın reyi olmadıkça ve belki mebadi[771] Perihan tarafından tertip olunmadıkça saray içinde ona müteallık bir mesele hadis olabileceğine de ihtimal vermediğinden, emr-i şahının ne taraftan

763 şerik: ortak
764 izâle-i infi'âl: can sıkkınlığını giderme
765 müsellem: herkesçe bilinen
766 iz'âc: rahatsız etme
767 fetânet: ince zekâ
768 menşe-i zuhûr: görünme yeri
769 nazar-ı fatîn: uyanık bakış
770 âmâl-i hafiye: gizli emeller
771 mebâdî: başlangıçlar

Levent Şahverdi Arşivi

ilka[772] olunduğuna pek kolay hükm eyledi. Muayyen bir maksadı olmadıkça hiçbir şeye teşebbüs etmemekte kendisi ile aynı hemmeşrep olduğunu bildiği Perihan'ın bu hareketine –çünkü Perihan, Adil Giray'ın hatta yüzünü bile görmediği gibi zaten ömründe muhabbete, şehvete zerre kadar meylini gösterir bir harekette bulunmadığından– aralarında cari olan nüfuz rekabetinden başka bir sebep bulunmamıştı.

Şehriyar, sevdiği kendine bırakıldıktan sonra İran'ın kâffe-i umurunda icra ettiği nüfuzunu bütün bütün Perihan'a terk etmeye kail[773] idi. Yalnız kendisine hıraş-ı can olan cihet şu idi ki Perihan'ın iştirake memur olduğu mukaleme kendi yalanlarından tevellüt eylemiş[774] birtakım mevhumattan[775] ibaret olarak Perihan -ve hatta Perihan gibi fetanet-i fevkalade ashabından bir dahiye[776] değil onun yerinde her kim olsa –Adil Giray ile bir kere görüşür görüşmez– öyle bir badire zuhurunu hatıra bile getirmeksizin kemal-i cesaretle -tertip ettiği yalanlar meydana çıkmak mukarrar[777] ve o halde ise garaz-ı muzmer[778] Perihan'ın nazar-ı dikkatinden kurtarmak muhal idi. Önünde feleğin bittesadüf hazırladığı dama düşmemek için lakırdısını biraz dirice söyleyivermekle her emrine mahkum edegeldiği şaha iradesini geri aldırmak kendince pek kolay idi. Öyle bir teşebbüste bulunursa Perihan'a aksetmemesi imkânsız muhalattan[779] olarak itikadınca mesele nüfuz yarışı demek olduğundan kendi tarafında zuhur edecek galebe Perihan'ın gayzını[780] davet eylemek mukarrar[781] idi; o iktidarda bir hasmın gayzından ise nefsince tevellüt etmeyecek bir bela tasavvur edemezdi. Hususuyla mukalemeyi kendi nefsine hasretmesi ne maksada mebni olduğunu Perihan'ın bay-ı hâl-i tahribe kıyam edeceğinden[782] ve

772 ilkâ: öğretme
773 kâ'il: aklı yatmış, inanmış
774 tevellüd eylemek: doğmak
775 mevhûmât: var olduğu düşünülenler
776 dâhiye: cin fikirli
777 mukarrar: kararlaştırılmış
778 garaz-ı muzmer: gizli garaz
779 muhâlât: şeyler
780 gayz: öfke
781 mukarrar: kesin
782 kıyâm etmek: kalkmak, kalkışmak

Levent Şahverdi Arşivi

ihtimal ki teharriden[783] evvel hakikat-i hal üzerine şüphesini ve belki hükmünü davet eyleyeceğinden emin idi. Binaenaleyh daha beter bir musibete duçar olmak korkusuyla şahın iradesini geri aldırmak teşebbüsünü göze aldıramadı. Birkaç dakika ittisab-ı fikr[784] ettikten sonra biraz vakarını kırdığı, biraz edepsizliği ele aldığı halde bu badireyi maksadına hadim etmek kabul olduğunu mütalaa eyledi; ihtiyar edeceği tedbiri zihninde kararlaştırdı. Fakat hadiseden dolayı Perihan'a tuttuğu kini, Hamza Mirza'ya hâsıl ettiği gayzı da bütün bütün ketmedemeyerek[785] "Serair-i devlet de çoluk çocuk eğlencesi oldu. Öyle seksen rey ile iş mi görülür! Ama ne lazım, devlet şahındır. Bize lazım olan emirlerine itaattir." yollu münfailane[786] bir mukaddimeden sonra kaşlarını çatarak ve Hamza Mirza'nın hiddetle yüzüne bakarak "Bu tedbirleri sen mi bulup çıkarıyorsun?" sualini irat eyledi. Bunun muradı vicdanına bir hem-zeban bularak reyin Perihan tarafından geldiğini bir başkasının ağzından işitmek idi. Hamza Mirza'nın itirafından maksat ve tedbirince bir fayda hâsıl olmazdı; fakat kendisi bu meselede dahi öyle bir itiraf ile keşf-i hakikatte olan iktidarına bir burhan-ı aleni[787] daha görmek isterdi. Hamza Mirza ise yalnız validesi ile halası beyninde bir burudet[788] hâsıl olmamasını iltizam eylediği halde güya meselenin kâffe-i hafayasına[789] etrafıyla vakıf imiş gibi: "Farz ediniz ki benim tedbirim olsun! Şimdiye kadar devletin her maslahatını birlikte tasviye[790] etmiyor mu idiniz? Serair-i devlet[791] buyuruyorsunuz, sohbet validem ile halamın arasından çıkıp da Osmanlı serdarlarına aksedecek değil ya! Seksen rey diyorsunuz! Hâlbuki arada sizin ile ondan başka kimse yok. Halam devletimize bigâne[792] midir?" yollu mukabele eyledi. Bu sözlerin her biri Şehriyar'ın kalbinde bir dağ-ı diğer açardı; fakat kendisi safvet-i derununun[793] derecesini

783 teharrî: bir nesnenin layık olanını talep etmek
784 ittisâb-ı fikr: düşünmek, kafa yormak
785 ketm etmek: gizlemek
786 münfa'ilâne: gücenmiş
787 burhân-ı alenî: açık delil
788 bürudet: soğukluk
789 kâffe-i hafâyâ: bütün sırlar
790 tasviye: ayıklama, temizleme
791 serâ'ir-i devlet: devlet sırları
792 bigâne: yabancı
793 safvet-i derûn: iç saflığı

Levent Şahverdi Arşivi

pekâlâ bildiği oğluna bile farz-ı muhal olarak renk verebilmek ve ehimmasıyla olanca kuvve-i zekâsını hazm-ı nefse[794] hasrederek ve sitemi de bütün bütün elden bırakmayarak "Maşallah güzel rey etmişsin! Adil Giray'ı ben temin edip de bahse imale edinceye kadar neler çekmiştim. Şimdi Perihan'a birdenbire açılır mı zannedersin?" diyecek oldu; Hamza – "Siz o ciheti merak etmeyiniz! Hanzadenin bana da emniyeti fevkaladedir, kendi mert bir zat, hakkında gösterdiğim muamele-i merdaneye küfran ile mukabele etmez. Halam ile müzakere için kendisini ben ikna ederim." yollu cevap verince Şehriyar, yalancılığı daha açık, daha rezil bir yolda ortaya çıkmak muhatarasına atılıp gittiğini anladığından bütün bütün canı başına sıçrayarak: "Sakın çocuk! Sen öyle şeylere karışma! Bütün bütün meseleyi teşviş edersin[795]. Adil Giray'ı yine ben görmeliyim de işin çaresine bakmalıyım." diyerek hiçbir şeye teşebbüs etmemesini Hamza Mirza'ya iyiden tembih eyledi. Umulmadık yerden bir hadise daha zuhuruna meydan kalmamak üzere hemen o geceden Adil Giray ile mülakat için kendini hazırlamaya başladı.

Birkaç saatler bir odaya çekilerek hanzade ile edeceği bahsi zihninde bin şekle, bin renge koydu ise de daha badi-i umurda hatırına gelen bir tedbir nazarında kâffesinden münasip, kâffesinden katiüttesir görünürdü. Binaenaleyh o tedbirin icrasına zihninde katiyen karar vermekle Adil Giray'ın huzuruna girip de yanındaki tevabii[796] defeder etmez birkaç kelime ile bir mukaddime-i idadiye[797] tertip bile hacet görmeksizin şu muhavereyi güşat eyledi.

Şehriyar —Aman hanedanınızın inayetine sığındım! Hayatım muhatarada[798]; kurtarırsanız siz kurtaracaksınız.

Adil —(Böyle dünyada hiçbir sebebe istinadı kabil olamayacak bir hitaba uğrayınca birdenbire kadının cünun getirmiş olmasına zahip olarak birkaç dakika şaşkın şaşkın yüzüne baktıktan sonra) Ne demek istiyorsunuz? Anlayamadım.

794 hazm-ı nefs: kendini tutmak
795 teşviş etmek: karıştırmak
796 tevâbi': adamlar, hizmetkârlar
797 mukaddime-i idâdiye: okula başlama
798 muhâtara: tehlike

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Anlatayım; sefanızı, rahatınızı muhafaza için ben buraya sık sık gelmiyor muyum?

Adil —Allah ömür versin; teşrif buyurursunuz.

Şehriyar —Geliyorum ama nasıl geldiğimi bilmiyor musunuz?

Adil —Söylememiş idiniz, nereden bileyim?

Şehriyar —Şahtan ne vakit istersem sizi gelip görmeye mezuniyet almak için muharebeye, Kırım'a, falana dair aramızda cereyan eden sohbetlere bir mukaleme-i resmiye rengi vermiştim.

Adil —Aman efendim, ne kadar yanlış bir harekette bulunmuşsunuz!...

Şehriyar —Biliyorum, fakat ne yapayım ki sizi her istediğim vakit görebilmek için başka çare yok idi.

Adil —Ay efendim, bendenizi her vakit görmeyi neden o kadar iltizam buyurursunuz[799]?

Şehriyar —(Muhabbet ve sitemden mürekkep hüzünlü bir nazar ile yüzüne bakarak) İhtiyaç var idi!..

Adil —Her ne hal ise, bir kere olmuş; bundan sonra işin arkasını kesmek lazım gelir, artık bendenizden cevab-ı ret aldığınızı mı beyan buyurursunuz, ne söylerseniz oraları sizin iradenize muhavveldir[800], fakat mutlaka işin arkasını kesmeli. Korkarım ki neticesinde bir fenalık zuhur etmesin.

Şehriyar —Korktuğunuza uğradık, hem öyle bir fenalık zuhur eyledi ki işin arkasını kesmeye de imkân bırakmadı.

Adil —Ne gibi fenalık?...

Şehriyar —Bilmem malumunuz mudur? Şahın Perihan isminde bir hemşiresi vardır ki gerek büyük kardeşinin, gerek bunun cüluslarında kanlı kanlı birtakım hizmetlerde bulunmuştu.

799 iltizâm buyurmak: lüzumlu saymak

800 muhavvel: havale edilmiş

Levent Şahverdi Arşivi

Adil —Öyle bir şey işitmiştim.

Şehriyar —Şah, bugün bizim mevhum olan müzakerata onu da şerik etti[801].

Adil —İşte asıl işin arkasını kesecek zaman şimdi gelmiş ya! Ben güya mukalemeye adam teşrik olunduğuna canım sıkılmış gibi görünürüm; bahse devam etmem.

Şehriyar —Siz Perihan'ı bilir misiniz? Nahvetine[802] o kadar dokunulursa insanı yeryüzünde değil, yer altında bile rahat bırakmaz.

Adil —Bir kadın ne yapabilecek?

Şehriyar —O sizin bildiğiniz kadınlardan değildir; Haydar Mirza'yı cülus ettirmek için saraya gelen birkaç bin Gürcü'nün tek başına yalın kılıç üzerlerine uğrayacak kadar cesur, İsmail-i saniyi şeytanın bile haberi olmaksızın bir maharetle ahirete gönderecek kadar hilekâ bir hınzır! Velev ki kadın olsun, insana ne yapamaz? Huda bilir bir kere suikasta başladığı surette bin canımız olsa birini elinden kurtaramayız.

Adil —Bendenizin hiçbir şeyden korkmak âdetim değildir; fakat mademki siz ihtiraz buyurursunuz, başka türlü davranmak da kabildir. Bir iki gün celi[803] mukalemeler ederiz; nihayet iki tarafın teklifini kabil-i tevfik[804] olmayacak bir dereceye getiririz, işin tabii arkası kesilir; maksat da işin arkası kesilmektir.

Şehriyar —O hiç olmaz, çünkü şimdiye kadar o mevhum müzakereler güya devam edip dururken Perihan işe dâhil olur olmaz kesiliverse Perihan'ın kendisine istiskal[805] anlayacağında hiç şüphe yoktur.

Adil —O cihetini idare ederim.

801 şerik etmek: ortak etmek
802 nahvet: kibir, gurur
803 ce'lî: açık, aşikâr
804 kâbil-i tevfîk: uygunluk
805 istiskâl: yüz vermeme, kovumsama

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Edemezsiniz! Fakat farz-ı muhal olarak diyelim ki Perihan idare olunmuş. Sizin zaten burada kalışınız, bu rahatınız hep arada bir suret-i ittifak hâsıl etmek ümidine mebni idi. Onu da ben yaptım. Şimdi o ümit bertaraf olursa bütün bütün rahatınız kaçmış olur.

Adil —Tek şu işin arkası kesilsin de ben her türlü rahatsızlığa razıyım. Kardeşim gibi Kahkaha'ya gönderecek değiller mi; ne hükmü olur? Ben esir olduktan sonra ister sarayda oturayım, ister zindanda bulunayım, ikisi de nazarımda müsavidir[806]. Belki kardeşime refik-i mihnet[807] olacağım için Kahkaha'yı buraya tercih ederim.

Şehriyar —Ben öleceğimi bilsem sizin bir dakika rahatsızlığınızı mucep[808] olacak bir hareketi ihtiyar edemem.

Adil —Niçin?

Bahis buraya gelince Şehriyar sevdasına gelen galeyan ve hususiyle Adil Giray'ın muhaverede soğuk bir metanetle, "İşin arkasını kesmek lazımdır." sözünü ifadelerinin hemen her cümlesine nakarat gibi ilave eylemesinden dolayı gönlünde meydana hâsıl olan ızdırap bütün bütün sabır ve temkinini mahvetmekle çehresine humma ateşi gibi bir kızıllık, nazarına mecnun bakışı gibi bir dehşet-i müstevli[809] olarak arkasına doğru bi-ihtiyar ağır ağır bir iki adım attı; birdenbire minderin üzerine yığıldı ve yes ve meftunluktan mürekkep bir nazarla yukarıdan aşağı Adil Giray'ı süzdükten sonra: "Niçin mi?.. Gönlümü yerinden koparıp da önüme mi atayım? Seni seviyorum da onun için!.." dedi; ellerini yüzüne kapadı, kemal-i şiddetle ağlamaya başladı.

Öyle memulun[810] haricinde bir bahisten böyle istilzam-ı tabiisinin[811] de haricinde bir netice zuhur edince biçare Adil Giray, kendini küre-i zeminin haricin-

806 müsâvî: denk
807 refik-i mihnet: kötü gün dostu
808 mûceb: icap etmiş, lazım gelmiş
809 dehşet-i müstevli: yayılan dehşet
810 me'mûl: ümit edilen, beklenen
811 istilzâm-ı tabi'î: doğal gereklilik

Levent Şahverdi Arşivi

de bir başka âleme düşmüş kıyas edercesine baht-ı sarf[812] içinde kalarak bir hayli zamanlardan sonra terbiyesinin icbariyla[813] kendini toplayabildi: "Efendim... Şimdi... Tehlike meydanda... Çocukluğun, ağlamanın sırası değil!... Tedbir ne ise onu düşünelim!" demeye muktedir oldu. Bu hitap üzerine Şehriyar da ızdırabını bir dereceye kadar defederek arada yine şöyle bir muhavere başladı:

Şehriyar —Yapılacak bir tedbir kaldı; o da Perihan buraya geldiği zaman gerçekten bir müzakere, bir mukaleme yolu açmaktır.

Adil —Nasıl mukaleme yolu açacağız; Benim öyle bir mukalemeye girişmek için ne padişahtan ruhsatım var, ne de biraderimden.

Şehriyar —Hanzadesiniz! Gönlünüzde hırs-ı cah[814] yok mudur? Şunun bunun mezuniyetini ne düşünüyorsunuz! Bir mükemmel ordu tertip ediyoruz, birkaç aya kadar yine Şirvan üzerine gideceğiz, sizi de beraber götürürüz; Osmanlı'nın serdarına galebe-i müyesser[815] olursa maiyetinize lüzumu kadar asker veririz; Kırım'a gider hanlık makamına cülus edersiniz. O zaman ister bizim tarafa, ister Osmanlı'ya tabi olmak veyahut bir tarafa tabi olmamak elinizdedir. Ama bozulur isek şimdiki halinize hiçbir tagayyür[816] gelme ihtimali yoktur. "Esir idim, beraber taşıdılar." dediğiniz zaman size kim bir kabahat tertip ettirebilmeye muktedir olur?

Adil —Neuzübillah! Neuzübillah! Hem halife-i İslam'a, hem kardeşime hıyanet edeyim de dünyada bulunan erazilin[817] en alçağı ben mi olayım? Kırım Hanlığı değil, saltanat-ı âlem için öyle bir denaeti[818] irtikâp[819] edemem.

Şehriyar —Ne garip tabiat! Ben kendi ikbali için kendini kaybedip de hasretiyle helak olmayı göze alıyorum da, o Osmanlı'nın hatırı için burada esir kalmayı Kırım tahtına tercih ediyor!

812 baht-ı sarf: şaşkınlık
813 icbâr: cebr etme, zorlama
814 hırs-ı câh: makam hırsı
815 galebe-i müyesser: kolaylıkla ortaya çıkan üstünlük
816 tagayyür: değişme
817 erâzil: reziller
818 denâ'et: alçaklık
819 irtikâb: kötü iş yapmak

Levent Şahverdi Arşivi

Adil —İsyan ile gelecek tahta esirliği değil, mezarı bile tercih ederim.

Şehriyar —Efendim sizi Kırım'a kadar İran askeri getirip de tahtınıza iclas[820] ederse zorla geldiğinizi ilan etmekten aciz mi kalırsınız? İsteyerek isyan ettiğinize kim ne ile hükmedecek?

Adil —Ben kendi vicdanımın delaletiyle hükmedecek değil miyim? Hem isyan, hem riya. Hükümdarlığa ne kadar da layık sıfatlar!

Şehriyar —İki gözüm! Siz halkınızın iclasıyla, ben kendi sanımla bir belaya tutulduk. Define başka çare yok. Hiç olmazsa yalnız vadedin, şuradan orduya kadar gidelim, ne yaparsam yaparım, sizi kaçırırım. Ben de canımı kurtarmak için beraber gelirim.

Adil —Yapmayacağım bir işi nasıl vadedeyim? Necabetime[821] layık gördüğünüz dolandırıcılık mıdır?

Şehriyar —Siz bu kadar inat ederseniz işin neticesi nereye varır? Adil – (Gayet mütemein[822] ve ciddi bir tarz ile) Kader ne ise o ortaya çıkar.

Şehriyar —(Yanına koşup kollarını omuzlarına atarak) Yok! Allah aşkına etme! Kendine acımıyor musun, Kahkaha Zindanı'nı göze alıyorsun, bana merhamet et! Hem namusum, hem canım muhatarada[823] olduğunu görmüyor musun? Ben sevdiğinin eliyle ölmeyi başka bir lezzet bilen kadınlardan değilim! Bu kadar muhabbetimin üzerine bana kıymak pek gaddarlık olur. Seni vücuduma ruh-ı sani[824] bilmiştim; şimdi ruhuma ecel-i kaza mı olacaksın? Hiç insaf etmez misin? Ah! Hem ölmek, hem de sevdiğinin eli ile ölmek tahammül olunur musibetlerden midir! Bari muhabbetinden, kıskançlığından öldürse... O da değil!... Kayıtsızlığından, inadından, kibrinden mevtime[825] sebep olacak!.. sözleri bir eda-yı hazin ile birer birer ağzından dökülmeye başladı. Pederinin, zevcinin

820 iclâs etme: oturma, oturtulma
821 necâbet: soyluluk
822 müteme"in: rahatlamış
823 muhâtara: korkutucu durum, zarar
824 rûh-ı sânî: ikinci ruh
825 mevt: ölüm

Levent Şahverdi Arşivi

saye-i inayetinde[826] ta çocukluğundan beri yanına uğramamış olan gözyaşı yolunu kaybetmiş avareler gibi çehresinin her yanını dolaşır dururdu. Bu temaşa-yı hazin ile Adil Giray'ın rikkat[827] ve merhameti yalnız kalbine değil, fikrine dahi galebe ederek: "Ciddi bir mukaveleye girişmek elimden gelmez; fakat çaresiz yalan söyleyeceğiz. Bakalım felek akıbetinde ne gösterir!" dedi. Şehriyar'ın müzakerat-ı mevhumesini[828] sahih suretinde göstererek zuhurata intizaran Perihan ile bahislere girişmeye muvafakat eyledi[829]. Hanzadenin bu muvafakatı, Şehriyar'ı muhakkak bir beladan kurtardığı ve Adil Giray ile görüşmek lezzetinden istediği kadar istifadesini temin eylediği gibi kendisince muhabbetinin hüsn-i telakki[830] gördüğüne de üstü delil-i zımni[831] hükmünü aldığından, üç ömre birden malik olmuş kadar memnuniyetini davet eylemiştir.

Şehriyar, uzun uzadı teşekkürlerini bitirip de Adil Giray'dan ayrılacağı sırada Perihan'a atf-ı kelam ederek şeytana ders-i füsun öğretir bir mekaret-i zaman[832] olduğuna ve hiçbir sözüne itimat olunmamak ve meclisinde gayet ihtiyatlı davranılmak iktiza edeceğine dair rakibane birçok ihtarlar, tembihler iradında[833] da kusur eylemedi.

Adil Giray, tenha kalınca zihnine garip garip hülyalar, müthiş müthiş tasavvurlar hücum etmeye başlamıştı. Odanın bir başından bir başına dolaşır, kendi kendine kâh hafi, kâh cehri olarak:

"Herif ne de garip şah imiş! Zaten nazar-ı basiret alil iken biçarenin gözlerine mil çekmenin ne lüzumu var idi! Koca milletinin içinde umur-ı devletini eline teslim edecek iki kadından başka kimse bulamamış! Kadınlar da ne kadın! Ötekini bilmem ya şu gördüğüm kadın! İnsan, Hamza Mirza'nın validesi olduğunu düşündükçe kudret-i fatıranın[834] mucizelerine hayran olup kalıyor.

826 sâye-i inâyet: iyilik gölgesi
827 rikkat: incelik, naziklik
828 müzâkerât-ı mevhûme: var sayılan anlaşma
829 muvâfakat eylemek: razı olmak
830 telakkî: görüş, anlayış
831 delîl-i zımnî: gizli delil
832 mekkâr-ı zaman: zamanın düzenbazı
833 irâd: söylemek
834 kudret-i fâtıra: yaradanın kudreti

Levent Şahverdi Arşivi

Zahir süprüntülükte çiçek bittiği gibi böyle kadınlardan da öyle evlat vücuda gelirmiş! Tuhaf şey! Esir iken şurada oldukça ikram görüyoruz, kadın bize mizbanımızın[835] zevcesini kaçırmayı, namusunu berbat etmeyi teklif ediyor! Halife-i İslam'ın bir koca mülkünde saltanat sürüyoruz, kadın bizi öyle bir velinimete isyan ettirmek istiyor! Hanın sayesinde Kırım'ın ikinci padişahıyız, kadın bize onun mesnedinde[836] ve belki hayatına kast ettirmeyi düşünüyor! Ne kadar alçak mahlûk imiş ki bir insanda bu kadar alçaklığa kabiliyet tasavvur eylemiş! Gönül iğreniyor, insanın çıldıracağı geliyor. Ya son karara ne diyelim? Hanımın hatırı için hayalbazlık edeceğiz; hiç yoktan mukalemeler tertip edeceğiz; herkesi aldatacağız. Zuhuratın önüne tutulur da geri gidemeyecek bir mevkie düşersek ne yapacağız? Orasını ben de bilemem. Niçin bu muhataraları, bu maskaralıkları ihtiyar edelim? Şunun için ki hanım bir yalan söylemiş; şimdi yalanı sahih gibi göstermek iktiza edermiş[837]. O da bizim tasdikimize muhtaç oluyor! Yalnız tasdik kâfi değil, yalana iştirak de lazım geliyor. Ne ihtiyaç messetmiş[838] ki kendisi öyle hatarlı[839] bir yalanı irtikap eylemiş! (Hafif bir tebessümden sonra) Bizi seviyormuş da onun için yalan söyleme zaruret messetmiş. Bedbaht! Bilmez ki validem sağ olsaydı ondan genç bulunacaktı. Ya sevip de ne yapacak? Firarımıza çare bulacak, kendi de arkamızdan gelecek. Tuhaf şey! Gönlümüzü eğlendirmek için körler bakiyesine muhtaç imişiz. Başımızı kurtarmak için kocalı karı kaçırmak mecburiyetinde bulunacağız öyle mi! İnsan hayal ettikçe tüyleri ürperiyor. İnsan düşündükçe çıldıracağı geliyor!.. Ne yaparsın, işin hakikatini meydana koymak kolay! Fakat karıyı öldürürler. Vakıa gebertmeye de müstahak fakat gönül –velev dolayısıyla olsun– cellatlığı bir türlü kabul etmiyor." yollu bir hayli zaman söylendi, düşündü, her cihete ihale-i fikir[840] eyledi, Şehriyar'ı beladan kurtarmak için kendini belaya atmaktan ibaret olan karara ittibadan[841] başka bir çare bulamadı. Ertesi akşam Şehriyar, Perihan'ı beraber alarak Adil Giray'ın dairesine azimet eyledi[842].

835 mîzbân: ev sahibi
836 mesned: makam
837 iktizâ etmek: gerekmek
838 mess etmek: dokunmak
839 hatarlı: tehlikeli
840 ihâle-i fikr: fikri değiştirmek
841 ittibâ: peşinden gitmek, uymak
842 azîmet etmek: gitmek

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan nihayet derecede mestur bir halde olduğu gibi Şehriyar da tesettürde bayağı ona tefevvuk [843] etmeye çalışmış idi.

Şehriyar, edilen mukalemeye hüsn-i suretle bir netice verilmek için Perihan'ın da memuriyeti olduğuna ve nüfuz, iktidar, dirayet ve idaresine dair birçok mukaddemat ile sözü güşat edince Adil Giray iki devlet arasında şu mübayenetin[844] bertaraf olması tarik-i eslem[845] olarak bu bapta kendisi tavsit [846]olunduğu halde işi bir hüsn-i surete rabtedeceğine pek ziyade ümitvar iken işin bu ciheti iltizam olunmadığından filhakika İran orduları muzaffer olduğu surette kendisinin Kırım'a girebilmesine imkân var ise de bu zafer pek muhakkak bir şey olmadığı gibi Kırım'a girdiği halde dahi hana galebesi müsaade-i bahta ve hususuyla İran'ca Kırım'a müteallik[847] tedarik olduğunun o taraflara aksettirilmemesine mütevakkıf [848] olduğundan ve biraderini buraya esir bırakıp giderse oralarca bütün bütün haysiyeti zail[849] olacağı cihetle tabii bir iş göremeyeceğinden, gerek hana, gerek devlet-i aliyeye bir şey sezdirilmemek için kendisinin orduya esir suretinde götürülmesi, Gazi Giray'ın da bay-ı hâl beraber bulunması dairesinde tutmuştu. Bahis Şehriyar ile bir iki saat kadar devam etti; fakat o daireden çıkarılmadı.

Perihan ise yalnız cereyan eden muhavereyi dinlerdi; bir kere de lakırdıya karışarak -"Kırım'a girildiği halde hana galebe müsaade-i bahta mütevaffıktır." buyurmuştunuz. Talihin sizin tarafa teveccühüne muavenet etmek için refakatinize ne kadar İran askeri istersiniz?" sualini irat edince Adil Giray, zaruri ihtiyar ettiği desiseyi hudut boyundan ileri götürmemek azm-i kavisinde[850] bulunmak cihetiyle yanına İran askeri almayı hem maksadına, hem vatanperverliğine bütün bütün mugayir gördüğünden: "İran askeriyle girersen, Osmanlı araya bir mezhep meselesi çıkarır; Tatar'ın taassubunu tahrik eder; o zaman muvaffakatamız bayağı muhal derecesine gelir; ben de zaten vatanıma karşı

843 tefevvuk: üstünlük
844 mübâyenet: uyuşmazlık
845 tarîk-i eslem: en sağlam yol
846 tavsît: arabulucu olma
847 müte'allik: alakalı
848 mütevakkıf: yapılması bir şeye bağlı olan
849 zâ'il olmak: yok olmak
850 azm-i kavî: güçlü azim

Levent Şahverdi Arşivi

silah çekmem!" sözleriyle mukabele eyledi. Perihan, Adil Giray'ın hicabından meydana çıkmaya tereddüt edermiş gibi -ağzından birer birer dökülen sözlerine nazaran Şehriyar'ın evvelki lakırdıları tamamıyla hakikate muvafık olmadığına hükmeyledi. Durup dururken araya bir Gazi Giray'ı beraber götürmek teklifi çıkardığını ve Adil Giray'ın yanında İran askeri istemediğini, vatanına kılıç çekmeyeceğini tasrih ile söze hıtam verdiğini[851] mütalaa ederek hanzadenin böyle bir mükaleme bahanesiyle gerek kendini, gerek biraderini esaretten kurtarmak emelinde bulunduğunu da ihtimalat-ı galebeden addeylemişti; fakat Şehriyar, sözü bayağı hanzadeye talimat verir bir yolda söyleyip durur ve kendi ise facirenin[852] her halini etrafıyla bilirken mesele sırf onun muhteratından[853] bir şey olduğunu idrak edemedi. Filhakika Şehriyar'ın, çocuk eğlendirmeye masal (mesel) tertip eder gibi böyle hiç yoktan bir mesele icat edeceği kimsenin hayaline hutur eder şeylerden değildi. Fakat Perihan, habisenin[854] ahlak ve sevabıkını[855] piş-i nazara alarak geçen muhavereye etrafıyla tatbik etmiş olsa idi hiddet-i zekâsına nazaran hakikat-i hali keşfedebilirdi; ona muktedir olamadı. Hatta Adil Giray'ın meydanda olan vecaheti[856] ve Şehriyar'ın kendince mücerrep[857] olan hevesat-ı nefsaniyesiyle beraber meclisteki evzaından[858] olsun hanzadeye ibtilasını[859] teferrüs edemedi[860]. Çünkü biçarenin barika-i fetanetini[861] bir siyah sevad-ı sevda bürümüş ve hatta Şehriyar'ın sözleri hakikate muvafık olmadığını ve Adil Giray'ın maksadını –alıştığı yere karanlıkta fenersiz gidebilen adamlar gibi– zihninde olan meleke-i istihraç[862] kendi kendine tebeyyün eyledi[863]. Yoksa Perihan'da amal-i nazar ve irade-i efkâr iktidarı bütün bütün münasip olmuştu.

851 hıtâm vermek: son vermek
852 fâcire: kötü hayata alışmış, ahlaksız kadın
853 muhterât: icadolunmuş
854 habîse: alçak (kadın)
855 sevâbık: geçmiş şeyler
856 vecâhet: güzellik
857 mücerreb: sınanmış
858 evzâ': duruş
859 ibtilâ: tiryakilik
860 teferrüs etmek: idrak etmek, anlamak, zannetmek
861 barîka-i fetânet: güvenirlik ışığı
862 meleke-i istihrâc: tahmin etme melekesi
863 tebeyyün eylemek: belli olmak

Levent Şahverdi Arşivi

Gözleri anadan doğma perdeli bir sahib-i fetanet tasavvur buyurulsun! Gençliğinin en ziyade taraveti[864], hissiyat-ı muhabbetinin en ziyade şiddetli zamanında zihninde kendi için bir maşuk ve vicdanı tasviriyle ömür geçirip dururken kuvve-i keramet-nümay[865] hikmet-piş nazarındaki haili[866] ref edip de perestiş edercesine[867] sevdiği tasvir-i hayalisinin ruhani bir cisim ve belki cismani bir ruh şekline temessül ederek[868] şu namütenahi ibad-i fıtratın[869] nurlara gark olmuş bin türlü bedayi-i rengârengi[870] arasında cilvesaz[871] olduğunu görünce ne hale girerse Perihan da Adil Giray'ın meclisinde öyle bir istiğrak-ı şevk içinde kalmıştı.

Filhakika Perihan, doğduğundan o güne gelinceye kadar zevk-i muhabbete meylini ima eder hiçbir tavırda, hiçbir harekette bulunmamıştı. Lakin bu gönül soğukluğu öyle Şehriyar'ın zannı gibi kuva-yi manevisine bütün bütün arzu-yı nüfuz ve hırs-ı ikbal istila ettiğinden değil idi. Bilakis hissiyat-ı aliyyenin lazım-ı gayr-ı mefariki olan tesirat-ı dakika Perihan'da meziyat-ı fıtratının[872] hiçbirinden aşağı kalmayacak derecelerde mevcut idi.

O zamana kadar kimseyi sevmediyse o büyük kalbinin istiyap[873] eylediği koca bir cihan-ı muhabbeti hükmü altında tutmaya layık bir vücut göremediği için sevmedi. Gönlü ecsam-ı latife[874], fikri şule-i cevvale[875] gibi daima âlem-i balaya meyleder dururdu. Fıtratının fevkaladeliği cihetiyle ne kadar güzele tesadüf eder ise nazarında pek aşağı görünürdü. Fetanetinin ulviliği münasebetiyle ne kadar ashab-ı zekâvet görürse muhakemesinde pek adi bulurdu.

---

864 tarâvet: tazelik
865 kerâmet-nümây: keramet gösteren
866 hâ'il: mani
867 perestiş etmek: tapmak
868 temessül etmek: benzeşmek
869 ibâd-i fıtrat: kulların yaradılışı
870 bedâyî-i rengârengî: renkli güzellikler
871 cilve-sâz: cilve yapan, cilveli
872 meziyât-ı fıtrat: yaradılışının meziyetleri
873 istiyâb: içine alma, içine sığdırma
874 ecsâm-ı latife: hoş cisimler
875 şu'le-i cevvâl: hareketli alev

Levent Şahverdi Arşivi

Dünyada birinci defa olarak sureti hayalinin, sireti[876] tasavvurunun fevkinde bir vücut görebildi ki o da Adil Giray idi. Adil Giray'ın birinci fasılda tarif olunan ve aşağılarda münasip düştükçe tasvir edilen letafet-i sima ile temayiz-i irfan[877] ve ahlakına sevabık celadet ve hal-i esareti de meziyet-i diğer ilave eder; ve ahvalinin şu heyet-i mecmuası ise kendisini Perihan nazarında sırf tabiatın fevkinde adeta bütün bütün kendi hatırı için yaratılmış bir müşahhas-ı mucize-i kudret[878] gibi gösterirdi.

İlk nazarda muhabbet, avama göre hayalat-ı şairaneden madut ise ahlak-ı aliyye ve hususiyle onun netayicinden[879] olan hissiyat-ı şedide ashabına göre nefsinde tecrübe ile sabit olan hâllerdendir.

Perihan'ın kabiliyet-i muhabbeti ise –açılmak için güneşin zerre kadar bir pertev-i iltifatına münhasır[880] duran goncalar gibi– Adil Giray'ın cemaline mukabil geldiği anda inkişafa[881] başlamıştı. O cihetle bir harem-i bahar saadette gökte infilak-ı seherin[882], yerde güşayiş-i ezharın[883] temaşa-yı letaifiyle[884] hayalat-ı âşıkanesine müstağrak olmuş bir sevdazedeye uzaktan uzağa akıp giden çayların çağıltısı nasıl gelirse Perihan'a da meclisin muhaveresi o yolda tesir ederdi. Çünkü dinlediği şey, mübahasenin[885] muaddası[886] değil, Adil Giray'ın sesinde olan aheng-i dilfirip[887] idi.

Bu hâl ile bir iki saat güzar eyledikten sonra işi etrafıyla mütalaa ederek bir başka içtimada yine teati-i efkâr-ı tebdilinin[888] kararıyla ref-i meclis eylediler. Şehriyar, -ifrat-ı şeytanetiyle beraber gönlünde muhabbet ve tereddütten hâsıl olan

876 sîret: ahlak
877 temâyiz-i irfân: irfan seçkinliği
878 müşahhas-i mucize-i kudret: kudret mucizesinin kişileşmesi
879 netâyic: neticeler
880 münhasır: özel
881 inkişâf: gelişme, açığa çıkma
882 infilâk-ı seher: seherin parlaması
883 ezhâr: çiçekler
884 temâşâ-yı letâyif: güzelliklerin görülmesi
885 mübâhase: sohbet
886 mu'adda: anlam
887 âheng-i dil-firîb: gönül aldatıcı ahenk
888 te'âti-i efkâr-ı tebdîl: düşünce alışverişi

Levent Şahverdi Arşivi

heyecan, zihninde tabii bir durgunluk getirmiş olduğu için bahsin Perihan'a defaten bu kadar iras[889] eden cihetlerine hiç dikkat edemediğinden meclisi ümidinden ziyade arzusuna muvafik bulmuş ve gecesini maşukunun koynunda yatar gibi bir meserret-i ruh-perver içinde geçirmiş idi. Adil Giray'ın hâli – bir umman-ı tufan-hize düşüp de vücudu müsait oldukça tahlis-i nefse[890] çalışarak ve kuvvetten kesildikçe emvacın sevkine teslim-i vücut ederek zuhurata intizar eyleyen biçareler gibi- atıldığı girdab-ı mehlekede[891] idare-i fikre muktedir oldukça çare-i necat taharri[892] ederek ve yorgunluk zihnine galebe ettikçe kendini bütün bütün hayrete vererek akıbet-i kârı[893] beklemek idi.

Perihan ise, -meşakk[894] ve ezvak-ı hayatın hakikatini tamamıyla anlayıp da hayatından bir cihetle mütelezziz bir cihetle bizar[895] olan bazı hikema gibi, - Adil Giray'ı gördüğü için bir taraftan gönlünde asarını göstermeye başlayan hayat-ı muhabbet cihetiyle bir insan ademden akil olarak dünyaya gelmiş olsa hâsıl edebileceği meserret kadar sefalara müstağrak, bir taraftan da visalde tasavvur eylediği suubetlerden[896] dolayı bin türlü renc-i elim[897] altında ezilip de alamını[898] teskin edecek devalar gözünün önünde dururken el eriştirmekten meyus[899] olan mecruhlar [900] kadar müteezzi[901] idi.

Sabaha kadar gözlerine uyku girmedi, zamanı da bayağı rüya gibi geçer idi, çünkü öyle yirmi bir yirmi iki seneden beri içinde ömür sürdüğü bir âlemin -sırf inkılaptan ibaret olan- tabiatını bütün bütün tahvil ile cehim-i hasretle[902]

889 irâs: sebep olmak
890 tahlîs-i nefs: nefsi kurtarmak
891 mehleke: helak olacak yer
892 çâre-i necât taharrî etmek: kurtuluş çaresi araştırmak
893 âkıbet-i kârî: işin sonu
894 meşakk: zahmetler
895 bizâr: usanç
896 su'ûbet: zorluk
897 renc-i elîm: üzüntü verici ağrı
898 âlâm: elemler
899 me'yûs: ümitsiz
900 mecrûh: yaralı
901 müte'ezzi: acılı
902 cehim-i hasret: hasret ateşi

Levent Şahverdi Arşivi

cinan-ı visal[903] arasında bir nev araf hükmüne girdiğini görünce hâlini uyanıklık, meşhudatını[904] hakikat addetmeye kail[905] olmak istemezdi. Kuvve-i müfekkeresi[906] Adil Giray'ın hayalini –hikmet-i tabiiyyenin mukaar[907] aynalarla peyda eylediği zıll-ı müşahhas[908] gibi– piş-i nazarında tecessüm gösterir; kendi ise daima gözünün önünden ayrılmayan o cism-i latifi kucaklamaya can attığı hâlde insanın her emelinde olan nokta-i intiha[909] gibi kendi ne kadar takarrüp ederse onu o derece tebaüt[910] eder gibi gördükçe vücuduna olan itimadını bile kaybederek varlığına kendini idrak, cismaniyetine her tarafını lems[911] ile hükmederdi. Fakat hayalinin galeyan-i temyizini[912] yalnız bir gece setredebilmişti.

Vakta sabah oldu; güneşin pertevi cihanı istiyap[913] eden karanlığı mahvettiği gibi seherin feyziyle fikrinde tabii hâsıl olan incila[914] da hayalindeki muzlim-i vahimeleri[915] izale eyledi. Gönlünde, zihninde hiç olmazsa Şehriyar kadar ve fakat Şehriyar beraber olmaksızın Adil Giray'ın meclis-i ülfetinden müstefit olmaya[916] çare teharrisinden[917] başka bir arzu, bir hülya kalmamaya başlamıştı. O çareyi bulmak için hiç suubet[918] çekmedi. Şehriyar'ın iki-üç gecede bir kere hizmet-i şâhide nöbetçi kaldığını ve binaenaleyh o geceler kendi için bir güzel zaman-ı fırsat olduğunu düşünerek mehut[919] müzakerelerin bir hüsn-i neticeye vusulünden ziyade ümit gösterirse mukalemeyi her geceye bindirmek ve o cihetle Şehriyar'ın nöbetçi bulunduğu sıralarda Adil Giray ile tenha bulun-

903 cinân-ı visâl: kavuşma cennetleri
904 meşhûdât: şahitlikler
905 kâ'il olmak: razı olmak
906 kuvve-i müfekkere: düşünme gücü
907 muka"ar: içbükey
908 zıll-ı müşahhas: somut gölge
909 nokta-i intihâ: son nokta
910 tebâ'üd: uzaklaşma
911 lems: dokunmak
912 galeyân-ı temyiz: ayrılma coşkusu
913 istiy'âb: sarmak
914 incilâ: parlama
915 muzlim-i vâhime: belirsiz kuruntu
916 müstefid olmak: yararlanmak
917 teharri: araştırma
918 su'ûbet: zorluk
919 me'hûd: anılan

Levent Şahverdi Arşivi

mak kabil olacağına karar verdi. Hatta mahremane ülfet hayallerini o derece hakikat şeklinde görmeye başlamış idi ki her sırra, her hakikate vâkıf imiş gibi bezm-i ünsiyyetlerine[920] nigehban[921] olacak nöbetçileri kendi inayet-didelerinden bulundurmak ve o inayet-didelerini yine Şehriyar'ın adamları arasına sokuşturduğu havas-ı müntesibinden[922] ayırmak reyinde bulundu. Hatta istihdam edebileceği adamları zihninde hemen o geceden kararlaştırdı.

Perihan, o zamana kadar fikren kararlaştırdığı hiçbir tasavvurunu aynen fiile çıkarmaktan aciz kalmadığı için bu tedabiri[923] de tecabirine[924] kıyas ile maksadını usulünce katiüt-tesir[925] addetmiş ve o cihetle gönlündeki ızdıraplar bir güzel sükûnete, bir büyük meserrete munkalip olmuştu.

Ancak o sükûnet, o meserret de birçok zamanlar devam edemedi; insan için bir hâlde ve hususiyle amal-i muhabbette[926] maksadın mukaddimesiyle değil neticesiyle bile kanaat etmek muhalattandır.

Hatta ruh, ne kadar lezzete müstağrak olsa yine onun fevkinde bir lezzet teharrisinden hâli kalmadığı için aşkın tavırları, dereceleri görülür ki kalbe visal âleminde hicrandan ziyade ızdırap verir. Tabiatta olan hassa-i garibe netayicindendir ki Perihan, emelinin husulüne itminan[927] hâsıl edince hemen gönlünde bir yeni emel daha peyda etmeye ve bu ikinci emeli için evvelkinden ziyade heyecanlara düşmeye başladı. O emel de muhabbetine Adil Giray'dan mukabele görebilmek arzu-yı tabiyesi idi. Bu arzu ise elde olan esbabı[928] hüsn-i istimal ile husule gelir hâllerden değildi ki nüfuzuna, dirayetine istinat etsin de ona da bir çare bulabileceğinden ümitvar olsun.

920 bezm-i ünsiyet: dostluk meclisi
921 nigehbân: gözcü
922 havas-ı müntesib: bekleyen hevesler
923 tedâbir: tedbirler
924 tecâbir: tecrübeler
925 kati'iü't-te'sir: etkisi kesin
926 âmâl-i muhabbet: muhabbet emelleri
927 itmi'nân: inanma, güvenme
928 esbâb: sebepler

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan, bu arzu ile her türlü ihtimalatı birer birer piş-i nazardan geçirdiği sırada, -dünyada birinci defa olarak gönlünde bir muhabbet hissettiği gibi- yine ilk defa olarak kendi simasını düşündü, güzelliği hatırına geldi. Fakat bu hatıra, mirata[929] evvelki bi-kaydane nazarından hâsıl olan tasavvurlara müstenit[930] olduğu için pek de itimadına mazhar olamadı. Hemen yerinden fırladı, aynasında kendini bir nazar-ı iman[931] ile temaşaya başladı.

Uykusuzluktan gözlerine bir humar[932] çökmüş, bakışı sevda kadar tatlı bir hüzün içinde kalmıştı. Tab-ı cismaniyle[933] eşvak-ı vicdanesi[934] birbirine galebe ile uğraştıkça o güzel çehresi kâh sabaha kalmış mehtaplar gibi nur içinde bir donukluk gösterir, kâh güneşin ziyasını henüz bel etmeye[935] başlamış gül goncalar gibi pembelikle mümteziç[936] bir nur-ı latife müstağrak görünürdü. Bu latif ile kendi cemali kendisine de dünyaları meftun edecek kadar güzel görünürdü.

Fakat kalbine bütün bütün kanaat gelmedi. Güzellik maksadına hizmet edebileceği için zihni kendini beğenmekte gönlüne aldanmış olabilmesine ihtimal verdiğinden, saatlerce ayna karşısından ayrılmadı. Esir alışverişi eden kocakarılardan, odalık almak isteyen genç beylerden daha müşkilpesendane[937] bir nazarla simasının, endamının her cihetini ayrı ayrı tetkik eyledi. Muhakemesinde nihayet derecelerde hasmane davranmakla beraber hiçbir tarafında hüsnüne sekte verecek bir nakısa değil, hatta letaifinin mecmuuna bir hüsn-i diğer ilave etmeyecek kadar adilik bulamadı. Bu cihetle endişesi Adil Giray'ın meşrebine tevafuk edip etmemeye münhasır kalmıştı. O endişeyi de az zaman içinde defetti. Çünkü tabiatında bedayi, fikrinde hakikat ile o kadar imtizaç olan bir nevcivanın[938] mahiyet-i cemalini idrakten aciz kalacağına aklen bir türlü ihtimal veremedi. Bilakis güzelliğine ne kadar itminan hâsıl eyledi ise Adil Giray'a

929 mir'ât: ayna
930 müstenid: dayanan
931 im'ân: dikkat
932 humâr: uykusuzluk
933 tab'-ı cismani: cismani yaratılış
934 eşvâk-ı vicdâne: vicdanının arzuları
935 bel' etmek: yutmak
936 mümtezic: uyumlu
937 müşkil-pesendâne: zor beğenerek
938 nev-civân: delikanlı

Levent Şahverdi Arşivi

kendini sevdirebileceğine de o kadar ümitler hâsıl eyledi. Cüret-i teşebbüs, hiddet-i nazar, arzu-yı meali gibi meziyetlerde Adil Giray'a nefsinde bulduğu müşabehet dahi o ümitlere hayliden hayli kuvvet vermişti.

Gide gide ümidinin meydana husulünü levh-i ezelden[939] tahkik etmişçesine gönlüne bir itminan bir sükûn gelmekle ortalık ağarmaya başladığı zaman hazan devirlerinin subh-ı şafisi[940] gibi garip ve yes-alude[941] bir cemal-i hüzn içinde bulunan Perihan, infilak-ı seherden bir saat geçer geçmez hararet-i muhabbetten, namiye-i nevcivanisinden[942] gelen feyezan[943] ile o kadar renk renk letafetler, o kadar tatlı tatlı güşayişler[944], o kadar nazik nazik tebessümler içinde kalmıştı ki hâline bakanlar, bedayi-i nevbahar[945] insan şekline temessül etmiş zanneylese reva idi. Hâlinden ağyara renk vermemek için bir müddet mücahede-i nefs[946] ile ketm-i sürurda[947] bir meleke peyda eyledikten sonra huzur-ı şahiye duhul eyledi. Hamza Mirza ile Şehriyar, mecliste hazır ve sohbet ise bittabii Adil Giray'a dair idi.

Perihan, nihayet derecelerde soğuk, fevkalade bikaydane[948] bir tarz ile kendi fikrine kalırsa mesele bitmiş hükmünde bulunduğunu ve belki şimdiye kadar bir neticeye vasıl olunamaması işin sıkıca tutulamaması cihetiyle hanzadenin müesser bir muavenet görmeye layıkıyla emniyet edemediğinden neşet eylediği aglep[949] ihtimal olduğunu söyledi ve münasebet düşürerek Adil Giray'ın fetanetini biraz istihfaf ile beraber Gazi Giray'ı birlikte götürmek istemesi de calib-i nazar[950] bir hâl olduğunu ima eyledi. Bu ifadeleriyle ahval-i kalbiyyesini Şehriyar'ın dikkat-i zemayir-i güşayandesinden[951] pek güzel setrederek rakibinin nazarında Adil Giray'a bayağı bir dereceye kadar hasım göründü-

939 levh-i ezel: ezel levhası
940 subh-ı şâfi: şifa veren sabah
941 ye's-âlûde: hüzne bulanmış
942 nâmiye-i nev-civân: büyüyen genç
943 feyezân: su taşıp akmak
944 güşâyiş: açıklık
945 nevbahâr: ilkbahar
946 mücâhede-i nefs: nefis mücadelesi
947 ketm-i sürûr: sevinci ketmetme
948 b'i-kâydâne: kayıtsızca
949 agleb: en güçlü
950 câlib-i nazar: çekici bakış
951 zemâyir-i güşâyene: açık dikkat

Levent Şahverdi Arşivi

ğü gibi müzakereleri sıkı tutmak reyi, mülakatın da süratle tekerrürünü icap edeceğinden Perihan'ın işte kendine iştiraki Şehriyar'ca bütün bütün tesirini değiştirerek evvelleri nâgehzuhur[952] bir musibet gibi görünürken şimdilerde gayrımüterekkip[953] bir nimet hükmünü almaya başladı.

Şahın huzurunda verilen karar üzerine birbirinin hâlinden haberdar olmayan iki rakip hemen iki gecede bir kere Adil Giray ile içtima eder oldular. Arada geçen muhaverat ise yek ahenk olarak Perihan, İran ümerasının efkârını temin bahanesiyle Gazi Giray'ın İran'da kalmasını, maksadın husulünü tesri[954] vesilesiyle Adil Giray'ın yanında İran askeri bulunmasını iltizam eder. Adil Giray bu tekliflere dair birinci gece irat eylediği mazeretleri kâh elfazını tahvil ve kâh manasını izah ile tekrar eyler; Şehriyar da kabulü na-kabul birtakım tadilat ile güya ikisinin arasını bulmaya çalışır idi. Bu üç fetanet-i fevkalede[955] sahibi, her biri bir başka maksada mebni işi uzatmakla uğraşarak kendi emellerini terviç[956] yolunda birbirinin de emeline hizmet eder dururlardı.

Şehriyar, filhakika kırk sekiz saatte bir kere Adil Giray'ı görebilmekte olarak bu ise eski mülakatlarına nispet pek sık ve binaenaleyh evvelki hâlinde bulunsa kendince fevkalgaye teşekkürü calip[957] idi. Fakat bir kere Adil Giray'a muhabbetini açıktan açığa söylemiş bulundu. Böyle hicabının birinci perdeleri yırtıldıktan sonra sevdiğine karşı gönlündeki maneviyatı setredecek bir hâl kalmadığından arzusu kadar muamelat-ı naz ve niyaz ile eğlenmek ister ve o emelinin husulü ise bir âlem-i tenhayiye muhtaç bulunduğundan daima aralarına giren Perihan'ı kalben nihayet derecelerde istiskal eylerdi[958]. Adil Giray, bilakis Şehriyar kendiyle görüştükçe yanlarında iffetin, edebin öyle zıll-ı müşahhas[959] mevcut olarak kadının haliül-izarlığına[960] azabın perdekeş ricz olduğundan[961] dolayı nihayet derecelerde memnun idi.

952 nâgeh-zuhûr: ansızın ortaya çıkan
953 gayr-ı müterekkib: birleşmemiş
954 tesri': hızlandırmak
955 fetânet-i fevkalâde: alışılmışın üzerinde zekâ
956 tervic: destekleme
957 câlib: celp eden
958 istiskâl eylemek: aşağılamak
959 zıll-ı müşahhas: somut gölge
960 haliü'l-izar: edepsizlik
961 ricz olmak: azap çekmek

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan'ın ise mahremane ülfet-i Şehriyar'dan bin kat ziyade şevk ile arzu eylediği bir bahtiyarlık olduğundan Adil Giray'ın nöbetçilerine tasavvur ettiği tedbirlerin hepsini birkaç gün içinde fiile getirdikten sonra bir çarşamba gecesi idi ki malum olan meclis-i mukalemede Şehriyar ile beraber bulunmamak için temarüz eyledi[962].

Adil Giray ile tenha görüşmek Şehriyar'ın canına minnet idi. Fakat renk vermemek için: "Siz beraber bulunmadıkça ne fayda hâsıl olur? Müzakereyi başka bir geceye bırakalım!" yollu istiğnalara[963] döküldü. Perihan, kadının bu istiğnasına: "Zaten müzakere sizin himmetinizle[964] vücuda gelmemiş miydi? Devamında benim bulunuşum, bulunmayışım müsavidir. Hem daima iki kişi beraber bulunmaktan ise ara sıra kendisini tenha görseniz daha güzel olur sanırım. Benim tekliflerimce asıl mütalası[965] ne ise etrafıyla anlayabilirsiniz." sözleriyle mukabele eyledi. Şehriyar için bu reye muvafakat bir ömr-i ebediye değer nimetlerden idi; fakat talihinden arzusuna bu derecelerde muvafakatı bir türlü ümit edemediği için o sözlerin Perihan tarafından bir tecrübe olabilmesine ihtimal verdiğinden, hem tecrübeye bir diğer tecrübe ile mukabele edip de hakikat-i hâli anlamak, hem de zuhur etmiş bir fırsatı bütün bütün elden kaçırmamak için: "Hakkınız var, ama mücerret benim hanzade ile tenha görüşmekliğimden hâsıl olacak fayda mükemmel olmaz. Ara sıra siz de kendini yalnız görmelisiniz. Benim tekliflerim hakkındaki fikrini tahkik buyurmalısınız ki mesele tamamıyla teşrih edilsin[966]. Neye karar verilecek ise icabına bakılsın." dedi. Perihan'ın öyle bir reyde bulunmaktan maksadı ise zaten bu neticeyi istihsal[967] idi. İşin bu yolda karar bulacağına evvelden emin olduğu için o kadar ziyade mesrur olmadı ki memnuniyetinin ketminde bir suubete[968] uğramasın. Ufacık bir himmetle bütün bütün bir tavr-ı bi-kaydaneye döküldü. Şehriyar'ın reyine "O da olur." kelimeleriyle bir kısa ita eyledi.

962 temarüz eylemek: hastalanmak
963 istignâ: isteksizlik
964 himmet: çaba
965 mütâla'a: irdelemek
966 teşrih etmek: anlatma
967 istihsâl: elde etmek
968 su'ûbet: güçlük

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar, Perihan'ın bu tavrına bakarak hareketinde bir tecrübe meyli veyahut kendisinden şüphelenmek emaresi olmadığına katiyen hükmeyledi. Hakikat hâlde Perihan'ın gönlünde öyle bir meyil, fikrinde öyle bir şüphe yok idi. Şehriyar, bu suretle Perihan'dan gönlünce hâsıl ettiği emniyet üzerine amaline daha ziyade bir vüsat[969] vermek mütalaasıyla[970]: "Hatırıma bir şey gelir, acaba Adil Giray ile daima ayrı ayrı görüşsek, şayet birimiz işin bir cihetini bozarsak diğerimiz tamir eylesek daha münasip olmaz mı?" diyecek oldu. Bu defa da Perihan, imtihana çekilmiş olmak vahimesine[971] düşerek: "Bendenize kalırsa bu suret münasip değildir, daima hanzade ikimizi birbirimizden ayrı gördüğü hâlde ne kadar teminat vermiş olsak yine de tabii beynimizde ittihat[972] olduğuna hükmeder, kat-i ümit eyler, bütün bütün iş bozulur. Ara sıra ayrı ayrı görmek başka, daima tenha görüşmek yine başkadır. Ara sıra ayrı görüşülürse meşguliyet gibi, keyifsizlik gibi bin türlü özür bulunabilir. Yanına her vakit ayrı gidilince âdetin bu tebeddülünü ne ile tavil ederiz." sözleriyle mukabele eyledi.

Perihan'ın cevabı Şehriyar'ın emelini bir dereceye kadar tahdit etmiş[973] ise de tenha görüşmek kararına bütün bütün mani olmadığı için Şehriyar –zahirde pek makul görünmeyen- reyinde ısrar edip de Perihan'ı şüpheye düşürmekten ise işin o derecesiyle kanaati bin kat hayırlı görerek ara sıra ayrı görüşmek daha münasip olacağını itiraf etmiş ve bu itiraf üzerine Perihan da tecrübeye uğramış olmak şüphesinden kurtulmuş idi.

Şehriyar: "Ben bu akşam hanzadeyi biraz sıkıştırırım. Siz de yarın akşam görüşür, muhaveremizin tesiratını anlarsınız." diyerek Perihan'a veda eyledi.

Şehriyar, Adil Giray'ın yanına tenha dâhil olunca geçen meclislerde Perihan'ı pek güzel idare eylediğinden ve merhameti kendinin namus ve hayatını muhafaza etmiş olduğundan bahisler açarak İran'ın mübalağalarından, müdahanelerinden[974] daha bala-ter[975] bir lisan ile birçok teşekkürler ettikten sonra bahsi muhabbete

969 vüs'at: genişlik
970 mütâla'a: düşünce
971 vâhime: kuruntu
972 ittihâd: birlik
973 tahdîd etmek: sınırlamak
974 müdâhene: dalkavukluk
975 bâlâ-ter: daha yüksek

Levent Şahverdi Arşivi

intikal ettirdi ve imadan başlayarak arzusunu on dakika içinde açığa çıkardı. Adil Giray terbiyesi, zarafeti ve hususiyle bulunduğu hâlin ilcaati[976] cihetiyle o arzuyu güya hiç anlamaz imiş gibi birtakım zul-vecheyn[977] cevaplar, vahi[978] ümitler altında mestur bırakmaya çalışır ve alıştığı ihva-yı meram[979] kuvvetiyle Şehriyar'dan nefretini edep ve ismet şeklinde göstermeye muvaffak olurdu.

Şehriyar ise –her sahib-i emelin hâlinde görüldüğü gibi– Adil Giray tarafından bir redd-i sarih[980] görmemeyi ümidinin tahallüf[981] etmeyeceğine burhan-ı vazıh[982] suretinde telakki eylediğinden işin bu derecesini memulünden[983] umduğundan bin kat daha bala-ter bir devlet addeylerdi.

İki taraf öyle birtakım hissiyat-ı mütezade[984] arasında iki saat kadar vakit geçirdikten sonra müfaraket[985] ettiler. Şehriyar, meclisin hıtamı sırasında idi ki mehut[986] müzakereye adı geçen müzakereye atf-ı makal[987] ederek ertesi akşam kendi şahın yanında nöbetçi olduğundan Perihan yalnızca görüşmeye geleceğini söyledi ve Adil Giray'ı kendinden başka himaye eder kimse olmadığını gösterip de manevi bir minnet altında bulundurmak için biçare kıza riyakârlık, namussuzluk, hainlik ve hatta sehharelik[988] gibi aklına gelen her türlü seyyietleri[989] isnat etmekte –ona dair olan evvelki sohbetlerinden– birkaç kat ziyade teşdid-i lisan ederek ve Perihan'ın mezemmetine[990], "İnsan kanı içmiş bir mahluktan ne ümit edersin?" sözüyle hıtam vererek Adil Giray'a ne iktidar-ı irfanı var ise cümlesini ihtiyata sarf ile renk vermemeye itina eylemesini tekrar tekrar tavsiye eyledi.

976 ilcâât: zorlamalar, mecburiyetler
977 zu'l-vecheyn: iki yönlü
978 vâhi: boş
979 ihvâ-yı merâm: meramını gizleme
980 redd-i sarîh: açık ret
981 tahallüf: geride bırakma
982 burhân-ı vâzıh: kesin delil
983 me'mûlünden: umduğundan
984 mütezâde: birbirine zıt
985 müfâreket: bir yerde bırakıp gitmek
986 me'hûd: adı geçen
987 atf-ı makâl: atıf yapmak
988 sehhârelik: sihirbazlık
989 seyyi'et: yaramazlık
990 mezemmet: kınama

Levent Şahverdi Arşivi

Adil Giray, o gecelik de def-i belaya muktedir olabildiğinden dolayı hab-ı huzura dalmıştı. Perihan ise iki dakikacık olsun gözlerini kapamaya muktedir olamadı. Odası tenha kalınca yatağının üzerine doğruldu. Fikrini bütün bütün ümid-i visale hasrederek[991] daha güneş doğmazdan guruba intizar etmeye başladı.

Nazarında zaman-ı intizarın her saati evkat-ı cehennem gibi senelerden uzun görünürdü. Fakat o azab-ı medit[992] içinde şevk-ı muhabbet ümid-i visalden gönlünde hâsıl olan hissiyat ile o kadar inbisat[993], o kadar ferah bulurdu ki feyyaz-ı kudretin duzahta[994] bile ezvak-ı cenandan[995] müstefit[996] olacak kadar bir lutf-ı hasene[997] mazhar olmuş gibi görünürdü. Vakta akşam erişti, Perihan, vücudu mestur kalacağından elbisesine itinaya hacet görmeyerek tabiatta ne kadar zarafet var ise mesturiyetini açıklık kadar hatırbaz[998], intizamını perişanlık kadar güzel göstermeye hasreyledi. Arkasına gümüş damgalarıyla berrak yıldızlı geceleri andırır, açık mavi bir çar[999] örtündü. Çehresini kapamak için beyaz tülden bir nikap ihtiyar eyledi. Örtündüğü çarın uçlarını iç tarafından kuşağına bir hâlde iliştirmişti ki hariçten görenler için endamının tenasübünü[1000] aynıyla tasvir etmek kabil olurdu. Peçesi o kadar hafif idi ki teneffüs ettikçe nesim-i sehere[1001] uğramış berg-i semen[1002] gibi dağılıverecek zannolunurdu.

Bu ruhani cazibeler, bu âşıkane tavırlarla Adil Giray'ın odasına girdi. Bir münasip makam ihtiyar etti. Her tarafının tenasübünü, letafetini, vücudunun beyazlığını, saffetini göstermek için sağ ayağını çarından dışarı bıraktı. Sol elini

991 hasretmek: yoğunlaştırmak
992 azâb-ı medîd: uzun süren azap
993 inbisât: açılma
994 dûzah: cehennem
995 ezvâk-ı cenân: cennetin zevkleri
996 müstefid: yararlanan
997 lurf-ı hasene: güzel lütuf
998 hâtır-bâz: gönül kapan
999 çâr: çarşaf
1000 tenâsüb: uyum
1001 nesim-i seher: seher yeli
1002 berg-i semen: yasemin yaprağı

Levent Şahverdi Arşivi

dizinin üzerine koydu, oturdu. Bir hâlde ki oturduğu yerden mumların initaf-ı ziyasıyla[1003] çehresi ta rengine varıncaya kadar seçilirdi. Ayağındaki zarif bir Acem paşmağı[1004] parmaklarının suret-i teşekkülünü bile gösterir, eli ise bileğine kadar bütün bütün açıkta bulunurdu.

Adil Giray, fevkalade mütemekkin[1005] bir şehzade olmakla beraber gençliğine munazzam[1006] olan meşreb-i şairanesi iktizasınca[1007] cazibe-i hüsnüne mukavemet şanından olmayan ve gönlünün unsur-ı terkibi[1008] yanardağlardan alınmış denilmeye şayan olan sine-i suzan-ı muhabbettendi[1009]. Reng-i taraveti halede pembeliğini gösteren initaf-ı ziya kadar dilfirip bir letafet. Cazibe-i cemal ziynet-i endamı barika-i mehtaptan[1010] bir ilahetül-cemal tasviri dökülmüş de semanın en rengin, en necm-alut[1011] bir parçasına bürünmüş zannolunacak kadar nazar rüba ber bediyye[1012] ile karşısında oturan Perihan'ı görünce vücudunun, ellerinin, ayaklarının hayalat-ı ressamanede bile meseli meşhut olmayan tenasübüne dikkat edince Perihan'a hemen bir nazarda perestiş edercesine meftun oldu. Zaten bir hüsn-i tabiat sahibine göre güzel bir cemale muhabbet vakte muhtaç olur hâllerden değildir. Mahiyetinde istidat[1013] olan ecsama tenevvür için güneşe bir kere mukabil olmak kifayet eder[1014].

Adil Giray ile Perihan birbiriyle birtakım bahisler, müzakereler ederlerdi. Lakin yarı uykuda iken işittikleri söze cevap verenler gibi lisanları natıkiyet[1015] melekesiyle söz söyler, zihinleri derk-i mesmuat[1016] itibariyle neticeyi anlardı.

1003 in'itâf-ı ziyâ: ışığın yansıması
1004 paşmak: ayakkabı
1005 mütemekkin: oturaklı
1006 munazzam: düzenlenen
1007 iktizâsınca: gereğince
1008 unsur-ı terkib: düzenleme unsuru
1009 sine-i sûzân-ı muhabbet: sinesi aşkla yanan
1010 bârika-i mehtâb: mehtabın şimşeği
1011 necm-âlûd: yaldızlı
1012 nazar rübâ ber bediyye: güzellikle bakış çalan, gönül çalan
1013 isti'dâd: yetenek
1014 kifâyet: yeterli
1015 nâtıkiyet: konuşma
1016 derk-i mesmû'ât: işitme kabiliyeti

Levent Şahverdi Arşivi

Hayalleri, fikirleri, temyizleri, vicdanları ise birbirinin temaşa-yı cemaliyle[1017] bir istiğrak-ı sarf[1018] âlemine düşerek ezvak-ı muhabbetten ruhaniyet-i sevdadan başka bir şeyle uğraşmaya vakit bulamazdı. Öyle çok iki sevdazede-i iffet-mizacın[1019] hiçbiri diğerinin hâlinden haberdar olmaksızın hüsn ve cazibe-i takat güdaz[1020] ile ruh ve vicdan gibi birbirinde mahvolmuşçasına geçirdikleri ezvak-ı masumane hakikaten melekleri handeriz[1021] neşat edecek letaif-i ruhaniyeden madut olsa revadır.

İki üç saat sonra birbirinden ayrıldılar. Fakat can bedenden ayrılır gibi ayrıldılar. Bahse dair olan lakırdılarının hülasası ise anlaşılmaz birkaç kelime ile Perihan tarafından evvelki tekliflerin, Adil Giray tarafından evvelki mazeretlerin tekrarından ibaret idi. Herkes yatağına çekilince –o mülakata kadar kendini sevdirebileceğinden emin olan– Perihan'ın gönlüne yine bin türlü heyecanlar, bin türlü şüpheler hücum etmeye başladı. Adil Giray'ı o mecliste ümidinden ziyade kendine esir ettiği hanzadenin her hâlinden aşikâr olur dururdu. Fakat maşukunun vücudu karşısında bulundukça her tarafı nikab-ı nur ile mestur göründüğünden biçare Perihan'ın afitaba müddenigâh[1022] edenler gibi basarası[1023] hayretler içinde kalmış ve o cihetle hiçbir tavrına zerre kadar dikkat edememişti.

Yalnız hıfz edebildiği sözlerini hatırından geçirerek Şehriyar ile beraber bulunduğu zamanlar edilen sohbetlerden daha ruhsuz bulur ve bu hâli ise fikren kendini beğenmediğine hamletmek[1024] istedikçe kalben meclisin tenhalığı cihetiyle zaruri olan terbiyeye riayet gibi bin türlü tevillerle o ihtimali defe çalışırdı. Bu hâl ile bir diğer mülakata intizar ettiği vakitleri –aleyhine ceza-yı idamı davet eder bir dava ikame olunanlar kadar– endişeler, ızdıraplar içinde geçirirdi.

1017 temâşâ-yı cemâl: güzelliği seyretme
1018 istigrâk-ı sarf: kendinden geçme
1019 sevdâ-zede-i iffet-mizâc: temiz mizaçlı sevdalı
1020 cazibe-i takat-güdâz: takati mahveden cazibe
1021 hande-riz: neşeyle gülücük saçan
1022 müdde-nigâh: uzun süre bakanlar
1023 basara: görüş
1024 haml etmek: yormak

Levent Şahverdi Arşivi

Beri taraftan Adil Giray, karanlık zindanlar içinde iken etrafına nur yağmaya başlamış, azap alude[1025] mezarlar altında iken bir melek-i mübeşşer[1026] nazil olmuş[1027] gibi serapa[1028] şevk ve sürur kesilerek Perihan'dan başka dünyada gözüne hiçbir şey görünmez olmuş ve kendini bütün bütün ezvak-ı aşka teslim ederek alam-ı âlemi unutmanın adem-abat nisyana kadar atmış idi. Hayfa[1029] ki onun için de bu devre-i saadet beş on dakikadan ziyade sürmedi. Çünkü Şehriyar'ın kendine muhabbet ve o cihetle bittabii Perihan'a rekabetinden hâsıl olacak netayice[1030] dair zihnine arız olan vahimeleri def ile uğraşmakta iken birdenbire kadının biçare Perihan'a isnat eylediği sıfat-ı seyyieyi tahattür etti[1031]. Şehriyar'ın mezemmetlerini[1032] havf-ı rekabete hamletmek istedi ise de Şah İsmail'in idamı umumen Perihan'dan bilindiği için "İnsan kanı içmiş bir mahlûktan ne umarsın?" sözünü bir türlü hatırından çıkaramadı. Bayağı o denaette bir kadına meylettiğinden dolayı gönlünü yerinden koparıp da ayağının altında ezecek derecelerde kendi kendinden nefret etmeye başladı. Hatta mücahede-i nefiste[1033] olan kudret-i fevkaladesi cihetiyle saatlerce uğraşarak Perihan'ın hayalini bütün bütün zihninden ref eyledi; hiç olmazsa ref etmiş olmak itikadında bulundu.

Ertesi akşam Şehriyar, Perihan'ın yanına gelerek tenha mülakatındaki mübahese[1034] ve hissiyatının neticesini sual ile: "Bahsin hülasası evvelki müzakerelerin aynıdır. Sözlerinden size dair de hiçbir şey sezdirmedi. Acayip meşrepli bir adam, biraz daha mı sıkıştırmalı ne yapmalı?" cevabını alınca bir fırsat-ı mülakat daha ele geçtiğine hükmetmiş ve filhakika sefer zamanı daha gelmedi ise de lazım olan tedarikatı ikmal için mümkün olduğu kadar süratle bir karar verilmek mühim olduğundan tutturarak hemen o gece yine beraberce mülakata gidilmesini rey eylemişti. Perihan ise bulunduğu buhran-ı tereddütten hala-

1025 âlûde: bulaşmış
1026 mübeşşer: müjdeci
1027 nâzil olmak: inmek
1028 ser-â-pâ: baştan aşağı
1029 hayfâ: ne yazık ki
1030 netâyic: neticeler
1031 tahattür etmek: hatırlamak
1032 mezemmet: kınama
1033 mücâhede-i nefs: nefis mücadelesi
1034 mübâhese: bir şeyin bahsini etme

Levent Şahverdi Arşivi

sına çare-i münferit olan bu reyi de biraz istiğnadan[1035] sonra güya mücerred-i hizmet-i şahide kusur etmemek mecburiyeti ile kabul eyledi.

Perihan, fikrinde ne kadar kuvvet var ise cümlesini tesirat-ı muhabbetine galebeye sarf ederek Şehriyar ile beraber Adil Giray'ın meclisine gittiği zaman her tavrına, her vazına o kadar dikkat etmiş idi ki barike-i zekâsı[1036] bütün bütün gözlerine toplanmış denilse reva idi. Fakat Adil Giray'ın yüzüne daha birinci bakışında pişman olmaya başladı. Çünkü Adil Giray, Perihan'ı görünce –şiddet-i meftuniyet bir haklı sebep ile bertaraf olunca yerine şiddet-i nefret bedel olmak tabii bulunduğu için– gönlünde galeyan eden gayzı[1037] çehresinden göstermemeye bir türlü muktedir olamadı. Şehriyar'dan olan istikrahını[1038] hafif hafif tebessümler, nazik nazik istihzalarla setredebilirdi. Fakat ne zaman Perihan'a teveccüh ederse siması celladına karşı yatan mahlûklar kadar korkunç şekl-i garibe girerdi. Biçare kız, bu evzaı[1039] gördükçe vücudunun her zerresi ayrı ayrı paralanacak bir dereceye kadar gelmişti. Güya ki maşukunun cemalinden ayıramadığı hıyat-ı basarasının[1040] her biri kızgın bir mil olur, beynine saplanırdı. Güya ki dışarı atmaya meydan bulamadığı gözyaşlarının her tanesi bir damla ateş kesilir, kalbine dökülürdü.

Şehriyar, kemal-i şevk ile bahsi idare eylediği sırada birkaç defa söze karışabilerek onda da muhabbete mağlubiyetinden ve Adil Giray'ın teveccühüne arz-ı iştiyaktan kendini alamadı. Evvelki meclislerin hilafına[1041] olarak Şehriyar'ın tekliflerini tahfife[1042] çalıştı. Hanzade ise nefretini o derece ileri götürmüştü ki biçarenin tavr-ı rıza-cuyanesine[1043] dikkat bile etmedi.

Adil Giray'ın o dikkatsizliğine bakarak Şehriyar da daima Perihan'ın sözünü keser ve evvelki tekliflerde ısrar ederdi. Bahsi azdıra azdıra mukalemeyi kat

1035 istignâ: naz
1036 bârike-i zekâ: zekâ parıltısı
1037 gayz: öfke
1038 istikrâh: tiksinti
1039 evzâ': duruşlar
1040 hıyât-ı basara: bakış iğnesi
1041 hilâf: ters
1042 tahfîf: hafifletmek
1043 tavr-ı rızâ-cûyâne: rıza arayan tavır

Levent Şahverdi Arşivi

edecek derecelere getirdikleri sırada Şehriyar, yine lisanı değiştirdi, hatır-cuyane[1044] birtakım mukalemelerle Adil Giray'ı teskin ederek müzakereyi ertesi geceye talik eyledi[1045].

Perihan çektiği bar-ı alam[1046] altında bütün bütün ezilmiş, mahvolacak dereceye gelmiş olduğu hâlde odasına girince hemen çarşafını, nikabını atarak yüzü üstüne yatağa yıkıldı. Bir-iki saatler hiçbir şey düşünmeye muktedir olmaksızın doya doya ağladı. Onunla da teskin-i ızdırap edemedi. Adil Giray'ın hâlini düşünürdü, her vazında[1047] mübalatsızlığa[1048] değil bayağı nefrete nice bin delil bulurdu. Sebeb-i taharri ederdi, hatırına zerre kadar bir şey getiremezdi. Şehriyar'ın fesadına hamletmek isterdi, hâlbuki onun da Adil Giray'ı kendinden sonra görmediğine velev ki görmüş olsun öyle bir fesatta bulunmak lazım gelse kendini beraber götürmekte bu kadar hahiş[1049] göstermeyeceğine, hususiyle Şehriyar'ın öyle bir fesada kıyam etmesi[1050] için de bir sebep bulunmadığına, Şehriyar'ın ise lüzumsuz yere hiçbir şeye teşebbüs şanından olmadığına nazaran ona da bir türlü imkân veremezdi. Zihnine emvac-ı derya[1051] adedince vahimeler[1052] hücum eder, yine cümlesi emvac-ı derya[1053] gibi hiçbir şekilde durmaksızın mahvolur giderdi. Vücudu gönlündeki muhabbet gibi hem ezilmiş, hem de huzura bütün bütün düşman olmuştu. Gözlerine başındaki sevda gibi korkunç karanlıklar çökerdi. Fakat güya ki o sevda-yı muzlimin dehşetinden uyku yanına yaklaşamazdı.

Nazarında mezardan hiç farkı olmayan odasında narside medfunlar[1054] gibi inleye inleye sabaha vasıl olunca sebepsiz belalara, nagehzuhur[1055] musibetlere

1044 hâtır-cûyâne: hatır arayan
1045 ta'lik eylemek: ertelemek
1046 bâr-ı âlâm: elem yükü
1047 vaz': duruş
1048 mübâlât: kayırma
1049 h'âhiş: arzu
1050 kıyâm etmek: kalkmak
1051 emvâc-ı deryâ: deniz dalgaları
1052 vâhime: vesvese veren
1053 emvâc-ı deryâ: denizin dalgaları
1054 nârside medfûn: canlı defnedilen
1055 nâgehzuhûr: ansızın ortaya çıkan

Levent Şahverdi Arşivi

de bütün bütün mağlup olmak şanından olmayan kuvve-i kalp ve metanet-i efkârı sayesinde kendini bir dereceye kadar vahimelerden teessürlerden tecrit ederek Adil Giray'da gördüğü hâlin bey-i hâl sebebini anlamaya zihninde katiyen karar verdi. O azim ile doğruca Şehriyar'ın yanına giderek ve geceki şiddetinden dolayı nahvetine[1056] dokunmayacak surette birtakım hafif tarizlerden[1057] sonra İran için o kadar faydalı bir iş kuvve-i karibeye gelmiş iken böyle arızalarla istenilen neticeyi tebit[1058] edip durmakta hiç mana olmadığını beyan ile: "Bu gece ben yalnız giderim, hanzadeyi hiç olmazsa evvelki mülayemetine irca ederim[1059]" diyerek işi saike-i maslahatla[1060] Şehriyar'ı reyinin kabulüne mecbur eyledi.

Akşam olup da Perihan, Şehriyar ile bulunduğu zamanlardan daha mestur, daha ziynetsiz bir hâl ile odasına girince Adil Giray'ın yine infialat-ı kalbiyesi[1061] birdenbire galeyan eyledi. Badi-i nazarda[1062] Perihan'ın o kadar ziynetsiz bir tarzda gelmesinden memnun olmak istedi, sonra o hâl için de bir kat daha gazabı ziyadeleşmeye başladı. Perihan, her ne yapar her ne söylerse gönlünde kapanmaya yüz tutmuş olan cerihanın[1063] bir tarafını yarmak, tazelemek kabilinden idi. Bütün bütün inkıta[1064]-ı ülfetle çektiği ızdırab-ı derundan kurtulmak için herçi badabat[1065] karar-ı meyusanesini göze alarak Perihan'ın en nazik, en mülayim sözlerine bayağı terbiyesine yakışmayacak ve hususiyle bulunduğu hâl ile hiç münasebet almayacak derecelerde çirkin karşılıklar verirdi. Perihan, bu hakaretleri ancak yarım saat kadar çekebildi. Nihayet bütün bütün sabır ve sükûnetini kaybederek ve ağlamak meyline bin bela ile galebe ederek şu yolda bir mücadeleye başladı:

1056 nahvet: gurur
1057 ta'riz: dokundurma
1058 teb'id: uzaklaştırma
1059 ircâ etmek: döndürmek
1060 sâ'ike-i maslahat: iyiliğe sevk edici
1061 infi'âlât-ı kalbiyye: kalbinin gücenmeleri
1062 bâdi-i nazar: ilk bakışta
1063 ceriha: yara
1064 inkıtâ': parçalama
1065 herçi bâdâbâd: her ne olursa olsun

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan —Sanırım ki ben şimdiye kadar size riayette kusur etmedim. Hakkımda bu muameleniz nedir, bir kabahatim varsa söyleyiniz.

Adil —Ey ben size ne yapıyorum?

Perihan —Şu sözünüzden de ne yaptığınızı anlamıyor musunuz? Adeta hakaret ediyorsunuz. Adil – Estağfurullah! Ben esir bir adamım, bir şah hemşiresine hakaret ne haddimdir.

Perihan —Mani değil, hakarete bir de istihza[1066] ilave edebilirsiniz. Mert olanların şanı aciz kadınlara öyle muamele etmektir.

Adil —Af buyurunuz, bendenizi söz söylemeye mecbur edersiniz. Sonra belki terbiyemin haricine çıkarım.

Perihan —Söyleyiniz, kabahatim ne oluyor, söylemezseniz mert değilsiniz.

Adil —(Biraz tereddütten sonra) Efendimiz ben de kan dökerim, ama kavgada dökerim, gizli odalar içinde değil.

Perihan, cevaptan Adil Giray'ın maksadına intikal edince ellerini başına koyarak ve kemal-i nefret ve hiddetle bir ah ederek: "Şah İsmail'i benim telef ettirdiğime sizi de inandırdılar, yanınıza geldikçe karşınızda pusudan vurucu bir haydut duruyor farz ediyorsunuz, bana ettiğiniz hakaretler gönlünüzün nefretinden geliyor öyle mi? İsmail'i kendi hayatımı muhataraya koydum da ben şah ettim. Halk böyle şeylerde biraz nüfuzum, iktidarım olduğunu bilirler, biçarenin katili bilinmediği için zihinlerinde öyle bir kabahati bana isnat ettiler, yoksa billah el-kahhar idamında ne reyim var idi ne de kendine kast olunacağını zerre kadar teferrüs[1067] edebilmiştim. (Şiddetle yüzünü açarak) Yüzümdeki nikabı hicabımdan örtülmüş müdür sanıyorsunuz? Bakınız! Çehremde hain kıyafeti, -gözümde cellat bakışı-, bir tarafımda kan lekesi görebilir misiniz? Ben giderim, bundan sonra yanınıza da gelmem. Şahın kanını içen bir canavar size kim bilir neler yapmaz." dedi, kapıya doğruldu. Son lakırdıları

1066 istihzâ: alay

1067 teferrüs: idrak etmek, çıkarmak

Levent Şahverdi Arşivi

söylerken ise gözlerinden baran-ı bela[1068] gibi yaşlar dökülmeye başlamıştı. Bir surette ki hiddetle al al olan çehresi üzerinde akıp giden girye[1069] taneleri ile şahaplara[1070] gark olmuş bir şafak bulutuna benzemiş idi.

Perihan, filhakika Şah İsmail meselesinde bigünaholduğundan kalbindeki itminan-ı kuvvetle[1071] her sözü ve belki her vazı masumiyetine bir burhan-ı bedihi[1072] kesildi. Adil Giray'ın nazarı ise fehm-i hakayık[1073] için lisan-ı hâlin o kadar talakatına[1074] muhtaç olmadığından gönlündeki şüpheler -nefretler tamamıyla emniyete, meftuniyete inkılap eyledi[1075].

Perihan öyle bir maharet-i dil-şikâr ile peçesi açılıp da Adil Giray, birkaç gece evvel perde altından hayal meyal temaşa eylediği meh cemalini her türlü hailden mücerret[1076] olarak görünce gönlündeki hâl, muhabbetten arzu-yı perestiş derecelerine yaklaşmış idi. Hele o hâl-i hazin ile odadan çıkmak istediğini görünce bütün bütün ihtiyarı elinden gitti. Hemen önünü keserek: "Allah aşkına merhamet buyurunuz, cürmümün ne kadar büyük olduğunu bilirim. Gözlerinizden bagir-i hak akan bir damla yaş yerine son katresine varıncaya kadar kanımı dökseler yine azdır. Lakin beni halkın güftügûsu[1077] aldatmıştı. Merhamet mezhebinde hataya ceza olmaz. Kabahatimi affetmeden gitmek Huda bilir beni öldürmekten bin kat beterdir." yollu birtakım niyazlara başladı. Adil Giray'ın bu mertebe telaşı tesir ve nedametten ziyade sevda-yı muhabbete delalet eylediğinden Adil Giray'ın ağzından çıkan her lakırdı Perihan'a nafhe-i ruh[1078] tesir ederdi.

Perihan, böyle hem maşukunun şüphesine galebe etmek ve hem de muhabbetine itminan hâsıl eylemek gibi kendince her biri dünyalar değer iki mu-

1068 bârân-ı belâ: bela yağmuru
1069 girye: gözyaşı
1070 şahab: akan yıldız
1071 itminân-ı kuvvet: emin olma kuvveti
1072 burhân-ı bedihi: açık delil
1073 fehm-i hakâyık: hakikatlerin anlaşılması
1074 talâkat: düzgün söz söyleme
1075 inkılâb eylemek: dönüşmek
1076 mücerred: soyutlanmış
1077 güft ü gû: dedikodu
1078 nafhe-i rûh: nefes üfleme

Levent Şahverdi Arşivi

vaffakiyete nail olduğu hâlde yine fevkalade bir ikdam ile kendini zapt ederek sürurunu ketm ile: "Misafirsiniz, riayete borçluyuz. Aldanmakta da size kabahat bulamam. Çünkü beni de halkın hayalat ve müfteriyatını[1079] da tamamıyla bilmezsiniz, bu hadiseyi de keenlemyekün[1080] hükmünde tutalım." dedi, yine bir köşeye oturdu. Bu sırada yalnız evvelki hâllerine getirdiği tagayyür unutmuş gibi nikabını açık bırakmaktan ibaret idi. Yine mukalemeye başladılar. Adil Giray'ın meftuniyeti bir dereceye varmıştı hemen Perihan'ın her teklifine muvafakatı göze almak ister idi. Fakat yine hafif hafif muhalefetlerden geri durmazdı. Ona sebep ise hep Perihan'dan ayrılmak mütalaası idi. Perihan da Adil Giray'dan o kadar mülayemet gördüğü hâlde tekliflerini kabul ettirmekte ısrar etmez idi ki onun sebebi de aynıyla maşukundan ayrılık korkusundan başka bir şey değil idi.

Adil Giray da Perihan gibi o kadar dehşetli, o kadar canhıraş bir mücadele arasında hem maşukasınca olan şüphesini defetmeye ve hem de ettiği bir büyük münasebetsizliği affettirmeye muktedir olabildiği için iki dünyasında birden nail-i saadet olmuş derecelerde memnun idi. Fakat bir emeli var idi ki hâsıl olmadıkça dünyada hayatın bir lezzetinden müstefit olmaya imkân-ı tasavvur edemezdi. O emeli ise Perihan'a muhabbetini kabul ettirmekten ibaret idi. Adil Giray, en muhataralı zamanlarda hayatını kurtarmak için ölümü göze alanlar gibi bu emelini de hâsıl etmek temennisiyle bir tecrübe-i talihe kıyam etmekten çekinmedi. Perihan'ı tenha olarak birinci defa gördüğü zaman bir münasebet düşürüp de kendisine vermek için macera-yı muhabbeti havi olan[1081] içeren şu manzumeyi tertip eyledi:

Suret-i Manzume

Maderle peder olup bahane / Sevk etti kaza beni cihane
Hanzade idim viladetimde / Doğdum yine pek kalenderane
Üryan ve sefil idi vücudum / Muhtaç değilse ab u nane
Bir katre suda dehan açardı / Meluf idi girye vü figane

1079 müfteriyât: iftiracılar
1080 keen lem yekün: hiç olmamış
1081 hâvi: içeren

Levent Şahverdi Arşivi

Benzetse beni hata değildi / Bir kimse bakıp da arifane:
Zencirde inleyen esirin / Koynundaki tıfl-ı na-tüvane

Fıtratta tesavi-i zuhuru / Bu hâl ile Halık-i yegane
Etfalde gösterip dururken /Bin hüccet ile cihaniyane
Bilmem ne sebeple vardı daim / Guşumda şu hatifi terane:
"Yüksel ki yerin bu yer değildir / Dünyaya geliş hüner değildir"
Geldi beden-i zaife kuvvet / Oldu yürümek de başka adet
Yerlerde sürünme vakti geçti / Doğruldu semaya doğru kamet
Mahvoldu beşik, bebek, salıncak / Eğlenceye, zevke geldi nevbet
Yanımdaki dayeler ederdi / Her hâlime ayrı ayrı dikkat
Amma yine kendi aleminde /Mahsus idi kendine hükûmet
Rüya gibi geçse de çocukluk / Birdir göze hab ile hakikat
Hâlâ o zamana talibim ben / Döndürmeye ömrü olsa kudret
Etrafımı seyreder sanırdım / İnsanı melek, cihanı cennet
Derdi yine muttasıl başımda /Amma ki o hatif-i hidayet:
"Yüksel ki boyun kadar kalırsın / Say eyle ki bi-hüner kalırsın"
Geldi dem-i rağbet-i maarif / Oldum nice fenne ben de vakıf
Her ilme ki sarf-ı dikkat ettim/ Bir müşküle olmadım müsadif
Herhangi kitabı ders edinsem/ Güya ben idim ana müellif
İdrakime sayim oldu yaver/ Tahkikime hafızam müradif
Bir bahsi unutmadım cihanda / Bir asl ile düşünmedin muhalif

Eylerdi fuhule her kelamım/ Tayin-i makasıt u mevakıf
İrfan-ı ezel mesailinde/ Fikrimdi yine bana muarrif
Tahkik-i sıfat-ı Halık ettim/ Esrarına olmadımsa arif
Durmaz yine itila-yı caha/ Bu beyt ile sevk ederdi hatif:
"Yüksel! hünerinde kani olma/ İhsan-ı Huda'ya mani olma"

Levent Şahverdi Arşivi

Han oldu Kırım'a bir birader/ Çekti beni tahtına beraber
Oldu heves-i şebap metruk / Geldi yerine umur-ı kişver
Olmuştu mukalledim cihanda /Adl-i Ömeri ata-yı Cafer
Azmetmiş idim kalem-revimde / Terk etmemeye harap bir yer
Bir reyime bulamadım muarız/ Bir emrimi görmedim muhakkar
Devrimde ibad-ı Kibriya'nın/ Dil-sir-i sürur idi seraser
Herkesteki hande-i neşatın/ Aksiyle açardı dilde güller
Hükmünde sefa süren raiyyet/ Evsafımı vird ederdi yer yer
Amma ki yine ederdi hatif/ Gönlüm bu itap ile mükedder
"Yüksel ki cihan sefil ü dundur/ Rağbet ana adeta cünundur"
Harp açtı aduya Al-i Osman/ Merdim diyene göründü meydan
Evreng-i şehametimden ettim/ At sırtına nakl-i merkez-i şan
Tir olmuş idi elimde nize/ Benzerdi kemana seyf-i bürran
Meydana girince zannederdim/ Her berk-i belayı verd-i handan

Yanımda kaza dururdu daim/ Başımda ecel dönerdi her an
Top olsa atılsa bağrıma arz/ Olmazdı gönül yine hirasan
Can korkusuna değer mi bir ömr/ Baki mi olur cihanda insan
Gösterdiğim iktidar u Necdet/ Etmişti bütün cihanı hayran
Hayfa ki yine sada-yı gaybi/ Bir böyle meal ederdi ityan
"Yüksel ki bunun da fevki vardır/ İnsanlığın ayrı zevki vardır"
Bahtım ne siyeh imiş ki bilmem/ Halimle değişti hâl-i âlem
Bir arsa-ı girudara düştüm/ Hiç mislini görmemiştir âdem
Bir hizb-i kalil idi muinim/ Ada ise leşker-i aremrem
Bir tiga bedel gelirdi bin tir/ Bir ateşe karşı bin cehennem
Hâlimce ecelle pençeleştim/ Ettim o kadar aduyu derhem.
Seyfim kırılıp atım vuruldu/Düştüm yere vardı göğsüme dem
Ne kâra yarar sinan ü hançer/ Ne canlı gezer muin ü hem-dem
Geldi dem-i zillet-i esaret/ Mevt özler iken dil-i müellem

Levent Şahverdi Arşivi

Agrep ki yine derdi tekrar/ Hatif bu sözü bana demadem
Yüksel bu da şive-i Huda'dır/ Esrarını sorma kim hatadır
Yüksel ne demek nedir bu tahkir/ Hatif neden eyler emri tağyir
Düşmanlarıma esir idim ben/ Boynumda eğerçi yoktu zencir
Maksut ise rütbe-i şehadet/ Ben hazır idim kim etti tehir

Ta kalbime olmadı halide / Destimde parça parça şemşir
Hakk'ın daha itinası varmış/ Efalini eylemekte tasvir
Dünyada da bir melek yaratmış/ Vermiş ona iktidar-ı takdir
Adil gibi bir esir tuttu/ Gönlüm gibi mülkü etti teshir
Yüksel ne demek ki hatif-i gayb/ Sensin bana gönlüm etti takrir
Yükselmeye kalmadı mecalim/ Bul derdime varsa başka tedbir

"Beneşimem u ser, bepiş-i payet/ Ber hizem u can kunem fedayet"

Mehut[1082] maceradan sonra Perihan odasında birinci defa olarak tenha geldiği gece Adil Giray da özel mahsusa-i manzumesinin tebyiziyle[1083] çekilmesiyle meşgul bulunmuş idi. Perihan: "Eğer mahrem değilse yazdığınızı ben de görebilir miyim?" deyince Adil Giray:"Benim mahrem ne işim olacak, âlem-i tenhayide imate-i zaman[1084] için bir iki beyit söyledim." cevabını verdi. Perihan: "İranlı isek de biraz Türkçe de anlarız, eşarınızı görmeye cevaz[1085] var mıdır?" sözleriyle manzumeyi istedi. Adil Giray, kâğıdı iki kat bükerek: "Şu nüshasını efendimiz için yazmıştım, bir hâli zamanınızda okursunuz" dedi, takdim eyledi.

Perihan Adil Giray'ın gerek evzaından ve gerek sözlerinden şiirin kendisiyle alakalı olduğunu yek nazarda teferrüs[1086] eylediği için o mecliste okumak istemedi. Aldı, koynuna koydu. Bir zamanlar mutat olan sohbetleri tekrardan sonra odasına çekildi.

1082 me'hûd: sözü geçen
1083 tebyîz: temize çekmek
1084 imâte-i zaman: zaman geçirme
1085 cevâz: izin
1086 teferrüs: ferasetle bir şeyi kestirmek, idrak etmek

Levent Şahverdi Arşivi

Şiiri okuyunca Adil Giray'ın sahife-i vicdanını tamamıyla mütalaa etmiş ve her harfinde kendi muhabbetini münderiç görmüş gibi bir emniyetlere, bir saadetlere müstağrak oldu. Fakat gerek o güne kadar sükûtu ve gerek birkaç gece evvelki muamelesi için Adil Giray'ı üzüp de âşıkane bir intikam almak hevesinden de geçemediği için şu garip mukaddimeli mektubu yazdı, taraftarı olan nöbetçilerin biriyle Adil Giray'a irsal eyledi.

Suret-i Mektup

Şiirinizi okudum. Hareketinizin neticesini biliyor musunuz! Sevk-i kaza sizi esir etmiş, yine bugün koca İran'a hükmeden şah-ı alişanın sarayında oturuyorsunuz. Mizbanınız[1087] size kendi şehzadelerinden -akrabalarından ziyade riayet ediyor. Sizinle resmi mukavelata girişmek istiyor. Haremini, hemşiresini emniyet ediyor, tenhaca odanıza gönderiyor. Siz ise o padişahın hemşiresine harfendazlığa[1088], muhabbetperdazlığa[1089] kalkışmaktan çekinmiyorsunuz. Mutlaka düşünmüş ve düşündüğünüz hâlde elbette yakın hâsıl etmişsinizdir ki bu hareketin cezası Kahkaha Zindanı değil, mezar-ı ademdir.

Bu kadar muhataraları ihtiyar eylediğinizi tasavvur ettikçe hayretimden ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Fakat ne yalan söyleyeyim, sevincimden de çıldıracağım geliyor. Dünyada hiçbir gönül olmasa gerektir ki muhabbetine bundan müesser, bundan bedihi delil göstermiş olsun. Kendi tecrübelerim meydanda duruyor. Zanneder misiniz ki yanınıza birinci defa tenha geldiğim gece nikabımın hiffeti[1090], çarımın ziyneti tesadüf kabilinden idi! Sanır mısınız ki geçen akşamki macerada nikabımı açtıktan sonra kapamak hatırıma gelmedi! Bir kadına göre imkânın nihayeti addolunacak derecelerde muhabbetime deliller göstermiştim, nazarınızda hiçbirinin hükmü olmadı. Siz, bana teveccühünüzü benim için nefsinizi muhataraya ilka[1091] etmekle gösteriyorsunuz. Ben de size esaret-i vicdanımı inşallah yolunuzda ölmek, kucağınızda teslim-i can etmekle ispat ederim. Hey-hat! Acaba bir biçareye ruh-ı hakikisi olan cananının kucağında teslim-i can edip de mevtinde hayattan ziyade lezzet bulmak nasip edecek kadar felekte insaf var mıdır?

1087 mizbân: ev sahibi
1088 harf-endâz: laf atmak
1089 muhabbet-perdâz: muhabbet düzenleyen
1090 hiffet: incelik
1091 ilkâ: koymak, bırakmak

Levent Şahverdi Arşivi

Ah! Sen niçin bu memleketlere düştün! Cism-i latifi[1092] nur-ı tecelliden mahlûk[1093] bir meleğin bu kara topraklar içinde ne işi var idi? Benim için mi geldin? Allah aşkına söyle! Benim içinse kudümüne[1094] ne türlü pişkeşler[1095] isar edeyim[1096]? Cana cevher demişler fakat senin gibi bir mihman-ı azizin[1097] kudümüne ihda olunmak[1098] için o cevherin de kıymeti yoktur. Bak! Ne kadar deli deli söylenip duruyorum. Ya ne yapayım! Muhabbetin insanda idrak mi bırakıyor? Daha sana malik olamadım, elimden kaçırmak korkusuyla helak olacağım. Gönlüm sinemden ayrılıp da ruhani meclisinin nedimliği hizmetinde bulunmak, ruhum bedenimden çıkıp da nurani vücuduna sayelik etmek istiyor.

Bir nur-ı letafetsin, derununda o kadar hararet nedir? Şiirinin hayalatını ateşle mi terkip ettin, her harfi gönlüme yapışmış, can yakmakta muhabbetinle yarışıyor.

Heva-yı muhabbetinde enfas-ı İsa[1099] hassasiyeti mi vardır, cemalin gözümden dur[1100] oldukça dakikada bir kere helak oluyorum da hayalin nazarımdan geçtikçe vücuduma bir ruh-ı diğer ifaze[1101] ediyor. Rengârenk süsleriyle cisimleşmiş ilkbahar mısın, aksin gözümde cilve yaptıkça gözlerimden nisan damlaları gibi sevinç gözyaşları dökülüyor, gönlüm cennet bahçesi gibi bin türlü güzel çiçeklerle doluyor.

Muhabbetin dünyada en büyük bir lezzet olduğunu işitirdim fakat azabında bile dünyalar değer bir başka lezzet olduğunu bilmezdim. Ne söyleyeyim, dehanımdan[1102] ruhlar coşmuş olsa, kalemimden nurlar cereyan etse yine ezvak-ı vicdanımı tasvire muktedir olamayacağım. Gel! Gel! Sinemi aç, gönlüme bak!

1092 cism-i latif: güzel beden
1093 mahlûk: yaratılmış
1094 kudûm: yol
1095 pişkeş: hediye
1096 isâr etmek: saçmak
1097 mihmân-ı aziz: aziz misafir
1098 ihdâ olunmak: hediye edilmek
1099 enfâs-ı İsa: İsa nefesleri
1100 dûr: uzak
1101 ifâze: maksada erdirmek, merama kavuşmak
1102 dehân: ağız

Levent Şahverdi Arşivi

Gör ki aşkın ne garip bir keramete, ne büyük bir mucizeye malik imiş. Avalim-i ruhaniyenin ne kadar ezvakı, ne kadar bedayi var ise nasıl bir noktaya cem etmiş, nasıl bir levhaya nakşeylemiş! Ah! Gel diyorum, nasıl geleceksin, felek gaddarlıkta bir tavr-ı diğer icat etmiş, âlemi füyuzatına[1103] gark etmek için yaratılmış bir afitabı bir zindan-ı zulüm içinde saklıyor! Zararı yok, sen ruhsun, velev ki mestur ol, amalin seni arayarak ayağına gelir!

İşte bu gece Perihan'ın geliyor, mülakatta zaruri Şehriyar da bulunacak. Of!.. Meclisine geldikçe zihnimdeki kara kara hülyalar bile yanımıza takarrüp etmeye cesaret edemiyor da başı ucumuzda dolaşan o kâbus nedir! Acaba benim her anını bir ömre müreccih[1104] bildiğim o ruhani ezvak-ı muhabbeti uykuda mı geçiriyoruz?

Birleştiğimiz zaman bahsi kısa keselim, erken dağılalım, Şehriyar ile müzakereye hıtam[1105] verdikten sonra ben tenha geleceğim zerre gibi afitab-ı cemaline[1106] incizap[1107] ile kendi kendimi kaybetmek, nur âlemlerine karışmak için geleceğim.

Mektubumu getiren korucu mahremimdir, bu gece sabaha kadar sizi o bekleyecek. Saat beşten sonra ondan başka saray içinde açık bir göz, ayakta bir vücut kalmaz.

Yoksa sen de o zaman uyur musun! Uyuma! Ben rüyamda hiçbir zaman ayrılmayan misaline hayalinden ziyade müştak olmasam bir dakika gözlerimi kapamak istemezdim, bütün ömrümü tahayyüle hasrederdim. Bilir misin ki seni bir dakikacık düşünmek vücuduma saatlerce uykudan bin kat ziyade rahat, bin kat ziyade sükûnet bahşediyor fakat rüyada misalen hiçbir zaman gözümün önünden ayrılmayan hayalinden daha cismani, daha ruhani, hatta daha nurani, daha vicdani görünüyor da uykuya rahat etmek için değil, seni istediğim gibi görmek yolunda rahatımı kaybetmek için yatıyorum.

1103 füyûzât: feyzler
1104 müreccih: tercih eden, üstün tutan
1105 hıtâm: son
1106 afitâb-ı cemâl: güzelliğinin güneşi
1107 incizâb: kapılma

Levent Şahverdi Arşivi

Mektubuma cevap istemez! Yanına davetsiz gelmek meziyetini bana bırakırsan Perihan'ını bir kere daha ihya etmiş olursun! Şiir söylemeye muktedir değilim ki, sözünüzü tanzire[1108] heves edeyim. Mamafih hareketim hakikat hâlde cüretinize bir garip naziredir. Şiiriniz, sizi mezar-ı ademe isal[1109] edebileceğini mektubumun iptidasında yazmıştım. Siz ise zaten kefeni boynunda gezen kahramanlardan olduğunuzu fiiliyat ile ispat etmiş olduğunuzdan tabii sizin için ölüm pek korkunç bir şey olamaz. Lakin ben şimdiye kadar bir lahzacık hayat gördüm. O da iltifatına mazhar olduğum zamanlardır. Bu cüretim beni o iltifattan mahrum edebileceği için daha dünyasını yeni anlamaya başladığım vakit irtihâl etmiş[1110] masumlar kadar acınacak bir musibete uğramayı gözüme aldım. Bir mezbele[1111] ile güneşin ziyası düşer fakat insanın nazarı gönül bulandırmak taalluk etmek[1112] istemez. Siz surette güneş sirette[1113] insan değil misiniz? Kadınlara layık olmayacak yolda arz ettiğim iştiyaklardan[1114] ihtimal ki... ah ihtimal ki.. İstikrah[1115] edersiniz. Ne yapayım! Riyayı arz-ı muhabbetten daha fena buldum. Mademki hâlimi her ne vakit olsa söyleyeceğim, kabahatimi bir müddetçik perde-i riya altında saklamak tabii hem senin, hem benim kaderimize mugayir oluyor.

Hareketim nefretini davet ederse helak olurum. Hâlbuki derdimi arz etmemiş olsam yine helak olacağım. İki türlü ölüm arasında kalmış bir biçarenin hayatını kurtarmak ufacık bir nazar-ı iltifatınıza muhtaçtır.

Baki: Bilmem ne sihir ettin.

"Reside kâr be-cayı ki küf-r eger nebud
Türâ perestem u guftem: Hudâ-yi men inist" Perihan

1108 tanzîr: nazire yazmak
1109 isâl etmek: yollamak
1110 irtihâl etmek: ölmek
1111 mezbele: çöplük
1112 ta'alluk etmek: ilgilenmek
1113 sîret: bir insanın içi, hareketi, ahlakı
1114 iştiyâk: özlem
1115 istikrâh: tiksinme

Levent Şahverdi Arşivi

Adil Giray mektubu alınca mukaddimesini bin türlü ölüm azapları içinde bitirebildi. Zihnine arız olan şaşkınlık, gönlünü istila eden heyecan ile odanın bir tarafına yığılarak saatlerce vücudunun bir cüzünü tahrike muktedir olamadı. Nihayet çektiği ezalardan kurtulmak için zehir içmek isteyen hastalar gibi hayat ve alam-ı hayatının hıtamını[1116] tasri[1117] eder ümidiyle kâğıdı bir daha eline aldı, aşağılarını okumaya başladı. Birdenbire gözlerine inanmak istemedi, tekrar tekrar mütalaa etti. Zihninin idrak-ı meaniden aczine hükmetmek istedi. Öyle bir mukaddimeden böyle bir neticenin zuhuru nazarında mezardan riyaz-ı cenneti[1118] temaşa etmek kabilinden olduğu için bu âlemin ahvalinden hariç bir nimet gibi görünürdü.

Mektubu yirmi-otuz kere okudu. Her kelimesinin havi olduğu[1119] manaya ayrı ayrı dikkatler etti. Aklı sahihen[1120] Perihan'ın arz-ı muhabbet eylediğine hükmederdi. Fakat bir türlü gönlü emin olmak istemezdi. Sahip olduğu meşreb-i şairane, o kabiliyet-i muhabbetle beraber yine alakayı erkeklere mahsus addetmek, kadınları yalnız sevilmek için yaratılmıştır kıyas eylemek isterdi.

Zaaf-ı kalbin bir nevi de bir bahtiyarlığa tefavüt-i emel[1121] korkusuyla itimat edememektir. İşte Adil Giray'ın bu tereddütleri de hep zaaf-ı kalbin iktizasından[1122] idi fakat Perihan gibi hakikat kadar güzel bir vücuttan yalan sadir[1123] olabileceğine zihninde bir türlü ihtimal vermediğinden düşüne düşüne nail olduğu hüsn-i kabule tamamıyla itimat eyledi. Saadetinin derecesini layıkıyla takdir etti. Akşam oluncaya kadar geçirdiği zaman, tabiatın fevkinde addolunacak birtakım eşvak ile malamal[1124] idi. Güya ki hüsn gibi nurlar içinde durur, aşk gibi ruhlar arasında gezerdi. Nazarında bulunduğu garip, vatan kadar sevimli, düştüğü esaret hürriyet kadar cazibeli görünürdü.

1116 hıtâm: bitme, bitiş
1117 tasrî': hızlandırmak
1118 riyâz-ı cennet: cennet bahçeleri
1119 havî olmak: içermek
1120 sahîhen: doğrusu
1121 tefâvüt-i emel: amacın farklılığı
1122 iktizâ: gereklilik
1123 sâdir olmak: çıkmak
1124 mâl â mâl: dopdolu

Levent Şahverdi Arşivi

Vakta akşam oldu ve Şehriyar ile beraber akdedilen meclis her taraf birbirinin fikrine mümkün olduğu kadar mütemeyyil[1125] göründüğü için bahsi uzatmaya ihtiyaç kalmadığından hemen bir-iki saat içinde dağıldı. Adil Giray, odasının köşesine çekilerek ve gözlerini kapıya dikerek hilal-i ıyd[1126] bekler gibi vakf-ı intizar olmuştu.

Aradan bir buçuk saat geçer geçmez karşıdan Perihan zuhur eyledi. Adil Giray'ın bütün bütün memulüne[1127] mugayir olarak çarı da, nikabı da siyah idi. Bu reng-i hail[1128] ise Adil Giray'a sabahü'l- ıyd-ı emel[1129] bildiği o zaman-ı visali bir devr-i matem şeklinde gösterdi. Fakat Perihan odadan girip de kapıyı kapayınca hemen üzerinde bulunan setreleri attı. Yukarıdan aşağı giyindiği beyaz libaslarla zulmattan sıyrılmış da nur içinde kalmış ebr-i seher gibi ağır ağır yürüyerek, yapraklarından tecerrüt etmiş de çiçeklere gark olmuş nihâl-i semen[1130] gibi nazlı hıramen[1131] olarak geldi, Adil Giray'ın yanında oturdu.

Adil Giray'ın sarıya mail olan nurani çehresiyle Perihan'ın saf beyaz cemali, bazı kere açık havalı sabahlarda birbiriyle imtihan-ı letafete kalkışır gibi biri tulu etmiş iken biri gurup etmeyen şems ile kamerin bir manzarada duruşunu andırırdı.

Gece ayın on altısına tesadüf olarak mehtap odanın pencerelerinden dâhile doğru bir seylab-ı nur akıtır, nesim[1132] pencerenin perdelerini ihtiraz getirdikçe[1133] initaf-ı ziyada hâsıl olan tagayyürlerden o seylab-ı nur-ı temevvüce[1134] gelmiş gibi görünürdü. Odanın haricindeki bahçeye dökülen ziyadan şebnem tanelerinin her biri bir damla nur kesilerek tıfl-ı tabiat[1135] o mesire-i sefada

1125 mütemeyyil: meyleden
1126 hilâl-i ıyd: bayram hilali
1127 me'mûl: beklenen
1128 hâ'il: engel
1129 sabâhü'l-'ıyd-ı emel: emel bayramının sabahı
1130 nihâl-i semen: yasemin fidanı
1131 hırâmen: salınarak yürüyen
1132 nesîm: yel
1133 ihtirâz getirmek: titretmek
1134 seylâb-ı nûr-ı temevvüc: dalgalanan nur bulutu
1135 tıfl-ı tabi'at: tabiatın çocuksuluğu

Levent Şahverdi Arşivi

toplayabildiği kadar ateşböcekleri ile masumane bir şehr-i ayin icra ediyor zannolunurdu. Baharın feyziyle bahçedeki güllerin tabiatın fevkinde görünecek kadar kesretine bakılınca İran hayalatına müptela olan bir şair için (Şiir:) "Sabr u takatsiz çıkıp bir gül dahi peydâ eder. Hande sığmaz goncenin güya leb-i handanına" tasvirini âlem-i hayalden cihan-ı misale çıkmış farz etmek kabil idi.

Güya ki bahşayiş-i kudret[1136] böyle periler nüzhetgâhı[1137] denilecek kadar latif bir mekân ile melekler sevr-i süruru[1138] addolunacak kadar ruh-perver[1139] bir zaman o iki âşığın ülfet-i masumanesine bir kat daha letafet vermek için âlem-i tabiata ihsan eylemişlerdir.

Perihan ile Adil Giray hiçbir lakırdı söylemeye muktedir olmaksızın dakikalarca birbirinin hüsnünde mahvolmuşçasına birbirini temaşa ettikten[1140] sonra Perihan, çifte halkasıyla Keyvan'ın[1141] güzelliğini tasvir etmek istermiş gibi iki kollarıyla Adil Giray'ın çehresini sardı, vicdani bir sohbet-i şevk ve gurama[1142] başladılar.

Böyle renk ve buy-ı ismetle[1143] mestur olan mecalis-i muhabbetin ahvalini izaha kalkışmak bir goncayı nefesle açmaya çalışıp da soldurmak kabilinden olacağı için bu iki âşık-ı iffet-perverin[1144] o bezm-i safada hisseyap[1145] oldukları letaif-i muhabbeti tayin etmeye ashab-ı mütalaanın[1146] hayalini tevkil eyledik[1147].

1136 bahşâyiş-i kudret: kudretin bağışlayıcılığı
1137 nüzhetgâh: seyir yeri
1138 seyr-i sürûr: neşeli seyir
1139 rûh-perver: ruh besleyen
1140 temâşâ etmek: seyretmek
1141 keyvân: zuhal yıldızı
1142 gurâm: aşk
1143 bûy-ı ismet: temizlik kokusu
1144 âşık-ı iffet-perver: iffet besleyen âşık
1145 hisse-yâb: pay alan
1146 ashâb-ı mütâla'a: düşünce dostları
1147 tevkîl eylemek: vekil etmek

Levent Şahverdi Arşivi

Yalnız şurasının beyanı lazımdır ki, meclisin mebahisatı[1148] yalnız ezvak-ı aşka inhisar etmedi, iki âşık bir zamanlar birbirinin doya doya temaşa-yı cemalinden bir zamanlar da vicdanlarındaki hissiyatın teati-i asarından[1149] müstefit olduktan sonra hâlin ruhaniyeti, muhabbetin envar-ı letaifi ağır ağır çekilerek istikbal dediğimiz leyl-i yelda-yı[1150] dehşet, her türlü zulmeti, her türlü mehalikiyle[1151] nazar-ı ibtisar[1152] önünde tecessüm[1153] etmeye başladı.

Adil Giray'ın esaretini Perihan'ın esaretinden daha mukayyit olan mevkiini bir lisan-ı hazin ve teessürle tasvir ederek ve esna-yı mübahasede her biri gönlünden bir emel, lisanından bir söz kaçırarak sohbeti suret-i meşruada visalin çaresine intikal ettirdiler.

Adil Giray, o bapta bir tedbir bulabilmekten aczini beyan edince Perihan: "Hakkınız var, hayfa ki[1154] esirsiniz, elinizde kudret yok! Garipsiniz, buranın hâline vukufunuz nakıs[1155]. Kadın ağzına yakışmasa da birbirimizden ketmedecek bir sırrımız kalmadı. Ben düşündüğüm tedbiri söyleyeyim: Yarın akşam size Şehriyar'ı Hamza ile beraber gönderirim. Hamza'ya da ima ile bazı şeyler anlatırım. Mukalemeyi uzatmayınız, devlete emniyet gelmek için beni nikâh ile isteyiniz. İktidarıma itimatları pek ziyadedir. Hem muvafakat ederler[1156] hem de biraderinizi alıkoymak yahut yanınızda orduya göndermek gibi tekliflerin hepsinden el çekerler." deyince Adil Giray, hayran hayran Perihan'ın yüzüne bakarak şu muhavereye başladı:

Adil Giray —Ne söylersiniz? Demek sizin hâlin hakikat-i hâlden hiç haberiniz yok. Ama nereden de haberiniz olacak? Siz o mukalemelere ciddi nazarıyla mı bakıyorsunuz? Beni gerçekten İran ile ittifak eder, gerçekten halifeye, hana isyan eder mi kıyas eyliyorsunuz?

1148 mebâhisât: bahisler, konular
1149 te'âtî-i âsâr: eserlerin alışverişi
1150 leyl-i yeldâ: en uzun gece
1151 mehâlik: tehlikeler
1152 nazar-ı ibtisâr: kalp gözüyle bakma
1153 tecessüm: somutlaşma, cisimleşme
1154 hayfâ ki: ne yazık ki!
1155 nâkıs: eksik
1156 muvâfakat etmek: izin vermek

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan —Ciddi değilse o muhavereyi açmaya ne lüzum var idi? Rahatta idiniz, eziyette değildiniz ki def-i bela için böyle bir tedbire kıyam lazım gelsin. Esaretten kurtulmak fikrinde olsanız, yalan söylemeyi vasıta edecek kadar korkaklığı sizden memul etmem[1157]. Adil – Hiçbirisi değil. Şehriyar kendi kendine öyle mukaleme tasavvur etmiş vukuunu şaha söylemiş. Siz de memur olunca yalanına iştirak etmesem rezil olacağını, belki idam olunacağını düşünmüş, geldi, ağladı, feryat etti, gönlüm habasetini[1158] meydana çıkarmaya kail olmadı[1159].

Perihan —Zihnime bir hâller geliyor! Vahimem tecessüm ediyor cadı gibi gözümün önünde dolaşıyor!... Şehriyar'ın sebepsiz hiçbir şeye teşebbüs ettiği yoktu, ne lüzum görmüş ki kendini öyle bir muhataraya düşürmüş.

Adil —Kendince lüzum varmış!

Perihan —Nasıl lüzum?

Adil —Benimle her zaman görüşmesi iktiza edermiş. Ona da bu yalandan başka bir çare düşünememiş.

Perihan —Sizinle niçin her zaman görüşmesi gerekecek?

Adil —Beni seviyormuş da onun için.

Söz buraya gelince, Perihan meyusane bir feryat ederek iki eliyle başını sıktı. Mecnun mecnun odanın etrafını dolaşmaya başladı. Bir hayli zamanlar bu zoraki hareket ile gezindikten sonra geldi, ellerini Adil Giray'ın dizlerine dayadı: "Bana verdiğin haberin ne olduğunu biliyor musun?

Ölüm müjdeleri verdin!... Karının ne kadar melunete[1160] -ne kadar hınzırlığa kabiliyeti olduğunu düşünemezsin! İki saatlik şehvanisi[1161] için bütün dünyayı feda eder. Hâlimizden zerre kadar haber alırsa bittiğimiz gündür. Belki öldür-

1157 me'mûl etmek: ummak
1158 habâset: kötülük
1159 kâ'il: razı
1160 mel'ûnet: lanetli
1161 şehvânî: şehvetli istek

Levent Şahverdi Arşivi

mekle, kanımızı içmekle bile kanaat edemez!.. Şu sarayın içinde biraz nüfuzum var, ben şehzade, o bir fakir kızı iken haysiyetimi bile çekemiyor, şimdi kendisine rakip, hem de galip rakip olduğumu görürse kudurmuş köpekler gibi kendi kendini yer!.. Of!.. Adımı da rakib-i galip koydum. Söyle, Allah aşkına söyle, onu sevmiyorsun ya? Seversen bile beni daha ziyade seviyorsun değil mi?" yollu söylenmeye başladı. Adil Giray, Perihan'ın her ibaresi birkaç dakika üzüntü girye-i yas ile inkıta[1162] eden sözlerini baht-ı sarf [1163]içinde dinlerdi. Lakırdı muhabbet meselesine gelince birdenbire vicdanı galeyan etti, Vücudu serapa[1164] ateş-i hiddet kesildi: "Dünyada hiç insafın yok mudur ki kendini öyle bir cadıya kıyas edersin! İnsan ne kadar tabiatsız olsa yılanı da sevmek ihtimali var mıdır? Benim gönlümden o kadar alçaklığı niçin memul ettin?" yollu Perihan'a göre en büyük iltifatlardan bin kat kıymetli biraz sitemler irat ettikten sonra: "Şimdi telaş etmekten bir netice hâsıl olmaz. Baş başa verelim, çaremizi düşünelim. İki fikir ittihat ederse[1165] bir dünya ile uğraşabilir." sözü ile mukabele eyledi. Birkaç saat müzakereden sonra Perihan Adil Giray'ın yanında asker götürmemek fikrinde sebat etmesini, fakat Gazi Giray'ı Kahkaha'dan çıkarılmak ve hanlıkla bir hizmette kullanılmak şartıyla İran'da bırakmaya muvafakatla beraber Şehriyar'ı iğfalde[1166] dahi devam eylemesini, Perihan'ın da ordu ile giderek kendi ile beraber Osmanlı tarafına geçmesini sağlıklı bir rey-i salim[1167] suretinde beyan eyledi ise de Adil Giray: "Zaten beriki habisenin teklifi, benimle Osmanlı mülküne beraber geçmektir. Sonra onun elinden nasıl kurtulabiliriz?" demekle birkaç dakikalar fikr-i hafisini[1168] keşfe çalışırcasına Adil Giray'ın yüzüne dikkat ettikten sonra Perihan: "Size bir şey söylesem hainliğe hamletmezsiniz ya?" deyip de Adil Giray'dan: "Allah aşkına şu tekdiri[1169] bırak, canıma kastettin ise her dakikada bir kere öldürmek merhamete mutabık değildir." cevabını alınca: "Vallahi tariz[1170] maksadıyla söylemedim. Beni dinleyiniz, yine evvelki yemini

1162 inkıtâ': kesilmek
1163 baht-ı sarf: bahtı yolundan ayırma
1164 ser-â-pâ: baştan ayağa
1165 ittihâd etmek: birleşmek
1166 igfâl: kandırmak
1167 rey-i sâlim: sağlıklı düşünce
1168 fikr-i hafî: gizli düşünce
1169 tekdîr: azarlama
1170 ta'rîz: iğneleme

Levent Şahverdi Arşivi

tekrar ederim, benim İsmail-i Sani meselesinde sanım, haberim yok idi fakat hanedanımın bekasından emin değilim. Hatta ne yalan söyleyeyim, bekasını da istemem. Şah, alil[1171] bir şey. Bu karı ervah-ı habise gibi urukuna[1172], asabına girmiş, ne emrederse onu yaptırıyor. Ben burada olmasam, İran'da zevki için kan deryaları, ateş tufanları peyda eder. Hamza'nın şecaatine, kahramanlığınız için size olan meftuniyetine bakmayınız, validesinden beterdir.

Mülk onun eline kalırsa kırlarımızda, dağlarımızda bir çadır direğine mukabil bin mezar taşı bulunur. Irza tasalluttan[1173] utanmaz, can yakmaktan usanmaz bir garip canavardır. Abbas, dört yaşında bir çocuk, hanlar içinde ne kadar kan kokusuyla beslenir, şehit meslubatıyla[1174] geçinir kişi mevcut ise etrafına toplanmışlar, ellerinde o masumu siper-i lanet edip de canları bedenden, bedenleri setr-i avret edecek pirehenden[1175] üryan bırakmak, Cengiz'in devrini iade etmek istiyorlar. Ahâli, cümlesinden ve hatta sayelerinde kendi hayatlarından bizar olmuş. Bir kimseye bir kötülük etmedim, herkesin bir dereceye kadar teveccühüne nailim. Dayım Şemhal'in taraftarları daima emrime muntazır duruyor. Mahrem birçok adamlarım var, fakat hem mahrem hem kârgüzâr[1176] kimseye malik değilim. Eğer öyle bir vasıtam olsa şimdi bu devleti taklibe[1177] muktedirim. Safevi evladının umumunu tutar, canlarına kastolunmamak şartıyla ya İstanbul'a, ya Kırım'a göndeririz. Sizin şahlığınızı da ilan ederiz. Hem hanedan-ı Osmani ile aradaki ihtilaf kalkar, hem halk bunların şerrinden emin olur, hem biz bahtiyar oluruz, hem de ne yalan söyleyeyim ben de Şehriyar'dan seni sevmeye cesaret ettiği için istediğim gibi bir intikam alırım." yollu meramını izah eyledi.

Bu tasavvur[1178], Adil'e badi-i nazarda[1179] hülya kabilinden göründü. Fakat hülya ise de tatlı bir hülya olduğundan bütün bütün reddetmek istemedi, şu suretle bahse başladı:

1171 'alîl: kör
1172 'urûk: kökler
1173 tasallut: musallat olmak
1174 meslûbât: soyulmuş, alınmış
1175 pirehen: gömlek
1176 kârgüzâr: becerikli
1177 taklîb: devirme
1178 tasavvur: düşünce
1179 bâdî-i nazar: ilk bakış

Levent Şahverdi Arşivi

Adil —Şehzade Bayezit vakasını tahattür[1180] etmiyorsunuz.

Perihan – Siz Şehzade Bayezit işini taklib-i devlet[1181] teşebbüsüne kalkıştığından bilirsiniz. Ama İran'da itikat öyle değildir. Bayezid'i İstanbul'un talebi üzerine ifna ettiler[1182] itikadındayız. Doğrusu da bu olsa gerektir. Çünkü şehzade irtihâl[1183] ettikten sonra Sultan Süleyman'ın zahirde hiçbir sebep yokken pederime bu kadar ihsanları dokundu. Hem siz bu bivaye[1184] alili babamla, kendi hâlinizi Şehzade Bayezid'le mi kıyas edersiniz?

Adil —Ya aradaki mezhep ihtilafına ne diyelim?

Perihan —Ne diyeceğiz, İran'a şimdiye kadar hükmeden padişahlarda Sünni yok muydu? Ne hacet, bu saltanata asırlarca hanedanınızın azası malik olmuşlardı. İçlerinde hangisi Şii idi, hangisine İranlılar itaat etmedi?

Emin olunuz ki saltanatı bir silsileye münhasır olmak saadeti yalnız Osmanlılara mahsustur. İran üzerinde Safevilerin hakk-ı hükûmeti ne kadar ise sizin de o kadardır. Belki sizin hakkınız bizden ziyadedir. Çünkü saltanatınız hem daha kadim hem daha mediddir[1185]. İranlılar Gazneli Mahmut'tan sonra hanedanınız sayesinde ettikleri rahatı, gördükleri saadeti tarihlerde okuyorlar. Kırım'daki adaleti buradaki zulüm ile karşılaştırmaktan da aciz değildirler. Teşebbüs doğru tutulursa maksadın hâsıl olacağında iktiza etmez. Aciz kaldığımız hâlde Osmanlı toprağına geçmek kararı yine elimizde duruyor.

Adil Giray —Benim mizacım biraz galizdir[1186], bir şey söylesem darılmazsın ya? Hanedanına nasıl kıyabiliyorsun?

Perihan —Hanedanımın nesine nasıl kıyacağım! Sözlerime dikkat etmedin, şimdi beni yine akraba hainliği töhmeti altında mı görmek istiyorsun, benim dayım Şemhal olduğunu bilmiyor musun?

1180 tahattür: anımsama
1181 taklîb-i devlet: devleti çevirme, değiştirme
1182 ifnâ etmek: yok etmek
1183 irtihâl: bir yerden başka yere göçmek, gitmek
1184 bîvâye: nasipsiz
1185 medîd: uzun
1186 galîz: kaba

Levent Şahverdi Arşivi

Adil Giray —Biliyorum, fakat Şemhal'den başka akraban yok mudur, orasını anlamıyorum.

Perihan —Başka akrabam olsaydı İsmail'in taht-ı saltanatına gelmesi için bir kadın iken canımı muhataraya atmaya neden mecbur olurdum? Onun Sünnilik davasından başka sair kardeşlerimden ne farkı var idi? Hanzadem! Hâlâ mı anlayamadın, ben Sünni'yim, terbiyemi validemden, dayımdan gördüm.

Muhaverenin neticesi ise Adil Giray için Perihan'ın bir reyine muhalefet, kalbine melekle gelmiş bir ilhama itimat etmemek kabilinden olmuştu.

İki müptela, hayallerini bir karar-ı ciddi suretine tahvil eyledikten sonra teşebbüslerine mahrem ve kâr-aşina[1187] bir vasıta tedariki mütalaasına sarf-ı zihn ettiler. Perihan hiç kimseyi bulamadı. Adil Giray, Cezmi'nin celbini tasavvur eyledi. Ashab-ı zekânın müşaveratında görüş reyden rey tevellüt eylemek tabii olduğundan Cezmi'nin celbini düşündükleri sırada ona gönderilecek adamın gizli veya aşikâra irsali şıklarını mukayese eylediler. Aşikâra, yani Şehriyar ile şahın malumatı manzum olarak gönderilmesi tarafını tercih ettiler. Buna bahane olmak için Adil Giray tarafından bir münasip adam irsali ve ona da İran'dan bir diğerinin terfikiyle Kırım'ın hâl-i hazırını öğrenmeye husul-ı maksat oluşturmak için lüzum göstermek reyinde bulundular. Perihan, bu münasebetle Şemhal'den de malumat alabileceğine itimat gösterdi. Adil Giray'ın kendiyle beraber esir olanlar içinde mahremane kullanacağı bir iki Tatar olduğu gibi zahirde Şehriyar'ın, hakikatte Perihan'ın mensuplarından Sadık isminde bir Dağıstanlı var idi ki, Perihan kendisine her hâlini emniyet ile söyleyebilirdi. Onunla Adil Giray'ın yetimlikten perverde[1188] ederek insan arasına karıştırdığı İbrahim isminde bir bendesinin irsaline karar verdiler.

Müzakerelerinin netayicinden[1189] bir karar daha husul bulmuştu ki kendilerince işin en müşkül, en canhıraşı idi. O da adamları gidip gelinceye kadar

1187 kâr-âşinâ: iş bilir

1188 perverde: terbiye görmek

1189 netâyic: neticeler

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar'ın şerrinden tamamıyla tahaffuza[1190] medar[1191] olmak için mümkün olduğu kadar az birleşmek ve fakat makalat-ı ruhaniyelerine inkıta gelmemek üzere her gün birer mektup ile ahval-i vicdaniyelerini birbirine tasvir etmekten ibaret idi. İkisi de hıfz-ı hayat için ameliyat-ı cerrahiyeye ister istemez rıza veren biçareler kemal-i hıraman ile bu karara muvafakat eylediler. Ertesi gece Şehriyar ile birleştiler. Her ne rey ettilerse kabul ettirdiler. Gazi Giray'a hanlık teklifi ile adam gönderdiler. Sadık ile İbrahim'i Perihan tarafından Şemhal'e resmî bazı hedaya[1192] şayıasıyla[1193] hududa sevk ettiler. Perihan dayısına, Adil Giray Osman Paşa'ya hafi birer mektup yazarak ikisini de İranlılar nazarında İbrahim'den daha emin olduğu için Sadık'a teslim ettiler.

Perihan'ın mektubu yalnız Şemhal'den kendi emrine muhalefet etmemelerinin İran'daki adamlarına tekit olunması[1194] talebinden ibaret idi. Adil Giray, kâğıdında dirayet ve emniyeti cami[1195] bir adama malik olsa İranca bir mesele-i dahilîye çıkarabileceğini ve ehliyeti cihetiyle Cezmi bir bahane bulunup da yanına gönderilirse husul-i maksada pek ziyade ümitvar olduğunu beyan etmişti.

Bu teşebbüsten sonra Adil Giray ile Perihan haftada, on günde bir kere ancak tenha birleşirler ve sair günlerde aşağıda numune olarak birkaçının sureti yazılan mektuplarla teskin-i iştiyak[1196] ve idame-i neşat[1197] ederlerdi.

Adil Giray'dan Perihan'a:

Firakın bu kadar şedit bir azap, intizarın bu kadar dilsuz[1198] bir ateş olduğunu bilmezdim!.. Gözlerim temaşa-yı cemalinden[1199] dur[1200] olalı sekiz gün

1190 tahaffuz: korunma
1191 medâr: hareket noktası
1192 hedâyâ: hediyeler
1193 şâyi'a: söylenti
1194 te'kîd olunmak: üstelenmek
1195 câmi': toplamış kişi
1196 teskîn-i iştiyâk: özlem dindirme
1197 idâme-i neşât: mutluluğu devam ettirme
1198 dil-sûz: gönül yakan
1199 temâşâ-yı cemâl: güzel yüzün temaşası
1200 dûr: uzak

Levent Şahverdi Arşivi

olmadı, vücudum seksen sene mezarlarda kalmış da bütün bütün mahvolmaya yüz tutmuş meyyitlere[1201] benziyor. Aynadaki aksime baktıkça kendi kendimden korkuyorum. Heyhat! Bu hâl ile bana nasıl muhabbetin devam edecek! Muhabbetin benden inkıta ederse ben nasıl yaşayacağım! Gönül bir türlü muvasalat[1202] zamanlarının muayyen bir fasıla ile mahdut[1203] olduğunu istemiyor. Velev bir dakikaile tahdit olunsun[1204], o dakika insana hayatından uzun görünüyor!..

Zararı yok, ölürüm!... Senin için ölecek değil miyim! Senin için ölmek indimde[1205] ömr-i ebedîye müreccahtır[1206]. Lakin firaka!.. Ah o zalim firaka! Ne yapalım hayatım firak içinde geçiyor. Ölsem yine firakına düşeceğim! Filhakika mevt, hicran gibi ömür sürmeyecek. Fakat hicran-ı ebediyi[1207] davet edecek!.. Hicran-ı ebedi!.. Ne cangüdaz[1208] lakırdı! Ne müthiş tasavvur!

Acaba en kudretli cebabire[1209] ile en aciz zayıfları aynı hemhâl edip de nazar-ı hikmet önünde adalet-i mutlakaya bir burhan-ı bedihi gösteren kara toprak, o adalet-i mutlaka hürmetine olsun eş yaratılmış iki ruhun ilelebet visaline hail olmaktan çekinmez mi!..

Hicran-ı ebedi!... Ne olmayacak vahime! Ne gülünç hayal!

Acaba ahvali kendi gibi fani, evkatı[1210] devri gibi mahdut olan dünya-yı deninin yalnız hicranında mı ebediyet hâsıl olacak!... Hallak-ı Kerimin[1211] kullarına nüzhetgâh-ı merhameti[1212] olan âlem-i ahirette visal-i âşıkaneden büyük

1201 meyyit: ölü
1202 muvâsalat: kavuşma
1203 mahdûd: sınırlı
1204 tahdîd olunmak: sınırlanmak
1205 ind: kat
1206 müreccah: yeğ
1207 hicrân-ı ebedî: sonsuz ayrılık
1208 cân-güdâz: can yakan
1209 cebâbire: cebr edici
1210 evkât: vakitler
1211 Hallâk-ı Kerîm: Yüce Yaratıcı
1212 nüzhetgâh-ı merhamet: merhamet yeri

Levent Şahverdi Arşivi

ne mükâfatı vardır ki muhabbet gibi Allah'ın aziz eltafı[1213] dünyaya münhasır olsun da ömr-i ebedî hicran içinde güzar eylesin. Ah! Bahtiyarlık o âşıklarındır ki alaik-i cismaniden[1214] tecerrüt ederek ervah-ı ulviyeye karışırlar. Ezvak-ı cemale, lezayiz-i muhabbete müstağrak olurlar. Nur gibi her anda bir âlemden bir âleme intikal ederler[1215]. Hayal gibi her dakikada bir cihan-ı şevk, bir cennet-i inşirah icadına muktedir olurlar!...

Yok, aşkın bu cihan-ı fanide de geçilemeyecek, doyulamayacak lezzetleri vardır! Olmasa idi o hiss-i ulviyenin bu âlemde zuhuru abes hükmünde kalırdı.

Nefsimizde tecrübe etmiyor muyuz, düşünüyorum hayalini piş-i nazara alıp da şu kâğıdı karaladığım zamanın bir sefasını neşe-i ahiri ezvakının pek çoklarına değişemiyorum.

Hicran içinde iken hayalinle bu kadar lezzet buluyorum, bezm-i visalinde temaşa-yı cemalinle ne hâllere geldiğimi ondan kıyas edebilirsin!...

Of! Bu hicran nedir! Niçin istediğimiz zaman birbirimizi göremeyeceğiz! Arada rakip var da onun için değil mi? Rakip olacağına kahrolaydı!

Melune[1216] bizden ne ister, beni seviyormuş ne yapayım, ben kendini sevmiyorum. Bana muhabbet etmesini ben mi teklif ettim ki cezasını çekeyim? Hâlimi düşündükçe kan başıma bir derece hararetle suut ediyor[1217] ki beynim eriyip de yerlere dökülecek zannediyorum. Bilmem senin muhabbetine layık olacak kadar kıymettar[1218] bir şey değilsem onun hevesatına şayan[1219] olacak kadar da alçak mıyım? Sübhanallah! Âşık öldürmüş muhabbetler çok gördüm, fakat muhabbetin maşuk öldüren nevini hiç işitmemiştim. Zahir felek o belayı da benim için saklamış!

1213 eltâf: lutuflar
1214 alâ'ik-i cismânî: somut ilişkiler
1215 intikâl etmek: geçmek
1216 mel'ûne: lanetli kadın
1217 su'ûd etmek: ortaya çıkmak
1218 kıymetdâr: kıymetli
1219 şâyân: layık

Levent Şahverdi Arşivi

Aramızda seksen adım mesafe yok, bende bu kadar iştiyak[1220], sende o derece merhamet var da yine birbirimizi sekiz günde olsun göremiyoruz. Göremiyoruz değil, kendi ihtiyarımızla göremiyoruz. Hicranın bu nevi de çekilir eziyetlerden midir?

Ne yalan söyleyeyim, ben bu hâle takat getiremeyeceğim. Cadının bir hevesi için seçilmiş bir hasret içinde ölmeyi bir türlü gönlüm kabul etmiyor. İlk gördüğüm zaman kendisine doğrudan doğruya nefretimi beyan edeceğim. Benden fariğ olsun[1221]. Habise, visaline mani oldukça benim hayatımdan yaşıyor, bana mahsus olan ezvak-ı muhabbeti gasp etmiş, onunla eğleniyor kıyas ediyorum. Merhamet et! Bu akşam yanıma gel! Biraz gönlüm sükûnet bulsun! Biraz aklım başıma gelsin de edeceğim harekette bir münasebetsizlik etmeyeyim!... Sözlerimin rabıtsızlığından[1222] kuva-yı fikriyemin irtibatına ne kadar halel geldiğini anlarsın.

Baki ne diyeyim, emrine muntazırım. (Şiir): "Derd-i firakı çekmeye yok dilde iktidar Ben ölmek isterim bana kati cevap ver" Adil Giray.

Perihan'dan Adil Giray'a:

Merhametsiz, beni kendinden daha rahat bir hâlde mi sanıyorsun ki hicrandan o kadar acı acı şikâyetler ediyorsun! Ben kendi ızdırabıma tahammülden acizim, senin mahzunluğundan gönlümde açılan yaralara da nasıl takat getireyim!.. Yok!.. Söyle! Söyle!.. Ne derdin var ise bana söyle!.. Tek senin gönlün biraz hiffet[1223] bulsun da isterse bütün âlemin bar-ı alamı[1224] benim gönlüme yığılsın!.. İnsafsız! O istiğnaların[1225] nedir? Sen benim için zayıflarsan, şeklindeki tagayyür muhabbetimin inkıtaını mı icap eder!! Bana ait ufacık bir teessürünü gönlümdeki hayalinden kıymettar bileceğimde şüphe mi edersin!..

1220 iştiyâk: hasret
1221 fârig olmak: uzaklaşmak
1222 rabıtsız: birbiriyle ilgisiz
1223 hiffet: hafiflik
1224 bâr-ı âlâm: elemlerin yükü
1225 istignâ: nazlanma

Levent Şahverdi Arşivi

Ya hele vücuduna biraz zaaf arız olmakla ne olacak, hüsnüne zeval mi terettüp edecek[1226]!.. Mehtap bu kadar şekillere giriyor, hangisinde letafetine halel geldiğini gördük!

Haydi, bu istiğnana da katlanalım, maksadın sitem olsa bile onu da bir büyük iltifat addedeyim! O mevt gibi, hicran-ı ebedî gibi hail hail[1227] sözlerine nasıl takat gelir? Bana acımazsan kendine de acımaz mısın? Teşeümden[1228] kim ne fayda görmüş? Tutalım ki faydası olmadığı gibi zararı da olmasın, kalbe vermesi tabii olan beyhude eziyetlerini ihtiyar etmekte ne letafet vardır!!

Allah göstermesin sana bir hâl olursa benim sağ kalmaklığıma ihtimal var mıdır? Velev mezarımı ayırsınlar, feleğin pençesi bile gönüllerimizi birbirinden koparamaz.

Hayal ile yazı ile eğlendiğini kendin itiraf ediyorsun, o hâlde birkaç günlük tahassürden[1229] o kadar şikâyete hak bulabilir misin!

Hicranı biz kendimiz ihtiyar ettikse seçimimiz kalbimizin arzusundan mı neşat etmişti! Meydanda olan muhatara mevhum[1230] mudur? Bir hainenin şerrinden sakınmak için üç beş günlük tahassürleri ihtiyar etmeyelim de birbirimize kavuşmadan kendimizi mezarların koynuna mı atalım?

Of! Niçin meluneyi hatırıma getirdin? Yanıma gelsen de vücudumun hararetini, hareketinin hâlini görsen odama insan kıyafetinde bir yıldırım düşmüş kıyas edersin.

Seni seviyormuş!.. Divane bilmez ki şirin canına kastediyor. Senden saklamam, gönlüme gayz-ı mestulî[1231] olursa arslanlarla yırtıcılık yarışına kalkışmak isterim. Hayır! O benden senin bir zerre gubar-ı payini[1232] almaya muktedir

1226 terettüb etmek: gerekmek
1227 hâ'il: korkunç
1228 teşe'üm: uğursuz sayma
1229 tahassür: hasret çekmek
1230 mevhûm: gerçekte olmayan şey, kuruntu
1231 gayz-ı mestûli: haklı öfke
1232 gubâr-ı pây: ayak tozu

Levent Şahverdi Arşivi

değildir. Of! Bana öyle şeyler düşündürme! Billahi hınzırı ayağımın altında yılan ezer gibi tepelerim! Muhabbet nedir bilirsin! Kıskançlık nedir bilmezsin! Vücudumun her zerresine ayrı ayrı ateşler yağıyor, ayrı ayrı hançerler saplanıyor. Yine böyle iken sabrediyorum. Senden de sabır niyaz ederim. Eğer beni seviyorsan başım için hınzıra renk verme, bir şey söyleme! Ona mağlup olmaktan hâsıl olacak neticeyi bilmiyor musun? Hem birbirimize doymadan fena bulacağız, hem de yüzüne bir kere bakmakla ateşe atılmış cezve madevi gibi baştan aşağı eritebileceğimiz bir alçağın pençesinde zebun olarak telef olacağız. O gece yanına geldiğimi istiyorsun. Ayakları ateşin zincirlerle bağlı bir biçareyi cennet kapılarını açıp da nüzhetgâhlarına davet etmek ne büyük gaddarlıktır. Hiç gelmeye muktedir olsam senden davet mi intizar ederim. İnsan ehass-ı amali[1233] eline geçer de iğtinam için teklife mi muhtaç olur?..

Bu akşamki nöbetçi bildiğimiz değil, nasıl gizli geleyim? Açıktan gelecek olsam ne bahane, ne vesile bulayım?

Yalnız bana kıyacak olsalar yarım saat zevkin için mahşere kadar hicranına kailim[1234]. Fakat sana da kıyarlar. Seni zerre kadar muhatarada bulunduracak bir teşebbüsü senin için senin emrinle de bir türlü zihnime sığdıramıyorum. Yarın gece fırsat bulur, gelirim. Allah aşkına sabret! Hâlimden tafsilat vermek istemem, tesirinin şiddetinden korkarım.

Baki: *"Ber levh-i mezarem benevîsend pes ez merg / Ey vay zî mahrûm-ı didar-ı diger hîç"* Perihan

Perihan bu suretle fırsat düşürdükçe yanına giderek, fırsat bulamadıkça muhaberesinde devam ederek Adil Giray'ı muktedir olabildiği kadar teskin eder ve onu teskin edebilmek ferahıyla kendi de oldukça sükûnet bulurdu. Gide gide seyrekçe görüşmek meşakkatına da Şirvan'a gönderdikleri adamların intizar-ı vüruduna[1235] da alıştılar. Oldukça rahat bir zaman geçirmeye başladılar. Yalnız bu devre-i terakkup[1236] içinde ikisinin de rahatını iki hadise birkaç günler ihlal

1233 ehass-ı âmâl: emellerin en özeli

1234 kâ'il: razı

1235 intizâr-ı vürûd: dönmelerini beklemek

1236 devre-i terakkub: gözetleme devresi

Levent Şahverdi Arşivi

edebilmişti. Bu hadiselerin biri Gazi Giray vakasıdır: Adil Giray ile Perihan ve Şehriyar'ın son kararı icra olunduğu sırada Kırım'a gitmemek ve İran'da arzu ettiği gibi bir mesnette bulunmak şartlarını kabul ederse Kahkaha'dan tahlisine imkân olduğunu bazı muteber hanlar, şahın emri üzerine müteaddit mektuplarla Gazi Giray'a beyan etmişlerdi. Bu teklif, hanzadenin hamiyyet-i vatanperverane ve vakar-ı şahanesine dokunduğundan ve meselenin hafayasına[1237] katiyyen malumatı olmadığından gelen mektupların kafesine birden asar-ı beliganesinden[1238] olan: güzel söz söyleme yeteneğinin eserlerinden olan:

"Tâ bûde gam u şâdî vü hırmân bûde
Zîn gûne güzeşte tâ ki devrân bûde
Mâ tecrübe kerdîm ki der mülk-i şümâ
Râhat heme der kal'a vü zindan bûde

rubai-i mütehekkimanesiyle mukabele eyledi.

Bu cevab-ı şedidin dağdağası saray-ı şahiye kadar yetişmekle Şehriyar, hemen bir gece Perihan'ı yanına alarak Adil Giray'ın meclisine çıkageldi. Ve İran devletini böyle bir hakarete uğrattığı için hanzadeye uzun uzadı birtakım tarizlere ve tadad-ı nimet[1239] yolunda dökme yolunda birçok zevzekliklere ibtidar eyledi. Perihan, mukabele etmek isterdi. Fakat söyleyecek bir kuvvetli söz bulamazdı. Bulabildiği mütalaaları söylemek de kendine münasebet olmazdı. Fakat Adil Giray ona ihtiyaç bırakmadı: "Kardeşim de benim gibi bir şehzade iken buraya gelinceye dek bana ne kadar mülayimlik gösterdiniz ise ona o kadar şiddetle muamele ettiniz.

Buraya geldik beni sarayda oturttunuz. Onu zindana gönderdiniz. Kendisine olunacak teklif benim tasavvurum iken büyük biraderi olduğum hâlde iki satır bir mektup yazmaklığıma müsaade etmediniz. Teklife hiç bilmediği birtakım

1237 hafâyâ: sırlar
1238 âsâr-ı belîgâne: düzgün ve güzel asırlar
1239 ta'dâd-ı ni'met: nimet saymak

Levent Şahverdi Arşivi

hanları vasıta eylediniz. Yirmi bir yaşında alicenap ile muttasıf[1240] bir şehzade, gördüğü hakaretler üzerine böyle bir teklifi hileye, istihzaya hamletmeyip de ne yapar? Büyük kardeşi burada mevkuf[1241] dururken zindan içinde ayağına gelen hürriyet ve mesnet tekliflerine nasıl ciddi nazarıyla bakabilir? Zahir çocuk canından bizar olmuş, çektiği bu kadar alam üzerine bir de ya maskara edilmek veya bir dama düşürülmek istenildiğine hükmedince gayretine dokunmuş, hayatını muhataraya atmış, öyle bir mukabeleye cesaret eylemiş. Bizim burada başka türlü kararlarımız olduğunu kerametle mi bilecek? Nefsinizi onun yerine koyunuz, siz aldığınız teklife ne mana verirdiniz, nasıl mukabele edersiniz?" deyince suret-i istidalinin kuvveti Şehriyar'da ağzını açıp da bir söz söylemeye güç bırakmadı. Hemen Perihan, bu fırsatı iğtinam ederek: "Şüphe yok ki hata bizim taraftadır. Fakat rubainin havi olduğu[1242] hakaret de edilen yanlışlık için ceza-yı kâfidir. Şimdi böyle hadiselerle asıl maksada hâlel getirmemeye çalışmak iktiza eder. Biz, hanımla beraber gerek şahı, gerek emirleri teskin eder, sustururuz. Siz de biraderinize meram anlatıp da kendisini karar dairesine getirmeye himmet[1243] buyurmalısınız." sözleriyle araya bir suret-i tesviye mütalaası çıkarmış ve Adil Giray da: "Ben ona meram anlatabilirim. Fakat biraz zaman geçmeye ve edilecek teşebbüs etrafıyla ve beraberce düşünülmeye muhtaçtır." diyerek Perihan ile ülfeti sıkıştırmaya bir münasip vesile peyda eylemişti.

Ne çare ki bu vesileden Şehriyar da istifadeye başladı. İşte iki âşığı rahatsız eden hadiselerin ikincisi de Şehriyar'ın her istediği zaman Adil Giray'ı görmeye fırsat bulmasıydı. Şu suretle ki Şehriyar ile Perihan hemen her gece kâh münferiden[1244], kâh müttefiken[1245] Adil Giray ile birleştikleri cihetle Şehriyar, tenha bulunduğu bir akşam maksad-ı asliyyesine[1246] atf-ı kelam ederek visale çareler

1240 muttasıf: nitelikli
1241 mevkûf: tutuklu
1242 havî olmak: içermek
1243 himmet: gayret
1244 münferiden: tek başına
1245 müttefiken: beraber olarak
1246 maksad-ı asliyye: asıl maksat

Levent Şahverdi Arşivi

teharrisine[1247], minnetler arzına ibtidar eyledi[1248]. Adil Giray teklifini yine evvelki gibi adab-ı ismete[1249] müteallik[1250] birçok sözler ve sıkıldıkça iltibaslı[1251] birtakım vaatlerle def ve hiç olmazsa ileriye talik etmeye çalışırdı. Gönlündeki nefret o derece galebe ederdi ki Perihan'ın tekidli, yeminli tembihleri olmasa habiseyi bar-ı tahkiri[1252] altında öldürmek derecesine kadar gitmesi mukarrar idi.

Şehriyar ise o özürlerin, o vaatlerin hiçbirini teskin iştiyaka kâfi görmezdi. Teklifini tekrar ede ede istediği gibi muvafık bir cevap almaktan meyus olunca: "Ben üç gece sonra yine geleceğim, o vakte kadar bir çare bul. Yoksa vücudumu bin parça edeceklerini bilsem ondan sonra yanından bir dakika ayrılmaklığımın ihtimali yoktur." hükm-i katisiyle lakırdısına hıtam verdi, meclisten ayrıldı.

Adil Giray, Şehriyar'ın sahihen her rezaleti, her belayı göze aldığını ve hele kendinin bir dağdağa çıkarmaktan içtinabına itminanı olmak cihetiyle cesareti bir kat daha tezayüt[1253] eylediğini bildiği için gösterdiği ibram[1254] ve inhimana[1255] layık olduğu kadar ehemmiyet vererek defi hususunda ise kendi kendine bir rey bulmaktan aciz kalmış ve tesirinde olacak şiddeti bildiği hâlde çaresiz suret-i zirdeki tezkere ile Perihan'ın müşaveresine arz-ı ihtiyaç eylemişti.

Adil Giray'dan Perihan'a:

İmdadıma yetiş melek, gönlüm şeytan pençesinde eziliyor! Aşk için cünun getirir derler, gerçek midir bilmiyorum fakat bazı hâllerde insanı cünundan kurtardığını bu akşam nefsimde tecrübe eyledim. Hayalin koruyucu bir melek gibi karşımda durup da vücudumu afetlerden hıfz etmese beni şimdiye kadar çıldırmış, zincirlere bağlanmış görürdün. Meğer felek beni ne siyah belalara müptela olmak için yaratmış. Of! Hâlimi söyleyemeyeceğim. Düşündükçe

1247 teharrî: araştırmak
1248 ibtidâr eylemek: başlamak
1249 âdâb-ı ismet: namus adapları
1250 müte'allık: ilgili
1251 iltibâslı: çift anlamlı
1252 bâr-ı tahkir: hakaretlerin ağırlığı
1253 tezâyüd: artma çoğalma
1254 ibrâm: ısrar
1255 inhimân: düşkünlük

Levent Şahverdi Arşivi

zihnimdeki kara kara hülyalar tecessüm ediyor, mevt gibi üzerime çöküyor. Kalbimin nebzanı[1256], vücudumun teneffüsü kesiliyor. Bilmem ki hâlimi nasıl tarif edeyim. Bir saat evvel karı yanımda idi, bütün bütün perde-i ari çehresinden kaldırdı. Bayağı bir çapkın..... Tövbeler olsun bana bir iffet-i mücesseme[1257] huzurunda sev-i edep[1258] ettirecek..... Cebr ve kahr ile kendini sevdirmek istiyor. Üç gece sonra yanıma geleceğini ve mutlak kendisine bir çare bulmazsam evleninceye kadar odamdan ayrılmayacağını suret-i katide söyledi de öyle cehennem oldu gitti. Uyusam kâbus gibi rüyamdan, gebersem seyyiet-i amel[1259] gibi mezarımdan ayrılmayacak! Ya beni bu melunenin elinden kurtarmaya bir çare bul, ya ruhsat ver ben ondan kendi kendimi kurtarayım. Ah yanıma gelsen de bir-iki dakikacık yüzünü görebilsem, gönlümün bu heyecanı belki biraz sükûnet bulurdu. Merhamet edip de yarım saatçik olsun gelmez misin? Huda bilir çektiğim ezayı. Ruhani azap cehenneme rahmet okutuyor. İmdat! Merhamet!

Hangi bir derdimi hicran ile tadad edeyim
Sen de dad etmez isen ben kime feryat edeyim (Adil)

Cevap olarak şu tezkireyi aldı:

Perihan'dan Adil Giray'a:

Bu kadın sana değil, eceline âşık olmuş, arkasından dolaşıp geziniyor. Acaba hiçbir kere aynaya bakmaz mı, acaba kör olacak gözleri cemalindeki nuru, tavrındaki ismeti görmez mi, acaba yıldırımlar altında ezilecek beyni kendi yaşıyla senin nevcivanlığını mukayese etmez mi, sana o kadar tasallut ederek[1260] benden ölümünü mü dileniyor, yakasından tutup da gayya-i cehenneme[1261] atmaklığı mı istiyor? Şerrinden çektiğim azaplara şeytan uğrasa şayan-ı merhamet olur. Ama o benim hâlimi bilmiyormuş, ben onun hâlini biliyorum

1256 nebzân: atışlar
1257 iffet-i mücesseme: iffet abidesi
1258 sev'-i edeb: edepsizlik
1259 seyyi'et-i amel: amelin yaramazlığı
1260 tasallut etmek: musallat olmak
1261 gayya-i cehennem: cehennem kuyusu

Levent Şahverdi Arşivi

ya. Allah'ım! İntikam! İntikam! Bir kere karşısına durup da tavrındaki, endamındaki denaeti[1262], kerahati[1263] yüzüne karşı söyleyebilecek miyim, bir kere ayaklarımın altına alıp da çehresinin yılan derilerini yüzmeye muktedir olabilecek miyim? Melune nameşru[1264] bir muhabbet çıkardı, umum kadınların namusunu berbat etti. Elvermedi, ortaya bir yalan koydu, seni muhataralara düşürdü. Elvermedi, beni işin içine karıştırdı, yalancılığına, melunetine teşrik etti[1265]. Elvermedi biçare biraderini zindanlara attırdı. Ondan sonra cellat gibi üzerine musallat oldu, az kaldı bütün bütün ifna edecekti[1266]. Elvermedi, seni fikrine muhalif, beni hâlime yakışmaz birtakım teşebbüslere mecbur etti. İki en mahrem adamımız, iki en muhataralı kâğıdımız kazanın, musibetin en işlek şahrahlarında[1267] dolaşıp duruyor. Mülahaza-i akıbetle[1268] habımızı[1269], huzurumuzu selbetti[1270]. Elvermedi, haftada iki üç gün cadı bakışı, yılan nefesiyle gül cemalini solduruyor. Elvermiyor, şimdi de senin ismetini, benim hayatımı berbat etmeye çalışıyor. Hınzırı bir latme[1271] ile cehennemin esfel-i safiline[1272] göndermek kadar kolay bir şey yok. Fakat giriban-ı iktidarı[1273] pençe-i melunetinden kurtarıp da kendiyle beraber düşmemek mümkün değil. Üzerine varılsa topuk altında ezilecek. Bir akrebin zehri ile iki insan da beraber telef olacak.

Yarabbi! Yarabbi! Ne çıkılmaz bir gırîve-i belaya[1274] tutulduk! Bilsen gönlümden neler geçiyor! Başka bir bahane bulup da sarayın orta yerinde hançerleyiveceğim. Kadınlığıma bakma; ben hançer, kılıç kullanmaya da gücü yeten kadınlardanım. Hançerlerim; kardeşimden korkmam. Çünkü o biçareyi bir beladan kurtarmış olurum. Hamza, belki bana kasteder. Arada sen olmasan

1262 denâet: alçaklık
1263 karâhat: çirkinlik
1264 nâ-meşrû': gayrımeşru
1265 teşrîk etmek: ortak etmek
1266 ifnâ etmek: ortadan kaldırmak
1267 şâhrâh: ana yol
1268 mülâhaza-i âkıbet: sonu düşünmek
1269 h'âb: huzur
1270 selbetmek: yok etmek
1271 latme: tokat
1272 esfel-i sâfilîn: en alt katı
1273 girîbân-ı iktidâr: iktidarın yakası
1274 gırîve-i bela: bela çığlığı

Levent Şahverdi Arşivi

billahilazim bu yolda ölmeyi de katiyyen düşünmem. Fakat istemiyorum. Seni bu hâllerde bırakıp da mevt ile kendimi gazaptan kurtarmayı sana düşmanlık sanıyorum. Gayz, kıskançlık gönlümde birer ejderha-yı cehennem kesilmiş, ateşin dendanlarıyla[1275] vücudumun her zerresini ayrı ayrı koparıyor da yine tahammül ediyorum. Mümkün değil, sana terettüp edebilecek[1276] bir muhatara zihnime gelince hiçbir şeye teşebbüs etmek benim için mümkün değil. Yanıma gelse, tahkir etse, işkencelere koysa, vücudumun her tarafını ayrı ayrı paralasa, hatta... ah hatta seni elimden alsa yine bir şey yapmaya muktedir olamayacağım. Yine benim için bir dakikacık endişeye düştüğüne gönlümü kail edemeyeceğim.

Etme! Allah aşkına münasebetsizlik etme! Mertsin, kadınlardan sabır dersi almak sana yakışmaz. Tahammül et, maksadını mümkün olduğu kadar muhâllere talik ile oyala, ne yaparsan yap eline düşmanlık için ipucu verme. Billahilazim –eğer caiz olsa– şeytana rahmet okutacak melunlardandır.

Bir de Allah aşkına, peygamber hürmetine olsun beni vakitli vakitsiz davet edip durma. Kendim gelemiyorum. Emrine itaat, muhabbetine incizap[1277] saikesiyle[1278] ruhum da ne bedenimden ayrılarak yanına gelmeye ne de yerinde durmaya muktedir oluyor. Beni böyle hayat bahr-i azap ve azap-bahr-i hayat işkencesinde bırakmak şanına layık değildir. Görüyorsun ki fırsat düşürdükçe yanından ayrılmamaya çalışıyorum. Felek müsait olmadıkça birbirimizden mahrum kalıyorsak ne yapalım, ittihad-ı ruhaniyetimizle[1279] teselli buluruz. Çun fâsıla-i beyt bud fâsıla-i mâ / Mâ ez tu cudâyem be-sûret ne-be-ma'nâ

Adil Giray bu cevabı alınca Perihan'ın her emrine itaati vicdanına müterettib-i feraizden[1280] bildiği için çaresiz fikrinde ısrar edemedi, başka türlü tedbirler, mütalaalarla bir yeni rüzgârın vüruduna intizar eyledi.

1275 dendân: diş
1276 terettüb etmek: gerekmek
1277 incizâb: çekme
1278 sâ'ike: vesile
1279 ittihâd-ı rûhâniyyet: ruhların birleşmesi
1280 müterettib-i ferâ'iz: gereken farzlar

Levent Şahverdi Arşivi

Üçüncü gece ise Şehriyar, tekaza-yı dain[1281] gibi başına musallat olmakta muvaidinden bir dakika geri kalmadı. Ve istifsar-ı hatır[1282] yollu merasim biter bitmez yine maksat-ı malumu ortaya atarak niyazlara, ibramlara[1283] kıyam ettiğinden arada şu muhavere cereyan eyledi:

Adil –Güzel, efendim, muhabbet kolay fakat muhabbetin neticesi nereye varır? Visallere mi diyeceksiniz, visaller için bir hak, bir meşruiyet gerekir.

Şehriyar –(celi[1284] bir hicap ile) Bilemiyorum, ismet-füruşluk[1285] erkeklere düşecek bir zamanda dünyaya gelmişiz.

Adil –Erkeklerin hepsini bilmem. Fakat bizim hanedan azasının ismet, her zaman ihtiyar ettiği hâllerdendir.

Şehriyar – Ben bu bahanelere itimat eder miyim? Beni sevmiyorsunuz. Lakırdının hakikati ondan ibarettir. Eğer öyle değilse niçin ilk bahsettiğimiz gece Osmanlı mülküne geçtiğiniz vakit arkanızdan geleceğimi söyledim de kabul ettiniz?

Adil —Hak da vardı. Meşruiyet de vardı da onun için kabul ettim.

Şehriyar —O nasıl hak, nasıl meşruiyetmiş? Zevcim sağ durup dururken beni nikâh ile mi alacaktınız?

Adil —Evet, belki nikâh ile alacaktım.

Şehriyar —İstihzanın da bu kadar açığını işitmedim. Zevcim içeride oturuyor, nikâh üzerine nikâha cevaz var mıdır?

1281 tekâzâ-yı dâin: borçların istemesi
1282 istifsâr: hatır sorma
1283 ibrâm: usandırmak, yıldırmak
1284 ce'lî: yapmacık
1285 ismet-fürûş: namus satan

Levent Şahverdi Arşivi

Adil —Var imiş ki Selim-i Evvel zamanında Şah Birinci İsmail'in ilk haremlerinden Taçlı Hanım'ı tuttular, Nişancı Cafer Çelebi'yle evlendirdiler.

Şehriyar —Evet öyle bir şey hatırıma geliyor. Mademki Osmanlı toprağında bir mani yok imiş... Ah şu gönderdiğiniz adamlar da gelmez ki ne yapılacak ise şimdiden teşebbüs olunsa...

Bahis, bu neticeye intikal edince Adil Giray, hemen şakraklığını ele almak ve "teveccüh ve atıfet şereflerini siz kazanıyorsunuz, bari tahassür meziyetini de erkeklere bırakınız." yollu birtakım gevezelikler etmek istedi. Fakat lakırdıları gönlünden nefret eder de kaçarmış gibi ağzından birbiri ardınca dökülür dururdu.

Her ne hâl ise bin bela ile cellad-ı vicdani olan meluneyi başından defettikten sonra bir onun şehevat-ı nefsaniyesi yolunda irtikâp ettiği denaetleri bir de Perihan'ın bir muhabbet-i masumane ateşinde mahvolup dururken her tedbirini bir fikr-i ulvi, bir maksad-ı insaniyete isnat edecek mertebelerde gösterdiği hissiyat-ı tahireyi piş-i nazarına alarak o iki vücudu kudret-i fatıranın[1286] halk-ı azdadda[1287] olan kemaline iki burhan-ı mücessim [1288]addeylerdi.

Birkaç geceden sonra Perihan'ın yine tenha bir meclisine nail olabildi, macerayı tafsilatıyla beraber hikâye eyledi. Adil Giray'ın velev yalan olsun Şehriyar'a öyle bir vaadi Perihan için kalbine bin hançer saplamaktan beter azab-ı elim idi. Fakat ne çare ki zaruret, zavallı kızı o azabı da sabır ve sükûnetle geçiştirmeye mecbur eylemişti. Çünkü Adil Giray'a oyalamak reyini veren kendisi idi. Reyin suret-i icrasından şikâyet etmeye tabii kendine hak bulamadı. Odasına çekilince çaresizlerin teskin-i ızdırapta en büyük çaresi olan girye-i teessüre koyuldu. Sabahlara kadar ağladı, onunla beraber teselli bulabildi.

FASL-I HAMİS

Şirvan'a gönderilen Sadık ile İbrahim Perihan'ın verdiği tavsiyeler, ettiği tembihler sayesinde İran memleketini pek sehvetle[1289] geçerek Şirvan hududuna

1286 kudret-i fâtıra: hakkın yaratma kudreti

1287 halk-ı azdâd: zıtları yaratmak

1288 burhân-ı mücessim: yaradanın cisimleşmesi

1289 sehvet: kolaylık

Levent Şahverdi Arşivi

vasıl oldular. Osmanlı karakollarından kurtulmakta da pek çok suubet çekmediler. Çünkü Adil Giray tarafından Osman Paşa'ya olan mektubun üst mührüyle zahrisini[1290] hangi zabite irae[1291] eylediler ise veçhe-i maksatlarına[1292] azimet için ruhsat aldılar. Nihayet Kazvin'den çıktıklarının yirmi sekizinci günü Demirkapı'ya vasıl olarak İbrahim, Adil Giray'ın mektubunu Osman Paşa'ya takdim etti. Sadık, Perihan'ın kâğıdını aldı, Şemhal nezdine azimet eyledi.

Adil Giray'ın teşebbüsü Osman Paşa için teyidat-ı gaybiyeden[1293] madut idi. Fakat ne faydası var ki o sırada Cezmi yanında bulunmadı. Çünkü her hâline itimat ettiği o dilir[1294] sahib-i fettanı ondan biraz zaman evvel düşmanın harekâtını tahkik için Tiflis'e göndermiş ve Cezmi orada bulunduğu sırada, on bin kadar İran askeriyle İmamkulu Han kaleyi muhasara eylemişti.[1295]

Osman Paşa, çaresiz Adil Giray'ın mektubunu getiren adamıyla beraber Serdar Lala Mustafa Paşa'ya isal ederek[1296] Cezmi'yi Tiflis'ten kurtarmak için çareler arar dururdu. Çünkü kalenin muhasarası üç aya baliğ olduğu[1297] hâlde İran devletinin tahrikiyle isyan eden Gürcüler yolları keserek kaleye gönderilen zehairi[1298] yağma edegeldiklerinden ve daha sefer mevsimi –hulul[1299] etmemek cihetiyle üzerlerine kuvve-i kâfiye sevk etmeye yeniçeri ve sipahın adat ve etvarı müsait olmadığından çaresiz ashab-ı gayretten bazı paşalar daireleri halkıyla kaleye zahire yetiştirmeye çalışır ve düşmanın kesretine bina hemen hiçbiri istihsal-i maksada[1300] muvaffak olamazdı.

1290 zahrî: arkaya mensup
1291 irâ'e: göstermek
1292 veçhe-i maksad: istenen yön
1293 te'yîdât-ı gaybiye: bilinmeyenleri teyit etme
1294 dilîr: zeki
1295 muhâsara: kuşatma
1296 îsâl etmek: göndermek
1297 bâlig olmak: erişmek
1298 zehâ'ir: erzak
1299 hulûl: girmek
1300 istihsâl: maksadı elde etmek

Levent Şahverdi Arşivi

Tiflis mücahitleri bir taraftan Acemlerin mühacamat-ı mütevaliyesi[1301], bir taraftan da açlığın tevlit ettiği emraz[1302] mütenevviye karşı dura dura yalnız yedi yüz kişiye tenezzül etmişlerdi.

Bu fırka-i naciye[1303] son tanesine varıncaya kadar zahirelerini bitirdiler. Kalede ne kadar hayvan varsa yediler, hatta Cezmi, Ferhat Ağa'nın hediyesi olan kula küheylan nazarında pek kıymetlendiği için Tiflis'e Osman Paşa'nın ihsanından nail olduğu kır necdisi ile gelmiş ve bir süvariye göre en büyük silah addolunan o hayvancağızı da keserek ahbabıyla beraber safa-yı hatırla ekl etmişti1304.

Mücahitler, zabitlerinin ve hususiyle Cezmi'nin gösterdikleri misal-i mekanet[1305] ve irat ettikleri makalat-ı teşvik ile açlıktan ölmeyi kaleyi teslim etmeye tercih eder olmuşlardı. Bir zamanlar kedi, köpek yemeye başladılar. Hatta bir kelbi iki yüz akçeye kadar satın aldılar, yine makam-ı hamiyyette istikrardan nükûl etmediler[1306].

İbrahim'in Serdar Mustafa Paşa nezdine vürudu Tiflis mahsurlarının birbirini takip eden feryatnameleri sırasında idi. Paşa, kaleye muavenet neye mevkuf ise düşünülmek için otağında umum paşalardan mürekkep bir meclis-i meşveret[1307] cem eyledi.

Hülasa-yı müzakeret ise tabii biraz imdat ile biraz zahire irsalinden ibaret olarak mütalaalar bu zahireyi, bu imdadı kimin götürebileceği meselesine münatıf olmuştu.

Ondan bir-iki gün evvel ise Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın necl-i necibi[1308] soyundan olan ve Murad-ı Salis ve Mehmed-i Salis zamanlarındaki vüzeranın en bahadırlarından, en kahramanlarından madut olacak kadar değerli hizmet-i celile ibraz eyleyen Hasan Paşa merhum, ki o zaman hemen yirmi

1301 mütevâlî: ardışık
1302 emrâz: hastalıklar
1303 fırka-i nâciye: kurtulanlar fırkası
1304 ekl etmek: yemek
1305 misâl-i mekânet: ağırbaşlılık örneği
1306 nükûl etmek: caymak
1307 meşveret: danışma
1308 necl-i necib: temiz soy

Levent Şahverdi Arşivi

yedi yaşına baliğ olmuş ve muharebeye ilk defa olarak gelmişti, pederinden, "Bilirim Tiflis'e zahire götürmek vazifesi sana kalacaktır. Bu hizmeti kendine bir mukaddime-i ikbal[1309] addeyle, ihtiyat et, tedarikli git." yolunda bir emir aldığından zahire götürmeyi uhdesine alacak sahib-i himmet[1310] teharri[1311] olunurken Hasan Paşa kendini arz eyledi. İhtiyar eylediği fedakârlık ise kaht-ı rical[1312] saikesiyle[1313] kabul olundu. Serdar tarafından aldığı talimatların biri de Tiflis'e girebilirse Cezmi'yi beraber getirmesi idi.

Serdar ve sair ümera, Hasan Paşa'nın vasıl olup olmadığını tahmin ile uğraşmakta ve ekseri reyler onun da girmesine imkân verememekte olduğu bir zamanda ki Erzurum'dan müfareketin[1314] on altıncı günü idi. Paşa, Cezmi de yanında olarak orduya vasıl oldu ve Tiflis'e azimetle zahire ve asker bıraktıktan başka muhasara eden düşmanı da def eylediğini ihbar eyledi.

Ordu halkı, Hasan Paşa'nın öncülüğü ile beraber böyle yıldırım sürat ve dehşetiyle ikmal eylediği sefere alelumum hayrette kaldılar. Hatta Mustafa Paşa, babasına fevkalade münfail iken mücahit Haydar iktidarın muvaffakiyet-i harikuladesini görünce asab-ı karabeti zaruri heyecana gelerek paşayı pederane kucakladı: "Bu doğan sürati, bu aslan hareketi Şahinoğulları'na mahsustur." gibi sözlerle envai taltiflere müstağrak eyledi.

Akşam olunca paşanın birinci işi meclisini ağyardan tahliye ederek Cezmi'yi yanına çağırmak ve Giray'ın mektubunu göstermek oldu. Cezmi, kendisine teklif olunan hizmeti bil-iftihar kabul ile beraber işin etraflı ihtiyatlı tutulması ve bahusus İran'a emin olarak girebilmek için Şemhal'den Perihan'ın mektubuna cevap almasına mütevakkıf ve bu da zamana muhtaç olduğunu söyledi. Paşa Cezmi'nin hakkını teslim ile: "Hiç olmamaktan ise geç olmak daha evladır." diyerek ve kendisine de ihtiyaten üç bin altın ita ederek hemen o geceden Cezmi ile İbrahim'i Demirkapı'ya irsal eyledi.

1309 mukaddime-i ikbâl: yükselme başlangıcı
1310 sâhib-i himmet: iyilik sahibi
1311 teharrî: araştırmak
1312 kaht-ı ricâl: adam kıtlığı
1313 sâika: sebep
1314 müfâreket: ayrılış

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi, Osman Paşa ile Şemhal ve o sırada Şirvan'a gelmiş olan ve Adil Giray'ın büyük biraderi bulunan Muhammet Giray'ı gördükten ve iktiza eden evrak ve talimatı aldıktan sonra İbrahim ve Sadık'la beraber İran'a açıktan açığa girmek istedi ise de bir türlü güç muktedir olamadı. Çünkü Tokmak Han, başında bulunan askerle daima Osmanlı kervanlarını vurmak ve bize tabi olan yerleri garat[1315] ile meşgul olmak cihetiyle mukabele-i bilmesel için Özdemirzade Osman Paşa ile Muhammet Giray Han tekrar İranlıların pençesine düşmüş olan Şamahı'ya bir miktar asker sevk ederek muhafazasına memur olan Mazenderan Hâkimi Muhammet Han'ı idam ile kaleyi istirdat[1316] ettirdikten ve Bakü Bey'i de bir Tatar fırkası vasıtasıyla teshir eyledikten[1317] sonra Kür Nehri'ni güzar ederek ve etrafa akıncılar dağıtarak o ahvalide bulunan İran mülkünü ta Kızılağaç'a kadar garit ettirdikleri gibi Serdar Mustafa Paşa dahi Anadolu Beylerbeyi Cafer Paşa'yı kuvvetlice bir fırka ile Revan'ın tahrip ve garitine memur etmiş ve o mübarek de intikamını bayağı hududun haricine isal ile gerek Revan şehrinde ve gerek etrafında bulunan yaldızlara, altınlara müstağrak birçok enbiye-i aliyeyi[1318] zir ve zeber[1319] ettikten başka yirmi binden ziyade de kadın, çocuk esir almış olduğundan İran ümerasını bir gayz-ı müfret istila ederek velev ne nam ile olursa olsun Osmanlı mülkünden kendi hudutlarına ferd-i müteneffis[1320] geçirmemeye kıyam eylemişler idi. Hatta Cezmi'yi gördükleri zaman üzerine hücum eden Acem karakolları söze havale-i sem[1321] eder, meram anlar güruhtan olmadıklarından bir hücumda biçare Sadık'la İbrahim'i idam eylediler.

Cezmi'nin altında kula küheylanı mevcut ve öyle necip bir hayvandan istediği gibi istifade edecek kadar silahşor olduğu cihetle yanına yaklaşabilenlerden üç dört kişi tepelediği ve omzunda hafifçe bir kargı yarası aldığı hâlde maharet-i cündiyanesi[1322] sayesinde nefsini bin bela ile tahlis edebilirdi[1323].

1315 gârat: yağmalamak
1316 istirdâd: geri almak
1317 teshîr eylemek: ele geçirmek
1318 enbiye-i âliye: yüksek binalar
1319 zîr ve zeber: altüst
1320 ferd-i müteneffis: tek bir fert
1321 sem': işitmek
1322 cündî: binicilik
1323 tahlîs etmek: kurtarmak

Levent Şahverdi Arşivi

Bu badire üzerine Cezmi, serdara müracaatla çare sormaktan, talimat almaktan başka zihninde maksadına vusul için bir tarik-i imkân tasavvur edemedi. Hemen Erzurum'a avdet eyledi. Geldiği sırada ise Mustafa Paşa, zirde tafsil olunacak sebepler üzerine serdarlıktan infisal etmişti[1324].

Damad-ı padişahi Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa ki altmış sene hizmet-i devlette bulunduğu hâlde hiçbir kere daha büyük bir hizmete intikal etmeksizin hiçbir memuriyetinden infisal etmemiş, üç padişahın bila fasıla on beş sene vekâlet-i mutlakası hizmetinde bulunmuş ve bu suretle zaman-ı vüzeratı[1325] Çandarlılar'dan Maktul Halil Paşa ile Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'dan başka Devlet-i Aliye'de gelen sadrazamların kafesinden ziyade imtidat etmiş[1326] ve zevk ve şevkiyle meşgul iki padişah zamanında Sultan Süleyman gibi küre-i arzın[1327] hemen her tarafına hükmü nafiz olan[1328] bir şehenşah-ı azimül-iktidarın senelerce yokluğunu bildirmemiş ve Devlet-i Osmaniye gibi vüsat[1329] ve miknette[1330] cihangirlik derecesine yaklaşmış bir saltanat-ı muazzamayı mail olduğu[1331] vadi-i na-karyab-ı inhitata[1332] sukuttan[1333] yed-i galibesinin[1334] kuvve-i mevani-i ihtimamıyla men etmeye muvaffak olmuştu. Devr-i hükûmetin[1335] sal-ı ahiri[1336] olan dokuz yüz seksen yedi ramazanında bir gece mutadı[1337] üzere teheccüt namazını edadan sonra hazinedarı Hadım Hüseyin Ağa'yı meclisine celp ederek Devlet-i Osmaniye'ye tarihi okuturken hikâye Sultan Murad-ı Evvel'in Kosova mülheme-i küberasında şehadetine geldiğinden paşa, içten bir girye-i halisane ile bahşayiş-i ilahiden[1338] kendisine de öyle devlet nasip olmasını talep eyledi.

1324 infisâl etmek: ayrılmak
1325 zamân-ı vüzerât: vezirlik zamanı
1326 imtidâd etmek: uzanmak
1327 küre-i arz: yeryüzü
1328 nâfiz olmak: sözü geçen olmak
1329 vüs'at: büyüklük, genişlik
1330 miknet: güç
1331 mâ'il olmak: eğilmek
1332 vadi-i ka'ryâb-ı inhitât: çöküşün dibi bulunmaz
1333 sukût: düşmek
1334 yed-i galibe: galibin eli
1335 devr-i hükûmet: hükûmet dönemi
1336 sâl-ı âhir: son yıl
1337 mu'tâd: adet
1338 bahşâyiş-i ilâhî: ilahi bağış

Levent Şahverdi Arşivi

Ertesi gün sarayında ikindi divanına hazır bulunduğu hâlde divane reviş bir dilenci arzuhâl eder gibi yanına takarrup etti ve bir bıçakla birkaç hatırlı yerinden paşayı yaraladı. Aradan bir saat geçer geçmez merhum darül-mükâfat[1339] ahirete intikal eylemişti. Paşanın tevabii[1340] hiddet ve tehevvürle[1341] dilenciyi pare pare eylediler. Binaenaleyh hıyanetinin sebebi ne olduğu ve başka rakik[1342] ve muharriklerini[1343] mevcut olup olmadığı anlaşılamadı ve binaenaleyh paşanın itlafı[1344] her meçhulden bir malum istihracında[1345] hayallerini kavaid-i riyaziyeye[1346] bedel addeden birtakım beyhude, kâh saray takımının ve kâh rükebasının tahrikine hamlettiler ve hatta katili paralayanları da sır meydana çıkmamak için mahsusen tertip olunmuş birtakım ücretli cellatlardan göstermek istediler. Her ne hâl ise bu facia ile umum üzerinde vakar ve iktidar-ı hükûmetin bir misal-i zi-hayatı olan sadr-ı celilül-ictihat[1347] elden giderek yerine gelen Ahmet Paşa'da ise selefinin sayesi kadar bile haysiyet olmadığından herkese tecrübe-i tali[1348] ve istidat için bir meydan-ı cesaret açıldığı gibi o zamana kadar merhumdan hicap ettiği cihetle istediği gibi tezyif[1349] gayr-ı tavsif[1350] nefse muktedir olamayan Sinan Paşa, kendince eşedd rükeba[1351] bildiği Lala Mustafa Paşa'nın İran üzerindeki hareketlerini sırf betaete[1352], bütün bütün gayretsizliğe isnat eder ve serdarlık kendinde olmak lazım gelse birkaç ay içinde Tebriz ve İsfahan'ı ve belki Kirman ve Horasan'ı zir ü zeber[1353] ederek şahın kellesini bile divan-ı hümayuna göndermeye iktidarından dem vururdu. Sinan

1339 dârü'l-mükâfât: ödül kapısı
1340 tevâbi': hizmetinde bulunanlar
1341 tehevvür: öfke
1342 rakîk: yufka yürekli
1343 muharrik: kışkırtan
1344 itlâf: telef etme
1345 istihrâc: çıkarmak
1346 kavâ'id-i riyâziye: matematik kuralları
1347 sadr-ı celîlü'l-ictihâd: büyük çalışmanın başı
1348 tecrübe-i tâli': şans tecrübesi
1349 tezyîf: küçültmek
1350 gayr-ı tavsif: nitelememe
1351 eşedd rükeba: rakiplerin en güçlüsü
1352 betâ'et: ağırlık, yavaşlık
1353 zîr ü zeber: altüst

Levent Şahverdi Arşivi

Paşa'nın laklakiyat-ı hod füruşanesine[1354] geran[1355] kıymet birtakım hedayası da inzimam eylediği[1356] gibi Tiflis muhasarasında da Lala Mustafa Paşa'ya bir tavr-ı lakaydane isnat olunduğundan İran serdarlığı evahirinde Sinan Paşa'ya tevcih olundu[1357]. Cezmi, Erzurum'a geldiği zaman ise Sinan Paşa daha İstanbul'dan hareket etmemiş ve yerine kaymakam nasbettiği[1358] Van Beylerbeyi Hüsrev Mehmet Paşa, serdarının kudumuna intizaran hiçbir işe el sürmemek mesleğini iltizam etmiş olduğundan Cezmi, ordu merkezince bir muavenet[1359] görmekten ümidi kesmiş ve böyle serdarsız bir orduda Osman Paşa'dan istimdadda[1360] dahi hiçbir fayda olamayacağını katiyen teyakkun eylemişti[1361]. Bununla beraber Cezmi, devleti tarafından kendine ihale olunmuş ve hatta kendine münhasır gibi gösterilmiş bir hizmetten suubet ve hatta istihaleyi[1362] bahane ederek geri durmayı kadr-i hamiyetine yakıştıramayan merdan-ı himmetten[1363] idi.

Hele behakk-ı iştiharına[1364] hizmet edecek öyle fevkalade vakaların içine sokulmak zaten en büyük arzularından olduğu gibi dünyada intisap edebildiği ashab-ı himmetin hemen cümlesinden ziyade sevdiği Adil Giray'dan gelme bir teklifi reddetmek nazarında namusunu kendi eliyle ihlak eylemek[1365] derecelerinde bir tenezzül bir gayretsizlik görüyor idi. O cihetlerle en büyük meziyeti suubetten suhulet[1366] tevtit[1367] etmek olan kuvve-i irfanına güvenerek aldığı emrin esbab-ı icrasını[1368] kendi kendine ihzar etmeyi göze aldı. Hayatını kur-

1354 laklakiyat-ı hod-füruş: kendini satan gevezeliği
1355 gerân: sınırsız
1356 inzimâm: katılma
1357 tevcîh olunmak: verilmek
1358 nasb etmek: atamak
1359 mu'âvenet: yardım
1360 istimdâd: yardıma çağırma
1361 teyakkun eylemek: araştırıp bilmek
1362 istihâle: başkalaşma
1363 merdân-ı himmet: yardımın mertleri
1364 behakk-ı iştihâr: haklı olarak şöhret kazanmak
1365 ihlâk eylemek: helak etmek
1366 suhûlet: kolaylık
1367 tevtîd: kazık çakmak
1368 esbâb-ı icrâ: icra sebepleri

Levent Şahverdi Arşivi

tardığı cihetle kendisine en sadık rakik olacağından emin bulunduğu Pertev'i teharri ile doğruca Şamahı'ya azimet ederek onun hanesine nüzul eyledi ve meramını gerek Mirza Ömer'e, gerek Pertev'e etrafıyla anlattı.

Cezmi, zaten Farsi bilir ve lisanındaki istidat ile her türlü telaffuzu taklit eyler idi. Farsi ise Pertev'in ata lisanı idi. Uzun uzadı birtakım müzakerelerden sonra kıyafetlerini tebdil ile Osmanlı süvarisinin tasallutundan[1369] İran'a çekilmekte olan Revan halkına karışarak huduttan geçmeye karar verdiler. Şamahı'da bir de Safi namında bir Acem var idi ki İran hükümeti zamanında Mirza Ömer, kendisini bir cinayetten dolayı mahkûm olduğu ceza-yı idamdan kurtarmış ve Pertev ise her hâline, her fiiline teşrik eylemişti[1370], Pertev'in ihtarıyla onu da yanlarına aldılar. Şamahı'dan çıkacakları günün sabahı idi ki Mirza Ömer, hazin bir tavırla Cezmi'ye yönelip hitap ederek: "Siz bu haneye melek-i mekel[1371] gibi nazik oldunuz, oğlumu kurtardınız, beni sıyanet[1372] ettiniz. Bu kadar ihsanlarınıza müstağrak olduk. Kızımı da terbiyeye himmet eylediniz. Çocuğa ne kadar muhabbetim olduğunu bilirsiniz. İhtiyarlık vücudumda takat bırakmadı, kendimde pek fena birtakım hâller hissediyorum. Cenab-ı Hak bilir ama bizim rihlet[1373] yakındır. O kadar terbiyeden sonra ben kızımı burada kime verebilirim? Çocuk, masumiyeti cihetiyle ettiğimiz şakaları bütün bütün ciddiye hamletmiş, hâlâ kendisini size malik kıyas ediyor. Huda bilir iş kendime ait olduğu için söylemiyorum. Seneme hürmet buyurunuz da tecrübeme itimat ediniz, akraba tarifiyle görmediğiniz bir kadını tezevvüç etmek veyahut soyu, mezhebi namalum esirciler hanesinde büyümüş, bin erkek karşısında dolaşmış bir cariye almaktan ise bildiğiniz, okuttuğunuz şu çocuğu alsanız, terbiyesini, kendi istediğiniz gibi ikmal etseniz hanenizde kadınlardan çok şefkatli, cariyelerden çok itaatli bir refika[1374] bulundurmuş olurdunuz." demekle Cezmi "Vallahi ben çocuğun hem şeklini, hem hâlini beğenmiyorum desem yalan söylemiş olurum. Söylediğiniz lakırdılar da tamamıyla hakikate

1369 tasallut: saldırı
1370 teşrîk: ortak
1371 melek-i me'kel: koruyucu melek
1372 sıyânet: korumak
1373 rihlet: göç (ölüm)
1374 refîka: eş (kadın)

Levent Şahverdi Arşivi

mutabıktır. Fakat yalnız sahibinden hayvan veya efendisinden esir alır gibi peder muvafakatıyla kız almak mütalaama tevafuk etmiyor. Ayşe büyüsün, eğer beni isterse kemal-i memnuniyetle alırım." sözleriyle mukabele eyledi.

İhtiyar, Cezmi'nin bu ifade-i makulesine[1375] karşı: "İş bu dereceye geldikten sonra ötesi Cenab-ı Hakk'ın takdirine bakar. Siz, şimdilik Ayşe'ye yalnız ufacık bir nişan bırakınız. O, sizi beğenmezse sonra nişanınızı reddeder. Siz, onu istemezseniz nişan değil, hatta arada nikâh bile olsa pederinin evine göndermek yine elinizdedir." yollu arz-ı meram edince Cezmi, bilatereddüt parmağında bulunan bir ufak yakut yüzüğü çıkardı, nişan olarak Mirza Ömer'e teslim etti. Hemen o akşam Cezmi, yanında bulunan üç bin altını üç ayrı kemere yerleştirdi. Kemerlerin birini kendi, diğerlerinin her birini de refiklerinden biri kuşandı, Şamahı'dan çıktılar, Revan'a doğru yürüdüler. Hududa yaklaşınca bir tenha sahrada bir ağaç dibine çekildiler. Arkalarından elbiselerini attılar, beraber getirdikleri birer kat Acem esvabını giydiler, İran dâhillerine doğru çekilen Revan firarilerine karıştılar. Nereli olduklarını soranlara Cafer Paşa'nın hücumunda katliam görmüş ve tahrip edilmiş olan Sarı Küteyd namında bir köyden olduklarını haber verirler idi. Tedbirlerini kemal-i maharetle icra ettikleri için hududu pek kolay geçtiler ve yolda hiçbir maniaya tesadüf etmeksizin Kazvin'e ulaştılar.

Cezmi'de gerek Adil Giray'a ve gerek Perihan'a mektuplar var idi. Fakat Sadık'la İbrahim yolda telef oldukları için onlara takarrüp[1376] etmeye elinde bir vasıta yok idi. Kazvin'de hiçbir kimseyi bilmez idi ki maksuduna[1377] vusul[1378] için istimdat[1379] eylesin. İran'ın adap ve adatına tamamıyla vâkıf değildi ki kendi kendine bir çare bulsun da saraya dâhil olabilsin. Ne kadar ittiab-ı efkâr[1380] eyledi ise hemen her zamanda, her mekânda istihsal-ı emel[1381] için en

1375 ifâde-i ma'kûle: akla yatkın ifade
1376 takarrüb: yaklaşmak
1377 maksûd: istek
1378 vusûl: kavuşmak
1379 istimdâd: imdat dileme
1380 itti'âb-ı fikr: kafa yormak, düşünmek
1381 istihsâl-ı emel: emelini elde etmek, kavuşmak

Levent Şahverdi Arşivi

müesser[1382] vasıta olan bezl-i nukuddan[1383] başka işine yarayacak bir tedbir tasavvur edemedi[1384]. Hemen ictimagâhlarda[1385] korucu takımıyla ülfete[1386] ibtida ederek[1387] ziyafette, hediyede Hatemane[1388] bir süha[1389] ibraz etmeye[1390] ve kendini dünyanın en birinci ashab-ı servetinden göstermeye başladı. Bir ay kadar uğraşa uğraşa korucular arasında ikisini buldu, onlarla ülfeti kızıştırdı, birkaç günler görüştükten sonra zekâsında olan kuvve-i fevkalade ile ikisinin de ahlakını tamamen temyiz eyledi, kendilerini daire-i mahremiyete[1391] aldı.

O sırada Pertev'le Safi de sair korucularla görüşürler ve Cezmi'nin emri üzerine kendi görüştükleri adamları ziyafet ile, hediye ile tatyipte[1392] kusur etmezlerdi.

Nihayet bir gün Cezmi, cüret-i mutadesiyle[1393] her muhatarayı[1394] gözüne alarak konuştuğu Sünni koruculardan Musa Kâzım'a kendisi Kırım Hanı'nın dairesi muteberanından[1395] olduğunu ve Adil Giray'a biraderi tarafından para ve hedaya[1396] getirdiğini söyledi ve bu maksadına hizmet edebilirse hakkında gerek hanzadenin, gerek kendinin her türlü ihsanı mebzul[1397] olacağını vaat eyledi.

Musa Kâzım, namuslu, hayırhah[1398], mezhebine, mezheptaşlarına kemaliyle muhabbet bir adamcağız idi. Fakat Cezmi'nin teklifini kabul edecek kadar

1382 mü'esser: etkili
1383 bezl-i nukûd: para saçmak
1384 tasavvur etmek: düşünmek
1385 ictimâ-gâh: toplanma yeri
1386 ülfet: arkadaşlık
1387 ibtidâ etmek: başlamak
1388 hatemâne: hatem'e yakışır
1389 sühâ: cömertlik
1390 ibrâz: göstermek
1391 dâ'ire-i mahremiyet: mahremiyet dairesi
1392 tatyîb: hoş tutma
1393 mu'tâd: alışılmış
1394 muhâtara: tehlike
1395 mu'teberân: ileri gelenler
1396 hedâyâ: hediyeler
1397 mebzul: çok
1398 hayr-h'âh: hayırsever

Levent Şahverdi Arşivi

cesarete malik değil idi. Binaenaleyh işin rakik[1399] ve hemşehrisi olan Abbas'a açılmasını rey eyledi. Cezmi de Abbas'ı işe yarar, mezhebine muhabbet bir adam görmüş ise de ahlakında tamahkârlık[1400] hisseyledi için bu nakısanın[1401] herifi hıyanet derecesine sevk edip etmeyeceğini anlamadıkça Abbas'a açılmaya cesaret edemezdi. Bu meselede Musa Kâzım'ı uzun uzadı istintak[1402] eyledi. Abbas'ın bayağı tafsilatı ile terceme-i hâlini[1403] okurmuş gibi her hâlini öğrendi. Abbas'ın korkulacak kusuru "para canlı"lığı ile münhasır olduğuna emniyet hâsıl eyledi. Kendi ise maksadına sarf için üç bin altına malik olarak Kazvin'e vasıl oluncaya kadar hayvan, libas mübayeasıyla[1404] beraber elindeki vedianın[1405] hemen yüzde birini sarf etmediğinden ve mevcudunun bakiyesi o zamanlar hükmünce İran korucularının kafesini[1406] iştiraya[1407] kâfi olduğundan Abbas'ın tamahını[1408] iş bozacak kadar muzarr[1409] bir hâl addetmedi[1410]. Hemen o gün Musa Kâzım vasıtasıyla Abbas'ı buldurdu. Ona da biperva[1411] keşf-i raz[1412] eyledi. Abbas'ın tamahkârlığı kadar cüreti[1413] de var idi. O cürete ise böyle işlerde tamahkârlığı bir kat daha kuvvet verirdi. Binaenaleyh Cezmi'nin teklifini bilatereddüt[1414] kabul ederek:"Hanzade elbette sizi bilir. Kapıdan olmazsa pencereden yanına girmekte bir mani yoktur. Yarın gece ben hanzadenin penceresi altında nöbetçiyim. Refikim de yalnız Kâzım'dır. Biz korucuyuz, yanımızda kement bulunmak âdettir. Tacirler pazarında pek güzel ipek kementler var, Kâzım'a sipariş buyurunuz, on üç-on dört arşın kadar

1399 rakîk: arkadaş
1400 tama'kârlık: açgözlülük
1401 nakîsa: eksiklik
1402 istintâk etmek: sorgulamak
1403 terceme-i hâl: biyografi
1404 mübâe'a: alışveriş
1405 vedî'a: emanet
1406 kâfe: hepsi
1407 iştirâ: satın alma
1408 tama': açgözlülük
1409 muzarr: zararlı
1410 addetmek: saymak
1411 bî-pervâ: korkusuzca
1412 keşf-i râz: sırrını açmak
1413 cür'et: cesaret
1414 bilâ-tereddüd: tereddütsüz

Levent Şahverdi Arşivi

bir tanesini tedarik eylesin. O boydasını pek çok olsa üç altına verirler. Size gündüzden bahçenin kapısını gösteririm, gece de açık bırakırım, saat beş-altı raddelerinde[1415] gelirsiniz, kemendi pencereye atarız, çıkar, hanzadeye hediyelerinizi takdim eylersiniz. Ben aşağıda beklerim, istediğiniz kadar oturursunuz. İşiniz bitince inersiniz. Hizmetimize mükâfat olarak bize ellişer altın verirsiniz, maksat hâsıl olur." cevabını verince Cezmi hemen kesesini meydana atarak kement parasından başka ikisine defaten[1416] yüzer altın ita etti[1417]. Hanzadeyi gördükten sonra ikişer katını daha vereceğini ilave eyledi.

Abbas, tamahkârlığının izharını vakar-ı levendanesine[1418] mugayir[1419] görerek aldığı ihsana mukabil[1420] "Hayır! Bu hizmet için verdiğiniz para bile çoktur. Hanzadeyi gördükten sonra tekrar ihsanınızı almaya utanırım. Siz iş buyurun biz görelim, layık olduğumuz ücreti istemekten çekinmeyiz." sözleriyle Cezmi'yi tebessüm-i arifaneye mecbur eyledikten sonra lazım olan kemendin iştirasını[1421] da kendi uhdesine[1422] alarak ve güya iş kendine aitmiş gibi ertesi gecenin unutulmamasını Cezmi'ye tavsiye eyleyerek işine azimet eyledi[1423].

Saray-ı şahide[1424] Gazi Giray dağdağası[1425] unutulmuş, Şehriyar'ın Adil Giray'a tasallutu[1426] da nihayet bulmuş ise de Sadık ile İbrahim'in avdetine görülen tehirler ashab-ı meşveretçe[1427] pek büyük endişelere muvaccip olmaya başladı. Şehriyar, bu tehirin devamı maksadını tehir ettiği için mustarip olur, Adil Giray ile Perihan'ı, mektupları ele geçmiş olmak vahimesi[1428] bin türlü helecana düşürürdü.

1415 radde: sıra
1416 def'aten: bir defada
1417 i'tâ: vermek
1418 vakâr-ı levendâne: yiğitlik ağırbaşlılığı
1419 mugâyir: aykırı
1420 mukâbil: karşılık
1421 iştirâ: satın alma
1422 uhde: sorumluluk
1423 azîmet: gitmek
1424 sarây-ı şâhî: şahın sarayı
1425 dağdağa: gürültü
1426 tasallut: musallat olma
1427 ashâb-ı meşveret: danışma meclisi
1428 vâhime: kuruntu

Levent Şahverdi Arşivi

Binaenaleyh[1429] yine hiç olmazsa iki gecede bir Adil Giray'ın odası Şehriyar ile Perihan'ın ya ikisinden veya ikisinin birinden hâli[1430] kalmamaya başladı. Bunlar bir yere toplanırlar, türlü türlü mütalaalarla[1431] itab-ı efkâr ederler, birbirlerinin sözünden kendi arzularına göre çıkarabildikleri mana ile teselli bulur, dağılırlar idi.

Böyle endişe gecelerinin birinde ki Şehriyar şahın hizmetine gitmiş, Perihan ise meydanı tenha bularak Adil Giray'ın odasına can atmıştı, iki âşık karşı karşıya geldiler, gönüllerinin ıztırabıyla beraber sıcağının da ifrat[1432] derecede bulunması cihetiyle biraz hava almak için odanın ne kadar penceresi var ise cümlesinin dört kanadını birden açarak ve kendileri bir köşeye çekilerek hasbıhâle[1433] başladılar. Mektupların tutulmadığına bir kuvvetli delilleri var idi ki o da adamları Kazvin'den çıkalı iki üç ayı geçmiş olması idi. Eğer mektuplar tutulmuş olsa idi o zamana kadar elbette iş meydana çıkmış olacağına ve hâlbuki hiçbir taraftan meseleye dair bir ses zuhur etmemesine nazaran[1434] adamlarının hâliyle Osmanlı mülküne girdiklerine tamamıyla hükmederlerdi. Bunların Osmanlı mülküne muktedir olup da oradan çıkmaya muktedir olamayışlarına makul bir sebep tasavvur edemezlerdi.

İşte Adil Giray ile Perihan, teşebbüslerinin evakıbına[1435] ve münasebet düştükçe hâlat-ı muhabbete dair uzun bir muhavereye dalmış oldukları sırada idi ki oturdukları köşenin sağ canibinde olan pencereden bir hareket, bir teneffüs sesleri gelmeye başladı. Biçareler fena hâlde ürktüler, hayretlerinden vücutlarının bir zerresinde bile harekete iktidar kalmadı. Dikkatlerini ve belki hevas-ı batınelerinin[1436] cümlesini o cihete vakfettiler. Aradan bir dakika geçer geçmez işittikleri ses hem ziyadeleşti, hem odaya bütün bütün yaklaştı. Tabiidir

1429 binaenaleyh: bundan dolayı
1430 hâli: boş
1431 mütala'a: düşünce
1432 ifrât: aşırı
1433 hasb-ı hâl: sohbet
1434 nazaran: bakarak
1435 evâkıb: akıbetler
1436 hevâs-ı bâtıne: duyguların tümü

Levent Şahverdi Arşivi

ki meclis-i mahremiyetlerine takarrüp edip[1437] gelen mahlûk kendilerine göre hadimül-lezzat[1438] olan mevtin kara habercisi kabilinden idi. İkisi birden can havli, hicran korkusu ile yerlerinden fırladılar. Perihan çarını kaparak odadan çekilmek ve Adil Giray kılıcına sarılarak o bela-yı nageh zuhuru karşılamak azmindeydi ki pencereden yanlarına bir gölge ve müteakıben abasına bürünmüş bir adam atıldı. Adil Giray, meyusane[1439] bir tehevvürle[1440] o hayal-i hâilin[1441] üzerine yürüdüğü sırada misafir–i semker-nümayiş arkasından abasını atınca gördü ki birkaç aydan beri kudumuna intizar eylediği Cezmi'dir.

Biçarenin zihnine istila eden dehşet, düşmen-i can kıyas eylediği bir mahlûkun kendince tevfik-i müşahhas[1442] olduğunu görmesi üzerine o kadar şiddet, o kadar süratle meserret[1443] ve itminana[1444] münkalip[1445] olmuş idi ki kalbinde zuhur eden helecanların şiddetinden bir söz söylemeye ve hatta vücudunun bir uzvunu tahrik etmeye muktedir olmaksızın elinde yalın kılıçla timsal-i havl[1446] olmak için yapılmış bir tasvir-i mücessem[1447] gibi bulunduğu yerde dikelmiş kalmış ve Perihan ise Cezmi'yi bilmediği cihetiyle uğradığı havl ve ıztırabı defe bittabii muktedir olamadı ise de Cezmi'ye görünmeden odadan çıkmaya vakit bulamadığına ve göründükten sonra çıkmak lazım gelse mülakat-ı mahremanelerinin tevlit edebileceği şüpheler ayn-ı hakikat rengine gireceğine nazaran dünyada kaç türlü tedbir tasviri mümkün ise seyyale-i berkiye[1448] kuvvetiyle hemen hepsi birden hayalinden geçerek nihayet eğer vaka şayi olursa[1449] bu mülakatı da mutat olan[1450] müzakere meclisleri kabilinden göstermeye karar verdi, akıbet-i hâle intizaran makamında sebat eyledi.

1437 takarrüb etmek: yaklaşmak
1438 hâdimü'l-lezzât: lezzetleri yok edici
1439 me'yûsâne: ümitsizce
1440 tehevvür: öfke
1441 hayâl-i hâ'il: korkunç hayal
1442 tevfîk-i müşahhas: somut yardım
1443 meserret: sevinç
1444 itmi'nân: güven
1445 münkalib olmak: dönüşmek
1446 timsâl-i havl: korku timsali
1447 tasvîr-i mücessem: heykel
1448 seyyâle-i berkî: şimşek hızı
1449 şâyi' olmak: duyulmak
1450 mu'tâd: alışılmış

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan'ın bulunduğu mevki yan düşmek cihetiyle Cezmi kendisini görmediğinden meclisi bütün bütün tenha kıyas ederek ve şuh meşrepliğini ele alarak: "Maşallah şehzadem! Davet ettiğiniz bendegânınızı ne kadar hüsn-i kabul buyurursunuz?

Bu kılıç da mihmannüvazlık[1451] lazımalarından mıdır?" deyip de Adil Giray'dan: "Cezmi, Allah müstahakını versin, odaya pencereden mi girilir?" cevabını alınca: "Kapıda mani bulununca pencereden değil, damdan bile girmek caizdir." yollu mukabele eyledi. Perihan, Cezmi sözünü işittiği gibi ettikleri telaşın, uğradıkları dehşetin ne kadar beyhude, ne kadar mevhum bir şey olduğunu düşünerek zanniyat[1452] ile hakayık[1453] beynindeki mugayireti hatırına getirdi, kahkaha ile gülmeye başladı.

Cezmi hande[1454] sadasıyla beri tarafa dönüp de yanlarında çar içinde bir kadın bulunduğunu görünce fena hâlde şaşırdı. Perihan'ın çehresi meydanda değilse de bir şaire göre endam ve hıramından[1455] güzelliğini tahayyül etmek mukarrar olduğu için böyle bir meclis-i muhabbeti bozmak mizaç-ı rindanesine dokundu. Bu münasebetsizliğine fikrinde özür bulurdu. Çünkü İran'a davet ve odaya zaruret üzerine gelmişti. Fakat Adil Giray'ın fikrini hidmet-i millete münhasır bildiği için davetine ittiba edip[1456] de dakikada bir kere nefsini ecelin pençesine atarcasına yüz bin muhatara geçirerek bir muharip-i devletin öyle bir bezm-i şevk-a-şevk[1457] ve visal içinde görünce geldiğine kalben adeta nedamete başladığı gibi bu tesirini bazı imalarla olsun izhar etmekten kendini alamayarak "Yalnız olmadığınızı bilseydim rahatsız etmezdim" deyince Adil Giray: "Meclis yine yalnız demektir. Şu gördüğün vücut Perihan'dır ki neye teşebbüs olunacaksa onunla beraber teşebbüs olunacak." dedi ve Şirvan'ın hâline ve Cezmi'nin yollardaki sergüzeştine[1458] dair biraz malumat alındığı gibi İbrahim ile Sadık'ın telef olmasına birçok teessüfle beraber o zamana kadar bir

1451 mihmân-nüvâz: misafirperverlik
1452 zanniyât: zanlar
1453 hakâyık: gerçekler
1454 hande: gülüş
1455 hırâm: salınmak
1456 ittibâ etmek: tabi olmak
1457 bezm-i şevk â şevk: şevk meclisi
1458 següzeşt: macera

Levent Şahverdi Arşivi

mana veremediği tehiratın hikmetini, pencereden girmeye muvaffakiyetini[1459] ve buna hizmet eden korucuların suret-i meclubiyetini[1460] öğrendikten sonra ilerisi için edilecek hareketi müzakereye iptida ettiler[1461].

Perihan, terbiye ve zarafeti iktizasınca Adil Giray ile Cezmi'nin gizli bazı sözleri de olabileceğini mütalaa ederek: "Cezmi'nin burada bulunması pek de benim... yahut Şehriyar'ın burada bulunmasına benzemez. Ben gideyim de sabaha kadar etrafınızı kollayayım, siz konuşur, müzakere edersiniz, yarın Cezmi Bey korucu zabitlerinden Ali kulu Afşar'a müracaat etsin, açıktan olarak bana gelsin, dayımdan mektubunu, hediyesini getirsin. Hanlara kendisi Şemhal'in adamlarından olduğunu ve Şemhal Osmanlılardan bizar olarak hem İran'ın tedabir-i harbiyesine muavenet[1462] ve hem de güya beni burada hanlardan birine tezviç ile Dağıstan ve İran asabiyetleri arasında olan irtibata kuvvet vermek için mümkün olur ise kendi firar edip gelmek ve mümkün olamazsa akrabasından birini göndermek azminde bulunduğunu söylesin." dedi ve Cezmi: "Öyle söylersen bütün bütün de yalan olmaz. Çünkü burada ciddi bir teşebbüs olduğu tahakkük ederse[1463] Şemhal, biraderini göndermek niyetindedir." cevabını verdi. Perihan: "Ya biraderi Osman Paşa'ya kerimesini verdi. Onun gelmesi nasıl olur? İran devletinin bundan sonra Tocalav Bey'e itimat etmesi mümkün müdür?" yollu mukabele etti. Ona da Cezmi'den: "Tocalav Bey'i değil diğer biraderi Danyal Bey'i gönderecektir." cevabını aldı."Danyal Bey'in bana muhabbeti Şemhal'den de ziyadedir. O gelirse bizim için pek büyük hayırlar ümit olunur. Siz müzakerenize bakınız, ben etrafı dolaşayım." diye söylenerek odadan çekildi.

Cezmi ile Adil Giray tenha kaldılar, şu yolda sohbete başladılar: (Cezmi, Perihan'ın, "Şemhal beni ümeradan[1464] birine vermek üzere gelecek." yolunda olan lakırdılarını söylediği zaman Adil Giray'ın çehresinde hâsıl olan korkunç korkunç tagayyürlerden[1465] gönlündeki ızdırab-ı aşkı defaten[1466] anlamıştı.)

1459 muvaffakiyet: başarı
1460 suret-i meclûbiyet: tutkunluk şekli
1461 ibtidâ etmek: başlamak
1462 mu'âvenet: yardımcı
1463 tahakkük etmek: anlaşılmak
1464 ümerâ: emirler
1465 tagayyür: değişiklik
1466 def'aten: bir defada

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi —Cezmi bendeniz, nazarınızda yine evvelki Cezmi'dir.

Adil —Kıymetin bin kat ziyadeleşti demek istiyorsun.

Cezmi —Ara sıra münasebetsizlik edersem infial buyurulmaz[1467] ya!

Adil —Ne gibi münasebetsizlik?

Cezmi —Böyle bezm[1468] içinde rezm[1469] tertibatıyla uğraşmaya bir türlü aklım ermedi. Adil – Eğlence meclisi değil, müzakere meclisinde idik.

Cezmi —Kadınlarla müzakere...

Adil —Evet! Biraz garip görünüyor ama Perihan anladığın kadınlardan değil. Bundan evvel şah olan İsmail'in cülusuna[1470] o sebep olmuştur. Yalnız tedbir ile de değil, hem tedbir ile hem şemşir[1471] ile

Cezmi —Arslanlar refikasını[1472] yine kendi intihap eder[1473].

Adil Giray —Sonra Şah İsmail'i de o telef etti diyorlar ama iftiradır. Vallahi iş öyle değil, hiç ne münasebet!

Cezmi —Efendimiz, iftirayı eden ben değilim. Hüsn-i şahadet yolunda bu kadar telaşa ihtiyaç yok.

Adil —Hayır şayet sen de işitirsen, teşebbüste gönlüne bir soğukluk gelir diye söylüyorum.

Cezmi —Bendeniz hâlâ teşebbüse ısınamadım ki gönlüme soğukluk gelmesini tasavvur buyurursunuz[1474].

1467 infi'âl buyurmak: gücenmek
1468 bezm: eğlence meclisi
1469 rezm: savaş
1470 cülûs: tahta çıkmak
1471 şemşir: kılıç
1472 refîka: eş
1473 intihâb etmek: seçmek
1474 tasavvur: düşünmek

Levent Şahverdi Arşivi

Adil —Niçin?

Cezmi —Evvela teşebbüsü bilmiyorum.

Adil —Söyleyeyim. Burada Çerkez takımının hayli kuvveti var. Şah bir alil[1475] adam. Hamza Mirza'nın meziyeti yiğitlikle münhasır[1476]. Dünyada başka bir şeyden haberi yok. Abbas hem burada değil, hem dört yaşında. Vüzeratta[1477] bulunan Mirza Süleyman oldukça âkil[1478] bir şey ise de edaniden[1479] gelme olduğundan gerek hanlar, gerek asker kendisinden pek müteneffirdir[1480]. Umum[1481] İran'da Perihan'ın binde biri kadar hükmünü infaza hükme muktedir kimseyi bulamazsın. Etrafıyla düşündük. Herkesi ayaklandırmak pek kolay olacak. Hem ahlakına, hem dirayetine itimat olunur bir vasıtamız yoktu da seni onun için getirttik. Şimdi Safevi hanedanının azasını şuradan toplayıversen de İstanbul'a göndersen makbul olmaz mı zannedersin.

Cezmi —Anlamadım şehzadem! Safevi hanedanının aleyhine isyan tertip ediyorsunuz da o hanedanın azasından bir kadın ile nasıl müttefik oluyorsunuz[1482]?

Adil Giray —Evet, âlemin hâli bu kadar garip olduğunu ben de bilmezdim, söylediğim aklın haricinde görünür, fakat sahihtir[1483].

Cezmi —O kadar da dirayetiniz, irfanınız ile beraber gösterdiğiniz safderunluğa[1484] insan hayrette kalır. Kendini biraderi aleyhine sizinle müttefik gösteren bir kadına nasıl inanırsınız? Kardeşinin, hanedanının saltanatını yıkmayı tasavvur etmesinden ise sizin hayatınıza kast etmesi daha melhuz[1485] şey değil midir?

1475 'alîl: kör
1476 münhasır: sınırlı
1477 vüzerât: vezirlik
1478 âkil: akıllı
1479 edânî: en alçak, aşağı
1480 müteneffir: nefret eden
1481 umum: bütün
1482 müttefik olmak: birlikte hareket etmek
1483 sahîh: doğru
1484 safderûn: saflık
1485 melhûz: beklenen, umulan

Levent Şahverdi Arşivi

Adil —Perihan'dan bana hıyanet tasavvurunda bulunma!

Cezmi —Niçin?

Adil —Pek inceden inceye sual etmeye başladın.

Cezmi —Müsaade buyurursanız sual etmeyeyim, vicdanınıza tercüman olayım, seviyorsunuz onun için değil mi?

Adil —Farz et ki seviyorum, ne lazım gelir?

Cezmi —Ne lazım gelecek, maşukayı[1486] her fenalıktan tecrit etmek[1487] muhabbetin şanından olduğundan sözüne inanır, böyle mehlekelere[1488] düşersiniz.

Adil —Sen insana her sırrını söyletmek mi istiyorsun? O da beni seviyor.

Cezmi —Vay! İki âşık maşuk bu tenha meclis-i ülfetlere, bu gecelerce muhabbetlere kanaat buyuramadınız, efendimiz ona hayatınızı mehr-i muaccel[1489] tayin ediyorsunuz, o da efendimize cihaz[1490] olarak bir koca taht-ı saltanatla gelmeye çalışıyor öyle mi?

Adil —Güzel hülasa ettin. Bir yerinde eksik var, Perihan da benim gibi Sünni'dir. Ne dersin Cezmi, şairane bir teşebbüs değil mi?

Cezmi —İnsanın hayalini evalim-i ulviyenin[1491] en yüksek tabakalarına kadar sevk ediyor. Hayalin parlaklığı kadar icrasında da kabiliyet olsa!

Adil Giray —Sultan Selim'in, Sokullu'nun biri karaları zaptederek, biri deryaları birleştirerek hâsıl etmek istedikleri ittihad-ı İslam[1492] maksadını Şiiler elinde esir iken Sünni bir kızın yardımıyla vücuda getirebilirse –gerçekten söylüyorum– şairane bir hayal değil midir?

1486 ma'şûka: sevgili
1487 tecrîd etmek: soyutlamak
1488 mehleke: tehlike
1489 mehr-i mu'accel: önceden verilmiş mehir
1490 cihâz: çeyiz
1491 evâlim-i ulviyye: yüce âlemler
1492 ittihâd-ı İslâm: İslam birliği

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi —Efendimize arz ettim, eğer kabiliyet olsa! Hayalin şairane olduğunu zannederim ki kulunuz da hemen efendimize yakın bilenlerdenim. Bendenizi hayal-i şairanede kudretinize ikna için biçare Sadık ile İbrahim'i feda ederek bin belalar içinden buralara kadar getirmeye hiç ihtiyaç yok idi. ...Anladık efendim, bendeniz de ashab-ı hayaldenim siz de... Şimdi ciddiyete gelelim. Eğer bir mani yok ise nasıl olup da işin bu dereceye kadar geldiğini öğrenebilir miyim?

Bu sual üzerine Adil Giray: "Vakanın suret-i zuhuru aslından daha gariptir." mukaddimesiyle[1493] söze başlayarak Şehriyar ile olan macerayı ve mecburiyetle yalandan başladığı bir işin bin renge döküldükten sonra nasıl bu kararı intaç eylediğini[1494] bir tafsil hikâye etmekle Cezmi, iki kadın kuvvetiyle bir devlet fethetmek Adil Giray'a mahsus harikalardan olduğuna dair bazı latifelerden[1495] sonra iki rakip arasında bulunmak iki ateş ortasına düşmekten daha muhataralı[1496] olduğuna, İran'ın mezhep iddiası husul[1497]-ı emele suret-i katiyede[1498] mani olacağına, taht-ı saltanatta Tahmasp'ın oğlu oturup dururken Şehzade Bayezit vakasını tanzire[1499] çalışırcasına bir teşebbüste bulunmak kâr-ı akıl olmadığına dair zihninden geçen tasavvurları birer birer arz etti. Cezmi'nin lakırdılarında ise Adil Giray'ın düşünmediği hiçbir söz yok idi. Fakat o muhataralar zaten kendi zihnine geldiği zaman tesir etmediği hâlde başkası tarafından ihtar olunduğu zaman da hükümsüz kalmak tabii idi. Bir müddetçik Perihan'dan işittiği ve mücerret[1500] ondan işittiği için ayn-i hakikat[1501] görmek istediği delaili[1502]–ki yukarıda beyan olunmuştu– Cezmi'ye kabul ettirmek istedi. Muhatabının kanaat görmeyince "Bu dereceye varıldıktan sonra geri gidilmenin ihtimali yoktur, ihtimali olsa da ben dönmem. Hatta maksadım

1493 mukaddime: giriş
1494 intâc eylemek: neticelendirmek
1495 latîfe: şaka
1496 muhâtara: tehlike
1497 husûl: meydana gelme
1498 suret-i kat'iye: kesin surette
1499 tanzîr: nazire etmek
1500 mücerred: sadece
1501 ayn-i hakîkat: hakikat aynası
1502 delâ'il: deliller

Levent Şahverdi Arşivi

yalnız Perihan'a temellük olsa idi yine yolunda feda-yı can[1503] etmekten çekinmezdim. Şimdi canımdan ziyade sevdiğim bir masume bana mezhebim namına ittihad-ı İslam'a[1504] bir hizmet teklifinde bulunursa teşebbüsün muhatarası ümidine velev ki bin kat galip olsun tereddüt göstermekliğimin ihtimali var mıdır? Muharebe meydanlarında her dakika gözümün önünde dolaşır iken kirpiklerimi kırpacak kadar bir heyecan verememiş olan ölümden mi kaçacağım da yirmi yaşında bir kızın Şiiler elinde kalmış iken benden ziyade kendi mezhebinin ala-yı şanını[1505] düşünen bir melikin yanında rezil mi olacağım?" diyerek azm-i katiyyesini[1506] beyan ile yüzüne bakılmaz derecelerde bir gazap peyda ettikten[1507] sonra: "Sen Osmanlı ordusunun şehsüvar-ı celadeti[1508] addolunan Cezmi değil misin? Bir düşmanını kurtarmak için atıldığın bela girdabından bizim iş daha mı tehlikelidir ki bu kadar muhteriz[1509] davranıyorsun. Maksadımızın... Haydi senin düşündüğün gibi söyleyeyim, hayalimizin kutsiyetini ve hatta şairaneliğini bilmez iken Şirvan'dan buraya kadar geldin de burada mı vehme düşeceksin, işi mi halel getireceksin[1510]?" sözleriyle asab-ı şecaatini[1511] tahrik eylediğinden Cezmi: "Muradım efendimizin muhatarada olduğunu göstermek idi. Yoksa bendeniz hiçbir vakit beladan, afetten korkar, can esirger takımdan değilim." dedi, penceresinden aşağı çekildi.

Sabah olunca akşamki karar üzerine doğruca Ali kulu Afşar'a ve onun vasıtasıyla Perihan'a giderek akşamdan aldığı talimatı bitamamiha[1512] icra eyledi.

1503 fedâ-yı cân: can feda etme
1504 ittihâd-ı İslâm: İslam birliği
1505 a'lâ-yı şân: şanını yüceltmek
1506 azm-i kat'iyye: kesin kararlılık
1507 peyda etmek: gözükmek
1508 şehsüvâr-ı celâdet: yiğit süvari
1509 muhteriz: çekingen
1510 halel getirmek: bozmak
1511 a'sâb-ı şecâ'at: yiğitlik duyguları
1512 bitamâmihâ: tamamen

Levent Şahverdi Arşivi

FASIL

(...) senesi baharının evahirine[1513] doğru bir gün ki Mirza Süleyman, sefer tedarikini ikmal[1514] ile hudut üzerine yürümek hakkında her tarafın vuku bulan tekazasından[1515] bizar[1516] olarak çadırını Kazvin kenarına kurdurmuş idi. Hulasa-i tercümeleri[1517] zirde[1518] gösterilen mektupları okumaya başladı.

Mektup

1

Şimdiye kadar devlet-i şahide ettiğimiz hizmet malumdur. Bu serhat fukarasıyla Osmanlı'nın şevketine[1519] mukavemet[1520] ihtimali kalmadı. Bizim de, devletimizin de çaresine bakılmak emr-i alilerinize[1521] tevakkuf eder.

İmza

İmamkulu Han

Mektup

2

Sayf[1522] ve şita[1523] demedik, Osmanlı kervanının Tiflis ve Şirvan ile muvaredesini[1524] kat eylemeye çalıştık. Hidmat-ı meşkuremiz[1525] nezd-i şahide[1526]

1513 evâhir: son
1514 ikmâl: tamamlama
1515 tekâzâ: zorluk
1516 bîzâr: usanmış
1517 hulâsâ-i tercüme: tercümenin özeti
1518 zîr: aşağı
1519 şevket: ululuk
1520 mukâvemet: dayanma
1521 emr-i âlî: yüce emir
1522 sayf: yaz
1523 şitâ: kış
1524 muvârede: gidip gelme
1525 hidmât-ı meşkûre: şükredilen hizmetler
1526 nezd-i şâhî: şahın katı

Levent Şahverdi Arşivi

meşkûr[1527] olmuş idi. Şimdiye kadar bunca muvaffakiyetlerimize sebep Osmanlı serdarının infisalıyla[1528] ordu idaresinin boş kalmasıdır. Şimdi ise Sinan Paşa'nın serdar olarak vürudu[1529] tahakkük eyledi. Casuslarımızdan aldığımız haberlere göre mühr-i sadaret[1530] de kendisine irsal edilmiş. Bu fakir bir hayli zamanlar taraf-i şahiden Osmanlı mülkünde sefir bulunmuştum, oraların adatını oldukça bilirim. Ne hacet, İran erbab-ı vukufu[1531] için dahi benim bildiğim şeyler, meçhul olan ahvalden değildir. Sinan Paşa eğer filhakika mühr-i sadarete[1532] nail olduysa üzerimize bütün Osmanlı mülkünün askeriyle hareket etmek mukarrardır.[1533] İran'a o kadar asker nereden gelir zannında bulunulmasın. Sultan Süleyman zamanında üzerimize Rumeli'den bile asker sevk edilmişti. "İran viranelerinde Osmanlı askeri beslenilemez" diye meşhur olan mesele[1534] de itimat buyurulmasın. Bu Sinan Paşa nüfuz-ı kelam ve yesar-ı bi-payani[1535] kuvvetiyle Osmanlı askerini, sevk ve iaşe-i ceyş-i İran'dan[1536] bin kat müşkül olan Tunus sahillerine, Yemen çöllerine götürmüş ve oraların fethine muvaffak olmuştur. Kendi gayet anut[1537] hodpesent[1538] bir zat olarak her ne işe azmederse itmamına[1539] kâffe-i iktidarını bezl eder[1540]. Uğradığı yerleri bay-ı hâl[1541] ya emrine itaat ettirmek, ya bütün bütün harap etmek ister. Tecrübeme itimat buyurulsun, süratle hareket lazımdır!

İmza

Tokmak Han

1527 meşkûr: şükre layık olan
1528 infisâl: azledilme
1529 vürûd: gelecek
1530 mühr-i sadâret: sadrazamlık mührü
1531 erbâb-ı vukuf: bilgin kişiler
1532 mühr-i sadâret: başbakanlık mülkü
1533 mukarrar: kararlaştırılmış, kesin
1534 mesel: atasözü
1535 yesâr-ı bî-pâyânî: sınırsız zenginlik
1536 i'âşe-i ceyş-i İran: İran ordusunun bakımı
1537 anûd: inatçı
1538 hod-pesend: kendini beğenmiş
1539 itmâm: tamamlanma
1540 bezl etmek: bol bol vermek
1541 bây-ı hâl: hâliyle

Levent Şahverdi Arşivi

Mektup

3

Sinan Paşa'nın uhdesine sadarat tevcih[1542] olunduğu ve bir iki aya kadar serhada dâhil olacağı tahakkuk eyledi. Aldığımız haberler Osmanlı esaretindendir. O şerefli kavim, esirlikte bile yalan söylemeyi bilmezler, itimat buyurula vesselam.

İmza

Emir Han

Mirza Süleyman, üç mektup ile müeyyet[1543] olan bu haber-i hailden[1544] nihayet derecelerde ürkerek def-i belaya zihnince tedbirler düşünmekle meşgul olduğu bir zamanda idi ki nökerlerinden[1545] biri eline bir arzuhâl ita eyledi. Arzuhâli aldı, göz ucuyla sahibini taharri[1546] etti. Gördü ki karşısında gayet pejmürde, gayet çirkin bir derviş duruyor. Arzuhâlin mealini sadaka talebine haml ile[1547] dervişe birkaç para verilmesini emreyledi. Derviş de zarifane bir tebessüm ile huzurundan çıktı, kayıplara karıştı.

Mirza Süleyman biraz vakit sonra yanındaki kâğıtları topladığı sırada dervişin arzuhâline dikkat etti, gördü ki arzuhâlin varakası öyle sadaka istidasına[1548] benzer bir şey değil, Hint abadisi[1549] denilen ve o zamanlarca ekâbir beyninde muhaberede[1550] kullanılan kâğıt cinsindendir. O merak ile bir kere de arzuhâli okumak istedi. Açtı, nazarına şu ifadeler isabet eyledi:

1542 tevcih: rütbe, makam verme
1543 mü'eyyed: doğrulanmış
1544 haber-i hâ'il: korkunç haber
1545 nöker: yardımcı
1546 taharrî: arama
1547 haml etmek: yormak
1548 istid'â: istemek
1549 âbâdî: kâğıt
1550 muhâbere: haberleşme

Levent Şahverdi Arşivi

Suret-i Arzuhâl

Gaflet buyurulmasın, Şemhal takımı yine cemiyete başladı. Maksatları Perihan'ı Adil Giray'a tezviç ederek İran'da bir devlet-i Cengiziye tesis eylemektir. Velinimetimiz olan hanedan-ı Safevi bütün bütün mahv ve münferiz[1551] oluyor. Cezmi Bey namında bir adam Şemhal tarafından memur olarak buraya geldi. Bu fakir derviş dahi beraber idi. Cezmi Bey kayboldu. Tahminime göre korucular arasına karışmış olsa gerektir. Korucular içinde iki Sünni dostu var idi. Birinin namı Abbas birinin Musa Kâzım'dır. Onları buldurmak mümkün olur, hakikat-i hâl de biletraf[1552] onlardan tahkik buyrulur. Adil Giray ile Perihan birbirine fevkalade müpteladır. Şehriyar Hanım dahi galiba miyancılıklarında[1553] bulunuyor. Onun maksadını bilemem. Korucular beyninde düşünülen şeylerin biri de zat-ı alinizi idam etmektir. Sizin vücudunuz aradan kalkmazsa Perihan ve Adil Giray ve Şehriyar Hanım beyninde olan ittifakın neticesi husul bulamayacağını[1554] söylüyorlar. Korucuları tahrik eden Şehriyar Hanım'dır. Abbas ile Musa Kâzım'ı buldurmak uhdenize lazımdır. "Mirza Süleyman bir kere arzuhâli okudu. İmlasızlığına, rabıtsızlığına baktı. Hiç ehemmiyet vermemek istedi. Bir kere de havi olduğu ihbar-ı garibeyi düşündü, hususuyla Şehriyar'ın korucularla kendi aleyhine fitne tertip eylediğini piş-i nazara[1555] aldı, hiç olmazsa Şehriyar'dan işi istizah[1556] istememek hem şan-ı dirayetine hem vazife-i vüzeratına[1557] mugayir olduğuna hükmetti. Hemen o geceden saraya gitti, arzuhâli Şehriyar'a takdim eyledi.

Şehriyar, öyle hiç ümit etmediği bir zamanda, hiç ummadığı bir adamın, hiç hayal ve hatırına getirmediği bir mesele için yanına geldiğini görünce tabii mütegayyir olmuştu[1558]. Fakat arzuhâli okur okumaz hâli tagayyürden teessüre, teessürden gayza, gayzdan[1559] adeta cününa intikal ederek hemen Mirza Süley-

1551 münferiz: bulunamayan
1552 bi'l-etrâf: etraflıca
1553 miyancılık: aracılık
1554 husûl bulmak: elde etmek
1555 pîş-i nazara: göz önü
1556 istîzâh: açıklama
1557 vazîfe-i vüzerât: vezirlerin görevleri
1558 mütegayyir olmak: bozulmak
1559 gayz: öfke

Levent Şahverdi Arşivi

man'ın boğazına sarılırcasına üzerine atladı: "Evet! Mirza! Evet! Bu arzuhâl tamamıyla doğrudur. Seni öldürtmek için ben adamlar tertibiyle uğraşıyordum. Vasıtalarım da Abbas ile Musa Kâzım'dır. Git onları arat, buldur, belki bulduramazsın. Ne yaparsan yap, Sünnilerin etrafını ihata et. Benim maksadım başka idi, işler başka netice verdi. Meğer maksada daha kuvvetli çalışanlar da bulunurmuş. Mirza! Ne yüzüme öyle hayran hayran bakıyorsun! Adil Giray'ı..." dediği sırada Mirza Süleyman sözü keserek: "Efendimiz, o nasıl lakırdılar! Siz bugün şah hazretlerinin hayat-ı saniyesi veliaht-ı saltanatının neşe-i evveliyesi bulunuyorsunuz. Bu abd-i âcizin[1560] hizmetinden memnun olmadığınız hâlde azil ve belki idam ettirmek yed-i iktidarınızda iken aleyhime birtakım erazili[1561] taslit[1562] etmek şan-ı devletinize yakışır mı? Beni korucular paralar ise hamil olduğum vekâlet izafetiyle[1563] kadr-i saltanatına[1564] ne derece halel tertip edeceği tarife muhtaç olan hâllerden midir? Sipahi bu derece yüze çıkarılır ise zabitleri nasıl kabul olur, hanedanınız nasıl rahat eder? Ayak takımının vezire ettikleri tecrübeyi şah hakkında da tekrara kalkışmayacaklarına emniyet caiz midir? Müluk[1565] mülhemdir[1566] ya vaka şaha aks eder ise hışmından kurtulmak kabil[1567] olur mu? Dirayetiniz müsellem-i âlem[1568] iken arzuhâlin mealini itiraf buyurduğunuzu düşünüyorum da samieme[1569] itimat edemeyeceğim geliyor." yollu aleni tahtie[1570] ve zımni[1571] tehditten mürekkep bir makalecik irat etmekle Şehriyar, tehevvür-i hıredgüzarının[1572] verebileceği neticeleri pek kolay teferrüs ederek[1573] şiddetle çağlayıp dururken suyu çoğaldıkça akıntısını göstermeyecek surette bir şekl-i sükûnet peyda eden dereler gibi gönlünde ga-

1560 abd-ı âciz: öfkeli kul
1561 erâzil: reziller
1562 taslît: musallat etmek
1563 izâfet: bağ
1564 kadr-i saltanat: saltanat değeri
1565 mülûk: mülkler
1566 mülhem: kalbe doğmuş
1567 kâbil: mümkün
1568 müsellem-i âlem: doğruluğu herkesçe kabul edilmiş
1569 sâmi'e: kulak
1570 tahti'e: hatalı görme
1571 zımnî: örtülü
1572 tahavvür-i hıred-güzâr: aklı baştan alan öfke
1573 teferrüs etmek: sezmek

Levent Şahverdi Arşivi

leyan eden[1574] infialatın[1575] zahirdeki[1576] asarını[1577] yine o infialatın kesret[1578] ve şiddeti altında setrederek birdenbire tahvil-i lisan[1579] ile: "Mademki benim itirafım akıl kabul edecek şeylerden değildir, ya meçhul bir adamın hakkında kâğıt üzerine koyduğu iftiraya nasıl ihtimal verdin de nefsin de idrakinden hayâ etmeden beni istintaka[1580] geldin! Ben burada şahın haremiyim, taht-ı saltanat üzerinde oturuyorum. Bundan sonra arşa mı çıkacağım ki bir emelim olsun da kendi devletimin aleyhinde fitne ihdasına kalkışayım! Gözlerini bir ta-rafa bıraktın da arzuhâli kulaklarınla mı okudun? Zihnini hırs-ı ikbal arkasından gönderdin de okuduğun şeyin mealini vahimenle mı anlamaya çalıştın? Kâğıt içinde Şemhal'in yine bir vaka ihdasıyla[1581] uğraştığını görmedin mi? Şemhal ile benim ne münasebetim var? Perihan'ın, Şemhal'in hemşire zadesi olduğunu bilmez misin? Burada bir Cengiz devleti teşkil etmek istenildiğini okumadın mı? Adil Giray'ın da Şemhal'in de, Perihan'ın da Sünni oldukları hatırında değil midir? İşte ittifak etmişler, devlet-i Safevi'yi mahvetmekle uğraşıyorlar. Hem uğraştıkları da muhakkaktır. Güya Kırım'ı bizim tarafa rabtetmek[1582] bahanesiyle Şemhal'e şahın izniyle adam gönderildiğini ben de biliyorum. Meğer Perihan'ın maksadı başka imiş. Şu padişah kerimesine bak! Murdar şehvet için bütün hanedanının da, benim de hayatımıza kastediyor. Ah! Ben ona öğretirim, vallahi öğretirim! Şehriyar ile uğraşmak Şah İsmail'i boğdurmaya benzer miymiş, kendisine anlatırım! Melek kıyafetinde iblis, gül renginde zakkum! Herif! Ne karşımda perisini görmüş divane gibi alık alık bakıyorsun, vezirliğin şartı hayret midir? Şimdi git! Derviş nerede ise buldur, Cezmi Bey kim ise ele geçir! İşin künhünü[1583] tahkik et, önünü al, yoksa billahi seni şaha söylerim, cehennemde şeytana yakışacak kadar azaplar içinde

1574 galeyân etmek: coşmak
1575 infi'âlât: kırgınlıklar
1576 zâhir: görünür
1577 âsâr: görünür
1578 kesret: çokluk
1579 tahvil-i lisân: ağız değiştirme
1580 istintâk: sorgulama
1581 ihdâs: ortaya çıkarma
1582 rabt etmek: bağlamak
1583 künh: asıl

Levent Şahverdi Arşivi

geberirsin." deyince Mirza Süleyman dirayet ve talakati[1584] kuvvetiyle her ne türlü mevani[1585] ve muhatarat[1586] içinde olsa şahının hizmetinden fütur getirmeyeceğine[1587] dair bir mukaddimeden sonra gösterdiği hayret, böyle bedihül-butlan[1588] bir iftira için Şehriyar'dan istizah[1589] bi-edepliğine cesaret etmiş iken bu hatası bir suiniyete[1590] mebni olduğu bilinip de yine işin tesviyesi[1591] kendine havale buyurulacak kadar inayet ve merhamete nail olduğundan hâsıl olduğunu ifade ve buna bin türlü mübalağat-ı Acemane ve evza-ı perestişkâraneden[1592] mürekkep birçok itizarlar[1593] ilave ile beraber meseleyi pek az zaman içinde zahire çıkaracağına taahhütler ederek Şehriyar'ın yanından ayrıldı.

Şehriyar, odasına çekildi, ama bir hâlde çekildi ki güya odası bir zulmani mezar, kendi içinde kıskançlık gibi, kin gibi, hırs-ı intikam gibi birbirinden muzallim[1594] birçok ahlak-ı fasideden[1595] mürekkep bir kokmuş meyyit[1596] idi. Bazı nüfus-ı haysiyenin geberdikten sonra cadı olduğu mesellerde işitilir, bu melune ise daha sağ iken arzusunu cadılara isnat olunan kan içmeye, can yakmaya hasreylemişti. Kâh Perihan'ın şahane cemal-i âlem teshirini, nazende eda-yı ruh itilafını[1597] kendi letafet-i pejmürdesine[1598] kıyas eder, Adil Giray nazarında kendinin ona tefevvuku[1599] ahir harifin[1600] evvel bahara[1601] rehcanı

1584 talâkat: etkili konuşma
1585 mevânî': maniler
1586 muhâtarât: tehlikeler
1587 fütur getirmek: usanmak
1588 bedîhü'l-butlân: apaçık söylenen söz
1589 istîzâh: açıklama
1590 sû-i niyet: kötü niyet
1591 tesviye: düzenleme
1592 evzâ-ı perestişkârâne: çok saygı bekleyen duruş
1593 i'tizâr: özürler
1594 muzallim: karanlık
1595 ahlâk-ı fâside: kötü ahlak
1596 meyyit: ölü
1597 nazende-edâ-yı rûh i'tilâf: ruh alıştıran nazlı eda
1598 letâfet-i pejmürde: dağınık güzellik
1599 tefevvuk: üste çıkma, yükselme
1600 âhir harîf: sonbahar
1601 evvel bahâr: ilkbahar

Levent Şahverdi Arşivi

gibi muhalattan bulur. Ve bu yas ile ömr-i güzeştenin[1602] her dakikasını kendince bir devre-i memat[1603] bilirdi. Bazı kere de mebadi-i şayanından[1604] beri bin türlü bir iftira için Şehriyar'dan istizah-ı biedebliğine[1605] cesaret etmiş iken bu hatası bir suiniyete mebni[1606] olduğu bilinip de yine işin tesviyesi[1607] kendine havale buyrulacak[1608] kadar inayet[1609] ve merhamete nail olduğundan[1610] hasıl olduğunu[1611] ifade ve buna bin türlü mübalağat-ı Acemâne[1612] ve o evza-ı perestiş-kâraneden[1613] mürekkep[1614] birçok itizarlar[1615] ilave ile beraber meseleyi pek az zaman içinde zahire çıkaracağına[1616] taahhütler[1617] ederek Şehriyar'ın yanından ayrıldı.

Şehriyar odasına çekildi ama bir hâlde çekildi ki güya odası bir zulmani mezar[1618], kendi içinde kıskançlık gibi, kin gibi, hırs-ı intikam gibi birbirinden muzlim birçok ahlak-ı fasideden[1619] mürekkep kokuşmuş meyyit idi. Bazı nüfus-ı habisenin[1620] geberdikten sonra cadı olduğu masallarda işitilir! Bu melune[1621] ise daha sağ iken arzusunu cadılara isnat[1622] olunan kan içmeye, can

1602 ömr-i güzeşte: geçen ömür
1603 devre-i memat: ölüm dönemi
1604 mebâdî-i şâyân: uygun başlangıç
1605 istîzâh-ı bî-edeb: küstahlık
1606 sûiniyete mebnî: kötü niyete dayanan
1607 tesviye: düzeltme, hâlletme, sonuçlandırma
1608 havâle buyrulmak: görevin birine verilmesi, havale edilme
1609 inâyet: iyilik
1610 nâ'il olmak: muradına ermek, kavuşmak, erişmek
1611 hâsıl olmak: ortaya çıkmak, var olmak
1612 mübâlağât-ı acemâne: acemlere yaraşır surette yapılan mübalağalar
1613 evzâ'-ı perestişkâr-âne: tapınırcasına tavırlar
1614 mürekkeb: oluşan, bileşen
1615 i'tizâr: özür dileme
1616 zâhire çıkarmak: ortaya çıkarmak, aydınlatmak
1617 ta'ahhüd: söz vermek
1618 zulmânî mezâr: kapkaranlık mezar gibi
1619 ahlâkı-ı fâside: kötü ahlak
1620 nüfûs-ı habise: kötü (niyetli), murdar insanlar
1621 mel'ûne: lanetlenmiş / lanet olası kadın // mel'ûn: lanetlenmiş erkek
1622 isnâd (olmak): dayama, yükleme, iftira

Levent Şahverdi Arşivi

yakmaya hasreylemişti[1623]. Kâh Perihan'ın şahane cemal-i âlem-i teshirini[1624] nazende edâ-yı ruh-ı itilafını[1625] kendi letafet-i pejmürdesine[1626] kıyas eder, Adil Giray nazarında kendinin ona tefevvukunu, âhir herifin evvel-bahara rüçhanı[1627] gibi muhalattan[1628] bulur ve bu yeis[1629] ile ömr-i güzeştesinin[1630] her dakikasını kendince bir devre-i memat[1631] bilirdi. Bazı kere de mübadi-i şebabından[1632] beri bin türlü evsâf[1633] işite işite hüsn ü ânının kemâline hâsıl ettiği itmınan, zihnine bir zamanın güzerân-ı tabiisini[1634], eşkâlin tahavvül-i zarurisini[1635] unutturacak kadar galebe eder o kuvvetle güzelliğini fünûn-ı işvede[1636] olan meleke ve maharetiyle beraber ifa-yı muhabbet-mevhibesinde[1637] ömründe biraderi hakkında bile hatır-nüvazâne[1638] bir muameleye tenezzül etmemiş olan Perihan'dan dûn addeylemeye[1639] başlar ve o itikât[1640] ile kendine meftun olmayan Adil Giray'ı Perihan'ın da teshir[1641] edemeyeceğine hükmeyler ve o hüküm neticesinden olarak Adil Giray'ın Perihan'a nikah teklifi eğer sahih ise mücerret[1642] o sayede İran'a malik olmak emeliyle tertip olunmuş bir desise-i siyaset[1643] olduğuna karar verir ve o karar ile biraz teselli bulurdu.

1623 hasreylemek: vakfetmek, kendini bir işe adamak, bağlamak
1624 cemâl-i âlem-i teshîr: dünyayı büyüleyen güzellik
1625 edâ-yı rûh-ı i'tilaf: uyumlu ruh ifadesi
1626 letâfet-i pejmürde: solgun, perişan, pörsümüş güzellik
1627 evvel bahâra rüchânı: ilkbahara üstün olması
1628 muhâlât: mümkün olmayan, olmayacak şeyler, imkânsız olan
1629 ye's: umutsuzluk
1630 ömr-i güzeşte: geçmiş ömür
1631 devre-i memât: ölüm devresi, ölüm anı
1632 mübâdî-i şebâb: gençlik günlerini hatırlatan
1633 evsâf: vasıflar, özellikler
1634 güzerân-ı tabî'isini: geçen-geçici doğasını
1635 eşkâlin tahavvül-i zarûrisi: şeklin mecburi değişimi
1636 fünûn-ı işvede: cilve ilmi, naz ilmi, eda cilve bilgisi
1637 ifâ-yı muhabbet- mevhibesinde: sevgiyi yerine getirme, sevgi bahşetme
1638 hâtır-nüvâzâne: hatır, gönül okşarcasına, gönül okşayana yaraşır yolda
1639 dûn addeylemek: aşağılık saymak
1640 itikâd: inanç
1641 teshîr etmek: elde etme, ele geçirme, zapt ve istila etme
1642 mücerred: bekâr
1643 desise-i siyâset: hile, oyun

Levent Şahverdi Arşivi

Fakat bu parlak hülyalar bu yalancı teselliler de subh-ı kâzib[1644] kadar imtidad[1645] edemedi. Göz kapamakla gündüzü geceye tahvil etmek[1646] mümkün olamadığı gibi Şehriyar'ın teamileri[1647] de Perihan'ın barika-i cemalinde[1648] olan tesir-i nazarından setre[1649] kâfi olamadı, öyle bir hüsn-i âlemgirin[1650] teveccühüne uğradıktan sonra incizabından[1651] kendini kurtaracak hiçbir gönül bulunamayacağı, Şehriyâr indinde güneş gibi zahir olmaya başladı. Güneşin ziyası mezbeleye[1652] düştükçe bunca ahlat-ı minnetine[1653] fürce-yab-hudus[1654] olduğu gibi o hakikatin zuhuru da kadının tabiatında ne kadar ağraz-kâm[1655] ne var ise cümlesini meydana çıkardı. Habise, nefs-i emaresini[1656] şeytan ile yarıştırmak isterdi.

Mevti, mahrumiyet-i amali, belki azab-ı ahirete dünyada uğramayı tamamıyla göze aldı, edeceği hareketi zihninde kararlaştırdı hatta o geceden mukaddematını[1657] hazırlamak için kapısının önündeki hadım ağasını gönderdi. Yanına bir koruyucu davet eyledi, bildiği nöbetçilerden birine intizar[1658] ederken bir adam geldi ki şahsı bütün bütün kendisince meçhul idi. Nöbet vazifesi gibi, arkadaşlarının ismi gibi irat ettiği[1659] sözlere koruyucunun cevap verdiği sırada şive-i lisanından İranlı olmadığını da anladı. Heriften kendi ismini memleketini ne vakit koruyucu yazıldığını suale başladı. Koruyucu Şehriyar'ın suallerinden şüphesini pek kolay teferrüs[1660] etmekle aralarında şöyle bir muhavere[1661] açıldı.

1644 subh-i kâzib: fecirden önce, geçici olarak, tan yerinin ağarması
1645 imtidâd etmek: uzanmak
1646 tahvîl etmek: değiştirme, değiştirilme, çevirme, döndürme
1647 teâmî: görmezden gelme, görmez gibi görünme
1648 bârika-i cemal: yüz
1649 setre: örtü, örtmek, kapatmakgüzeliğinin ışıltısı, parıltısı
1650 hüsn-i âlem-gîr: bütün cihana yayılan güzellik
1651 incizâb: cazibeye kapılma
1652 mezbele: çöplük
1653 ahlât-ı minnet: minnetle karışık duygular
1654 fürce-yâb-ı hudûs: sonradan ortaya çıkan açıklık/ fırsat, imkân
1655 ağrâz-kâm: arzular, maksatlar
1656 nefs-i emâre: kötü nefis
1657 mukaddemât: öncüller, öncüler
1658 intizâr etmek: beklemek
1659 îrâd etmek: söylemek
1660 teferrüs: sezme, anlar gibi olma
1661 muhâvere: konuşma

Levent Şahverdi Arşivi

Koruyucu —Galiba Mirza Süleyman efendimizi görmüş, elbette vakadan haber vermiştir.

Şehriyâr —Nasıl vakadan? Senin ne vazifen? Sen kimsin? Sehhar[1662] mısın? Haddam[1663] sahibi misin? Neden biliyorsun?

Koruyucu: —Hayır efendim hiçbiri değilim? Ben Şiîlerden Dağıstanlı bir korucuyum. Mirza Süleyman'a verdiğim arzuhâli görmediniz mi?

Şehriyâr —O arzuhâli sen mi verdin?

Koruyucu: —Evet ben verdim.

Şehriyâr —Ali hakkı için doğru söyle sen mi verdin?

Koruyucu: —Sizden böyle bir sual memul etmezdim, ben vermemiş olsam Vezir Hazretlerine öyle bir arzuhâl verildiğini nereden bileceğim imam-ı zaman değilim ya!

Şehriyâr —Şimdi Perihan ile Adil birbirini seviyor öyle mi?

Koruyucu —Doğrusunu bilmem fakat ikisi de Sünnî'dir ittifak ettiler buradaki Devlet-i Şiîye'yi batıracaklar.

Şehriyâr —Sünnî, Şiî lazım değil, birbirlerini seviyorlar mı? Allah senin de belanı versin devletin de belasını versin birbirlerini seviyorlar mı? Bana orasını söyle.

Koruyucu —Bendeniz hiddetli değilim, efendimizin hiddetine cevap vermekten de acizim, şimdi gidiyorum yakında onların ittifakından neler zuhur edeceğini anlarsınız. Müsadenizle bir lakırdı daha söyleyeyim: Casusluk elimden gelir fakat miyancılık[1664] gelmez.

1662 sehhâr: büyücü
1663 haddâm: çalışkan (beceri sahibi) olmak
1664 miyancılık: aracılık, ara buluculuk

Levent Şahverdi Arşivi

Bu muhavere üzerine herif menhus addolunan[1665] yıldızlar gibi magrib-i ihtifasına[1666] çekildi. Şehriyâr ise onun gidişini görmedikten başka yıldız ziyasından bile mahrum olan geceler gibi bir garip zulmet içinde kaldı. Kendini uyanık zannederdi fakat etrafına bakınır zulmetten başka bir şey görmezdi. Uyanık iken uyur olmak itikadında bulunurdu o hâlde de Mirza Süleyman'dan, mahut koruyucudan aldığı haberler nazar-ı basiretinin[1667] önüne gelirdi. Kendi kendine itimat edemezdi. Gönlünde hasetten başka bir his kalmadı. Haset ise intikamından başka bir şey düşündürmez oldu, hasret kadar siyah bir carre[1668] büründü, intikam gibi kan renginde bir nikap[1669] örtündü. Doğruca Adil Giray'ın odasına gitti.

Adil Giray o zaman kendi hayali, kendi melali[1670] ile eğlenmekte idi. Gözünün önünde öyle lodoslu havada kara yağmur bulutları üzerine düşen gurup kızıllığından yaratılmış gibi bir mahlûk görünce yattığı yerden doğruldu, Perihan'a intizar ettiği için bir tarz-ı âşıkane ile o siyah cârrın, o kırmızı nikabın altında mestur olan vücuda nazar-ı tahassürünü vakfeyledi[1671].

Şehriyâr kin-i muzmer[1672] kadar müthiş; belâ-yı muntazır[1673] gibi ağır bir hâl ile Adil Giray'a yaklaştı yanına geldiği zaman nikabını yüzünden kaldırdı.

"Hanzadem beni bildiniz mi? Ben İran Şahı'nın zevcesi olan Şehriyâr'ım! Sizi bu izzet ü ikbal[1674] içinde tutan benim! Perihan'ı bana tercih etmişsiniz ikinizin de birer avuç kanıyla ellerimi kınalayacağım haberiniz olsun. Fikir muhaberesi kılıç kavgasına benzemez. Perihan seni seviyorsa ben de seviyordum, belki ondan ziyade seviyordum! Sen de zevcim gibi nur-ı nazardan mahrum imişsen zevcimin beni sevmeyip de üzerime cariye aldığı gibi sen de onu sev-

1665 menhûs addolunan: uğursuz sayılan
1666 magrib-i ihtifâ: saklanacak bölge
1667 nazar-ı basîret: görüş, ileriyi görme gücü
1668 cârre: çeken, sürükleyen, çekici
1669 nikâb: peçe
1670 melâl: sıkıntı, usanma
1671 nazar-ı tahassürünü vakfeyledi: özlem dolu bakışlarını yöneltti /adadı
1672 kîn-i muzmer: içinde saklanmış kin
1673 belâ-yı muntazır: beklenen bela
1674 izzet ü ikbâl: değer, güç ve mutluluk

Levent Şahverdi Arşivi

mişsen de beni arzuna bir vasıta gibi kullanmışsın! Şehriyar sersem imiş deme! Perihan'ın da zekidir! Allah ikinizi birbirinize mübarek etsin! Fakat emin ol ki kavuşursanız! Ahirette kavuşursunuz! Görürsün! Ne yapacağımı yakında görürsün!" dedi odadan çekilmek istedi.

Bu badire üzerine Adil Giray'ın zihnine Perihan'ın bulunduğu muhatara endişeleri hücum ederek hayatını amal-ı atiyesini[1675] bütün bütün nazardan ıskat eyledi[1676] malik olduğu meziyyât-ı fikriyyenin[1677] cümlesini mücbirane[1678] ve mütehakkimâne[1679] bir azm-i kavîm[1680] ile vicdanına hâdim ederek birkaç saniye içinde birkaç günde ancak toplanabilecek birçok mülahazat[1681] ve tedabiri[1682] piş-i nazardan geçirdi[1683]. Düştüğü beladan kurtulmak için Şehriyar'ın kendine iptilasını[1684] tahrik ederek ve nahvetini[1685] kibir, gurur istiğnaya[1686] ezdirerek idaresine çalışmaktan müessir bir çare bulamadı, o cihetle[1687] bu tehdidatına[1688] karşı nihayet derecelerde lakaydâne bir tavır ile bir kahkaha kopardı. Odasının bir köşesinde yayılmış olan yatağına girmek için belinden hançerini başından kalpağını çıkarmaya başladı.

Şehriyar tehdidatında mevt ilamı[1689] kadar dehşet memûl[1690] ederken Adil Giray'a efsane sadası gibi uyku getirdiğini görünce ya aldığı rivayetin bütün bütün yalan olduğuna veyahut tertip ettikleri fesat, artık kimseden ihtirazları[1691]

1675 âmal-ı âtiyesini: gelecekle ilgili emellerini
1676 nazardan ıskât eylemek: gözünden düşürmek
1677 meziyyât-ı fikriyye: üstün fikirler
1678 mücbirâne: zorlayıcı
1679 müttehakkim-âne: zorlayıcı güç
1680 azm-i kavîm: doğru karar, doğru niyet
1681 mülâhazât: düşünceler
1682 tedâbir: çareler, tedbirler
1683 pîş-i nazardan geçirmek: gözden geçirmek, düşünmek
1684 ibtilâ: düşkünlük, bağlılık
1685 nahvet: kibir, gurur, büyüklenme
1686 istignâ' : aza kanaat etme, tokgözlülük
1687 o cihetle: o bakımdan
1688 tehdîdât: tehditler
1689 mevt i'lamı: ölüm ilanı
1690 me'mûl: emel edilen, umulan, beklenen
1691 ihtirâz: Sakınma, çekinme, korkma

Levent Şahverdi Arşivi

kalmayacak kadar kuvvet bulduğuna zâhip olarak[1692], kendince bu ihtimallerin birincisi lezzet-i hayattan değerli ikincisi sekerat-ı mevtten[1693] dehşetli olduğundan, böyle mezar taşı gibi dünya ile ahiret arasında kalıp durmaktan ise her ne suretle olur ise olsun hakikat-i hâli öğrenmeye azmetti. Bu azm ile yine kapıdan geri dönerek şu mücadeleyi güşat eyledi[1694].

Şehriyâr —Hanzâde Hazretleri yaptıklarınızı kimse göremez mi zannedersiniz? Şah-ı Hudabende âmâ edildi ise etrafındakilerin de gözlerine mil çekilmedi. Siz Şemhal'e yazar, Cezmi Bey'i fitneye alet etmek için buraya getirtmeye kadir olursunuz biz onu tutmaktan sırrınızı öğrenmekten aciz mi kalırız. Şehzade Bayezid vakasından olsun ibret de mi almadınız ki böyle bir harekete cesaret ettiniz.

Adil Giray Şehriyar'ın bir taraftan Cezmi'yi ele geçirdiğinden ve esrarı öğrendiğinden bahsedip dururken bir taraftan da Cezmi'nin Şemhal tarafından geldiğini söylemesine nazaran vaka bir dereceye kadar kendisine aksetmiş ise de öyle Cezmi tutulduğunun ve işin künhüne varıldığının[1695] aslı olmadığına ve Şehriyar'ın alabildiği bir nâkıs haberle kendi tedbir ve ihtiyatlarına galebe edemeyeceğine[1696] hükmederek bir kat daha itminan ve sekinet[1697] ile muhavereyi şu suretle nakleyledi.

Adil —Zihninize bir fenalık geldi ise; bana müracaat beyhudedir hakîm de değilim nüsha[1698] yazmak da elimden gelmez.

Şehriyâr —Anladım efendim! Yakîn[1699] hâsıl ettim Şehzadem! Bana haber verenlerin rivayeti ayn-ı hakikat[1700] imiş! İran saltanatını layıkıyla kurmuşsunuz! Yaptığı işin doğrusu söylediği sözlerin yalan olmasıyla sabit olan

1692 zâhib olmak: sanıya kapılmak, zannetmek
1693 sekerât-ı mevt: can çekişirken gelen baygınlık/ ölüm anı
1694 güşâd etmek: açmak, açılmak
1695 işin künhüne varmak: bir şeyin aslını, hakikatini anlamak, öğrenmek
1696 galebe edememek: başa çıkamamak
1697 sekinet: karar, sakinlik, gönül rahatlığı
1698 nüsha: yazılı, yazılmış şey, muska
1699 yakîn: kesin bilgi
1700 rivâyet-i ayn-ı hakîkât: hikâyesi gerçeğin kendisi olan

Levent Şahverdi Arşivi

caniler gibi siz de ıstırabınızı göstermeye çalıştığınız temkin ile meydana koyuyorsunuz, bir ak çehreye nikap yaraşmadığı gibi o safvetli[1701] gönlünüze de riya yakışmıyor.

Adil —Tabiat bu ya! İnsan her türlü hülya kurabilir bazıları hülyasıyla da eğlenir fakat kurulan hülyayı başkasına dinletmek, hele bir insanın kendine dair hiç yoktan bir şey tevehhüm[1702] edip de sonra düşünülen vehmin[1703] ayn-ı hakikat olduğuna yine o adamı kandırmaya çalışmak işitilmiş gevezeliklerden değildir.

Şehriyâr —Size bu cesaretleri Perihan'ın muhabbeti, ümid-i muaveneti[1704] veriyor değil mi?

Adil —(Kendi kendine) Süphanallah! Bari aşk ile şehvetle ne kadar ülfetim olduğunu nefsinde tecrübe etmemiş olsa...

Şehriyâr —Ah! Ah! Ben başka... Perihan bir ruh! Bir melek! Bir nur! ... Ben... Ben ...

Adil —Bari kendinin hüsnünde şivesinde olan kemali bilmese, bari cemalinin edasının erkeklerde derece-i tesirini yeni öğrenecek olsa.

Şehriyâr —Elbette Perihan'ın hüsnü, şivesi daha kemaldedir, elbette cemali, edası erkeklere ve hiç olmazsa Kırım Hanzâdelerine daha ziyade tesir ediyor ki bize tercih olunuyor.

Adil —Bari Perihan'ın yüzünü görmüş olsam.

Şehriyar —Adil, Cezmi'yi getirttiğin, İran tahtını istediğin doğru olmuş olmamış orası vazifem değil! Allah aşkına dünyada kimi seversen onun başı için doğru söyle! Şu kızı sevmiyor musun?

1701 safvet: halislik, temizlik, paklık, arılık
1702 tevehhüm: kurma, kuruntuya düşme
1703 vehm (vehim) : kuruntu
1704 ümîd-i mu'âvenet: yardım ümidi

Levent Şahverdi Arşivi

Adil —Vallahi ne yalan söyleyeyim! Sözlerinizi işittikçe kendinizi ayakta gözlerinizi açık görüp dururken yine uykudasınız da sayıklıyorsunuz zannediyorum.

Şehriyâr —Sualime cevap ver Hanzadem! Muradın tahkir ise sonra da edebilirsin! Allah aşkına sualime cevap ver!

Adil —Ne cevap vereyim! Şu sual ettiğiniz şeye bakınız Sünnî bir esir Dağıstan'dan gizli bir adam celp etmekle Şii bir memlekette saltanata mı nail olabilirmiş!

Şehriyâr —Yalan söylememeye sadet değiştirmekten başka çare bulamıyor! Ben size onu sormuyorum Hanzadem! Perihan'ı seviyor musunuz? Sevmiyor musunuz?

Adil —Safeviler sayesinde fakrdan saltanata malik olduğunuzu düşününüz! O Hanedanın bu kadar lütfunu görmüş iken azasından bir masum kızın namını namusunu erkek meclisinde vird-i zeban[1705] etmek ne büyük küfran-ı nimettir[1706]!

Şehriyâr —Beni böyle dakikada bir hançer vurur gibi ağır ağır öldürmekte ne lezzet var, seviyorum deyiniz siz de kurtulursunuz ben de halas olurum[1707].

Adil —Bana mutlaka yalan söyletmeyi sevap mı addediyorsunuz.

Şehriyâr —Demek ki sevmiyorsun?

Adil —Süphanallah!

Şehriyâr —Sevmediğine bir yemin et, elverir!

1705 vird-i zebân: dile dolama
1706 küfrân-ı ni'met: nankörlük
1707 halâs olmak: kurtulmak

Levent Şahverdi Arşivi

Adil —Vallahi çekilmez oldunuz! Tasallutunuz esaretten de takat-güdaz[1708] imiş ya!

Şehriyâr —Şimdi çekilmez olduk öyle mi? Bakalım ben mi çekilmez imişim yoksa ölüm azabı mı çekilmez.

Adil —İnsan, elinizden kurtulmak ölmeyi de hayatına minnet biliyor.

Şehriyâr —Anlaşılıyor! Anlaşılıyor! ... Ellerime kanınızdan hına[1709] koyacağım.

Adil —Biraz da saçlarınıza sürseniz daha güzel olursunuz.

Şehriyar —Ah! Saçlarımda birkaç beyaz var nazarınız yalnız ona tesadüf etti öyle mi? Ne kadar kabahat-bin[1710] imişsiniz. Daha birkaç dakika evvel hüsnümün, şivemin kemalinden tesirinden bahsediyordunuz. Gönlünüzle lisanınız arasında ne kadar nifaklar[1711] var imiş.

Adil, Şehriyar'ın bu sözlerini tahkir ve istihzadan mürekkep bir kahkahacık ile geçirmek istedi. Şehriyar ise birkaç dakikalar gönlüyle dövüşürcesine bir şiddetli tereddüt geçirdikten sonra şiddetle Adil Giray'ın yanına koşarak: "Adil! Adil! Hayatıma kastediyorsun! Sana ne kadar muhabbetim olduğunu bilmezsin! Vallahi bilmezsin! ... Bilsen biraz hâlime acırdın da bana bu muameleleri etmezdin!

Biraz bana lütf ile nazar et! Ben öyle nefret edecek gibi çirkin ölümleri aratacak kadar muacciz miyim![1712] Merhamet et! Azıcık muhabbetini iltifatını görsem Perihan'ına hizmetkâr olurum. İltifatının muhabbetinin yalandan olduğunu bilsem de kendimi aldatmaya çalışırım! Bu yalancı iltifatların şefkatten, merhametten geldiğini bilirim ona da kanaat ederim." deyince Adil Giray: "Ay efendim ben size ne yapayım muhabbete dair bir ima bile etmediğim hâlde

1708 tâkat-güdâz: takat tüketici, dayanılmaz
1709 hınâ: kına
1710 kabâhat-bîn: kusur görücü, hataları gören
1711 nifak: iki yüzlülük, ayrılık
1712 mu'acciz: taciz eden, sıkıntı veren

Levent Şahverdi Arşivi

kendi ihtira ettiğiniz yalancı tedbirlere iştirak etmedim mi? Buradan Kırım'a beraber geçmeyi teklif eden ben değil mi idim? Tedbirimiz yolunda gidip durmuyor mu? Şimdi nereden Perihan meselesi peyda ettiniz de gece vakti bu kadar uzun bir mücadele çıkardınız. İşimizde devam edelim, bakalım neticesi ne olacak. Fırsat, fiiliyata gelince bende bir kusur görürseniz o vakit istediğinizi söylemeye hakkınız olabilir." sözleriyle mukabele eyledi.

Şehriyar yine birkaç dakika düşündükten ve Adil Giray'dan öteden beri gördüğü muamelat-ı mütezaddeyi[1713] birbirine tatbik eyledikten sonra Perihan muhabbetinin ve kendinden nefretinin derecesini layıkıyla takdir eylediği gibi sevda-yı hasudanesinin[1714] şiddeti öyle cali iltifatlarla[1715] kanaate de meydan vermediğinden yeis, ibtiladan[1716] mürekkep bir nazarla Adil Giray'ı yukarıdan aşağı süzerek: "Yok!... Yok Hanzâdem! Mümkün değil bu hâle tahammül edeceğim, sana ben malik olacağım ya mezar!.... Üzerimize bir felakettir çökmüş nihayetine kadar hükmünü icra edip gideceğim beni kendime mutasarrıf[1717] zannetme! Gönlüme bir kuvve-i galibe[1718] istila etmiş bana her ne isterse yaptırıyor. Ayağımla, ihtiyarımla[1719] cehenneme atılmak elimden gelir, seni başkasının koynunda görmeye katlanamam; buhran-ı muhabbet takat getirilemeyecek bir hâle geldi, ikimiz de can üzerinde duruyoruz. Billahi hem sana hem kendime kıyarım. Hiç olmazsa felek tasavvurlarımızı insan evladının en sonraki firaş-ı müştereki[1720] olan toprak döşeğinde birleştirir! Düşün! Lezzet-i hayatı hatırına getir! Herkesin dünyaya bir kere geldiğini unutma! Düşün de bana bir kati cevap ver. Yarına kadar mühlet! Yarın gece konuşuruz." diye söylenerek odadan çekildi.

1713 mu'âmelât- ı mütezâdde: birbirinin zıddı olan tutumlar, davranışlar
1714 sevdâ-yı hasûdâne: kıskançlık dolu sevgi
1715 ca'lî iltifatlar: sahte, yapmacıklı iltifatlar
1716 ibtilâ' : bir şeye düşkün olma, düşkünlük
1717 mutasarrıf : (kendine) hükmü geçmek, kendinde güç bulunan
1718 kuvve-i galibe: üstün, ezici kuvvet
1719 ihtiyâr: kendi isteğine bağlı, iradesiyle
1720 firâş-ı müşterek: ortak yatak, ortak döşek

Levent Şahverdi Arşivi

Adil Giray bu belayı nâgeh-zuhûrun[1721] ehemmiyetini tamamıyla teferrüs etmiş, yani Şehriyar'ın, arzu-yı nefsaniyyesi[1722] için sahihen cana kastetmekten çekinmeyeceğine hükmeylemişti. O derece ulüvv-i himmetle[1723] mütehalli[1724] yaratılmış bir gönül-i esaret gibi bir mezellete[1725] düştükten sonra hayatta tabii bir lezzet bulamaz, hele hayatın o meşakkına bir de sevdiğinden ayrılık ve hatta yoluna can vermeyi en büyük saadetlerden addedebileceği, cananını kendi için muhatarada görmek gibi birtakım belalar munzamm[1726] olursa dünyanın kara toprağa ve belki cehenneme tercih olunabilecek bir hâlini göremez.

O cihetlerle Adil Giray nazarında mevtin bir hükmü var ise yaşamaya nisbet ehven[1727] görünmekten ibaret idi. Hatta Perihan'ın firakı indinde mevtten bin kat şedit iken onu da bir mücahide-i kamilane[1728] ile gönlüne kabul ettirebilir fakat o biçareyi düşürdüğü muhataradan halas edememek[1729] mütalaasının vicdanına verdiği azab-ı elimden bir türlü kendini kurtaramazdı.

Saatlerce kâh felçten takat-şiken[1730] bir baht, kâh cünundan[1731] şedit bir tehevvür [1732] içinde hâlden hâle intikal ederek "Şeytan bile melaikeye fenalık edemiyor ben bir meleği her türlü lezaizinden mahrum edeceğim de şeytandan şeni olacağım.

Ölüm bile melaikeye takarrüp eyleyemiyor. O karı, o Şehriyar, bir meleği hayatından ayıracak da mevte rahmet okutacak." Yollu bir zamanlar söylendi durdu, nihayet uykudan uyanır, kâbus tasallutundan[1733] kurtulur gibi bir garip hâl ile "Ah!

1721 nâgeh-zuhûr: ansızın oluveren durum
1722 arzu-yı nefsâniyyesi: nesfine dair istekleri
1723 ulüvv-i himmet: gayretin, himmetin büyük olması
1724 mütehallî: süslenmiş, donanmış
1725 mezellet: horluk, hakirlik, alçaklık, itibarsızlık
1726 munzamm: ek, üste konan, katılan
1727 ehven: daha tercih edilir, en zararsız
1728 mücahide-i kamilâne: olgunlukla mücadele etmek
1729 halâs edememek: kurtaramamak
1730 tâkat-şiken: güçsüz, tâkati kırılmış
1731 cünûn: delilik, çıldırma hâli
1732 şedîd bir tehevvür: şiddetli, sert bir öfke
1733 tasallut: musallat olma

Levent Şahverdi Arşivi

Yalan!.. Yalan!... Şu yalancı dünyadan alçak olan yalan! Çare sana mı kaldı." diyerek yerinden kalktı, kalemi kâğıdı eline aldı bilerek zehir içmeye başlayan biçarelerin çehresindeki alâim[1734] kadar hazin bir hâl ile şu mektubu tahrire[1735] başladı.

Adil Giray'dan Şehriyar'a

Tembihinize itaat ettim, hâlin her cihetini gözüme aldım. Akıbeti iyice düşündüm, şimdiye kadar eğlence bir hikâye kabilinden addeylediğim vakanın ne dehşetli bir hakikat olduğu nazarımda tamamıyla tebeyyün[1736] eyledi. Hayatıma kastetmek yolunda olan tehdidinizi fiile çıkaracak kadar insafsız olmadığınızı bilirim, fiile çıkarsanız bile ehemmiyet vermem çünkü indimde ölmek esir yaşamaktan bin kat ehvendir, ben mümkün değil esarete tahammül edemeyeceğim. Beni gerçekten sevdiğinize bir de bu hâlden kurtaracağınıza kati bir söz veriniz. Ne vakit emrederseniz beraber hudut üzerine çıkmaya hazırım sükûnet bulmak için cevabınıza intizar[1737] ediyorum.

İmza

Adil

Adil Giray mektubu bitirdikten sonra dikkatle okudu biraz da dönerek: "Acaba itimat eder mi? Elbette eder! Şeytanın gönlünü bir ümit ile doldur. O ümidin husûline[1738] imkân gösterirsen onu da aldatabilirsin. Hele Perihan ile Cezmi ile haberleşinceye kadar melune gaflet içinde kalsın da ilerisine Allah kerimdir." dedi.

Biraz da maşallah! Maşallah! Bizim yalancılık da sairlerinin marifeti, gayreti gibi alıştıkça terakki eder hâllerden imiş! Ya Rabbi! Benim dünyada ne lüzumum var idi!... Ah! Perihan Perihan! Senin için ihtiyar ettiğim şeylere bak!... Ah! Arada olmasan da her kelimesi için bir ömr-i ebedi verilse ben o sözleri lisanıma alır mı idim, yollu söylendi. Varakayı[1739] Şehriyar'a göndermek için

1734 alâ'im: belirtiler, nişanlar
1735 tahrîr: yazma
1736 tebeyyün: belli olma, anlaşılma, ortaya çıkma
1737 intizâr: bekleme, beklenilme, gözleme
1738 husûle gelmek: meydana gelmek, gerçekleşmek
1739 varaka: belge, bir yaprak

Levent Şahverdi Arşivi

bir vasıta taharrisine kıyam eyledi[1740]. Kapısının önüne varır varmaz bir koruyucuya tesadüf ederek "Arkadaş! Zevce-i Şahi Şehriyar Hanım'a takdim olunacak, bir arzuhâlim var acaba şimdi isaline imkân bulunabilir mi?" deyince koruyucu Tatar şivesini andırır bir Türkçe ile derhâl götürüp vereceğini beyan ederek kâğıdı aldı çekildi.

Adil Giray Şehriyar'ın kendine kemal-i inhimak[1741] ile gösterdiği hevesi pekâlâ bildiğinden gönderdiği mektup ile hazırlanıp gelen belayı birkaç gün tehir edebileceğini ve o kadarcık bir zaman kazanıldığı hâlde ise Cezmi'ye, Perihan'a malumat vererek kendi teşebbüslerini tesri[1742] ile muhataranın bütün bütün önünü almak kabil olacağını memul etmişti ne faidesi var ki korktuğu mühlike nefsine değil Perihan'ına ait olduğundan ve oradan yarım saat kadar vakit geçtiği hâlde Şehriyâr'dan bir cevap zuhur etmediğinden tedbirinin tesirince olan ümidi yavaş yavaş yeise mübeddel olmaya[1743] başlamıştı. Şehriyar'ın cevabı yarım saat uzadı, çünkü melune Adil Giray'dan ayrıldıktan sonra kasvetli gönüllerde saklanan keder gibi odasının bir köşesine çekilerek perde-i zulam[1744] altında istitar[1745] eden cani gibi hıyanetini İcra için en evvel tesadüf edecek fırsatı intihaza[1746] çare düşünmekte iken Adil Giray'ın kâğıdını alınca defaten zihnine muhaverenin nihayetinde irat eylediği tehdidata Hanzade'den cevap zuhuruna vakit bırakmaksızın odadan çekildiği tebadür ederek[1747] gelen kâğıdı o tehditlere mukabele zanneyledi. Öyle mukabelelerde[1748] ise Adil Giray'ın gerek tahkir ve gerek istihzasında olan kuvveti tecrübe ile bildiği için okuyacağı sözlerin tesiriyle gayzından çatlayıp da intikamından mahrum olmak korkusuyla mektubu aldığı anda açmaya cesaret edememişti nihayet bir ızdırap ile kâğıdı açabildi. Her kelimesini bir nevi tereddüt, her satırını bir başka türlü ihtiraz ile okudu. O zeka-yı şeytanisiyle mündericatını[1749]

1740 kıyâm etmek: kalkışmak, ayaklanmak, başkaldırmak
1741 kemâl-i inhimâk: aşırı düşkünlük
1742 tesrî': hızlandırarak, hızlandırma ile
1743 ye'se mübeddel olmak: umutsuzluğa dönüşmüş olma
1744 perde-i zulam: kasvetle saklanan keder
1745 istitâr: örtünme
1746 intihâz: fırsatı kaçırmama, fırsat gözleme
1747 tebâdür etmek: ansızın akla gelme
1748 mukâbele: karşılık olarak
1749 mündericât: içindekiler

Levent Şahverdi Arşivi

aynı Adil Giray'ın zannı gibi sarf-ı hakikat[1750] ve hususiyle bir netice-i havf[1751] bir eser-i mağlubiyet kıyas eyledi. Matlab-ı şehvanisi[1752] bu derece husule karip olmuş[1753] iken tehdidinde devam etmek değil hatta biraz soğuk davranmış olsa Adil Giray'ın mazbut[1754] olan meşreb-i istiğna perverânesi[1755] cihetiyle yine maksadı zayi etmek ve hiç olmaz ise birtakım teehhürlere[1756], suubetlere[1757] düşürmek mukarrer olduğuna hükmederek kemal-i tehalük[1758] ile zirde suret-i muharrer olan[1759] kâğıdı tahrir etti. Kapısının önündeki hadım ağasını çağırdı Adil Giray'ın kâğıdını getiren koruyucuya vermek üzere eline teslim eyledi.

Şehriyar'dan Adil Giray'a

Zalim! Seni gerçekten sevdiğime nasıl kati söz istersin! Senin için koca bir saltanatı terk ediyorum. İki oğlumdan ayrılmayı, dünya nazarında melun görünmeyi ihtiyar eyliyordum da hâlâ muhabbetime inanmıyorsun! Bulunduğun hâlden kurtaracağıma da ahd-ı talep[1760] etmek iktiza eder miydi? Esaretten halas etmeyince sana nasıl malik olurum. Sana malik olmazsam dünyada nasıl yaşarım! Hiçbir biçareye; ruhun azap içindedir onu tahlise çalışır mısın, diye sual olunur mu! Sen benim ruhum değil misin? Sensiz mevti hayata tercih ettiğimi hâlâ öğretemedik mi? Üzülme iki gözüm! Şunda beş on günümüz kaldı Hamza'ya ne tarafa gideceğini anlamak için bir mektup göndereyim cevap geldiği gibi buradan çıkarız, onun bulunmayacağı tarafa da biz gideriz hemen. Allah seni bana bağışlasın da isterse banim hayatımı da alsın sana ihsan eylesin!

İmza

Şehriyar

1750 sarf-ı hakikat: gerçek olarak kabul etmek
1751 netice-i havf: korkunun sonu
1752 matlab-ı şehvani: aşırı istek, arzu
1753 husûle karîb olmak: gerçekleşmeye yaklaşmış olmak
1754 mazbût: zaptedilmiş, kayda geçirilmiş, derli toplu, sağlam
1755 meşreb-i istiğna perver-âne: çekingen, nazlı tabiata sahip olma
1756 te'ehhür: gecikme, sonraya, geriye kalma
1757 suûbet: güçlük, zorluk
1758 kemâl-i tehalük: can atış, can atma, atılma, çok arzu etme
1759 zîrde suret-i muharrer olan: aşağıda örneği yazılı olan
1760 ahd talep etmek: söz vermek, istemek

Levent Şahverdi Arşivi

Adil Giray hemen yeisin müntehasına[1761] geldiği sıralarda idi ki koruyucu kapıdan girerek Şehriyar'ın mektubunu ita eyledi, mütalaasından beş on gün kadar karıyı oyalayabileceğine yakin hasıl ettiğinden, birkaç saatlerden beri çektiği azab-ı ruhani zail oldu[1762] fakat o azab-ı ruhaniden vücuduna arız olan taab[1763], gönlünde meşgul olacak bir keder kalmayınca tesirini tamamıyla göstermeye başladığından başka macerayı Perihan'a önceden haber vermek için yorgunluğa bakmasa bile nöbetçiler arasında mahremlerinden kimse bulunmadığından tezkire yazmayı zaruri ertesi güne talik ederek yatağına girdi rahatça uyumaya başladı.

Beri taraftan ise Şehriyar aldığı emniyet-i can-bahş[1764] ile güya ki dünyaya bir kere daha gelmiş idi. Sevabıkı hatta hayal-i sevabıkı[1765] varlığından bütün bütün ayrılmış kıyas eder yalnız huzuzat-ı hayata müteallik olan tecaribini[1766] bu ömr-i cedidinden[1767] layıkıyla istifade için düstur-ı hareket[1768] ittihaz ederek kendi kendine eğlenceler düşünür, zevkler ihtira eder, emeller bulur, muvaffakıyetler icat eylerdi.

Kadın ümitvar olduğu saadetin hayalini bile ayn-ı hakikat zannederek tasavvuratından müddet-i ömründe[1769] görmediği lezzetlere müstağrak olur ve kâffe-i amali[1770] bir yere toplanmış da hemen o dakikada pişgah-ı arzusuna[1771] saçılmış gibi bin türlü eşvak-ı muhabbetle[1772] eğlenir dururken, hadım ağası içeri girerek kağıdı getiren koruyucunun geldiğini ve kendisine arz edecek bazı sözleri olduğunu beyan edince elbette Adil Giray tarafından birtakım iltifatlar getirdiğine câhip oldu, "Ne kadar da ihtiyatsızlık! Hiç koruyucuya da lakırdı mı açılır

1761 müntehâ: son, sona erme
1762 azab-ı ruhânî zâ'il oldu: yok olmak, ortadan kalkmak
1763 vücûduna ârız olan ta'ab: vücuduna yerleşen yorgunluk, sıkıntı
1764 emniyet-i can-bahş: hayatından son derece emin olmak
1765 hayal-i sevabık: geçmiş hayaller
1766 tecârib: tecrübeler, denemeler
1767 ömr-i cedîd: yeni hayat
1768 düstûr-ı hareket: kurallı, prensipli davranış
1769 müddet-i ömür: ömür boyunca
1770 kâffe-i âmâl: bütün emeller
1771 pîşgâh-ı arzû: öncelikli istek / ilk arzu
1772 eşvâk-ı muhabbet: şiddetli sevgiler, arzular, istekler

Levent Şahverdi Arşivi

benden kâğıt götürmedi mi? Ya mahrem kıyas etmiştir. İhtiyatsızlık olup da ne fenalık tevellüt edebilecek[1773]. Bundan sonra neden korkumuz kaldı, koruyucu bir münasebetsizlik ederse neticesi kendinin ahirete seferinden ibaret olacak, cehenneme kadar yolu var, şimdi onu mu düşüneceğim. Zati asker olmuş! Ölmek için maaş alıyor." yollu kendi kendine biraz söylendikten sonra hadım ağasına koruyucuyu içeri göndermesini emreyledi, koruyucu geldi şu sohbete başladılar.

Şehriyar —Ne istersin! Mektubu Adil Giray'a götürdün mü?

Koruyucu —Götürdüm efendim.

Şehriyar —Nedir? Hanzade bir şey mi söyledi.

Koruyucu —Hayır! Hiçbir şey söylemedi....

Şehriyar —Ey ne istersin? Mademki bir şey söylememiş bu vakit insanı taciz etmekte mana nedir?

Koruyucu —Hanzade'ye pek o kadar itimat etmeseniz hayırlı olur.

Şehriyar —Senin ne vazifen habis[1774]! Cehennem ol şuradan.

Koruyucu —Gideyim efendim kulunuz hiddet adamı değilim.

Şehriyar, bu hiddet adamı değilim sözüyle birden bire uykudan uyanır gibi gözünün önünde dolaşan rüya-yı istikbali gaip ederek yine sevabıkın[1775] dehşetli dehşetli hakikatleri içine düşmeye başladı. Koruyucunun Mirza Süleyman'a mahut[1776] arzuhâli veren, kendisiyle birkaç gece evvel muhavere eden[1777] adam olduğunu ve söylemek istediği lakırdı elbette bir haber-i musibet olmak lazım geleceğini düşündü, herifi hiç söyletmemek istedi fakat gönlünde bir şüphe zuhur edince velev bin kat ağır bir hakikatle olsun hâlletmedikçe insana göre rahat kabil olamadığı için çaresiz yine sual ve cevabında devam eyledi.

1773 tevellüd etmek: doğmak
1774 habîs: kötü, pis
1775 sevâbık: geçmiş
1776 ma'hûd: ahdolunmuş, sözü geçen, bahsolunan
1777 muhâvere eden: konuşan

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Dur koruyucu bakayım! Ne söyleyeceksin?

Koruyucu —Geçen gece Perihan ile Adil Giray birbirini seviyorlar mı diye sual buyurmuş idiniz, onun cevabını verecektim.

Şehriyar —Söyle! Ne öğrendin! Birbirini seviyorlar mı?

Koruyucu —Bilemiyorum.

Şehriyar —Hınzır! Öğrendiğin bilememek midir? Cevap buna mı derler. Padişahın haremiyle eğlenmeye mi geldin, billahi seni yarı beline kadar başı aşağı yere gömdürür de öyle gebertirim.

Koruyucu —Hayır! İkisi de birbirini sevdiklerini bilemiyorum demek istedim, beriki ötekini seviyor ama öteki berikini sever mi sevmez mi anlayamadım.

Şehriyar —Beriki hangisi! Öteki kim? Bu hezeyanlarla[1778] beni meraktan helak edeceksin söyle kim kimi seviyor?

Koruyucu —Beri taraftaki öte taraftakini ....

Şehriyar —Dilin Allah'ın gazap kılıçlarıyla doğransın! Beri taraftaki öte taraftaki ne demek bunların adı yok mu?

Koruyucu —Var.

Şehriyar —Ey söylesen a? Yezit!..

Koruyucu —Tarife ihtiyaç kaldı mı ya?

Şehriyar —Ya Rabbi! Sen hayırlar ihsan et! Bu köpek mutlaka bu gece gebermeye özeniyor, adlarını söyleyecek misin, dilini ta kökünden kopartayım da köpeklere mi attırayım.

Koruyucu —Perihan ... Adil Giray.

1778 hezeyân: sayıklama, saçmalama

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Şu melunun[1779] inadına bak! Billahi senin her kemiğini ayrı ayrı kırdırırım da gebermeye hasret olarak yaşatırım.

Koruyucu —Efendim bunun anlaşılmayacak neresi kaldı işte Perihan Adil Giray'ı seviyor.

Şehriyar —Deminden beri öyle söylesen olmaz mıydı? Adil Giray'ın Perihan'ı sevmediğini neden biliyorsun?

Koruyucu —Sevmediğini bildiğim yok! Yalnız sevdiğini bilmiyorum.

Şehriyar —Berikinin sevdiğini nereden öğrendin.

Koruyucu —Dün gece yine nöbette idim, gece saat altı sularında harem nerdibanının[1780] şu bahçe üzerine olan kapısı açıldı gölge peyda oldu, gölge siyah idi ama yıldız aydınlığı ile gecenin karanlığından fark olunurdu, bir iki dakika geçer geçmez yürümeye başladı. Gölge yürümez ya anladım ki insandır. Yerimde durdum, ne yapacağına dikkat ettim, yürüye yürüye Adil Giray'ın köşküne çıktı. Tertiplerinden haberim var ya, şayet fesat takımından biri ise tutmak emeliyle arkasına düştüm, baktım ki kapı kapalı, önünde nöbetçi yok orada durdum. Lakırdılarını dinlemeye çalıştım, bir türlü mümkün olmadı, bir buçuk saat sonra kapıya yakın birkaç lakırdı işittim. İçeridekinin Perihan olduğunu da Adil Giray'ı sevdiğini de anladım.

Şehriyar —Nasıl lakırdı işittin!

Koruyucu —Perihan'ın Adil Giray'a muhabbetini gösterir birkaç söz....

Şehriyar —Cehennem kaçkını zebani! Daha azabın elvermedi mi, nasıl birkaç söz, söyleyecek misin? Yoksa kalbini yardırayım içinde sakladığın esrarı[1781] öyle mi zahire çıkarayım[1782].

1779 mel'ûn: lanet olası

1780 nerdibân: merdiven

1781 esrâr: sırlar

1782 zâhire çıkarmak: ortaya çıkarmak

Levent Şahverdi Arşivi

Koruyucu —Efendimiz büyüklerin şanı böyle hizmetlere mükâfat etmektir. Hizmet eden bendeyi ölümle korkutmak değil! Kulunuz şimdiye kadar verdiğim haberlere ihsan bekliyorum. Siz bendenizi muttasıl[1783] can korkusuna düşürüyorsunuz, söyleyeceğimi unutturuyorsunuz.

Şehriyar —Hay Allah kahretsin! Maksadı ihsan imiş de cellatlar gibi benden işkence ile para alacak.

diyerek "Al gözlerini kara toprak doldursun." itabıyla[1784] önüne altın dolu bir kırmızı atlas kese attı, koruyucu İran'ın o zamanki adetinden olan secde-i şükranı[1785] yerine getirdiği sırada keseyi yerden alarak içindeki altınları bir murabahacı[1786] dikkatiyle ağır ağır saymaya ve içlerinde eksiği, kalbı kulbu[1787] olup olmadığını anlamak için her birini ayrı ayrı gözden geçirmeye başladı.

Şehriyar, birkaç dakika kemal-i nefret ve hiddetle koruyucunun hâline iman-ı nazar ettikten sonra bütün bütün amelden kalarak şu sözlerle mücadeleyi tecdit eyledi[1788].

Şehriyar —Köpek ne sayıyorsun!

Koruyucu —Bu da suale muhtaç mıdır? Tamam mıdır değil midir onu anlayacağım.

Şehriyar —Şu meluna bak alacağını mı tahsil ediyorsun ihsanın tamamı eksiği mi olur?

Koruyucu —Hayır efendimiz maksadım o değil fakat bu keseler yüz altınlıktır da içinde noksanı var mı diye bakıyorum.

Şehriyar —Yüz altın yerine elli altın versem ne yapacaktın?

1783 muttasıl: sürekli, durmadan
1784 itâb: azarlama, paylama, çıkışma
1785 secde-i şükrân: şükür secdesi
1786 murâbahacı: malı kâr ile satan kişi
1787 kalbı kulbu: (ikileme) paranın sahtesinin, hilelisinin olup olmadığı
1788 tecdîd etmek: yenilemek, tazelemek

Levent Şahverdi Arşivi

Koruyucu —Bendeniz de işittiğim sözün yarısını söyleyecektim.

Şehriyar —Yezit! Senin yarını bir tarafa yarını bir tarafa ayırtırım.

Koruyucu —Yine meraktan kurtulamazsınız çünkü bildiğimin yarısı o iki parça vücudumda kalır.

Şehriyar —Şu kâfire bak! Hâlâ altınları elinde evirip çeviriyor.

Koruyucu —Nasıl evirmem çevirmem. Ya içlerinde kalp[1789] var ise eksik bulunur ise.

Şehriyar —Hayvan bizim elimizde kalp, eksik altın mı olur.

Koruyucu —Kalpazanlar, hilekârlar paranın nazarlarında zerre kadar kadri olmayan, ona biri bırakıp da bizim gibi bir altını yüzüncü muayeneden sonra alan fukarayı mı aldatacaklar.

Şehriyar —(Başına doğru bir kese altın daha atarak) Allah belanı versin! Al, bunu da al da eksiği hilelisi çıkarsa ikmal et! Tek, söyleyeceğin lakırdıyı çabuk söyle!

Koruyucu —Gördünüz mü? Tehdidin ne kadar büyük mazarratı[1790], ihsanın ne kadar büyük faidesi oluyor demin korkuttuğunuz malumatımın birazını sakladım şimdi iki kat ihsan buyurdunuz bendeniz de iki kat malumat vereceğim.

Şehriyar —Çabuk (Çapek) söyle bakayım!

Koruyucu —Paralarımı saymaya muayene etmeye müsaade-i ihsan buyurmaz mısınız, içinde kalbı bulunur.

Şehriyar —Hamza'nın başı için haberden de vazgeçerim, seni şimdi cehenneme gönderirim.

1789 kalb: bir hâlden diğer bir hâle çevirme, değiştirme, sahtesini yapma

1790 mazarrat: zarar, ziyan / zarar verme

Levent Şahverdi Arşivi

Koruyucu —Söyleyeyim efendimiz! Perihan Adil Giray'ı seviyor ama Adil Giray Perihan'ı sevmiyor.

Şehriyar —Neden bildin yalancı hınzır!

Koruyucu —Vallahi yalan değil onu da işittiğim lakırdıdan anladım.

Şehriyar —Şimdi sana bir kese altın daha verirsem saymadan, nefes almadan işittiğin lakırdıyı aynıyla söyler misin?

Koruyucu —Saysam daha hayırlı olur ama mademki öyle ferman buyuruyorsunuz dışarıda sayarım.

Şehriyar —(Bir kese altın daha atarak) Al dışarıda say, eksiği kalbı var ise yine değiştiririz kâfir budala, lakırdıyı çabuk söyle, hem aynıyla söyle.

Koruyucu —Ya eksik yahut kalb çıkıp da değiştirmek için getirdiğim zaman kalbları eksikleri başka yerden buldum da karıştırdım zannederseniz.

Şehriyar'ın artık bütün bütün sabrı yanarak, "İran devletinin hazinelerini versem yine daha isteyeceksin, para kapmak için ezadan[1791] vazgeçmeyeceksin! Şimdi seni cellada teslim edeyim ömrünü eksilteyim, kalp akçe gibi topraklar içinde ayaklar altında sürüttüreyim de insan üzmek nasıl olur anlarsın." tehdidiyle adam çağırmak için kapıya doğru yönelince koruyucu tavrını tebdil[1792] ile: "Efendim! Bendeniz itaatsizlik etmedim. İşte fermanınız gibi işittiğim lakırdıyı aynıyla söylüyorum." mukaddimesiyle mükalemeye[1793] girişti.

Koruyucu —Perihan Adil Giray'ın köşküne gittiği zaman arkasından ayrılmadığımı ve fakat ne kadar çalıştım ise sohbetlerini işitemediğimi arz etmiştim. Perihan ayrılırken "Siz yine Perihan'ı sevmeyiniz! Perihan sizin yolunuzda akrabasını belki canını terk eder, buradaki tasavvurumuz hâsıl olmazsa Osmanlı mülküne geçeriz, cariyeniz olurum. Sizin kadar âli-himmet[1794] bir

1791 ezâ: eziyet
1792 tebdîl: değiştirme
1793 mükâleme: konuşma
1794 âli-himmet: yüce gayretli

Levent Şahverdi Arşivi

kahramana İran şahının hemşiresinden münasip esir mi olur?" demişti. Kendisi odadan çıkarken kulunuz nerdiban kapısının arkasına saklandım, gittikten sonra Adil Giray'ın kapısından yine beklemeye başladım o da: "Kaç oldu! Kaç oldu! Allah'ım şu kadının elinden de nasıl kurtulacağım?" diye söylenip duruyordu. Zannederim ki lakırdılar berikinin ötekini sevdiğini, ötekinin de berikini sevmediğini açıktan açığa gösterir.

Şehriyar —(Bir kese altın daha atarak) Öyle bir fırsat eline geçti de Perihan fahişesini niçin tutmadın! Budala niçin tutmadın! Tutmuş olsaydın seni ihya ederdim[1795], sana on bin altın verirdim.

Koruyucu —(Altını elinde tartarak) Ah, ömrünüze bereket versin efendimiz! Perihan'ı mı tutayım, şahın hemşiresine dokunmak kulunuzun haddime midir? Demin efendimiz sayıyordunuz insanın yarı beline kadar vücudunu başı aşağı gömdürüp de öyle gebertmek var, kemiklerinin her birini ayrı ayrı kırdırmak var, dilini koparıp da köpeklere attırmak var, kalbini yarıp da içinde sakladığı esrarı meydana çıkarmak var, yarısını bir tarafa yarısını bir tarafa ayırtmak var, cehenneme göndermek var, bunların hiçbiri de dört yüz altın kazanmaya benzemiyor.

Şehriyar —Haydi şimdi buradan defol! Bundan sonra seni işimde kullanacağım. Adam gibi hizmet edersen ihya ederim.

Koruyucu —Edemezsem neticesi gebermek olacak! Orası malum! Kulunuz oldukça işimi bilir bende-gândanım. Gönlüm altın kesesini kefenden ziyade sever efendimiz! Her fermanınızı icraya hazırım.

Şehriyar —Adın nedir! Seni istediğim zaman nerede buldurayım!

Koruyucu —Ali Kuli koruyucularındanım, şimdilik ismim Şirvanî Cafer'dir.

Şehriyar —Şimdilik ne demek! Zaman değiştikçe insanın ismi de mi değişir.

Koruyucu —Olağan şeydir efendimiz! Zaman her şeyi değiştirebilir.

1795 ihyâ etmek: yaşatmak, mutlu kılmak, kazandırmak

Levent Şahverdi Arşivi

Koruyucu bu sözden sonra secde-i şükran âdetini bir kere daha icra ederek[1796] çekildi.

Şehriyar yalnız kalınca koruyucunun Adil Giray'dan işittiğini söylediği "Allahım! Şu kadının elinden nasıl kurtulacağım." Sözünü aynıyla Perihan'a matuf kıyas ederek Adil Giray'ın onu da sevmediğine itimat[1797] hasıl etmeye başlamış ve Hanzade'nin "Beni gerçekten sevdiğinize... bir kati söz veriniz." İbaresini düşünerek onun tesiri ise bu itimadı itminan[1798] derecesine vardırmış idi.

Düşünür, dövünür, Adil Giray Perihan'a ru-yı dil[1799] göstermiş ise Perihan'ın gösterdiği muhabbetler üzerine onu da esaretten kurtulmak maksadına hizmet ettirmek için göstermiş olduğuna zihninde karar verir ve bu defa kendinden kati söz istemesini Perihan'ın tedabirinden ümidi kestiğine hamlederdi, bununla beraber Adil Giray bir kere kendiyle geçinmeye karar verdikten sonra saadet-i hayatını beraber geçirmekte bulması dahi muhal[1800] addeylemezdi.

Vakıa Perihan'ın rüchan-ı hüsnünü[1801], taravet-i şebâbını[1802], ziver-i ismetini[1803] hatıra getirmez değil idi fakat kendi de Perihan'dan bütün bütün başka tarzda bir cemale malik olarak her kalbe göre ise bir başka nevi hissolduğunu ve yüzlerce mübtelası olan bir güzelden yüzlerce nefret eder adamlar da bulunduğunu bildiğinden ve Adil Giray'ın son muhaverelerinde ağzından çıkan, "Bari kendinin hüsnünde, şivesinde olan kemali bilmese, bari cemalinin edasının erkeklere derece-i tesirini[1804] yeni öğrenecek olsa" yollu sözleri hatıra getirdikçe Perihan'ın taravet-i şebâbını olma güşayiş-i cemalince[1805] bir noksan ve tavr-ı ismet perveranesini[1806] şive-i nâşinaslığına[1807] bürhan gibi görerek Adil

1796 icrâ etmek: yürütmek, yapmak, yerine getirmek
1797 itimâd: güvenmek
1798 itmînân: emin olma, birine inanma, güvenme, kesin olarak bilme
1799 rû-yı dil: gönül okşayıcı ifade, bakış, tavır
1800 muhâl: mümkün olmayan, olamaz, olmayacak
1801 rüchân-ı hüsnünü: üstün güzelliğini
1802 tarâvet-i şebâb: taze gençlik, gençliğin tazeliği
1803 ziver-i ismetini: masumluk süsünü
1804 derece-i tesirini: etki derecesini
1805 güşayiş-i cemâl: yüz güzelliğinin ferahlığı, parlaklığı
1806 tavr-ı ismet perver-âne: masum tavırseverlik
1807 tarâvet-i şebâbını: gençliğin tazeliğini

Levent Şahverdi Arşivi

Giray nazarında kendi kadar bile tesir hasıl edemediğine katiyen hükmeyledi. Fakat tabiat-ı beşerîde ne zaaf-ı gariptir ki Şehriyar bu hükm-i katiyesiyle beraber Adil Giray'ın muhavere esnasında saçlarına ak düştüğüne dair ettiği tarizi de hatıra getirdi, güya delil zail olunca hakikat de tahavvül edermiş gibi ayinenin karşısına geçip de kemal-i itina ile üç beş beyaz kılı koparmadıkça hüsnüne olan gurur ve itminanını itmam edemedi. Şehriyar bu suretle maksad-ı muhabbetini hasıl ve saadet-i atiyesini[1808] emin bildiğinden Adil Giray'ı tasavvur ettikçe gözleri nur-ı safa[1809] ile vücudu ruh-ı neşat[1810] ile dolar idi.

Dünyada bir elemi bir endişesi kaldı ise o da rakîb-i mağlubi[1811] addeylediği Perihan'dan bir perestişgâh-ı vicdanına[1812] heves-i temalük[1813] ile yaklaşmaya cesaret eylediğinden dolayı zalimane bir intikam almak arzusunun gönlüne verdiği ıstırap idi. Adil Giray'ın Şehriyar'ın daireleri bu telaşlara, ızdıraplara, tehditlere, tahkirlere[1814], tahkiklere[1815], tecessüslere[1816], mücadelelere, itilaflara[1817] her zamandan ziyade güşade[1818] bulunduğu öyle bir leyle-i garaipte[1819] Perihan her şeyden bîhaber ve koruyucunun ifadesinden anlaşıldığı üzere bir gece evvel Adil Giray ile bir bezm-i tenhayide[1820] bir buçuk saat kadar vakit geçirdiği için temaşa-yı cemale[1821] dil-sîr[1822], teşebbüsleri kuvve-i kurbiyyeye[1823] gelmek cihetiyle ömrünün saadetinden emin olarak yatsı vaktini bir saat geçer geçmez yatağına yatmıştı.

1808 sa'âdet-i âtiye: gelecekteki mutluluk
1809 nûr-ı safâ: saf parlaklık, gönül rahatlığı
1810 rûh-i neşat: sevinçli ruh hâli
1811 rakîb-i mağlubî: yenilmiş rakip
1812 perestiş-gâh-ı vicdân: sevgi evi/ sevgi dolu vicdan
1813 heves-i temâlük: isteklerine mani olma, kendine hakim olma, nefsini tutabilme
1814 tahkîr: hakaret etme
1815 tahkîk: gerçeği araştırma
1816 tecessüs: merak etme, araştırma
1817 i'tilâf: ülfet etme, uyuşma, alışma, uygunluk
1818 güşâde: açılmış, açık, ferah, şen
1819 leyle-i garâ'ib: tuhaflıklarla dolu gece
1820 bezm-i tenhayide: tenha bir yerde
1821 temâşâ-yı cemâl: yüz güzelliğinin seyri
1822 dil-sîr: gözü gönlü tok, memnun
1823 kuvve-i kurbiyye: yakınlık kuvveti (kuvvetli yakınlık)

Levent Şahverdi Arşivi

Rüyada Adil Giray'ı görür sabah açılmış, güneş doğmuş gözleri nur ile dolmuş zannederdi. Güya ki maşukıyla bir sahrada idiler bulundukları yerin pişgâhından[1824] bir ufak su akardı ama bir surette hafif akar ve o kadar muavveç[1825] şekiller peyda ederdi ki geçtiği sahranın letafetinden ayrılamıyor ve ara sıra geldiği tarafa avdet etmek istiyor da saika-i rüzgâra[1826] mukavemet edemiyor gibi görünürdü. Başı uçlarında bir salkım söğüt var idi, dalları yaprakları rüsvayan-ı muhabbete[1827] perde-i istitar[1828] olmaya şayan olabilecek kadar perişan idi.

Sahranın ötesinde berisinde öbek öbek o kadar mütenevvi[1829], o kadar mütelevvin[1830] çiçekler yığılmış idi ki feyyaz-ı kudret[1831] oraları tezyin[1832] için feleğin sehaib-i rengâmizini[1833] paralamış da ötesine berisine dağıtmış zannolunurdu.

Mürgan-ı seherin[1834] nağmeleri o kadar hazin o kadar müessir idi ki her biri vicdan-ı âşıkaneye[1835] tercüman olmuş elfaz[1836] ile tarifi kabul olmayan ezvâk-ı muhabbeti[1837] gönüllere efhâm[1838] ile uğraşıyorlar, kıyas edilebilirdi.

Güya ki Perihan o suyun kenarına oturmuş arkasını o salkım söğüde dayamış idi. Adil Giray da dizine yatmış Perihan'ın misâlini cemaliyle mukayese için uyumuş idi.

Kız perişan saçlarını şehzadenin yüzüne dökerek cemalini kâh güneşten bile kıskanırcasına bütün bütün örter kâh bir dakikacık hasretine tahammül edemezcesine bir cihetini[1839] açar, temaşasında gaşy olur[1840] dururdu.

1824 pîşgâh: ön, huzur
1825 muavvec: eğilmiş, eğri, eğik
1826 sâika-i rüzgâr: esen, savuran rüzgâr
1827 rüsvâyân muhabbet: rezil, bayağı sevgiler
1828 perde-i istitâr: örtü örtünme
1829 mütenevvi': çeşit çeşit, türlü türlü
1830 mütelevvîn: renkten renge giren, yanardöner
1831 feyyâz-ı kudret: gücü bereketli olmak
1832 tezyîn: süsleme, süslenme
1833 sehâib-i reng-âmizini: rengârenk bulutlar
1834 mürgân-ı seher: seher kuşları
1835 vicdân-ı âşıkâne: âşığa yaraşır vicdan
1836 elfâz: kelimeler, sözler
1837 ezvâk-ı muhabbet: sevginin verdiği zevkler, neşeler
1838 efhâm: fehim, zihinler, anlamalar
1839 cihet: yan, yön, taraf
1840 gaşy olmak: kendinden geçme, bayılma

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan'ın ruhunda inbisat, gönlünde safa bir derecede idi ki bulunduğu hâlin rüya olduğunu bilmek dahi lazım gelse idi, bütün ömrünün böyle bir rüya içinde geçmesine bin can ile kail olurdu[1841]. Güya ki bir insan değil tabiatın firdevs-i füyûzatında[1842] yeni peyda olmuş bir şükufe-i rengîn[1843] idi. Jalelerle[1844] perveriş olur[1845], nurlarla tenim ederdi[1846].

İşte Perihan hab-ı can-perver[1847] içinde idi ki usul usul kapısı açıldı siyah carre bürünmüş bir kadın elindeki şamdan ile odasının dâhiline doğru birkaç kere baktı şamdanı hariçte bıraktı, içeri girdi kapıyı kapadı.

Bu vakadan bir iki saniye geçer geçmez Perihan vücuduna bir şey dokunduğunu ve dokunan maddenin kendisini hafif hafif sarstığını hisseyledi. O nazenin uykusundan uyandı etrafına bakındı, şunu hissetti ki istikbal gibi nazar-ı taalluk[1848] etmez bir karanlık içinde kalmış, ecel gibi nâmeşhut[1849] bir cisim-i zi-hayat[1850] yanına çökmüş, meyyit gibi soğuk elleriyle bedenini sarsıyordu. Uyku-yı humâr[1851] ile birdenbire kendini toplayamadı zihninde hakikatle hayal birbirine karıştı. Evvel gördüğü mü rüya idi şimdiki bulunduğu hâl mi rüyadır, bir zamanlar onu tefrik edemez[1852] oldu. Nihayet böyle hâllerde mutat olan "Kimdir ne istersin" sualini irat eyledi.

"Kim olacak! Sevgili Adil Giray'ınızı mı bekliyor idiniz! Benim! Böyle zulmani[1853] zamanlarda insanı, gönüllerde bıraktığı kinler, dünyada aradığı emellerden daha ziyade gelir bulur, orasını bilmiyor musunuz?" cevabını alınca muhatabının kim olduğunu ne maksatla geldiğini pek kolay anladı. Yatağında

1841 kâ'il olmak: razı olmak
1842 firdevs-i füyûzat: bereketler, bolluklar cennetinde
1843 şükûfe-i rengîn: renkli, parlak, güzel çiçek
1844 jâle: çiy, şebnem
1845 perveriş olmak: beslenmek, yetiştirmek
1846 nurlarla ten'im etmek: ışıklarla nimetlendirme
1847 hâb-ı cân-perver: gönül açan, ruh besleyen derin uyku
1848 nazar-ı taalluk etmez bir karanlık: görüş açısı kalmayan bir karanlık /görüş ilgisini kapatan karanlık
1849 nâ-meşhûd: gözle görülmeyen
1850 cism-i zî-hayât: canlı bir varlık, cisim
1851 uyku-yı humâr: uyku sarhoşluğu
1852 tefrîk edememek: ayırt edememek
1853 zulmânî: karanlık

Levent Şahverdi Arşivi

doğruldu Şehriyar'ın karşısına oturdu aralarında bir şiddetli muaraza[1854] cereyan etmeye başladı, iki rakip gönüllerin zalam-ı hafasında[1855] mestur olan iki gayz-ı kadim[1856] gibi tekabül[1857] eylediler. Birbirini görmezler idi fakat aralarında her muhataba geçtikçe çehrelerinde ve belki vicdanlarında hâsıl olan en küçük tesiratı görmüş gibi hissederler idi.

Muarazaları şu yolda idi:

Perihan —Kadın benden ne istersin! Bu vakit odamda ne işin var kâbus gibi insanı rüyasında da mı rahat bırakmayacaksın?

Şehriyar —Bırakmayacağım! Senden ne mi isterim, şuradaki İran tahtında oturan erkek biraderin olduğu hâlde sen onunla iştiraki kabul edemiyorsun, iştirak ne demek! Zaten o tahtta zerre kadar hakkın yok iken velinimetinin elinden almak istiyorsun da ben seni dünyanın en büyük devleti olan muhabbette mi iştirake kabul edeceğim.

Senden ne mi isterim! Hayatımı, hayatımın lezaizini isterim, ömründen koparılacağını bilsem yine alacağım anladın mı?

Perihan —Gece vakti çıldırdınsa ben tımarhane bekçisi değilim nasıl muhabbet? Nasıl taht? Nasıl iştirak?

Şehriyar —Taklit ediyor berikinden alışmış! Israrından haberdar olanlara delilik isnat etmeyi ondan öğrenmiş! Bilmiyor ki taklidin en güzeli de masharalıktır[1858], masharalığı bile kendine yakıştıramıyor, şu tecahüllere[1859] bak! Mücessem-i hakikat[1860] olan şehzadem! Cezmi elde duruyor, dayınızdan ne maksat üzerine getirttiğinizi biliyoruz! Şecerett-ül dürre[1861] mukallit[1862]

1854 muâraza: çatışma
1855 zalâm-ı hafâsında: gizli karanlık
1856 gayz-ı kadîm: eski öfke
1857 tekâbül: karşılama
1858 masharalık: maskaralık
1859 tecâhül: bilmezlikten gelme
1860 mücessem-i hakikat: gerçeğin kendisi, somut gerçek
1861 şecerettü'l dürr: inci ağaçları
1862 mukallid: taklitçi

Levent Şahverdi Arşivi

olacaksınız, ibtida[1863] varacağınız adamı padişah edeceksiniz, sonra biçareyi tahttan düşüreceksiniz. Ayağınıza basamak yapacaksınız, altınızda çiğneyeceksiniz, ezeceksiniz, yerine siz çıkacaksınız değil mi? Musavver-i ismet[1864] olan banu-yı cihan[1865]! Adil Giray sizin gibi riya perdeleri içinde saklı değil. Çehresini ben de görüyorum, bir kere meclisine giren kadın, hususiyle sizin kadar iffetli istiğna-perver[1866] olur ise cazibe-i cemalinden[1867] kendini kurtaramayacağını ben tasavvur edemez miyim kıyas edersiniz! Yahut o cemaldeki nur-ı letafeti görmek sizin o güzel gözlerinize mahsustur, dünyada sizden başka her kim var ise yarasa toprağından yaratılmış, hiç kimse o nurdan istifade edemez mi zanneylersiniz? Evet! Şehriyar'da Perihan kadar tabiat, Perihan kadar istidâd-ı muhabbet[1868] nereden bulunacak?

Perihan —(Şehriyar'ın Cezmi Şemhal'den getirtilmiş olmak yolundaki ifadesinden Adil Giray gibi istifade ile Cezmi'nin tutulmadığına emniyet hâsıl ederek) Edepsizlik elverir! Galiba sen zevcinden tahtını alıp da dostunla kendine şehvet yatağı yapmak istiyorsun ki kalbinde olan seyyiat[1869] ağzından dökülüyor! Kendi vehmini kendi tasavvurunu başkasına isnat etmekte mana nedir? Haddin var ise fiile çıkarmaya teşebbüs et! Zerre kadar teşebbüs et! Bakalım Perihan'ın elinden bin canın olsa birini kurtarmaya muktedir olabilir misin? Ben zaten şah kızıyım! Kardeşimin devletine neden göz dikeceğim ki o devlet benim de devletimdir, kehle[1870] gibi sayesinde geçindiği vücudun kanını içmeye çalışmak senin gibi esafile[1871] yakışır.

Şehriyar —Evet! Hiç hanımefendi kendi hanedanını batırmak, İran'da bir Sünni devleti teşkil etmek gibi şeyler düşünmeye, hiç şahımızın hemşiresi Adil Giray gibi esirin esir-i muhabbeti olmaya tenezzül mü eder!!

1863 ibtidâ: ilkin, önce, başlangıç, başlama
1864 musavver-i ismet: masumluğun tasviri
1865 banû-yı cihân: cihana hükmeden hanımı
1866 istiğnâ-perver: tokgözlü, güçlü
1867 cezbe-i cemâl: yüz güzelliğinin cazibesi, çekiciliği
1868 istidâd-ı muhabbet: sevgi yeteneği
1869 seyyi'ât: günahlar, kötülükler
1870 kehle: bit
1871 esâfil: pek aşağı ve bayağı olanlar, halkın en aşağı tabakası

Levent Şahverdi Arşivi

Dün gece saat altı sularında şu nerdibandan bahçeye inip de Adil Giray'ın yanına giden birçok saat oturan başkası idi!!

Perihan —Şu tezvire, şu şirretliklere bak! Velev ki gitmiş olayım, Adil Giray ile beni görüştüren arada bir tedbir-i siyaset çıkarıp da müzakereye karıştıran sen değil misin?

Şehriyar —Acaip! Banu-yı cihan efendimiz, Hanzade'den ayrılırken kapının önüne gelip de "Siz yine Perihan'ı sevmeyiniz, Perihan sizin yolunuzda akrabasını belki canını feda eder. Buradaki tasavvurumuz hasıl olmazsa Osmanlı mülküne geçeriz, cariyeniz olurum, sizin kadar âli-himmet bir kahramana İran şahının hemşiresinden münasip esir mi olur." yollu nazlar niyazlar etmeyi de ben mi talim etmiştim. Nefsine itimadın var ise bu sözlerini inkâr et bakayım. İşitenler kapının önünde duruyor. Birer birer yakalarından tutar yüzüne çarparım".

Söz buralara gelince Perihan macera-yı muhabbetinin Şehriyar'abütün bütün malum olduğunu anladığından inkarda bir faide görmedi sözünü şu veçhile[1872] tahvil eyledi.

Perihan —Kadın! Ben muhtare bir kızım, Adil Giray'ı sevmişim. Ona varmak istemişim ayıp mıdır? Cengiz evladından kızını, hemşiresini hangi padişah dirığ eder.[1873] Ya senin insafın, hiçbir şeye imanın yok mudur ki alil[1874] ve musibet-zede[1875] bir zevcin var, seni köylü kulübesinden saltanat sarayına getirmiş koca bir devletin idaresini eline teslim etmiş. O, mahpuslar gibi bir köşede oturuyor, yerine sen padişahlık ediyorsun, bu nimetlerin bu devletlerin hakkını düşünmüyorsun, yirmi yaşında bir kahraman oğlun var! İran, saadetini şevketini onun hissiyatından şecaatinden[1876] bekliyor, kendinin değilse onun olsun namusunu hatırına getirmiyorsun. Şehvetinle bir biçare esire musallat olmuşsun. Hem Hanedanımızın ismetini paymal[1877] ediyorsun hem o esiri benden kurtarmak için hakkımda bin türlü iftiraya kalkışıyorsun.

1872 veçhile: sebeple
1873 dirîg etmek: esirgemek, önlemek
1874 alîl: hasta, hastalıklı, illetli, sakat
1875 musîbet-zede: uğursuzluğa, belaya uğrayan
1876 şecâ'at: cesaret, yiğitlik
1877 pâymâl: ezilmek, çiğnenmek

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Dur efendim. Hiddetin lüzumu yok, hâlimizi ortaya koyalım. Aklımızı başımıza toplayalım da insanca konuşalım, söyleyeceğimiz şeyleri akla tatbik edelim. Sen istediğin kadar biraderinin nikâhında bulunmayı benim için bir şeref bir nimet gibi gösterebilirsin fakat bir insana göre ömrünü çehresindeki tagayyürleri bile görmekten ve hatta kendini bir zenciyeden tefrik edebilmekten aciz olan bir adama hasretmek saltanat-ı âlem için dahi çekilir belalardan olmadığını sen de gönlünden itiraf edersin. Eminim ki zihninde hayalim bile kalmamıştır. Kalmış olsa da şimdiki hâlime benzemez.

Perihan —Cenab-ı Hak seni de kahretsin senin mizacında bulunan kadınları da.

Şehriyar —Aklına her ne gelirse söyle! Adil Giray'ı seviyorum. Mutlak sana Hanzade'den el çektireceğim.

Perihan —Kendinde felekten ziyade mi kudret tasavvur ediyorsun ki talihin bile ayırmaktan aciz kaldığı iki kalbi birbirinden tefrik etmek ümidine düşürüyorsun.

Şehriyar — Kendimde öyle büyük kudretler tasavvur etmiyorum biliniz, tedbirimin tesirsiz kalmayacağından eminim.

Perihan — Neticesini ikimiz de görürüz değil mi?

Şehriyar —İntizara hacet yok! Netice şimdiden görünüp duruyor. Cezmi burada ihtilal ile uğraştığına yarı memleket halkı şahadet eder. Şaha bir kere iş haber verildiği gibi İsmail'e ettiklerinin o anda cezasını bulursun.

Perihan — Dilin kurusun melun. İsmail'e ben ne yaptım?

Şehriyar — Koruyucular bir emir alırlar o nazenin gerdanınıza[1878] bir ibrişim kılıç bağı geçirirler. Ondan sonra Hanzade'yi kıyamette ya görürsünüz ya göremezsiniz.

1878 gerden: boyun

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan — Şu divaneye bak! Beni ölümle korkutacak! Kendisi bir iftirayı hakikat şekline koymaya nefsinde iktidar hissediyor da bende bir hakikati ispat etmeye kudret görmüyor. Fahişe, sen istediğin hezeyanı söylersin de ben bildiklerimi söyleyemez miyim? Benim lisanım kılıca mı gelir?

Şehriyar — Öyle fena fena şetmler[1879] edip durma! Bu gece her şeyi gözüme aldım. Ben de edepsizliğine taklit etmeye başladım.

Perihan — Hay Allah kahretsin!

Şehriyar — Sus diyorum, beni dinle! Ben her bildiğimi söylerim, sen hiçbir bildiğini söyleyemezsin. Benim şahidim var senin yok! Sen olsa da söyleyemezsin. Zira pek âlâ düşünürsün (Şahın hemşiresi olacağına şeytanın kerimesi olmalıydın çünkü o sıfata yakışacak kadar aklın vardır.) pek âlâ, pek rana[1880] düşünürsün ki ben Adil ile aranızdaki muhabbeti söylersem ona bir zarar tertip etmek ihtimali olamaz çünkü demincek söyleyiverdin ya! İhtiyarına malik bir kızsın. Hanzade ise Cengiz evladındandır. Seni sevebilir, alabilir kendisini bu hâli için benden başka kimse tayip edemez[1881], benden başka kimse kabahatli bulamaz. Yaptığınız ihtilali söylersem yine Adil'e bir şey demezler çünkü bir esirdir her fırsatla kurtulmayı ister. Dünyada Mecnunlar bile anlar ki bir şah hemşiresiyle bir esir beyninde[1882] söyleşilen fesadı tasavvur eden de tertip eden de şahın hemşiresi olmak lazım gelir. Esir olanlar böyle işlerde olsa olsa bir kuvve-i galibenin hevesine alet olmaktan başka hiçbir şey yapmaya muktedir olamaz.

O cihetle iş meydana çıktığı gibi yalnız seni gebertirler. Adil'e bir şey yapmazlar, muhafazasını daha sıkıştırırım, kendim nezaret ederim, o suretle istediğim gibi eğlenirim.

Perihan — Sus edepsiz!

1879 şetm: küfür, sövgü
1880 ra'nâ: güzel, hoş.
1881 ta'yib etmek: ayıplamak, kınamak
1882 beyn: ara, orta (beyninde: arasında)

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar — Dinle, telaş etme! Beni dinle! Seni öldürmekten hâsıl olacak güftügu[1883] namus-ı saltanata dokunacağını biraderinin görmeyen gözleri önünde istediğim şekle koymak benim için en kolay şeylerdendir. Seni ölümden kurtaracağım köşkümün karşısında ufacık bir yere hapsettireceğim. Rekabetten bir gönülde ne kadar kin hâsıl olduğunu, alacağım intikam ile sana öğreteceğim.

Öyle bir küçük odaya hapsettireceğim, sen zincirler içinde inleyeceksin, ben Adil ile karşına geçeceğim. Her gece zevk edeceğim. Kudurduğunu, kendi dişlerinle kendini yiye yiye telef olduğunu göreceğim.

Perihan — (Uzunca bir kahkaha-i istihzadan[1884] sonra) Hanımefendi hazretleri! Bizi o küçük odaya hapsettirmeden evvel lisanımızı da cadılara efsun okutur da ağzımızı da hapseder değil mi?

Şehriyar — Efsun okumaya hacet yok! Sen zaten bildiğini söyleyemezsin, bırakmıyorsun ki söyleyemeyeceğine seni de ikna edeyim. Biliyorsun ki benim hâlim sana benzemez. Şah haremiyim, Adil Giray ile beynimizdeki muhabbeti haber verdiğin gibi onu namus-ı saltanata tariz ettiği için benden bin kat beter azaplar içinde telef ederler. Hâlinden, kalinden[1885], bilbedahe[1886] anlaşılıyor ki Adil'i seviyorsun. Sevince telef etmeye kıyamazsın, elbette kıyamazsın! Söyleyemezsin dediğim onun içindir. Şimdi bildiğini söyleyemeyeceğine sen de itimat ettin ya, şimdi kuvvetimin derecesini sen de anladın ya.

Perihan — (Yine bir kahkaha-i istihza ile) Cellat yürekli köpek! Silahını fena intihap etmişsin! Dişlerini iyice bileyememişsin. Ben Adil'i seviyorsam vücudumu ortadan kaldırıp da senin gibi bir fahişenin eline terk etmek için mi seviyorum sanırsın. Billahi söylerim! Hem sokağa fırlar da bütün Kazvin halkına işittirecek gibi söylerim ama Adil'i telef edeceklermiş zati ben de hayatta kalacak değilim ya! Ben gaip olduktan[1887] sonra Adil'i senin gibi kuduz mizaçlı melunlar

1883 güftügû: dedikodu
1884 kahkaha-i istihza: alaylı kahkaha
1885 kâl: söz, laf
1886 bi'l-bedahe: açıktan, aşikâr olarak
1887 gaip olmak: kaybolmak

Levent Şahverdi Arşivi

telef etmese o kendi kendini itlaf[1888] eder. Biz birbirimizden sonra dünyada bir dakika yaşamaya azab-ı ebediden dehşetli sayarız, sen orasını bilir misin?

Şehriyar — Adil senden sonra bir dakika yaşamaz öyle mi, senin için hayatını feda eder öyle mi?

Perihan — Adil benden sonra bir dakika yaşamaz, ya ne zannediyorsun! Benim için hayatını feda etmez kıyasında mı bulunuyorsun? Bir kere yaşını düşün! Adil kadar oğlun var, kocalı bir kadınsın. Hiç arslanlar başkasının artığına tenezzül[1889] mü eder, bu soluk çehren bu sönük gözlerinle Adil'in muhabbetine nasıl tama ediyorsun[1890]?

İşte rağmına[1891] birbirimizden ayrılmayacağız! İşte görülen ki ya beraber yaşayacağız ya beraber öleceğiz.

Hasedinden çatla geber de beni hapsettireceğin küçük odaya bedel sen cehennemin esfel-i safilinine git! Ateşten dökülmüş zincirler içinde enin et[1892]! Bizim dünyada, ahirette süreceğimiz sefaları düşün! Sen hasedinden kudur! Her dakikada bir kere kendini yiye yiye bitir, yine vücuda gel, her zaman değiştikçe azabın bir kere daha teceddüt[1893] etsin.

Şehriyar — Şimdi Adil senin için ölür öyle mi?

Perihan — Onun yerine sen geber! İktiza ederse ölür, ne zannettin?

Söz buraya müncer olunca[1894] Şehriyar Perihan'ın gülüşlerine taklit yolunda fakat daha uzun daha açacak (açık) bir kahkahadan sonra "Bazı hakikat oluyor ki karanlıkta görünmesi kabil olamıyor." diyerek yerinden fırladı dışarıda bıraktığı mumu getirdi, koynundan Adil Giray'dan aldığı mektubu çıkardı: "Şunu okur musunuz?" dedi, Perihan'a uzattı.

1888 itlâf: öldürme, telef etme, ortadan kaldırma
1889 tenezzül: alçalma
1890 tama' etmek: tamah etmek, açgözlülük
1891 rağmına: inadına
1892 enîn etmek: acı ve ızdırap içinde inlemek
1893 teceddüd: yenilenme, yenilik
1894 müncer olmak: sonuçlanmak

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan bu teklife "Her noktası ciğerine bir dağ-ı siyah olsun neme lazım." sözüyle mukabele ettikten ve Şehriyar'dan, "Hanzade'nindir okuyunuz da bak ne anlarsınız." cevabını aldıktan sonra kâğıdı kaptı. Şehriyar elindeki mumu Perihan'ın yanında bulunan bir iskemlenin yanına bıraktı, Gayet müstehziyane[1895] bir tarz ile, "Adil Giray'ınız size mübarek olsun." dedi, Perihan'ın yanından birkaç adım geri çekildi.

Perihan mektubu yukarıdan aşağı okurken biçare Adil'in yalnız Şehriyar'ı oyalamak için yazdığı, "Beni gerçekten sevdiğinize bir de bu hâlden kurtaracağınız kati bir cevap veriniz." ibaresine gelince bu lakırdının Adil Giray tarafından o güne kadar tutulan idare-i kelam tarzına benzer hiçbir yerini göremediğinden, ruhu vücudundan intiza etmiş[1896] gibi bir hâle geldi.

Çehresinde bir damla kan, azasının hiçbir yerinde cüzi bir hareket eseri kalmadı. İnsan iken taştan yapılmış bir tasvire benzedi, yalnız tezkireyi Şehriyar'ın çehresine fırlatmaya bir de "Size mübarek olsun!" demeye muktedir olabildi. Gözlerini Şehriyar'a dikerek iki üç saniye meyyitane bir nazarla endamını süzdükten sonra elleri kilitlendi, bayılmadı, bir cism-i camid[1897] gibi yatağına serildi. Şehriyar başı ucunda öyle bir neşatlı öyle bir meserretli[1898] tarz ile biçarenin hâlini temaşa ederdi ki hariçten biri görse onun hayatı da kendi ömrüne ilave olmuş kıyas edebilirdi. Karı bu melun intikamından doya doya istifade ettikten ve hususiyle Perihan'ı her nasıl olsa ezdiğine ve Adil ile arasında artık hiçbir hail kalmadığına[1899] bir emniyet-i diğer hasıl eyledikten sonra Hanzade'nin tezkiresini yerden alarak saydının[1900] kanını içip de yuvasına teveccüh eden ejderler gibi salına salına odasına çekildi.

Zavallı Perihan vücuduna arız olan beyhudelik hâlini tabiatın kuvveti ve gençliğinin yardımıyla beraber ancak iki saatte defedebilmiş idi. Fikrini ise ayıldıktan sonra da bir saat içinde ancak toplayabildi.

1895 müstehziyâne: çok alaycı
1896 intizâ' etmek: söküp alma
1897 cism-i câmid: cansız, ruhsuz bir cisim gibi
1898 meserretli: mutlu, neşeli
1899 hâil kalmamak: engel kalmamak
1900 sayd: av

Levent Şahverdi Arşivi

En evvel zihnine tebadür eden[1901] mütalaa Adil Giray'ın tezkiresi idi. Hanzade'yi sahihen ruhundan ziyade sever, kendini de ona bir hayat-i saniye bilmeyi levazım-ı ömründen, ihtiyacat-ı insaniyyesinden[1902] addeyler iken nazarında bu tezkire Adil'in kendisine olan o kadar iltifatlarını o kadar muhabbetlerini yalnızca esaretten kurtulmak veyahut bir ikbale nail olmak için tertip olunmuş desais-i kazibeden[1903] ibaret gibi gösterince dünyada hiçbir şeye hatta kendi varlığına bile itimatı kalmamaya başladı. O vakte kadar nazarında hayattan maksat Adil Giray'dan gördüğü iltifatlar idi. Onların da yalancı olduğuna hükmedince maksad-ı hayatı ölmeye münhasır oldu. Kendini pencereden atıverip de dünyanın âlâmından bir iki dakika eziyetle kurtulmayı nefsince en büyük saadetlerden adderdi. Fakat bir bivefa için terk-i can ederek rakibini arkasından güldürmek, gönlünü çare-i halas bildiği öyle bir hareketten de men eyler idi.

Vücuduna arız olan ürpermek gittikçe tezayüt ettiğinden[1904] yatağına çekildi fakat gaip ettiği amalinin hasretiyle ölmezden defin olunmuş da mezarında dirilmiş bir biçare gibi zamanını hayatında, mematında elemine kıyas kabul etmeyecek bir garip azap içinde geçirdi ve düşündüğü muzîk-i beladan[1905] kurtulmak için her ne cihete atf-ı nazar[1906] eylese karşısından Adil Giray'ın muhabbetinden mahrum olmak gibi hak-i fena[1907] kadar dehşetli bir sedd-i istihale[1908] peyda olduğundan bir fürce-i necat[1909] tedarikini takat-i beşerden[1910] hariç görürdü.

Bu hâl-i canhıraş içinde sabaha çıktığı ve düşüne düşüne bir şey düşünmeye bile iktidardan kesildiği bir zamanda idi ki mahremi olan cariyelerden biri yanına girdi ve yine mahremlerden bir koruyucunun getirdiğini söyleyerek yatağına bir mektup bıraktı.

1901 tebadür etmek: aniden zihnine girmek
1902 ihtiyacât-ı insanîyye: insani gereksinimler
1903 desais-i kazibe: yalanlarla oluşturulan hileler
1904 tezâyüd etmek: artmak, çoğalmak
1905 muzîk-i belâ: bunaltıcı bela, sıkıntı
1906 atf-ı nazar: bakışını çevirme, yöneltme
1907 hâk-i fenâ: fani toprak
1908 sedd-i istihâle: imkânsızlık engeli
1909 fürce-i necât: ayrılıktan kurtulma
1910 takat-i beşerden (hariç görmek) : insan gücünün dışında görmek

Levent Şahverdi Arşivi

Perihan mektubun kâğıdına bakıp da Adil Giray'dan olduğunu anladığı gibi keramet-i muhabbet[1911] kudretini izhar ederek vicdanı yerinden oynadı, fikrindeki perde-i şekk[1912] mürtefi oldu[1913]. Kâğıdın mealini tıpkı tıpkına keşfeyledi.

Mahşerde mezarından kıyam eden iltifat-perverdegan-ı ilahi[1914] gibi tarifi nakabil[1915] bir şevk ile yatağından fırladı, mektubu açtı o gece Adil Giray ile Şehriyar beyninde zuhur eden macerayı ve mahût tezkirenin sebeb-i tahririni etrafıyla anladı, kendiyle Şehriyar arasında güzeran eden[1916] hadiseyi düşünmeye başladı. Vakıa itikadınca Adil Giray'a olan muhabbetini ve hususiyle Adil Giray'ın kendine gösterdiği meyli itiraf etmesi bir büyük hata idi. Şu kadar var ki karı zaten kendi muhabbetini tamamıyla öğrenmiş olduğundan inkarın da bir faidesi olamaz idi.

Adil Giray'ın kendine olan meyline gelince Şehriyar için elindeki tezkire dururken bu babta işittiği sözlere itimat etmek mümkün değil idi ki kullandığı lisanından Adil Giray'a bir mazarrat tertip edebilmek hatıra gelsin. Kendinin mektubu okuduğu sırada gösterdiği yeis, vücuduna arız olan baygınlıkla sahte olabilmek kabiliyetini bütün bütün gaip eylediğinden Şehriyar'a kendisinin Adil Giray'dan bütün bütün kat-ı ümit ettiğine itminan-ı tam getirmiş olmasında iştibah[1917] olunamazdı. Binaenaleyh Perihan bu hadisenin zuhurunu Şehriyar'ı iğfalde şimdiye kadar ettiği tedbirlerin kaffesinden müessir gördüğü için pek büyük teşekkürlere tahmidlere[1918] şayan bir iane-i gaybiyye addetti.

Bu şevk ile hemen kalemi eline alarak kendi macerasını da bir mufassal tezkire[1919] ile beyan eyledi. Hayfa ki Adil Giray bu tezkereyi aldığı gibi karının, Perihan'a ettiği cefalara hakaretlere hususiyle baygınlık bahsine hiç takat ge-

1911 keramet-i muhabbet: sevginin cömertliği
1912 perde-i şekk: şüphe ve tereddüt perdesi
1913 mürtefi olmak: yükselmek
1914 iltifat-perverdegan-ı ilahi: gönül almayı seven
1915 târifi nâkâbil: tarifi mümkün olmayan
1916 güzerân etmek: geçmek
1917 iştibâh: kuşkuya düşme
1918 tahmîd: hamd etmek
1919 mufassal tezkîre: ayrıntılı yazı

Levent Şahverdi Arşivi

tiremediğinden ve elindeki kuvveti canavarın izfar-ı tasallutunu[1920] sökerek şerrinden gerek kendini gerek Perihan'ı bütün bütün kurtarmaya kâfi gördüğünden hemen şu kağıdı tasvit[1921] ile olduğu gibice Şehriyar'a göndermek ihtiyatsızlığından kendini alamamıştı.

Suret-i tezkire

(Adil Giray'dan Şehriyar'a)

Simanızın bu hâliyle beraber size zaruri gösterdiğim yalancı muhabbet emarelerine cidden inandığınıza kail olmak İran'da hiç ayine görmemeye tevakkuf eder[1922]! Masharalık pek uzadı! Kırk yaşında bir kadına yirmi dört yaşında bir adam muhabbet edemeyeceğini elbette siz de bilirsiniz.

Meyl-i meali ile muttasıf olan bir gönül Perihan gibi ilahi bir nur-ı mücessem "meydanda gezinip dururken senin gibi siretinin zulmeti, çehresinin ruhsuz beyazlığı ile düzgünlü zenciye benzeyen bir ucube-i rüzgara meyletmek nasıl mümkün olsun.

Zevcinizin nimetini, oğlunuzun haysiyetini, saçınızın akını, iştihanızın denaetini düşününüz de benden Perihan'dan fariğ olunuz[1923]! Akşam biçareye ettiğiniz ezaları öğrendim, tekrar ederseniz intikamımı zebanilere aldırmaya mecbur olacağım.

Aklınızı başınıza devşiriniz. Mektubunuz elde senet duruyor. Bir daha Perihan'ın da benim de hatta namımızı lisana alırsanız Kazvin'de her harfini ayrı ayrı gözden geçirmedik bir adam bırakmayacağıma Perihan'ın hayatına yemin ile sizi temin ederim. Ama beni de bu yolda itlaf ederlermiş, Perihan sağ olsun zaten dünyanın ne sefasını sürdüm ki ahirete gitmekten kaçınayım. Hiç olmazsa elinizde şehit olur da Cenab-ı Hakk'tan mükâfatını görürüm.

1920 ızfâr-ı tasallut: musallat olan, yaralayan tırnakları

1921 tasvîd: karalamak

1922 tevakkuf etmek: durmak

1923 fâriğ olmak: vazgeçmek

Levent Şahverdi Arşivi

Esirim, beni bir gece boğduruvermek, tasmim ettirmek[1924] kolay, elinizden gelir, orasını bilirim fakat siz de şurasını biliniz ki bugün Kazvin'de biraderim var, her türlü istikbali açık, her türlü ikbali hazır. Yaşı daha yirmi beşe henüz varmış, anasırının hâli ömr-i tabiiye kadar yaşamaya müstaidd serveti, müddet-i ömrünü saadet içinde geçirmeye kâfi iken her neden ise benim yolumda feda-yı can etmeye merak ediyor.

Kılıma bir hata gelmek lazım gelse kâğıt elindedir, benim yapacağımdan birkaç kat ziyade teşhir eder. Asker olduğu hâlde bu yolda cellatlığı da göze alıyor, göklerin fevkine çıksanız yerlerin dibine geçseniz sizi bir saat yaşatmaz.

El altından bir hareketinizi de işitmeyeyim bilirsiniz ki tahkike muktedirim. Eğer işitirsem bizim hanedanda kılıca köpek kanı bulaştırmak meşum[1925] sayılır ama o şeameti[1926] de irtikap eder[1927]. Sizi elimle malik-i cahime[1928] teslim eylerim. Aklını başına al bizden fariğ ol.

Adil

Güya ki tezkire değil bir saika[1929] idi. Şehriyar'a vasıl olur olmaz hazırlayadurduğu dahme-i fesat[1930] birdenbire feveran etti. Kime dokundu ise mahv ve berbat eyledi.

FASIL

Mirza Süleyman'ın Şehriyar ile olan sohbetini yukarıda beyan etmiştik.

Şahın idrak ve ahlakça olan zaafına bir de maluliyet[1931] manzum olmak cihetiyle vücuduyla ademi müsavi[1932] olduğu gibi Hamza Mirza da askerlikten başka levazım-ı hükümetin hiçbir cihetinde vukuf olmadığından devlet-i İrani-

1924 tasmîm ettirmek: zehirlemek
1925 meş'um: uğursuz, şom
1926 şe'âmet: uğursuzluk
1927 irtikâb etmek: suç işlemek
1928 mâlik-i câh: makam sahibi, mevki
1929 sâika: yıldırım
1930 dahme-i fesâd: kötülük mezarı
1931 ma'lûliyet: hastalıklı olma, illetli
1932 müsâvi: birbirine denk, eşit

Levent Şahverdi Arşivi

ye'nin füruat-ı umurunu[1933] bütün bütün Mirza Süleyman idare eder ve fakat külliyatta Perihan ile Şehriyar'ın galibe-i irfan ve nüfuzundan istiklal-i idareyi kurtarmaya muktedir olamazdı.

Adil Giray hadisesini işitince Hanzade'nin sima ve endam ve meşrep[1934] ve mişvarında[1935] olan cazibe-i hatır-rübaya[1936] nazaran Perihan'ın buna meftuniyetinde[1937] hiç iştibah etmediği gibi kızın Şemhal akrabasından olmakla beraber bir berid-i galibe[1938] ve dirayet-i fevkaladeye malik bulunması cihetleriyle İran hükümetinin bulunduğu acz-i tam arasında mahbubunu[1939] taht-ı saltanata çıkarmak hevesine düşmesini pek akla mülayim görür ve böyle bir teşebbüste Perihan'ın yalnız Çerkes takımından değil müştehir[1940] olan ahlak-ı kerimesi münasebetiyle, bir zulüm-i can-güdaz[1941] altında ezilmekte bulunan Acemlerden bile muavenet göreceğini yakinen bilirdi.

Hatta Perihan'ın malik olduğu dirayet umum indinde hasıl ettiği makbuliyete olan itimadından idi ki kendi nikâhına alıp da o kuvvetle İran devletini idare etmek onun dahi ahass-ı maksadından[1942] idi.

Fakat Adil Giray gibi asalet-i fıtriyye[1943] ve letafet-i cismaniyye ile mütehalli bir nev-civan[1944] dururken Perihan'ın tabiat-ı bedayi pesandanesi[1945] öyle avam arasından yetişmiş altmış yaşında bir adamı kabul etmek ihtimali olmadığını düşünerek o hülyadan bütün bütün fariğ oldu.

1933 devlet-i iraniye'nin füruat-ı umuru: iran devletinin genel işleri
1934 meşreb: yaratılış, tabiat
1935 mişvâr: tarz, tavır
1936 câzibe-i hatır-rübâ: hatırı sayılır çekicilik
1937 meftûniyet: tutkunluk, âşıklık
1938 berîd-i galibe: üstün gelen postacı
1939 mahbûb: sevilen, sevgili
1940 müştehir: şöhret bulan, meşhur
1941 zulüm-i can-güdâz: can yakan zulüm
1942 ahass-ı maksad: hususi maksat, özel amaç
1943 asâlet-i fıtriyye: doğuştan gelen asillik
1944 nev-civân: genç
1945 tabiat-ı bedayi' pesandânesi: güzel tabiatını (huyunu) beğenen

Levent Şahverdi Arşivi

Bundan başka Şehriyar'ın ismeti İranca pek de musaddık[1946] olmadığından kendi ile olan muhaveresinde tehevvürle ağzından kaçırdığı sözler için sonradan ihtiyar ettiği tevillerin[1947] Mirza Süleyman nazarında hiç hükmü olmamış yani Adil Giray'a onun dahi iptilasına tamamıyla ihtimal vermemiş idi.

Böyle dirayet-i merdane ve cesaret-i mütehakkimaneye malik iki kadının emraz-ı nefsaniyenin[1948] eşeddi olan muhabbet ve rekabet-i saikasıyla[1949] İran devletini hatargah-ı izmihlale[1950] düşürecek bin türlü teşebbüslere kalkışmaktan geri durmadıklarını ve bundan sonra da durmayacaklarını ve bu teşebbüslerin ise vüzaratı hasebiyle en büyük mesuliyeti ve belki en büyük mühlikesi kendine ait olacağını düşündü. Gerek kadınları gerek Adil Giray'ı zindana ve iktiza ederse mezara göndermeye hazırlanan ve daha hazırlanması muhtemel olan fitnelerin önünü almaya azmeyledi.

Bu yolda Şah'a müracaat etse söz anlatmaya muktedir olamayacağını ve belki Perihan ile Şehriyar'ı kendine hasm-ı can[1951] edeceği cihetle onların ittihamat-ı müşterekeleri[1952] arasında ezilip mahvolacağını bilirdi. Hamza Mirza birkaç gün evvel asker cemi için memleketten çıkmış olduğu için ondan istianeye[1953] zaman müsait değildi, olsa da istiane etmezdi. Çünkü Hamza Mirza doğduğu zaman validesinin aguş-ı terbiyesinde ne kadar zebun[1954] ise o yaşında dahi pençe-i dirayetinde o suretle mağlup olduğundan bir sözüne inanmamak, mukabele etmek ihtimali olmadığına ve Perihan'ın ise hasail-i aliyesini[1955] kendine kıble-i ıktıda[1956] addettiği için hakkında bir sui-zan vukuunu bile küfür menzilesinde tutacağına emin idi.

1946 musaddık: tasdik olunan
1947 te'vîl: başka bir yorum getirme
1948 emraz-ı nefsâniye: illetli nefis, hastalıklı nefis
1949 rekabet-i sâikasıyla: şiddetli rekabet
1950 hatargâh-ı izmihlâl: yok olma tehlikesi
1951 hasm-ı cân: can düşmanı
1952 ittihâmat-ı müşterekeler: ortak töhmet altında kalma
1953 isti'âne: yardım isteme
1954 zebûn: aciz, zavallı, güçsüz
1955 hasâ'il-i âliye: yüce hasletler, tabiatlar
1956 kıble-i ıktıdâ: uyulacak kıble, yön

Levent Şahverdi Arşivi

Bu cihetle Mirza Süleyman'ın sermaye-i iktidarı kendi dirayetine inhisar etmişti. Azminin icrası için bulabildiği tedbir ise, Şehriyar ile muhavere ederken bin türlü muhatarasından bahseylediği koruyucu ayaklandırmak hususundan ibaret idi.

İran devletince en acil olan muhatara Adil Giray ve Perihan ittifakı olarak bunların teşebbüsü ise Sünnilik namına olduğundan ellerindeki vesaitin merkezi Çerkes ve Dağıstanlı koruyucuların zabiti olan Ali Kuli Han olacağı, Mirza Süleyman'a göre bedihiyattan[1957] idi. O cihetle Mirza Süleyman Ali Kuli Han'ı ortadan kaldırmak ve maiyetinde bulunan koruyucuları hemen hudut üzerine sevk edivermekle tertiban fitneye vesait-i icradan mahrum bırakmayı düşünmez değildi.

Ne faidesi var ki Ali Kuli Han, cinsiyet alakasıyla Perihan'a merbut[1958] olduktan başka tedabir-i külliyesiyle Şehriyar'ın da fevkalade emniyetini kazanmış bir dâhiye olduğundan hakkında böyle bir harekete teşebbüs ettiği gibi yine ikisinin husumet-i müşterekesine hedef olacağını ve bin canı olsa ellerinden kurtulamayacağını mütalaa eylediğinden Ali Kuli Han'ı mahremiyetine alarak ve bu suretle onun da maneviyatına mahrem olarak icraat zamanında hareketini tatil etmek reyine karar verdi.

Asıl kendinin itimadı ise, koruyuculardan Mazenderan tüfenkçilerinin zabiti olan ve Şah Abbas zamanında Revan müdafaasında bir şöhret-i fevkalade istihsal eden Mir Fettah'ın cedd-i maderisi bulunan Rüstem Han'a idi.

Rüstem Han bir cüret-i peleng-ane[1959] ile beraber hiyel-i siyasede[1960] bir meharet-i rev-bahaneye malik ve askerine nüfuzu galip bir adam olarak Mirza Süleyman'a ise hürmet ve nispet-i fevkaladesi olduğundan her emrine hem itaat eder hem de askerini itaat ettirirdi.

1957 bedîhî: kuşkusuz
1958 merbût olmak: bağlı olmak
1959 cür'et-i peleng-âne: kaplan cesaretiyle
1960 hiyel-i siyâse: siyasetin hileleri

Levent Şahverdi Arşivi

Bu cihetle Mirza Süleyman evvela Rüstem Han'ı celb ederek[1961] macerayı tafsil ettikten[1962] ve İran'da öyle Sünni bir devlet teşekkülünden kendilerine ve umuma arız olacak mazarratın[1963] her cihetini ve hususiyle Perihan ile Şehriyar tarafından Adil Giray'a gösterilen muhabbetten arz-ı hükumet ve namus-ı millete terettüp edecek[1964] lekeyi tasvirde zerre kadar kusur etmedikten sonra asker kuvvetiyle bu iki karıyı maşuklarıyla beraber devletin başından defetmek için iktiza eden teşebbüsatı Han'ın gayretine havale etti.

Rüstem Han'dan bu yolda istediği gibi mevait[1965] aldıktan sonra Ali Kuli Han'ı yanına davet eyledi. Aralarında geçen muhavere şudur:

Süleyman —Şemhal'den Perihan'a Cezmi Bey namında bir adam gelmiş.

Ali Kuli Han —Evet gelmişti. Bazı hedayası var idi. Kulunuza müracaat etti, kendim görüştüm.

Süleyman —Ben bu devletin bigânesi miyim, bana niçin haber vermediniz?

Ali Kuli Han —Devletçe işi olmayan adi hediye ile gelmiş bir adamı haber verip de bu kadar meşagil[1966] arasında tasdie[1967] lüzum görememiştim.

Süleyman —Bilakis elzem idi. Cezmi'nin buraya başka maksat üzerine geldiği tahakkuk eyledi. O zaman vürudundan[1968] haberim olsaydı yaptığı fesadı daha mebadisinden men etmiş olurduk. Şimdi Cezmi nerede ise bulduru-nuz da bana getiriniz.

Ali Kuli Han —Cezmi daha o zaman avdet etmişti.[1969]

1961 celb etmek: kendine çekmek, yazı ile çağırmak
1962 tafsîl etmek: ayrıntılı açıklama
1963 mazarrat: zarar verme, zarar
1964 terettüb etmek: gerekmek, üzerine görev düşmek
1965 mevâid: söz verilmiş vakitler
1966 meşâgil: işler, meşguliyetler
1967 tasdî : rahatsız etmek, baş ağrıtmak
1968 vürûd: geliş, gelme, gelip yetişme
1969 avdet etmek: geri dönüş, dönmek

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —Hayır, Cezmi burada olacak.

Ali Kuli Han —Burada ise şimdi gider buldururum.

Süleyman —Sizin koruyuculardа Dağıstanlı bir Musa Kazım ile bir de Abbas beraber imiş, onları da isterim.

Ali Kuli Han —Abbas'ı getirelim, Musa Kazım, Hamza Mirza Hazretleri ile gitmişti, pek lazım ise celb için adam göndermek iktiza eder.

Süleyman —O kadar lüzumu yok. Bir tanesi de kâfidir.

Ali Kuli Han —(Kapıdan çıkarak) Şimdi gider iktizasına bakarım.

Ali Kuli Han, filhakika Mirza Süleyman'ın zannı gibi Perihan teşebbüsatının merkezi idi. Çerkes ve Dağıstanlıdan doğrudan doğruya hükmü altında veyahut cinsiyet ve Sünniyet münasebetiyle kendine irtibat-ı manevi hâlinde bulunan altı yedi bin kadar koruyucunun rüesa[1970] ve hayır-şinasanına maksadı kabul ettirdiğinden hemen istediği saatte taklib-i devlet[1971] iktidarını da haiz olmuştu. Hele bir kere Perihan'ın saltanatı ilan edilmek lazım gelse esas-ı idaresini tahkim edinceye kadar tabii mezheb-i daiyesi[1972] mestur tutulacağına ve kız ise Şah İsmail vakasından beri İran'ın hükümdar-ı manevisi bilindiği gibi hükumetin halkı memnun edecek her hareketi Perihan'ın dirayet ve merhametine ve mucib-i şikâyet[1973] olacak her fiili sairlerin zulüm ve tasallutuna mahmul[1974] olageldiğinden zuhur eden inkılap, yalnız alil ve aciz bir adamın inziva-yı tabiisi ilan olunmuş ve onun namına bin türlü itisafat[1975] ile meluf olan birkaç mütegallip[1976] ortadan kaldırılmış hükmünde görüneceğine nazaran herkes tarafından kemal-i memnuniyetle kabul olunmak Ali Kuli Han'ın itikadınca muhakkak idi. Belki Hamza Mirza'nın bile halasının hasail-i aliyesine gösterdiği meftuniyet kuvvetiyle bir dereceye kadar idaresi kabil olurdu. Fakat Şerhriyar hayatta bıra-

1970 rü'esâ: başkanlar, reisler
1971 taklîb-i devlet: devleti değiştirme
1972 mezheb-i dâ'iyesi: arzu edilen, tutulan yol
1973 mûcib-i şikâyet: şikâyet gereği
1974 mahmûl: yüklü
1975 i'tisafât: haksızlıklar
1976 mütegallib: zorba

Levent Şahverdi Arşivi

kılsa Hamza Mirza'ya halasından ziyade tesir-i nüfuz ettirebilmek muhatarası meydanda olduğundan ve öldürülse Hamza Mirza'ya hem validesinin kanından hem ecdadının saltanatından el çektirmek mümkün olamayacağından, umum ashab-ı cemiyetin ittifakıyla tasavvur olunan inkılabın icrası Mirza'nın hudut boyunda harp ile iştigali zamanına talik olunmuştu. Çünkü Hamza Mirza için Osmanlı ordularının hedef-i muhacematında[1977] iken merkez-i saltanatta böyle bir hadise zuhur edince iki ateş arasından kendini kurtarıp da valide intikamı ve saltanat mirası daiyeleriyle uğraşmaya meydan bulmak ve meydan olsa bile neticesinde muvaffak olmak ihtimalin haricinde görünürdü. Bundan başka Mirza şecaat-i müfritesi[1978] cihetiyle daima tehlikeli mevkilerde buluna geldiğinden zaruret göründüğü hâlde birkaç fedayi kuvvetiyle vücudunu ortadan kaldırmak dahi ashab-ı cemiyetçe[1979] eshel-i umur[1980] addolunurdu. Perihan aza-yı hanedanından hiçbirisine ve hatta nazarında ecelinden bile müteferrid olan[1981] Şehriyar'a kast olunduğunu kat'a istemez ve Adil Giray ise cananının bu fikr-i kerimanesine bin can ile iştirak ederdi. Ali Kuli Han'a göre ise umum hanedan Safevi azasının hayatını maksadına müteallik en küçük bir faide için feda etmek eshel-i umur olmakla beraber mesleğince Perihan ile Adil Giray'ın emrine ittiba mecburiyetinde bulunduğundan ve edilecek hareketi hükumetten izale edilecek[1982] zevatın fakat hayatıyla beraber arzu olunan neticeye isal edebileceğine dair verdiği teminat-ı muğfelanesi[1983] ile o iki zihn-i akıbet-bini[1984] iknaya bir türlü muktedir olamadığından uğraşılan maksad-ı mukaddesi kan ile lekedar etmemek azm-i katisi[1985] de icraatın tehirine bir kat daha yardım ederdi.

Yukarıki muhaverenin kısalığından, soğukluğundan, bipervalığından da anlaşılır ki Ali Kuli Han, Süleyman Mirza'dan Cezmi lafzını işitir işitmez işin bir dereceye kadar vezire aksetmiş olduğunu tamamıyla teferrüs eylediği gibi

1977 hedef-i muhâcemâtında: hücum hedefleri
1978 şecâ'at-i müfrite: haddini aşan cesaret, yiğitlik
1979 ashab-ı cemiyetçe: cemiyet ahalisince
1980 eshel-i umûr: daha kolay emirler
1981 müteferrid olmak: tek ve yalnız olan, eşi emsali olmayan
1982 izâle edilmek: yok edilmek, giderilmek
1983 temînât-ı muğfel-âne: aldatılmış bir teminat gibi
1984 zihn-i akıbet-bini: sonu görürlük
1985 azm-i kat'îsi: kesin gayret

Levent Şahverdi Arşivi

Mirza Süleyman da bu muhavereye gelinceye kadar Şehriyar'ın, Perihan'ın husumet-i müşterekesine hedef olmak muhatarası olmasa Ali Kuli Han'ın izalesini dünyanın en kolay işlerinden sayıp dururken muhaverede gösterdiği mekanet-i lakaydaneden[1986] hanın muhafaza-i hayatınca tamamıyla emniyet-bahş olacak kadar büyük bir kuvvete malik olduğuna yakin hâsıl etmiş idi.

Ali Kuli Han filhakika Cezmi vasıtasıyla maksada dâhil olmuşsa da şayet kendi bir belaya uğrarsa aradaki vasıta-i ittisal[1987] ile Adil Giray ve Perihan'ı da muhatarasına teşrik etmemek[1988] için Cezmi'yi bütün bütün alem-i ihtifaya[1989] çekmiş idi. Koruyucu rüesasından kendinin işte medhalini Musa Kazım'dan başka hiç kimse aynelyakin bilmez idi, çünkü mebadi-i teşebbüsünde rütbesinin küçüklüğü ile beraber istikamet-i ahlakı cihetiyle Çerkesler, Dağıstanlılar indinde mahbub-ı kulup[1990] olan Musa Kazım'ı Cezmi ile ashab-ı ittifak arasında vasıta etmiş ve cemiyetin riyasetini onlara münhasır göstermişti.

Efrad-ı cemiyet lüzumu kadar çoğaldıktan sonra o vasıta-i ittisali de ortadan kaldırmak için Musa Kazım'ı Hamza Mirza'nın yanına gönderdi. Musa Kazım'ın giderken ashab-ı ittifaka verdiği talimat Cezmi'den ya bizzat veya tahriren verilecek evamire[1991] ittiba olunmasını tavsiyeden ibaret idi.

Cezmi'nin ihtifagâhını[1992] ise bir kendi bir de kendinden evvel münasebet peyda ettiği Abbas bilirdi. Abbas filhakika evail-i maslahatta kâr-güzarlığına biraz da tamahkârlık karıştırmışsa da Cezmi'den Ali Kuli Han'dan gördüğü ihsanlar arzusunun birkaç kat fevkine çıktıktan başka girdiği meslekte meşreb-i levendanesine fevkalgaye tevafuk[1993] eylediğinden dünyada maksadı uğruna çalışmaktan, fedakârlık etmekten büyük lezzet ve arzu göremeyeye başlamış ve binaenaleyh Ali Kuli Han nazarında zahirde adi bir koruyucu olmakla beraber hakikatte en emniyetli, en kıymetli bir refik olmak meziyetini kazanmış idi.

1986 mekânet-i lâkaydâne: kayıtsız ağırbaşlılık, güç gibi
1987 vâsıta-i ittisal: yakınlık, bağlılık aracı
1988 teşrîk etmemek: ortak etmemek
1989 âlem-i ihtifa: gizli âlem
1990 mahbûb-ı kulûb: kalplerin sevgilisi
1991 evâmir: emirler, emredilenler
1992 ihtifâ: saklanma
1993 tevâfuk: uygun gelme

Levent Şahverdi Arşivi

İşte bu cihetlerle Ali Kuli Han, teşebbüs ne derece meydana çıkmış olsa kendisinin iştiraki meydana çıkmayacağından bütün bütüne emin olduğu gibi Perihan ve hususiyle Şehriyar'ın himaye-i mutlakasıyla beraber Mirza Süleyman'ın öyle delilsiz şüphelerle hakkında fenalık yapmaya cesaret edemeyeceğinden de mutmain idi. Mamafih Mirza Süleyman tarafından hilaf-ı memul[1994] bir tasalluta kıyam olunur ise ona mukabele hususunda dahi her vakit peşine siper edebileceği beş altı bin kılıca güvenir idi.

İhtiyatı, iktidarı bu derecede olan Ali Kuli Han, tabii vezirin ne bazı teferruata hâsıl ettiği ve vukufundan[1995] ne de kendi hakkında gösterdiği itham-ı zımniyyeden[1996] ihtiraz eyledi.

Cezmi'ye bir kat daha ihtiyat ve ihtifa[1997] tavsiye ettikten ve Abbas'a iktiza eden talimatı verdikten sonra gönlünde havften[1998], endişeden zerre kadar bir eser mevcut olmadığı hâlde korku hâlinde görünmekle veziri tehdit için bulunduğu askerlik sıfatının müterettebatından istifade ederek kendi de tevabii de silaha müstağrak olduğu hâlde vezirin meclisine avdetleriyle Cezmi'nin hâlâ Kazvin'de bulunduğuna dair olan rivayet, sırf mevhum olduğunu ve geldiğinin üçüncü günü gittiğine birkaç yüz şahit olarak irade olunur ise onları vezirin huzuruna celb ile hakikati öğrenmek mümkün bulunduğunu ve fakat böyle asılsız bir rivayete o kadar ehemmiyet verilir ise halk içinde birtakım güftügular peyda olunduktan başka hükumetin vakına da halel geleceğini söyledi. Vezirin emrine imtisalen[1999] Abbas'ı beraber getirdiğini de ilave eyledi.

Mirza Süleyman bu ifadelerden hem Cezmi'nin Kazvin'de hem de Ali Kuli Han'ın Cezmi'yi vermemek azminde bulunduğuna yakin hasıl etmişti. Fakat itikadının izharında bir faide görmediğinden ecnebi bir adamın vücut ve ademinden hükumet aleyhine edilen teşebbüsatça bir büyük tesir olamayacağı mütalaalarıyla teselli bulur ve Ali Kuli Han açıktan açığa tariz edip de maksadının umumiyetine

1994 hilâf-ı memûl: umulan, beklenilen aykırılık, zıtlık
1995 vukûf: bir konu hakkında geniş bilgi sahibi olma
1996 ithâm-ı zımniyye: üstü kapalı suçlama
1997 ihtifâ: gizlenme
1998 havf: korku
1999 imtisâlen: boyun eğerek

Levent Şahverdi Arşivi

hizmet edemeyecek bir fitne ihdasıyla ashab-ı ittifakın en büyük istinatgahı[2000] olan Hanedan-ı Şahi azasını aleyhine bir kuvve-i ihtiyat gibi terk etmek ve bu suretle her belayı kendi üzerine davet eylemekten her ne yapılacak ise defaten yapılmak ve toplanabilecek kuvvet-i fitnenin ruhu mesabesinde[2001] olan Perihan ve Adil Giray aleyhinde istimal olunmak tedbirini bin kat müreccah gördü.

O cihetle Ali Kuli Han'a karşı yine istimalatla iğfal mesleğinden devam etmek reyinde bulundu. Cezmi'nin avdetine müteallik beyan eylediği tahkikata tamamıyla inanmış gibi göründükten başka Ali Kuli Han böyle bir rivayete o kadar ehemmiyet verilir ise hükumetin vakına halel geleceğine dair verdiği reyi[2002] güya nihayet derecede takdir ile telakki ederek hizmet-i Şahi'de Ali Kuli Han gibi nazar-ı hakîm ashabından gördüğü muaveneti kendince medar-ı muvaffakıyet[2003] ve bais-i mefharet[2004] bildiğini bir lisan-ı ıtra[2005] ile beyan eyledi. Bu temelluklardan[2006] muradı ise mümkün olduğu kadar Ali Kuli Han'ı hüsn-i itimat ve hulus-i niyetine[2007] ikna etmek ve bu suret mümkün olamaz ise bari Ali Kuli Han'ın etvarından hemen hemen başlayacak gibi görünen ilan-ı husumet-i dahiyesini bir müddet tehir ile kendi teşebbüsatını ikmal eylemek idi. Mirza Süleyman Ali Kuli Han'a bir kat daha itimat vermek için Abbas'ı da yanına çağırmayı düşündü. Fakat tahkik ve defiyle uğraştığı teşebbüsata ıttılaı[2008] pek nakıs olduğundan tedabirinin ikmaline hizmet edecek bazı malumat almaya olan şiddet-i ihtiyacı tasavvurunun icrasına imkân verdi.

Binaenaleyh yine Ali Kuli Han'a itimadında bir nakise göstermemek niyetiyle ve "Zaten arada bir şey yok ki neye malumat alınacak. İşitilen rivayetlerin hep eracif[2009] kabilinden olduğu tebeyyün ediyor[2010]. Ama çaresiz vazifede kusur

2000 istinâdgâh: dayanma, güvenme yeri
2001 mesâbe: derece, rütbe, kadar
2002 re'yinde bulunmak: görüşünde olmak
2003 medâr-ı muvaffâkıyet: başarı vesilesi, vasıtası
2004 bâis-i mefhâret: övünmeye yol açan, sebep olan
2005 lisân-ı ıtrâ' : mübalağalı bir dille
2006 temelluk: yaltaklanma
2007 hulûs-i niyet: samimi niyet, niyetinin samimiyeti
2008 ıttılâ' : bilgi sahibi olma
2009 erâcif: yalan sözler, uydurmalar
2010 tebeyyün etmek: ortaya çıkmak, anlaşılmak

Levent Şahverdi Arşivi

etmeye gelmez. Bir kere de Abbas'tan sual edelim. Bir adamı istintak etmek vak-ı hükûmete[2011] o kadar halel vermez." mukaddimesiyle Abbas'ı huzuruna davet eyledi. Şu yolda istintaka başladı:

Süleyman —Cezmi Bey'i bilir misin?

Abbas —Nasıl Cezmi Bey'i?

Süleyman —Nasıl Cezmi Bey'i olacak, Şemhal'den Perihan efendimize methiye getirmek bahanesiyle Osmanlı toprağından gelen Cezmi Bey'i!.

Abbas —Dağıstan'dan bir hayli zaman evvel bir Mirza Cezmi gelmiş idi, sual buyurduğunuz adam o ise bir kere görüşmüş idim.

Süleyman —Ne münasebetle görüştün?

Abbas —Dağıstan'da Pir-i fani bir pederim var idi, onun hâlinden haber sordum. O mübarek de bilemedi. Dağıstanlı değil imiş.

Süleyman —Ya nereli imiş?

Abbas —(Kendini toplayarak) Nereli olduğunu bilemiyorum, neme lazım ki tahkik edeyim. Dağıstanlı değil imiş, bana pederimden haber veremedi.

Ali Kuli Han —(Tamire ihtiyaç görmekle söze karışarak) Hayır efendim Dağıstanlı idi. Bu biçarenin pederi vefat etmiş onu söylememek için Dağıstanlı olduğunu inkâr eyledi.

Süleyman —(Şüpheli bir tavır ile Ali Kuli Han'a hitaben) Görüştükleri zaman siz de hazır mı idiniz?

Abbas —(Ali Kuli Han'dan süratli davranarak) Şüphe mi var, hazır idiler ya, ben koruyucu neferlerinden bir biçareyim, zabitim yanımda bulunmadıkça düşman memleketinden gelmiş bir adamla nasıl görüşebilirim bak! Garip pederim vefat etmiş, Han hazretleri insaf edip de bana haber vermediler, bari haberim olsaydı beş vakit namazından sonra ruhuna bir fatiha ihda ederdim.

2011 vak-ı hükûmet: ağırbaşlılık, yüksek yer

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman Mirza —Gevezelik lazım değil, soracağım şeylere cevap ver!

Abbas —Şimdiye kadar ne sual buyurdunuz da cevap vermedim.

Süleyman —Cezmi Beyle kaç kere görüştün?

Abbas —Yalnız bir kere görüştüm, onda da Han hazretleri beraber idi.

Süleyman —Doğru söyle.

Abbas —Yalan söylemeye alışık değilim ki bu tembihe ihtiyaç olsun.

Süleyman —Yalan söylüyorsun, sana doğru söyle diyorum. Sonra yalanın meydana çıkarsa adamı çarmığa gererler, orasını düşünmez misin?

Abbas —Doğru söylüyorum. Yalanım zahir olursa[2012] istediğiniz cezayı etmek elinizdedir.

Süleyman —Şimdi Cezmi'nin buraya niçin geldiğini bilmiyor musun?

Abbas —Nereden bileceğim, hiç benim gibi fakirin ağzına düşecek kadar hükümsüz bir iş için düşman memleketinden buralara adam mı gelir?

Süleyman —Sen tilki tabiatlı bir müfsit[2013] hilekâra benziyorsun, insanı cellat elinde söyletirler.

(Ali Kuli Han yine biperva söze karışarak mütebessimane) : Bu divane mi müfsid-i hilekâr oluyor?

Abbas —(Ali Kuli Han'a) Hâlimi pek âlâ bilirsin. Allah için siz söyleyiniz.

Mirza Süleyman —(Ali Kuli Han'ın sözüne hiç iltifat etmeyerek Abbas'a) Gevezelik lazım değil, diyorum. Sorduğum şeylere cevap ver.

Abbas —İşte ne irade buyurursanız ona cevap veriyorum ya.

2012 zâhir olmak: ortaya çıkmak, görünmek, zuhur etmek

2013 müfsid: bozucu, fesat çıkaran

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —Şimdi Cezmi'nin ne için geldiğini bilmiyorsun öyle mi?

Abbas —Nereden bileceğim, Osmanlı toprağından gelmiş bir adam, belki ezelde ruhlarımız bile görüşmemiş iken koca Kazvin içinde sırdaş etmeye fakir Abbas'ı mı bulacak.

Süleyman —Cezmi'nin nerede olduğunu da söylemeyeceksin değil mi?

Abbas —Ben o adamcağızı bir kere gördüm efendim. O zamandan beri ayaklı canavarın nereye gittiğini şimdi nerede olduğunu kerametle mi bileceğim.

Süleyman —Cezmi ile beraber koruyucuları ayaklandırmaya kalkışan, iş duyulduğu gibi Cezmi'yi saklayan sen değil misin habis!

Şimdi yaptıklarının birer birer doğrusunu söyleyeceksin, yoksa senin her azanı desterelerle parça parça ettiririm.

Abbas —Efendimize yanlış haber vermişler, beyhude yere vebalimi alıyorsunuz. Ben kimim ki fitne kaldırmaya kalkışacağım. Benim gibi âcize dünyada kim tâbi olur, ömrümde bir köpek besleyip de arkamdan gezdirmeye muktedir olamadım.

Süleyman —Seni melun! Bu aklıyla hükumeti aldatmaya çalışıyor. Sorduğum şeyleri şimdi söylemezsen cellat önünde birer birer takrir edersin. Han hazretleri şimdi bunu kaldırınız da koruyucuların zindanında zincire vurunuz.

Abbas —Hüküm elinizdedir, ne isterseniz yapabilirsiniz. Mazlumlara Allah imdad eylesin.

Abbas bu muhaverenin hitamıyla odadan çıkınca Ali Kuli Han hiddet ve tereddütten mürekkep bir nazarla veziri süzerek ,"Mirza hazretleri bu biçareyi ne cürmün[2014] sahibi olduğu için zindana atalım" diye tekazaya[2015] başladı. Zaten Mirza Süleyman mebadi-i muhaverede[2016] Abbas'tan hiçbir şey öğren-

2014 cürm: suç

2015 tekazâ: sıkıştırarak söz söyletme

2016 mebadi-i muhavere: konuşma kuralları, ilkeleri

Levent Şahverdi Arşivi

mek kabil olamayacağını ve vehlei[2017] anladığı hâlde sonraki lakırdıları Ali Kuli Han'ın teşebbüsatına vukufunu göstermek ve bu suretle onun meclise silah ile gelmekte ihtiyar eylediği münasebetsiz muameleye zımni bir tehdit ile mukabele etmek için söylediğinden o mukasat hasıl olduktan sonra Abbas'ın hapsini emretmesi istintaka iltizam-ı tabiiyesi[2018] dahlinde bir netice vermekten başka bir sebebe müstenit[2019] değildi. O cihetle Ali Kuli Han'ın tarizine, "Maksadım sahihen Abbas'ın hapsi değildi, Saray-ı Şahî'nin bazı dairelerinde öyle bir güftügu peyda olmuş, merak olunmuş. Emir aldık, her tarafı temin için Abbas'ı mesul tuttuk. Söylemedik bir yeri kalmadığına dair her türlü iştibahı def etmek için kendisini tehdit ettik, bir şeyi yok imiş ki söylemedi. Zahirde ifadatına kani olduğumuzu gösterse idik ettiğimiz tehdidat haksız bir eser-i tehevvür[2020] hükmünde kalırdı. O da hükumetin vakına dokunurdu. Zaten Abbas'ın hapsini size havale etmedik mi? Hakkında teminat vermiş, şefaat etmiş, bizden ruhsat almış olursunuz. Kendisini yine hizmetinde ika edersiniz[2021]." sözleriyle mukabele eyledi. Ali Kuli Han da "Allah ömürler versin." mukaddimesiyle hafifçe bir teşekkür ederek saatlerce aralarında cereyan eden masharalığa bu suretle hitam verildi.

FASIL

Ali Kuli Han, Mirza Süleyman meclisinden ayrılınca Abbas'a Cezmi'nin Dağıstanlı olmadığına dair ağzından kaçırdığı sözden dolayı dostane bir hayli teveccühler ettikten ve onun tarafından da müteesirane[2022] birçok itizarlar[2023] gördükten sonra gece olduğu gibi Cezmi'nin yanına gitti. Mirza Süleyman vakasını tafsilen[2024] beyan eyledi. İkisi baş başa verdiler. Bir hayli zaman teatti-i efkâr[2025] eylediler. Hülasa-i müzakereleri Adil Giray ile Perihan'ın kan

2017 vehle: dakika an, lahza (vehle-i ûlâ : ilk an, başlangıç)
2018 iltizâm-ı tabiiye: doğal olarak taraf tutma
2019 müstenid: istinat eden, dayanan
2020 eser-i tehevvür: öfkelenmenin belirtisi
2021 ika etmek: vermek, bırakmak
2022 müteessirâne: üzgün, etkilenmiş
2023 i'tizâr: özür dileme
2024 tafsilân: ayrıntılı olarak
2025 teatti-i efkar: fikir alışverişi yapmak

Levent Şahverdi Arşivi

dökmekten teneffürlerine[2026] bir çare aramak oldu. Çünkü ikisi de iş bu derecede şüyu bulduktan sonra bir gün geçirmek ömür içinde yalnız bir kere ele geçebilecek bir fırsatı fevt etmek[2027] hükmünde olduğuna ve bir iki gün içinde teşebbüsleri fiile çıkmaz ise hepsinin birden mahvolacağına hükmetmişler idi.

Perihan ile Adil Giray'ı ikna için elden gelen tedbire başladılar hatta ikna mümkün olmaz ise kendi fikirleriyle harekete de karar verdiler. Hayfa ki yukarıdan beri okuyageldiğimiz hailenin son faslını asıl mürettibi olan Şehriyar iki gece sonra için hazırladığından kararlarının icrasına zaman müsait olmadı.

FASIL

Adil Giray'dan Şehriyar'a gönderilen son tezkire elbette hatırdadır.

Karı kendini ümidinin subh-ı safa-yı zuhurunda ömrünün iyd-i ekber-i saadetinde[2028] bilip dururken Adil Giray'dan ümidinin, emelinin bütün bütün hilafına[2029] olarak öyle bir tahkire öyle bir tehdide uğrayınca adeta kudurmuş addolunacak bir hâle geldi. Güya ki damarlarında kan yerine irin dolaşmaya başlamış idi.

Gönlündeki o lezzetli muhabbetler çürümüş kurtlanmış meyveler gibi bir zehir, kin-i gayza tahavvül etmiş idi. Zaten sevda-yı halis değildi ki masruf[2030] olduğu taraftan hüsn-i kabul görmeyince tesirini kendi gönlünde icra eylesin. Adil Giray arzu-yı şehvaniyesine hizmet edemeyeceğini açıktan açığa meydana koyunca nazarında rakib-i galibi olan Perihan'dan eşna/işna[2031] görünmeye başladı. Birkaç saat evvel yoluna can vereceğinden bahseden habise, birkaç saat sonra o kadar tebeddül eyledi[2032] ki biçarenin canına kastetmekten başka bir şey düşünmez oldu. Aguş-ı tehalükünden[2033] kaçan Adil Giray'ı mezar kucağına teslim etmekten başka zihninde bir arzu kalmadı.

2026 teneffür: nefret etme, iğrenme
2027 fevt etmek: geçip gitmek, ölüm
2028 iyd-i ekber-i saadetinde: büyük mutluluk (arefesi cumaya rastlayan Kurban Bayramı mutluluğu)
2029 hilâf: aykırı, zıt
2030 masrûf: harcanmış
2031 eşna': daha kötü, fena çirkin
2032 tebeddül etmek: değişmek
2033 aguş- tehâlük: kucağına can atış, can atma, atılma, çok arzu etme

Levent Şahverdi Arşivi

Azm-i celladanesinin icrasınca düşündüğü suretlerden en ziyade mizacına hoş gelen bir gece Adil Giray'ın odasına girip de kendi başı ucuna durduğu hâlde Hanzade'yi boğdurmak idi. Çünkü bu suret Adil Giray'ın kendince Sühan-ı can olan tezkiresinden bir fıkrasını fiile çıkarmak olacağı için tezkireden gönlünde husule gelen teessüratın[2034] layıkıyla intikamını almak demek olurdu. Bir de Adil Giray'ın can verirken bundan göreceği rağmlara[2035] tahkirlere karşı naz olsun, tariz olsun, şetm olsun, inkisar olsun söyleyeceği sözler kine-i pelenganesini[2036] iyiden iyi teskin edebilirdi. Fakat bu lezzetten behremend[2037] olmaya zihninde bir türlü imkân bulamadı çünkü Adil Giray'ı Perihan ile taraflarının nigehbanlığından[2038] hâli düşüremeyeceğine yakini var idi.

Bundan başka Adil Giray'a kastedince bin canı olsa Perihan'ın kılıcından, hançerinden birini kurtaramayacağını pekâlâ bilirdi. Kendi ise hayatını muhafazaya nihayet derecelerde itina etmekle beraber yalnız Adil Giray'ı itlaf ile iktifa etmez Perihan'ı da ahiret seferinde ona refik etmek isterdi.

Habisenin en büyük bir kuvveti zevci üzerine amal ettiği nüfuz idi. Lakin bu maksadı için o kuvveti istimale de muktedir değildi. Çünkü Şah Muhammed indinde Perihan'ın tesiri de Şehriyar'ın galebesinden az değildi. Perihan aleyhinde Şaha müracaat eylediği surette ise Perihan sual görmeden muatep[2039] olmak ihtimalin haricinde olduğundan bir kere iş sual ve cevaba düşer ve Perihan'ın kuvve-i natıkası, hakikat-i hâli Adil Giray'ın elinde olan tezkire ile müeyyet[2040] olarak meydana çıkarırsa kendi mezarını kendi eliyle kazmış olacağında şüphesi yok idi.

Tezviç[2041] arzusunda oğlu Hamza Mirza'dan istianeye[2042] de cesaret edemezdi. Zira Adil Giray ile Perihan'ın fesat tertibiyle uğraştığından bahseylese halasını

2034 teessürât: üzüntüler
2035 rağm: kahretmek
2036 kine-i pelengane: kaplan kini gibi, sönmeyen kin
2037 behremend olmak: hissedar olmak
2038 nigehbanlık: gözetici
2039 muateb: azarlanmış
2040 müeyyed: kuvvetlendirilmiş, sağlam
2041 tezvîc: evlendirme
2042 istiâne: yardım isteme

Levent Şahverdi Arşivi

meleklerden masum addeden Hamza Mirza'yı ikna etmek kolaylıkla kabil olamayacağından yine iş mücavebelere[2043], muvacehelere[2044] düşmek o hâlde ise yine vehamet-i akıbet kendine kalmak mukarrer idi. Adil Giray ile Perihan'ın birbirlerine muhabbetini söylemek istese Hamza Mirza nazarında meziyatt-ı celilelerine[2045] o kadar meftun olduğu iki vücudun birleşmek arzusunda bulunması bir nimet-i gayr-ı müterakkıba[2046] suretinde telakki olunacağını ve o cihetle kendisi Adil ile Perihan'ın tefrik[2047] ve belki infasına bir vasıta taharri ederken visallerini tesri ve teshile Hamza Mirza kadar kuvvetli bir muin[2048] peyda etmiş olacağını teyakkun ederdi[2049].

Bu mütalaalardan dolayı maksadına vüsul için kabil-i icra gördüğü tedbir, koruyucuları tahrike münhasır kalmış idi. Bu tahrikin vesaitini zihninde tertip ettiği sırada Mirza Süleymanı da ittifakına alabilmek ümitlerine düşmeye başladı. Çünkü Mirza Süleyman'ın zaten ikbali Hamza Mirza sayesinde hasıl olduğu gibi amal-i istikbali de yine bittabi varis-i saltanat olan Hamza Mirza'ya münhasır idi. Bu ümit üzerine Mirza Süleyman'ı nezdine celbederek şöyle bir muhavere güşat eyledi[2050]:

Şehriyar —Mirza Kalgay Han hazretleriyle hemşiremiz Perihan hazretlerinin kemal-i kerimelerinden tertibine çalıştıkları vaka hakkında aldığınız rivayeti ne dereceye kadar götürebildiniz?

Süleyman —Vallahi efendimiz, ettiğim tahkiklere tahminlere göre tertip ya hiç mevcut değildir ya pek mükemmel olarak mevcuttur.

Şehriyar —Mirza, siz fırsatı bugünlerde keramet derecesine kadar götürmeye başladınız. Demek yolda gebe bir hatuna rast gelseniz karnındaki çocuğun ya kız ya erkek olduğunu da tahmin edebileceksiniz.

2043 mücâvebe: cevaplaşma, birbirine cevap verme
2044 muvâcehe: yüz yüze gelmek, yüzleşmek
2045 meziyatt-ı celilelerine: yüksek meziyetler
2046 nimet-i gayr-ı müterakkıba: birbirinden farklı faydalar bekleyen, uman
2047 tefrîk etmek: ayırmak, ayırt etmek
2048 muin: yardımcı
2049 teyakkun etmek: iyiden iyiye araştırmak, tam yakınlık hasıl etmek
2050 güşâd etmek: açış yapmak, açılmak

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —Merhamet buyurunuz. Bendeniz o kadar şayan-ı istihza[2051] bir gevezelik söylemedim müsaade buyurursanız meramımı izah edeyim.

Şehriyar —İstizah[2052] için çağırdığımı bildiğiniz hâlde izahat için müsaade isteyişinize insan nasıl gülmesin.

Süleyman —Söyleyeyim efendim! Mahut dervişin arzuhâlinde isimleri yazılı olan Musa Kazım ile Abbas'ı aradım, Musa Kazım'ı bulduramadım. Mirza hazretlerinin yanına gitmiş, Abbas'ı buldurdum. İstintak ettim, tehdit ettim, Dağıstan'da olan pederini sual için Cezmi Bey'i yalnız bir kere gördüğünü söyler. İfadesinde ısrar ile beraber sıdk-ı makaline[2053] Ali Kuli Han Afşar'ı da işhat eder. Ali Kuli Han kendisini tasdik ediyor. Cezmi Bey buraya geldiği zaman Perihan Han hazretleriyle Ali Kuli Han görüştürmüş. Vürudunun üçüncü günü de Cezmi avdet eylemiş. Ali Kuli Han'ın ifadesi bu merkezdedir. Eğer Afşar efendilerimizin itimadı gibi sadık bir bende ise dervişin arzuhâli yalandır. Öyle tertip falan yoktur. Yok, tebdil-i ahlak edip de kendisi fesada dâhil olduysa o hâlde pek büyük bir tehlike içinde bulunduğumuzu tarif iktiza etmez. Evvelki ifadeden muradım bu hakikati arz etmek idi.

Şehriyar —İhtimal ki hem fesat mevcuttur hem Ali Kuli'nin malumatı yoktur.

Süleyman —O ihtimal varit değildir sultanım. Çünkü Ali Kuli'nin Cezmi Bey'in gittiğine, Abbas'ın hiçbir şeyden haberi olmadığına dair verdiği teminat o kadar kuvvetli o kadar etraflı idi ki eğer bu teminat sahih ise dervişin arzuhâli bütün bütün yalan olmak iktiza eder. O arzuhâlin münderecatı yalan olduğuna hükmedersek fitnenin vücudunu düşünmeye elimizde bir emare kalmaz. Yalan olmadığına hükmedersek o hâlde Ali Kuli'nin teminatı setr-i maksat[2054] için riyaya hamlolunmak tabiidir.

Şehriyar —Pekâlâ, siz iki şıkkın hangisine daha ziyade ihtimal veriyorsunuz?

2051 şayan-ı istihza: alaya yaraşır

2052 istizah: belirsiz bir durumun izahını istemek

2053 sıdk-ı makâl: sözün doğruluğu

2054 setr-i maksad: örtülü, gizli maksat

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —Kaide-i külliyyedir[2055] efendimiz! Biz şer cihetini düşünelim, tedbirimizi ona tevfik edelim. Taliimize hayır zuhur ederse ne gaip etmiş oluruz.

Şehriyar —Nasıl ne gaip etmiş oluruz. Beyhude yere birtakım tedbirlere kalkışılacak belki arada kan dökülecek.

Süleyman —Ya biz hayra itimat edersek de sonra şer zuhur ederse bir koca devlet mahvolacak değil mi?

Şehriyar —Erkek değil misiniz? Hiç insafınız yoktur. Mamafih bir devleti fitneden musibetten kurtarmak için lazım olan ihtiyatı, şiddeti, ihtiyar etmeye zaruri ben de kail olurum. Hem size bir iki saate kadar vakanın gerçekten mevcut olup olmadığını öğrenirim. Eğer mevcut ise ne tedbir ile defedeceğiz?

Süleyman —Vakayı huzur-ı Şahi'ye arz edemez miyiz?

Şehriyar —Sen divane misin? Perihan'ın töhmetine bizler değil bütün dünya şahadet etse efendimize kanaat gelmenin imkânı var mıdır?

Süleyman —Mirza hazretlerine haber göndersek nasıl olur?

Şehriyar —Memleketin hâlinden hiç mi haberin yok. Hamza'nın halasına ne kadar meftun olduğunu bilmiyor musun? O mecnunu gökten melek nazil olsa ikna edemez.

Süleyman —Demek ki acz hükümete, iktidar ashab-ı fitneye[2056] geçmiş. Onlar her istediklerini yapabilecekler, biz karşılarında mukavemet edecek bir kuvvet tedarik edemeyeceğiz.

Şehriyar —Ben kadın iken fütur getirmedim. Sen vezir iken aczimize hükmedersen o zaman tabii karşılarında mukavemet edemeyiz.

Süleyman —Şah'tan, Şehzade'den imdat olmayınca vezir ne yapabilir?

2055 kaide-i külliyye: umumi, her şey hakkında tatbik edilecek kaide, kural

2056 ashâb-ı fitne: fitne sahipleri

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Acayip, ashab-ı cinayeti askerler, nökerler tedip[2057] etmez de şahlar, şehzadeler mi terbiye eder?

Süleyman —Estağfurullah! Askerler, nökerler tedip eder. Fakat onlara terbiye emrini kim verecek?

Muhaverenin tarzından layıkıyla anlaşılır ki gerek Şehriyar'ın gerek Mirza Süleyman'ın maksatları koruyucuları ayaklandırmak ve o kuvvetle Perihan takımının vücudunu izale etmek idi. Bu maksadın esasınca aralarında bir ihtilaf var idi ki o da Süleyman, Şehriyar'ı ahiret yolunda diğerlere refik etmek arzu-yı hafisinde[2058] bulunmasından ve Şehriyar'ın o arzudan bütün bütün gafil olmasından ibaret idi.

Bu arzu mürettebatından olarak Süleyman hanedan-ı Şahî azası nazarında her türlü mesuliyetten berî görünmek[2059] için fesadı Şehriyar'a yaptırıp da habiseyi yine kendi kurduğu dama düşürmek azminde sebat eder ve koruyucuları tahrik için iktiza eden emrin Şehriyar tarafından verilmesini isterdi.

Şehriyar ise her emri vermeye, her teşebbbüsü ihtiyar etmeye hazır idi. Fakat Mirza Süleyman'ın ahlakı kendince layıkıyla mücerreb olunmadığı için mesnedinden ve hatta hayatından korkup da Şah'a veya Hamza Mirza'ya keşf-i raz[2060] edebilmesini düşünür, böyle bir badireye meydan kalmamak için teşebbüsün vezir tarafından vuku bulmasını temenni ederdi.

İşte iki kuvvetli fikir bu türlü makasıd-ı hafiye[2061] ile birbirine yaklaşmak, birbiriyle ittihat etmek istediler. Mirza Süleyman'ın tasavvurat ve teşebbüsatında muharrik-i asli[2062], hıfz-ı cah[2063], hıfz-ı ikbal[2064] arzuları idi. Onun için tabii mükalematında[2065] daima tehaffüzi[2066] davranırdı. Şehriyar'ın efkâr ve amalin-

2057 tedib etmek: eğitmek, terbiye etmek
2058 arzu-yı hafî: gizli arzu, istek
2059 berî görünmek: arınmış, temiz, uzak görünmek
2060 keşf-i râz: gizli bir şeyi meydana çıkarmak
2061 makasıd-ı hafiye: casusun maksatları
2062 muharrik-i aslî: asıl yönlendirici unsur
2063 hıfz-ı câh: mevkinin korunması
2064 hıfz-ı ikbal: şansın korunması
2065 mükalemât: konuşmalar
2066 tehaffüzi: ihtiyatlı

Levent Şahverdi Arşivi

de saik-i vicdanı[2067] kahr-ı rakip, ahz-ı intikam[2068] hevesleri idi. Onun için istediği gibi müdafaa mevkiinde ihtiyat hâlinde sebat etmeye muktedir olamadı. Zirdeki muhaverede yazılan sözler ile açılmaya, tecavüz etmeye başladı.

Şehriyar —Süphanallah! Bu derece iktidarsız iseniz bari işten çekiliniz de yerinize bir vezir bulalım. Nasıl oluyor ki bir esir kendi hayatını bağışlayan Mirza'nın askerlerine, nökerlerine, velinimetleri aleyhine hareket etmeye emir verebiliyor da bir vezir; şahını, devletini kurtarmak için öyle kâfir-i nimet[2069] bir esirin mahvına emir veremiyor.

Süleyman —Ya efendimiz nasıl oluyor ki Şahın hemşiresi devletini muzmahil etmek için askerini tahrik ediyor da halilesi[2070] hem-serini, saltanatını kurtarmak için askerin hareketini ferman buyurmuyor.

Şehriyar —Kim dedi? Sana ferman buyurmuyor diye kim söyledi? Ahh! Kalbimde ne var ise hepsini meydana döktürmek istiyorsun! Bunların vücudu ortadan kalkmadıkça Şah için de necat yoktur, devlet için de benim için de senin için de her gece Perihan, Adil'in odasındadır. Koruyuculara söyle hemen bu geceden köşke hücum etsinler, ikisinin de canını cehenneme göndersinler.

Süleyman —Kendilerine ne töhmet isnat edeyim? Efendimiz de ara sıra Hanzade'nin odasına gidermişsiniz.

Şehriyar —Ahh! Şimdi gönlüm paralanıverecek! Ben giderdim fakat o yalancı, o hayasız Hanzade'nin sözlerine, vaatlerine inanırdım da giderdim. Güya hududu geçecek idi, Kırım'ı bize verecek idi. Şah da bilir.

Süleyman —Nasıl itimat buyurdunuz?

Şehriyar —Nasıl itimat ettim! Ahh! Nasıl itimat ettim, orasını ben de bilmem. Hatta Peri melununu da ben beraber götürdüm. Sağlıkla götürmeyeydim. Ben ne düşünüyordum, onlar ne düşünmüşler. Ben Kırım'ı almak istiyordum, onlar bizden İran'ı almayı kendilerince daha münasip görmüşler.

2067 saik-i vicdanı: vicdanın sesi
2068 ahz-ı intikam: intikam alma
2069 kafir-i nimet: nimeti inkâr eden
2070 halile: zevce, nikâhlı kadın

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —Askere bu hakikati nasıl ifham[2071] edebiliriz?

Şehriyar —Perihan fesat yapmayacaksa herkesten hatta benden gizli olarak gece vakti bir esirin yanında niçin bulunuyor?

Süleyman —İhtimal ki başka sebepler de olabilir, edep mani olmasaydı söylerdim.

Şehriyar —(Kemal-i hiddet ve dikkatle Süleyman'ın yüzüne bakarak) Söyle bakayım? Ruhsat verdim. Ne demek istiyorsun?

Süleyman —İki genç... Birbirinin küfvü[2072] olduklarında da şüphe yok ihtimal ki aralarında...

Söz bu dereceye gelince Şehriyar için Perihan'ın ve hususiyle kendisinin Adil Giray'a muhabbetleri vezirce malum olduğunda hiç şüphe kalmadı. Fakat Mirza Süleyman'ın bu teferrüsüne delil olacak ufacık bir emare gösterir ise ağrazını, amalini, belki hayatını, ikbalini öyle bir rubah-ı cihan-didenin ezfar-ı iktidarına[2073] teslim ederek padişah zevceliğinden vezir esirliğine tenezzül edeceğini bil-bedahe[2074] derk eylediği için kalbinde, zihninde ne kadar kuvvet-i temkin ve şeytanet var ise bir yere toplayarak birkaç saniye içinde emraz-ı nefsaniyesine[2075] bütün bütün galebe etti. Evzaı değiştirdi. Gazap ve istihzadan mürekkep bir tebessüm ile muhavereyi şu yola tahvil eyledi:

Şehriyar —Anladım, aralarında muhabbet var demek istiyorsunuz.

Süleyman —İhtimal...

Şehriyar —Bu ihtimalde bir zarar görmüyorsunuz. Çünkü birbirinin küfvü imişler.

Süleyman —Bendeniz küfvü olduklarında şüphe yok demiştim.

2071 ifhâm: anlatma

2072 küfv: eş, benzer, denk

2073 rûbeh-i cihan-dîdenin ezfâr-ı iktidarı: tecrübeli kurnaz tilkinin güçlü tırnakları

2074 bil-bedâhe: düşünmeksizin, birdenbire

2075 emrâz-ı nefsaniye: nefisle ilgili hastalıklar

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Vakiyle sizin hemşireyi küfv-i kerimi olan zat böyle aylarca gece yarıları tenha odalarda görüştükten sonra mı nikahına almıştı?

Süleyman —Hayır veliyy-ün-niam[2076], o maksat üzerine söylemedim. Sanki asker takımı böyle bir fikre zahip[2077] olur ise...

Şehriyar —Asker takımı öyle bir fikre zahip olur ise aferinler okur, alkışlar eder öyle mi? Şah'ın koruyucuları kârhane bekçisi, veziri âşık maşuk meyancısı mıdır? Şu ma'tuhluğu[2078] bırak, git koruyuculara emir ver, bu gece yarın gece saat dörtten sonra köşkün etrafını dolaşsınlar. Bir silah sesi işittikleri gibi daireyi bassınlar. İkisini de yaralasınlar. İki melun için hem devlet elden gidiyor hem namus-ı Şâhi berbat oluyor. Şehriyar, kavlinde[2079], vazında gösterdiği bu kadar tecellüt[2080], bu kadar şiddetten pek büyük tesirler mamul ederdi. Fakat Mirza Süleyman, habisenin mahiyetini pek etraflı bildiği için her vazın, her kavlinin cali olduğunu anlamaktan aciz değil idi. Yalnız bu teferrüsünü izhar edip de gayz ve tasallutuna hedef olmamak için işittiği sözlerin doğruluğuna inanmış gibi görünmekle beraber kendini her türlü mazarrattan masun edecek teminat-ı ihtiyatiyeyi tertip ve tedarikten dahi geri durmadı. Haifane bir tavır ile bahsi şu yola nakleyledi:

Süleyman —Güzel efendim! Her iradeniz ayn-ı hakikattir. Emrinizi icra etsem beni Şah'ın, Mirza'nın gazabından, intikamından kim kurtarır?

Şehriyar —Acayip! Koruyucuları sizin tahrik ettiğinizi zahir kerametle mi bilecekler.

Süleyman —İhtimal ki bir gün kulunuza iğbirar edersiniz de efendimize de söyleyebilirsiniz. Daha pek çok söyleyecekler de bulunur. Mamafih ondan ihtiraz etmem. Zira mademki benim fenalığıma vukufları var imiş o zaman haber vermemişler. Şimdi söyleyenler ya kaziptir, ya benimle şerik-i töhmettir, diyebilirim. Ya kendimi kurtarırım ya haber verenleri de belaya uğratırım. Fakat sen burada vezir değil miydin, niçin dikkat etmedin de böyle bir fesat zuhur etti, sualine ne cevap veririm, Şahımızın, Şehzademizin kılıcından nasıl başımı kurtarırım?

2076 veliyy-ün-niam: nimetimin sahibi
2077 zâhib: gidici, giden
2078 ma'tûh: bunamış, bunak
2079 kavl: söz
2080 tecellüd: yalandan yiğitlik gösterme

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Ya Adil Giray fesadı meydana çıkarsa başını nasıl kurtaracaktın?

Süleyman —Öyle bir fesat sahihen mevcut olduğunu bilsem Şah'a söylerim, Mirza hazretlerine yazarım, şimdiden önünü alırım. Ortada dolaşan bir rivayetten ibarettir. Hâlbuki yapmak istediğimiz şeyde biz muharrik[2081] olacağız.

Şehriyar —Seni Şah'tan, Hamza'dan ben kurtaramaz mıyım?

Süleyman —Kırk seneye yakındır iş içinde bulunuyorum. Hiçbir vakit sağların himayesini ölülerin intikamından müessir bulmadım.

Şehriyar —Sahihen kendi hâlinden de şüphe vermeye başladın. Ne demek istersin, daha bir saat olmadı biz ihtiyatlı davranalım, şerri düşünelim de hayır tarafı çıkarsa bir şey gaip etmeyiz diyen sen değil miydin?

Süleyman —Evet! Fakat gaip edeceğim şeyleri de tadat[2082] buyuran efendimiz idiniz.

Şehriyar —Mirza, sende birtakım gizli gizli korkular, kuruntular var. Böyle karşı karşıya üzülüp durmaktan ise bana emniyet etsen, maksadını açıktan açığa söylesen de mümkün ise birbirimize muavenet[2083], devletimize bir hizmet edebilsek.

Süleyman —Başımla, canımla hazırım. Fakat başımdan, canımdan korkarım.

Şehriyar —Bu korkuyu nasıl defedeceğiz?

Süleyman —Pek kolaydır. Bana emniyet teveccüh buyurdunuz. Emniyet iki taraftan olur. Kaidece lazım olan da evvela büyüklerin küçüklere emniyetidir. Efendimiz kulunuza emniyet buyurursanız ben de efendimize emniyet eder, düşündüğüm şeyleri söylerim.

Şehriyar —Emniyetim için seni nasıl temin edebileceğim?

2081 muharrik: tahrik eden

2082 tadâd: sayı, sayma

2083 muavenet: yardım etmek

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —Sözlerime doğru cevap ihsan buyurursanız emin olurum.

Şehriyar —Hangi sözlerinize yanlış cevap verdik?

Süleyman —Estağfurullah! Sorduklarıma diyecektim; teeddüp ettim[2084] de sual yerine söz kullandım.

Şehriyar —(Tereddüdden ziyade azmi gösterir bir tavır ile) Sor bakalım.

Süleyman —Küstahlık edersem inşallah muahezelere[2085], gazaplara uğramam.

Şehriyar —Ne soracak isen sor, beni mukaddimeler, girizgâhlarla mı öldüreceksin?

Süleyman —Efendimiz, bu kadar lütfunuza, himayenize mazhar olan Adil Giray'ı seversiniz değil mi?

Şehriyar —Dilin kurusun. İmameyn hakkı için sevmem. Kanını içmek istiyorum. Kör müsün, görmüyor musun? Mecnun musun, anlamıyor musun?

Süleyman —Affınızı istirham ederim. Dilim dolaştı, kelimeyi yanlış söyledim. Sever idiniz yerine, seversiniz demişim.

Şehriyar —Ağzın cehennem ateşleriyle dolsun. Ne demek istersin? Farz et ki severdim, necip bir Hanzade zannederdim. Osmanlılara karşı kendisiyle bir ittifak yapmak istedim. Sonra hıyanetini ilme'l-yakin öğrendim. Şimdi himayemi üzerinden aldım. O beni aldatmakla iftihar ediyor. Ben onu cehenneme göndermekle intikam alacağım. Maksat Şah'a bir hizmet değil mi, bir memleket fethedemedikse bir düşman defetmiş oluruz.

Süleyman —Sultanımın fikri bu kadar siyasiyata matuf[2086] olunca bendeniz de bittabi vazifemden hariç söz söyleyemem. Bi-inayet-i Taala Şah'ın baht-ı mesudu kuvvetiyle Kırım'ı alır, belki Üsküdar'a kadar gideriz. Düşman buyur-

2084 teeddüb etmek: utanmak

2085 muaheze: azarlama, paylama, çıkışma, darılma

2086 mâ'tuf: eğilmiş, bir tarafa doğru çevrili

Levent Şahverdi Arşivi

duğunuz zatın hiç hükmü yoktur. Şimdi Şah hazretlerinden emir alırım, Kahkaha kalesine gönderirim, orda biraderi gazi Giray gibi eceli gelmeden lahd-i ihtifaya[2087] çekilmiş olur.

Şehriyar —Kavlimiz bu muydu, bana böyle mi emniyet edecektin?

Süleyman —Kavlimiz böyle miydi kulunuza bu yolda mı emniyet buyurulacaktı?

Şehriyar —Ben sana nerede emniyetsizlik gösterdim?

Süleyman —Ya kulunuz efendimize ne yolda itaatsizlik izhar ettim?

Şehriyar —Eğleniyor musun, söylediğin lakırdılardan maksadın nedir ben sana başımızdaki belayı nasıl defedeceğimizi soruyorum sen oturmuşsun Hanzade'yi Kahkahaya gönderelim diye hülyalar kuruyorsun. Evvel Hanzade'yi burada tutan ben değil mi idim? Şimdi ne bahane bulurum da Kahkaha'ya gönderilmesini isterim. Haydi hıyanetini söylemiş olalım, Perihan'ın tedbirinden desisesinden nasıl kurtuluruz. Karının ne kadar cesareti, ne kadar şeytaneti, ne kadar nüfuzu olduğunu bilmez misin? Mademki bir kere Adil Giray'ı sevmiş, mademki bir kere bu devleti sevdiğine teslim etmek istemiş, o sağ kaldıkça bizim hayatımıza ihtimal var mıdır? Bu hakikatler hiç mi hatırına gelmiyor?

Süleyman —Sözü hülasa edelim efendim. Vaktiyle efendimiz Adil Giray'ı sevmişsiniz. O vesile ile bir de Kırım'ı almak fikrine düşmüşsünüz, sonra Hanzade'yi Perihan sevmiş, elinden Kırım'ı almaktansa kendisine İran'ı vermek istemiş. Adil Giray ise Perihan'ı daha genç, teklifini daha faydalı bulmuş. Şimdi efendimizce ikisinin de vücudu ortadan kalkmak lazım geliyor, bu hizmet kulunuza teklif olunuyor değil mi?

Şehriyar —(Müstehziyane) Şeytan olsanız da insanın kalbine hülul etseniz sırrını bundan ziyade bilemezsiniz. Çünkü hakikat-i hâle bu kadar vukufunuz var idi, deminden beri beni söyletmeye çalışmakta ne safa buldunuz?

2087 lahd-i ihtifâ: gizlenme çukuru, saklanacak mezar

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —(Kezalik[2088] müstehziyane[2089]) Fikrimin sıhhatine itminan hasıl etmek isterdim efendimiz, şimdi o maksat hasıl oldu. Fakat bilmem ki irade buyrulan hizmetin ifasına nasıl muktedir olacağım?

Şehriyar —Sahihen aciz misin, yoksa sen de mi cemiyet-i fesada dahilsin?

Süleyman —Estağfurullah, ikisi de değil. Fakat düşündüğüm bir iki cihet var, zihnimde bir türlü onlara karar veremiyorum.

Şehriyar —Nedir, düşündüğün cihetler nedir?

Sohbet buraya gelince Mirza Süleyman, evvela Ali Kuli Han'a bir veçhile emniyet edemeyeceğini, saniyen kendi hakkında gerek Şahça, gerek Şehzadece her türlü şübühatı def için vakanın cereyanı sırasında Kazvin'de bulunamayacağını söyledi. Şehriyar, bu kadarcık mevani ile azminden geri kalır takımından değil idi, yine şu yolda muhavereye başladı:

Şehriyar —Mademki Ali Kuli'den bu kadar emniyetimiz münseliptir[2090], şimdi boğduruyoruz. Kim ne diyecek, dünyada bahanenin, vesilenin vücudu mu kalmadı?

Süleyman —Ondan büyük ihtiyatsızlık olamaz. Afşar'dan, Kürt'ten, Dağıstanlı'dan, Gürcü'den, Aşair'den mezhebi, meşrebi şüpheli ne kadar koruyucu var ise hepsi onun başındadır. Eğer mahut tertip sahih ise mutlak bunların arasında pek çok ashab-ı fesat olacak! Ali Kuli Han'ı ne bahane ile öldürürsek öldürelim, bu hareketimizi elbette fesatlarının duyulduğuna bir delil-i kati tutarlar, o hâlde ise canlarını kurtarmak için hemen bir büyük fitne uyandırmaya kıyam edeceklerine hiç şüphe yoktur.

Şehriyar —Hakkın var, Ali Kuli Han'ı koruyucuları ile beraber şimdiden hudut boyuna göndersek nasıl olur?

2088 kezâlik: aynı şekilde
2089 müstehziyane: alaycı bir şekilde
2090 münselib olmak: kalmamak

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —Zann-ı çakeranemce daha fena olur. Perihan'a güvenirler, gitmezler, belki tertip ettikleri fesadı meydana çıkarmaya hududa gitmek için görecekleri icbarı bahane ederler.

Şehriyar —Sonra ne yaparız?

Süleyman —Kulunuzun bir tedbir hatırıma gelir. Bilmem sultanımca makbul olacak kadar saip midir? Birkaç günden beri hudut boyundan birbirini müteakip yüzlerce feryatnameler gelip duruyor. Osmanlının bir taraftan Tebriz, bir taraftan Karabağ hududuna doğru tecavüz ettiğini hanlara, emirlere ilan ederiz. Karabağ tarafından gelen düşmana zaten Mirza hazretleri karşı duracak değil mi, onların ihtiyat kuvveti olmak şayiasıyla bendeniz Ali Kuli Han fırkasını alır, Kazvin'den bir merhale öte giderim. Rüstem Han'ı da kendi koruyucularıyla Tebriz'in imdadına memur ederiz. Kulunuz, Ali Kuli Han'a bir merhaleden ileri gitmeyeceğimizi söylerim. Bu hareketten maksat düşmana bir nümayiş göstermekten ibaret olduğuna kendisini ikna ederim. Hele Ali Kuli, Rüstem Han'ın kendinden evvel Kazvin'den çıktığını görünce şüpheye mahal bulamaz. Şüphelense de gitmem diyemez. Çünkü muhalefeti için bir makul sebep göstermeye muktedir olamaz. Bendeniz Ali Kuli Han ile gider, iki üç saatlik bir merhalede otururum. Rüstem Han da Kazvin'den çıkar. Rüstem Han zaten emindir. Askerinin umumu da Acem'dir, ne yapılacak ise onların kuvvetiyle yapılacak. Han, Kazvin'den çıktığı günün gecesi şehirde fesat zuhur etmiş olmak bahanesiyle askerini toplar, avdet eder, buralara kadar gelir, emrettiğiniz hizmeti bitirir.

Şehriyar —İşte şimdi herkesi hayran edecek bir tedbir işittim. Erkeklerde bizden ziyade mekkarlık[2091] olduğuna hiç ihtimal vermezdim.

Süleyman —Tabii değildir sultanım. Valide, hemşire terbiyesinden kalma, yahut zevce, maşuka meclislerinde öğrenilmedir.

Şehriyar —İşin en mühim cihetini unuttuk! Koruyucular ikisini nasıl bir yerde bulacak?

2091 mekkâr: hileci, düzenbaz

Levent Şahverdi Arşivi

Süleyman —Demin her gece birleştiklerini beyan buyuruyordunuz, bir silah sesine intizar emrediyordunuz.

Şehriyar —Öyledir öyledir, tembih et hemen yarın gece gelsinler, bir silah sesine intizar etsinler, işittikleri gibi Adil'in bulunduğu daireye hücum etsinler, biri yerin dibine geçmiş olsa üç dakikada sevgili cananının yanına yetişir.

Bunun üzerine

Mirza Süleyman: —Kulunuz yarın çıkarım. Rüstem Han'a da iktiza eden talimatı veririm. Gündüzün gider, gece avdet eder, silah sesine muntazır olur, dedi. Şehriyar'ın yanından ayrıldı.

FASIL

Mirza Süleyman Osmanlıların Karabağ'a, Tebriz'e hücum ettiklerine dair tertip ettiği mübalağalara Ali Kuli Han'ı iknada güçlük çekmedi.

Bilakis Ali Kuli Han, bu hadiseyi tesri-i maslahat[2092] için bir iane-i gaybiyye[2093] addeyledi. Çünkü şehirden çıkar çıkmaz Adil Giray ile Perihan'ı orduya kaçırmak ve kızın saltanatını ilan ile beraber veziri tevkif veya idam ile bütün bütüne askerden hâlî kalacak olan Kazvin'in üzerine yürümek pek mümkün, pek sühuletli[2094] görünmüş idi.

Bu mülahazat-ı hafiye[2095] üzerine tertibat-ı askeriyede görülen sürat ve kendisiyle askerine gösterilen emniyet için vezire büyük büyük teşekkürler ederek ertesi gün ve iş daha müstacel[2096] ise hemen o akşam irade buyrulacak tarafa harekete hazır bulunduğunu beyan eyledi.

Mirza Süleyman, Ali Kuli Han'ın bu müsaraatını[2097] bir dereceye kadar uğraştığı maksadın husulünde emniyeti kalmadığına hamlederek kendi tertibinin

2092 tesri-i maslahat: hızlandırılmış iş, emir, işi çabuklaştırma
2093 iane-i gaybiyye: gizli yardım
2094 sühuletli: kolay, elverişli
2095 mülahazat-ı hafi: gizli düşünceler
2096 müsta'cel: acele, tez, hemen
2097 müsaraat: sürat ve acele etme

Levent Şahverdi Arşivi

bütün bütün kat'ü't-tesir olduğuna hükmetmeye başladı. Ali Kuli Han'ı bin türlü taltifat[2098] ile tesri-i hareket için lazım gelen tedarikatı ikmale gönderdi. Bu hasm-ı muğfel[2099] yanından ayrıldıktan sonra kemal-i sekinet ve sürur ile kendinin emin ve müsteşarı, Ali Kuli Han'ın rakib-i iktidarı olan Rüstem Han'ı nezdine davet eyledi.

Tertibini bi-perva tafsil etti. Ali Kuli Han'ı ne yolda iğfal ettiğinin tarifinde de noksan bir cihet bırakmadı. Yalnız Şehriyar ile ittifakını ketmeyledi.

Çünkü asıl maksadı def-i ağyar ile harekatında istiklal hasıl etmek idi. Fakat bu istiklali her haris âkılın şanından olduğu üzere hizmet ettiği velinimetin, içinden yetiştiği milletin mümkün olduğu kadar hayrına sarf etmek isterdi.

İtikadınca Adil Giray ile Perihan'ın vücudunu kaldırmakla bir büyük fitne bastırılmış olur. Fakat hemen o fitne kadar büyük bir mazarrat vücuda gelirdi ki o da Adil Giray'ın yerine başka bir maşuk-ı şehvani bulmaktan ve hevesat-ı melunesi yolunda her şeyi feda etmekten haya etmeyeceği mücerrep olan Şehriyar'ın Şah'a amal-i nüfuzda münferit kalması idi. O cihetle kendi fikrine göre Perihan'ın itlafında sahih ve ciddi bir fayda hasıl olmak Şehriyar'ın da beraberce vücudu kalkmaya mütevakkıf[2100] idi. Nazarında ikisi hastalıkla zehirli ilaç hükmünde idiler. Biri mevcut oldukça diğerinin fıkdanı her türlü mazarratı calip olabilirdi[2101], hiçbir faideyi mucip[2102] olamazdı.

Mirza Süleyman, Rüstem Han'ı bu mütalaatına taraftar etmekten aciz kalmazdı. Ne faidesi var ki Hanedan-ı Safevi'nin ne kadar evlad-ı zükuru[2103] var ise cümlesinin validesi Şehriyar idi. Binaenaleyh ona tasallut olunur ise evladının intikamından kurtulmak mütalaası Rüstem Han'a pay-bend-i ikdam[2104] olmasından korkardı.

2098 taltifat: lütuflar, ihsanlar, bağışlar
2099 hasm-ı muğfel: aldatılmış düşman
2100 mütevakkıf: duran, bekleyen, eğlenen, bir şeye bağlı olan
2101 câlib olmak: ilginç, ilgisini çekmek
2102 faide-yi mûcib: icap eden, lazım gelen fayda; sebep, vesile
2103 evlad-ı zükuru: erkek çocuklar
2104 pâybend-di ikdam: girişimine ayak bağı, engel

Levent Şahverdi Arşivi

Hâlbuki Rüstem Han bir cesur asker olmakla beraber öyle bir işin teferruat ve ihtimalatıyla beraber avakıbını[2105] görmek hassasına malik olan kuvve-i nazar ashabından değil idi. Bundan başka bir vakit vasıta-i ikbal olmak için Perihan'ı isteyerek ondan muvafakat ve Şehriyar'dan da Perihan'a öyle bir kuvvetli muin peyda etmek için maksadına muavenet görmediği cihetle ikisi hakkında da kalbinde bir kin-i ebedi takarrür etmiş idi. O cihetle Mirza Süleyman ile ettiği muhaverede ilzama[2106] bile hacet göstermedi, Mirza'nın maksadını kendi kendine iltizam eyledi. Ettikleri mübahase de şu yoldadır:

Süleyman —Ben yarın Ali Kuli Han fırkasıyla izhar-ı satvet için Karabağ imdadına çıkıyorum.

Rüstem Han —Ali Kuli Han'a emniyetiniz bendenizden ziyade midir ki onu götürüyorsunuz?

Süleyman —Niçin netice-yi kelamı anlamadan cevap verirsiniz? Siz koruyucularınızı alacaksınız, seyr-i seri ile Tebriz'in imdadına gideceksiniz.

Rüstem —Buradaki fesat fırkasını kim bastıracak?

Süleyman —Sözümün neticesine intizar buyurun! Tebriz tarafına tecavüz falan yoktur. Sizin gidişiniz Ali Kuli Han takımını şüpheye düşürmemek için bir gösterişten ibarettir. Biz gece mevkimizde kalacağız. Siz memlekette fitne peyda olduğunu ilan edeceksiniz. Gurub-ı şemsten bir iki saat sonra Kazvin'e geleceksiniz. Hanzade'nin köşkü etrafında gözcüler bırakacaksınız. Bir silah sadası işitildiği gibi Hanzade'nin bulunduğu daireye hücum edeceksiniz.

Perihan, Adil Giray ile beraber bulunacak. İkisi..... ve..... hatta..... üçü..... beraber mahvedilecek. Yalnız velinimet Şah'ımızın vücudu muhafaza olunacak. Başka kimsenin lüzumu yok.

Rüstem —Ferman sizin. Emrinizi aynıyla icra ederim.

Süleyman —İfadede netice beklemek hiç adetiniz değil midir? Arada bir üçüncü sözü var idi, o üçüncünün kim olduğuna dikkat buyurmadınız.

2105 avâkıb: sonuçlar, sonlar

2106 ilzâm: susturma, cevap veremez hâle getirme

Levent Şahverdi Arşivi

Rüstem —Her kim olursa olsun.

Süleyman —Şah başı için, Ali hakkı için kim olursa olsun mu?

Rüstem —Bu yeminlere ne ihtiyacım var?

Süleyman —Var, üçüncü ben olsam.

Rüstem —Şah'tan başka her kim olursa olsun denilmemiş miydi?

Süleyman —Hamza Mirza bulunursa Abbas Mirza olursa ne türlü hareket edilecek?

Rüstem Han —Mirzaların ikisi de dünyanın birer tarafında geziniyor. Efendimiz Şehriyar'dan bahsetmek istersiniz sanırım.

Süleyman —Farz ediniz ki tahmininiz sahih olsun.

Rüstem Han —Şah'a bir fahişenin ne lüzumu olacak?

Şehriyar'ın edepsizliği bütün İran'a duyuldu. Hanedan-ı Safevi'nin namusu berbat oluyor.

Süleyman —Hamza Mirza'nın validesidir.

Rüstem Han —Hazreti Hamza hakkı için Mirza namusunu o derece lekedar[2107] eder ise onu da şahlığa kabul etmeyiz, Abbas'a biat ederiz.

Süleyman —Abbas'ın da validesi değil midir?

Rüstem Han —Hazreti Abbas hakkı için o da kahpezenbeçelik ederse vücudunu kaldırırız. Şah'a cariyeler tedarik olunur, hanedanı yine idame ederiz. Bahusus Abbas'ın ne vücudu, ne canı vardır ki öyle daiyelere kıyam edebilsin. Hamza Mirza'nın hatta yaşamasından ümitvar değilim. Osmanlılar, "Yırtıcı kuşun ömrü az olur." derler, sahihtir. Hamza Osmanlı muharebelerinde telef olmasa bile bir işret meclisinde idamını ben taahhüt ederim. Bu kah-

2107 lekedâr etmek : lekelemek, kirletmek

Levent Şahverdi Arşivi

penin kendi de evladı da İran'a bir bela-yı mübrim olup gidecek. Hanedan-ı Safevi'yi berbat ettiler. Hamza Mirza ırza tasallutta gösterdiği cesaretin ceza-yı manevisini validesinde, halasında görüyor. Şah'tan başka iti matgahımız kalmadı. Kaffesini birer suretle dünyadan göndermek elzemdir. Ben her emrinize hazırım. Şah'ı âmâ ettiler ise tavaşi[2108] etmediler. İnsan evladı kaplumbağa gibi göz kuvvetiyle vücuda gelmez ya.

Mirza Süleyman, bu sözlere nazaran Rüstem Han'ın azm ü şiddetini kendi arzusunun mafevkinde buldu, "İnşallah cenab-ı Haydar muinimizdir." diyerek içeriden atılacak silaha iyice dikkat olunması meselesinden başka bir tavsiyeye ihtiyaç görmedi.

Bir taraftan Ali Kuli Han, vezirin yanından çıkınca doğru Cezmi'nin ihtifahanesine gitti. Abbas'ı da yanına celbetti. Bunların ikisine macerayı ber-tafsiI anlattıktan sonra, "Tasavvurlarımızın fiile ihracı için bundan büyük bir fırsat ele geçmez. Ben bir kerre veziri tevkif veya idam ederim. Ondan sonra hâlî olan Kazvin'i zapt etmekte ne güçlük çekilecek! Rüstem Han koruyucularının bizim kadar kuvveti mi var, gayreti mi var ki itaatsizlik etseler bile tediplerine muktedir olamayalım? Ya biz merkezde bir başka hükumet ilan edince Hamza Mirza, şahlık daiyesine kalkışır da ne yapar, Kazvin'deki kuvvetle Osmanlı ordularının arasından nasıl kurtulur? Abbas Mirza'nın yanındaki hanlara çocuğun şahlığı için ümit verip de Horasan'da bir tefrika daha peyda etmek de kabildir. Hele ne türlü olsa bu inkılabat ve ihtilalat arasında Osmanlı askeri birkaç hafta içinde Kazvin'e yetişebilir." yollu izah-ı meram[2109] etti. Kendisi vezir ile orduya çıktığı günün gecesi Adil Giray ile Perihan'ın nezdine getirilmesini Cezmi ile Abbas'a havale eyledi ve bunların muavenetine emin adamlarından elli kadar da koruyucu bıraktı.

FASIL

Cezmi, evvelleri bir hayal-i şairaneden ibaret addeylediği teşebbüsün fiiliyatı bu derece kuvve-i karibeye geldiğini gördükçe gönlünde olan meyl-i meali ve arzu-yı iştihar cihetleriyle böyle fevkalade bir inkılaba vasıta olduğundan kendini ebna-yı beşerin[2110] en bahtiyarlarından saymaya başlamış, fikrinde ha-

2108 tavaşi: hadım ağası, harem ağası

2109 îzâh-ı merâm: durumun açıklanması

2110 ebnâ-yı beşer: insanoğulları

Levent Şahverdi Arşivi

sıl olan şevk ve inşirah ile meşreb-i levendane ve azm-i ali-himmetanesine bir başka kuvvet gelmişti. İş bu dereceye geldikten sonra artık hiç ihtiyata hacet görmedi. Hemen o gece saat dört sularında İran'a geldiği zaman maksadına müdhal-vusul[2111] ittihaz ettiği pencereden doğruca Adil Giray'ın odasına girdi. Ertesi gün için kararlaştırılan hareketi beyan ile icraatın teferruatı söyleşilmek üzere Perihan'ın da oraya celp olunmasını istedi. Adil Giray için Cezmi'nin bu teklifi şehrayin-i saltanata mukaddime olarak sur-ı visal tertibi kabilinden idi. Hanzade'ye sorulsa bu kadar zamandan beri her dakika ecelin en uğrak güzergahlarında dolaşarak istihsaline çalıştığı maksadın takarrübünden mi, yoksa bir günlerdir ihtiyaten mülakatından mahrum olduğu maşukıyla görüşmeye bir lüzumlu fırsat zuhurundan mı daha ziyade memnun olduğunu elbette tayinden aciz kalırdı. Şehzade derhâl bir ufak pusula yazdı. Abbas takımından olan ve binaenaleyh daire-i mahremiyette bulunan kapı nöbetçisi ile Perihan'a gönderdi.

Pusulada işe dair bir söz olmadığından böyle nagehani bir davet Perihan'ca bin türlü vahimeler tahrik etmek, bin türlü endişeleri mucip olmak lazım gelirdi. Fakat daveti birkaç gecelik iftirakın sevk-i tabiisine hamlederek zerre kadar telaş etmedi.

Vücudunu setretmekten ziyade göstermek için yapılmış denilebilecek bir kat hafif elbise giydi. Perişan saçlarını olduğu gibice çehresinin, endamının, omuzlarının her tarafına dağıtarak arkasına siyah bir çarşaf aldı. Gayet aşıkane, nihayet derece dil-firibane bir tarz ile Adil Giray'ın odasına azimet eyledi.

Odaya girip de Cezmi'yi görünce mütalaasının bütün bütün yanlış olduğunu defaten idrak etti. Perde-i hafa içinde hareket edenler her hadiseden badi-i nazarda bir fenalık tevehhüm etmek tabiat-ı beşerin muttasıf olduğu acizlikler cümlesinden olmak cihetiyle kemal-i sür'at ve telaş ile bu içtimaın sebebini sual etmeye başladı.

Adil Giray, cevap yerine sevda-zedegana birtakım mülatafalara[2112] başladığından istiğna ve hiddetle bir kere yüzüne bakınca arada me'mulden büyük bir meserret, hatıra gelmez bir ümid dolaştığını vehleten[2113] teferrüs eyledi.

2111 müdhâl-vusul: dâhil edilmiş, hazırlanmış

2112 mülâtafa: birbiriyle latife etme, şakalaşma

2113 vehleten: ansızın

Levent Şahverdi Arşivi

Çünkü Adil Giray, sade uğraştığı maksadı esasen kabil-i icra görmez idi. Yalnız Perihan kabil-i icra gördüğüne bakardı da sade kalb-i sevdazede ve fikr-i hamiyyet-perveranesince devletine bir ikinci kişver[2114] kazandırmak kendine bir ruh-ı sani[2115] izafe etmek[2116] ümitleri, velev hayal de olsa öyle bir ümid içinde yaşamayı dünyada mümkün olan her türlü ezvakın[2117] fevkında bulurdu. İnanmak için gönlüne icbar eder durur idi. Binaenaleyh böyle rüyada misaliyle eğlenmeye çalıştığı maşukayı uyanıp da yatağında görmüş bahtiyarlar gibi bunca amal-i duradurun[2118] birdenbire kisve-i imkana girdiğini görünce kalbinde, ruhunda ne kadar kabiliyet-i inbisat[2119] ve inşirah var ise birdenbire simasında cilvesaz oldu. Cephesi ifrad-ı yeis ve enva-ı endişe ile hasıl ettiği reng-i zulmani ve çin-i tereddütten[2120] kurtuldu. Billurin ayineler gibi bir nur-ı saf içinde kaldı. Eleminden, teessüründen gül-berg-i hazandideye benzeyen çehresi şebnemlerini henüz bel[2121] edebilmiş vird-i seheri[2122] gibi bir reng-i taravet[2123] kesildi. Gözleri güneşe tutulmuş gök yakutlar gibi etrafına bir nur-ı letafet dağıtmaya başladı. Dehanı müşahhas tebessüm şekline girmiş, vücudu bir ikbal-i zi-hayat, bir ümid-i mücessem[2124] olmuş idi.

Perihan, Adil Giray'ın hâline bir nigah etmekle hurşide mukabil gelmiş mehtap gibi defaten maşukunun pertev-i inbisatından müstefit oldu. O da baştan aşağa meserret kesildi. Ruhaniyet cismini istiap eyledi. Bir hâlde ki endamına bakanlar kudretin bu cihana mahsus olan bedayi-i günagününü temaşa için âlem-i bâlâdan yeryüzüne bir melek inmiş kıyas ederdi.

İki aşık, yekdiğerinin seyr-i cemalinde mahvolurcasına birkaç dakikalar birbirine vakf-ı nazar eyledikten sonra Perihan, bulunduğu hayret-i aşk âleminden

2114 kişver: ülke, memleket
2115 rûh-ı sânî: ikinci bir ruh, üstünlük
2116 izâfe etmek: üzerine mal etmek, üzerine almak
2117 ezvâk: zevkler, keyifler
2118 âmâl-i dûrâ-dûr: uzaktan uzağa emeller, istekler
2119 inbisâd: gönül açıklığı, kalb ferahlığı
2120 çîn-i tereddüt: kararsızlık yumağı
2121 bel' etmek: yutmak, hazmetmek
2122 vird-i seher: sabah duası
2123 reng-i tarâvet: taze renk
2124 ümîd-i mücessem: ümidin var olması

Levent Şahverdi Arşivi

kendini toplayarak Adil Giray'ın simasında cevelan eden bu şevk ve sürura sebep sual eyledi.

Cezmi, muttasıf olduğu zerafetle: "Efendimiz, meğer sahihen peri imişler, ebad-ı mutlakaya gencayişi kabil olmayan hayalat-ı şairaneyi kisve-i imkân içinde cilvesaz etmeye muktedir oluyorlar." mukaddimesinden tutturdu, macerayı tafsilayla beraber nakleyledi. Cezmi'nin müjde-i nageh-zuhuru [2125]Perihan'ı sürur ve inşirahın hadd-i intihasına[2126] vasıl etmek lazım gelirdi. Fakat Perihan, daha Adil Giray'da gördüğü güşayiş-i fevkalade ile o hadd-i intihanın haricine çıkacak kadar müstağrak-ı neşat[2127] olmuş idi.

Mamafih Cezmi'ye hizmetine bihakk mukabele edebilecek bir lisan-ı iltifat ile teşekkürler, Adil Giray'a ruhtan, vicdandan gelme bir tavr-ı halisane ile tebrikler irat eyledikten sonra: "Zevkimizde istiğrak elverdi. Biraz da suret-i icrayı düşünelim" diyerek ertesi gün edilecek hareketin tertibatına atf-ı efkâr ettiler.

Bir müddet müzakereden sonra sabah ağarmadan evvel Ali Kuli Han'ın ordusuna yetişilmek için gece saat altı sularında saraydan çıkarak ve Han'ın şehir kenarında ve saraya bir çeyrek mesafede bulunan bahçesine kadar yayan giderek orada atlanmaya karar verdiler. Cezmi ile Abbas daha akşamdan iki üç sularında saraya gelerek yirmi beş koruyucu ile bekçilikte ve diğer yirmi beş koruyucu bahçedeki hayvanların muhafazasında memur oldular. Adil Giray tarafından Cezmi'ye verilen talimatın biri de gerek kendisine ve gerek Perihan'a birer kat koruyucu esvabı ve şayet pencereden inilmeye ihtiyaç messedebileceği için bir de ipten merdiven irsalini tavsiyeden ibaret idi. Perihan'ın en sonraki sözü, "Kazvin'de gece saat altıdan sonra kelbler bile havlamaz. Rüstem Han da elbet koruyucularından nöbetçi bırakmıştır. Ama onlar şehrin bizim gideceğimiz tarafında bulunmaz, velev bulunsalar bir koruyucu aşinalığı eder, geçeriz. Hanzade ile ben de koruyucu kıyafetine girecek değil miyiz? Karanlıkta göz gözü görmez, değil ki insan insanı fark edebilsin. Yarın akşam saat beşten evvel burada birleşiriz." sözleri idi. Ashab-ı maksat bu karar üzerine ümid-i atilerinden levh-i mahfuzda görmüş kadar emin olarak birbirinden ayrıldılar.

2125 müjde-i nâgeh-zuhûru: aniden ortaya çıkışı

2126 hadd-i intihâ: son sınıra gelme

2127 müstağrak-ı neşât: neşe ve sevince boğulmuş

Levent Şahverdi Arşivi

Beri taraftan ise Şehriyar da kin-i muzmer[2128] gibi uyumaz, hırs-ı intikam gibi vakt-i merhununa intizaren tertibatının kemaliyle uğraşırdı.

Daha akşam karanlığı basar basmaz hadım ağalarından birini gönderdi. Hiddet adamı olmayan, ihsan almadan lakırdı söylemek istemeyen, aldığı ihsanı tadaddan, muayeneden çekinmeyen, bununla beraber kapı dinlemekte, istirak-i esrar[2129] etmekte bir maharet-i fevkalade gösteren, şimdilik ismi Şirvanlı Cafer olduğundan bahseden mahut koruyucuyu yanına çağırttı.

Şehriyar'ın daha sadık, daha dirayetli adamları var idi.

Fakat bu habisin bin türlü mürtekipliği[2130], bin türlü münasebetsizliğiyle beraber bir tavr-ı eblehane içinde saklayabildiği şeytanet, bir de ihsan tamaı ve mücazat[2131] havfıyla hizmetinde ibraz edegeldiği ale-l amya[2132] itaat tertip olunan desais-i hasisenin icraatince herkesin hâlinden ziyade medar-ı emniyet idi. Binaenaleyh sayyat ava çıkarken hizmetkarından ziyade köpeğini aradığı gibi Şehriyar da o alçağı şimdiki işinde sair adamlarına tercih eyledi.

Koruyucu yanına geldiği zaman Şehriyar, carıyla minderin bir köşesine oturmuş, yanına da birkaç kese altın koymuştu. Şehriyar, şu suretle mübahaseye silah-ı manevisinin tesirine güvenen koruyucu da zehrinin tesirinden emin olduğu için hiçbir mahluktan korkmak, kıyamet kopsa harekat-ı batiyyesini değiştirmek şanından olmayan engerekler gibi bu yolda mukabeleye başladılar:

Şehriyar —Seni gözcü, kulakçı nasbedecek olduk, gözlerin kör, kulakların sağır olmaya başladı. Bu kadar zaman oluyor, hiçbir haber getirdiğin yok.

Koruyucu —Saye-i devletinizde gözlerim kedi kadar görür, kulaklarım tilki kadar işitir. Çağırılmadan huzura duhul mümkün oluyor mu ki haber getireyim."

2128 kîn-i muzmer: gizli, örtülü kin
2129 istirâk-i esrâr: sırları çalmak
2130 mürtekib: kötü bir iş yapan, işleyen
2131 mücâzât: cezalandırma, karşılıkverme
2132 ale'l amyâ: körükörüne

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Gelmek istedin de ret mi ettiler?

Koruyucu —Sık sık ruhsat istemeye cesaret eder isem hizmetimi herkes anlamaz mı? Hafi tahkikata memur olanlar herkesin malumu olduktan sonra dünyada ne öğrenebilirler.

Şehriyar —Sen göründüğün kadar budala değilmişsin, ara sıra makul şeyler de düşünüyorsun.

Koruyucu —Herkesin hâlini, iktidarını görünüşünden anlamak isteyenlerin hâline esef olunur.

Şehriyar —Ne haberlerin var bakayım.

Koruyucu —Hayırlar.

Şehriyar —Kedi kadar gören çıkası gözlerin, tilki kadar işiten kesilesi kulakların dünyada hayırlardan başka bir şey görmedi, bir şey işitmedi mi?

Koruyucu —Belki görmüştür, ihtimal ki işitmiştir.

Şehriyar —Yine çingenelik damarları tuttu. Para istersin de onun için söylemiyorsun öyle mi?

Koruyucu —Kerem beklerse ayıp olmaz gedalar padişahlardan.

Şehriyar —Ağzın kara topraklarla dolsun! Şimdi başımıza bir de şairlik çıkaracaksın.

Koruyucu —Estağfurullah, haddim değil. Cezmi Bey'den işitmiştim, münasebet geldi de okudum. Şehriyar - Sen Cezmi'yi bilir misin?

Koruyucu —İnsan insanı bilmekle günah mı işlemiş olur?

Şehriyar —Malumatın da, günahın da seninle beraber yerin dibine geçsin. Bana Cezmi'yi bildiğin, bilmediğin lazım değil, al şunu da berikilerden ne bilirsen onu söyle. Tam yüz altındır, der. Önüne bir kese atar. Koruyucu hemen keseyi açar, altınları saymaya başlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Muhavere şu tarzda tahavvül eder:

Şehriyar —Melun yine sayacak! Şimdi senin cellatlara her kemiğini ayrı ayrı saydırırım.

Koruyucu —Saymazsam meraktan aklım başımda kalmaz, sonra istediğiniz malumatı ya eksik, ya yanlış veririm.

Şehriyar —Özürler de bulur hınzır! Geçende tuttuğumuz haydut adam, soymasam açlıktan ölecektim. Soymak istediğim adamı öldürmesem o beni öldürecek idi. Ne yapayım, hareketimde mazurum." demiyor mu idi? Bu da insanı helak etmek için onun gibi özürler buluyor. Say hınzır, çabuk (çabek) ol, yoksa bir dakikada cehenneme gidersin.

Koruyucu —Ağır ağır saymazsam sonra hesabı şaşırırım. Tekrar saymaya ihtiyaç messeder, yine efendimiz bekler, taciz olursunuz.

Şehriyar —Hay nefesinin sayısı tükensin. Buna da bir bahane buldu. Say, ne kadar ağır istersen say. İşte ben de başka para vermeyeceğim.

Koruyucu —Efendimiz sağ olunuz, başka da ihsan buyurursunuz, vermeseniz de kulunuz yine teşekkürden acizim.

Şehriyar, bir sükut-ı gazap-alut[2133] içinde durur, koruyucu ariz[2134] ve amik parayı saydıktan sonra yine bahis şu yolda devam eder:

Koruyucu —Allah ömür ve devletinizi müzdad eylesin.

Şehriyar —Tamam ise söyleyeceğini söylesen a!

Koruyucu —Ferman buyurunuz söyleyeyim.

Şehriyar —Daha nasıl emir istersin! Ötekilerden -Şimdi hangi ötekiler diye soracak da bana murdar ciğerlerini yerinden söktürecek- Peri ile Adil'den ne haber?

2133 sükût-ı gazap-alûd: gazaba bulaşmış sessizlik içinde

2134 arîz ve amîk: geniş, detaylı ve derin

Levent Şahverdi Arşivi

Koruyucu —Dün gece saat dörtten beşe kadar birlikte idiler.

Şehriyar —(Önüne bir kese daha atarak) Al kapıdan dinlemedin mi, ne söyleştiler?

Koruyucu —(Keseye bakarak) Bu küçük ya!

Şehriyar —Elli altındır. Sorduğuma cevap versen a! Köpek, ağzından elmas mı döküyorsun, tanesini yüz altına mı almalı?

Koruyucu —Hiddet buyurmayınız, veliyyü'l-niam efendimiz, söylüyorum kapılarında bir bekçi var idi. Galiba mahremlerinden idi ki bir saat kadar oradan ayrılmadı. Meclis dağılacağına yakın bir tarafa çekildi. Bendeniz de o zaman biraz dinleyebildim.

Şehriyar —Ne söyleştiler?

Koruyucu —Hepsini işitemedim ki.

Şehriyar —Demek ki birazını işitmişsin, söylesen a!

Koruyucu —İki kişi lakırdı ederse kapının önünde dinleyen adam sözlerinin birazını olsun işitmemek kabil olur mu? Hiç efendimizin de bu kadar küçük kese ile ihsan verdiklerini görmemiştim.

Şehriyar —Bir daha veririm. Fakat söyleyeceğin lakırdı değmese hepsini elinden alacağım.

Koruyucu —Ferman efendimizin fakat lakırdı değerse bir yerine iki tane daha ihsan buyurur musunuz?

Şehriyar —Veririm, çabuk söyle!

Koruyucu —Yarın gece saat beşten evvel yine birleşecekler.

Şehriyar, bu haberi işitir işitmez salmaya hazırlanmış köpekler gibi yüzünün sinirleri dehşetli bir hâl ile çekilip açılmaya, ağzının kenarları yukarı, burnunun

Levent Şahverdi Arşivi

ucu aşağı meyletmeye, gözleri büyüye büyüye yerinden fırlayacak gibi korkunç bir hâl hasıl etmeye, vücudunun her tarafı tarif olunmaz bir kin ve hiddetle ayrı ayrı titremeye başladı. Koruyucunun önüne ellişer altınlık iki kese altın daha attı, aralarında bütün bütün başka bir bahis açıldı.

Şehriyar —Beni dinle, sen yarın Ali Kuli Han ile gitmeyeceksin.

Koruyucu —Nasıl gitmeyeceğim, emrederse ne yaparım?

Şehriyar —Gitmezsin.

Koruyucu —Latife mi buyuruyorsunuz? Bendeniz koruyucu bir adamım. Kavgaya gitmem diyecek olsam o dakikada öldürür.

Şehriyar —Sen onun yarın öldüreceğini düşünüyorsun. Saraydan çıkmak istersen ben şimdi geberteceğim, orası hiç hatırına gelmiyor mu?

Koruyucu —Kulunuza emir ve tehdide ihtiyaç yok, Han efendimizin tarafından bir arada gider kalırız.

Şehriyar —Pekâlâ bir bahane bulur göndeririz. Burada kalacaksın. Şimdi bir talimat vereceğim, tamamiyle icra edeceksin. Dünyada sağ oldukça kimseye söylemeyeceksin. Canın bu sırrın altındadır. Ağzından bir lakırdı çıktığı gibi canın da beraber çıkar.

Koruyucu —Sır saklamak için ne kadar tehdit buyurursanız kailim. Ömrümde bir sır faş ettiğimi bilmiyorum. Gerek kendime müteallik olsun, gerek başkasına... Benim bildiğimi kimsenin bilmemesi pek merakımdır. Sır saklayan insan kendini her türlü muhataradan muhafaza eder, başkasının bin yolda yanlış malumatıyla eğlenir. Acaba dünyada ondan lezzetli bir şey var mıdır? Allah bilir mezara girdikten sonra hâlimi sual melaikelerine bile kaç yüz topuzdan sonra söyleyeceğim.

Şehriyar —Anladık gevezelik istemez! Vereceğim emir güç bir şey değildir. Yarın gece koruyucu esvabınla, silahınla bahçeye girersin. Bir münasip yere saklanırsın, Perihan'ı gözetlersin. O geçer Adil'in yanına gider, sen beklersin.

Levent Şahverdi Arşivi

Memleketin saati beşi çalmaya başladığı gibi elindeki tüfeği boşaltırsın.

Koruyucu —Attığım tüfekle kimi vuracağım?

Şehriyar —Kimseyi vuracak değilsin, tüfeği havaya boşaltacaksın.

Koruyucu —Ya biri ölüverse?..”

Şehriyar —Ölüversin! İran halkını bize sayı ile teslim etmediler ya!

Koruyucu —Sonra ne olacak?

Şehriyar —Orası senin vazifen değil! Sen bulunduğun yerden bir tarafa çekileceksin, ertesi günü sabahleyin yanıma geleceksin; eğer hizmetini layıkıyla yerine getirir isen; beş yüz altın ihsan alacaksın. Sayacaksın, muayene edeceksin, eksiği varsa tamamlayacağız, kalbı varsa değiştireceğiz.

Koruyucu: —Ya tüfek attığım için nöbetçiler tutarsa!

Şehriyar —Orasını düşündük (Yastığın üzerinden bir kâğıt alır, eline verir) şu emri alırsın, kim tutarsa gösterirsin. Oku!

Koruyucu —(Okur) “Bu gece Şirvanlı Cafer’in ettiği hareket devletçe görülen lüzum üzerine benim emrimle icra olunmuştur...”

-Pekala! Atacağımız tüfeğin barut parasını bu ihsanlardan mı verelim?

Şehriyar —Aç gözlü köpek! (Önüne elli altınlık bir kese daha atarak) Al bu da sana barut parası olsun!

Koruyucu —Ya saat beşe intizar etmezler de daha evvel birleşir, daha evvel ayrılırlar ise?

Şehriyar —Sen hınzırlık etmek istemezsen ne kadar müstait[2135] oluyorsun. Evvel birleşirler ise sen de birleştikleri vakitten sonra birinci defa saat çalmaya başladığı gibi tüfeğini boşaltırsın.

2135 müsta’id olmak: akıllı, anlayışlı, kabiliyetli olmak

Levent Şahverdi Arşivi

Koruyucu —Bu ihtiyatımın bir ihsana değer yeri yok mudur?

Şehriyar —Cehennem ol şuradan. Yanımda para kalmadı. Ertesi gün beş yüz altın vereceğiz dedik ya!

Koruyucu —Ferman efendimizin! Aldığım emirleri harfi harfine icra ederim. Bu altın keseleri de niçin bu kadar küçüldü?" diye mırıldanarak odadan çekildi.

Şehriyar, hemen eline bir kalem alarak ertesi gece saat beş raddelerinde Perihan, Adil Giray'ın odasında bulunacağından ve ihtimal ki daha evvel birleşeceklerinden tertip olunan koruyucuların behemahal akşam olur olmaz sarayda hazır bulunmasını ve atılacak tüfek sesine intizar etmesini Mirza Süleyman'a bir tezkire ile tavsiye etti. Tezkireyi gönderdi, kendi de sevindi, yatağına girdi. Adil Giray ile o zamana kadar geçirdiği macerayı her türlü tafsilatıyla gözünün önüne getirdi. Gönlünde ne kadar yara varsa ayrı ayrı tazelendi. Kaffe-i havass[2136] ve kabiliyeti gayz ve kine münkalip[2137] oldu: "- Ahh! Hanzade hazretlerinin bizden pervası yok imiş! Adil Giray efendimiz isterse mektubumuzu neşreder, bizi rüsva-yi alem eyler imiş! Kılıcını çekerse vücudumuzu iki parçaya ayırırmış! Güvensinler! Onlar kollarındaki kuvvete güvensinler!!! Bakalım kendine mağrur olup da salına salına meydanda gezen arslanların ağaçlar arasında, kamışlıklar içinde saklanan ejderlere galebesi mümkün olabilir mi imiş?" yollu bir hayli söylendikten sonra avının yuvası önüne yatmış azgın kaplanlar gibi enine, boyuna serildi, ümidiyle, rahatıyla uykusunu uyumaya başladı.

Şehriyar, ne derece inşirah ile yattı ise ondan bin kat ziyade meserretle uyandı. Adil Giray ile Perihan'ın memnuniyetleri, inbisatları ise tarif olunmaz derecelerde idi. İki taraf da kendilerini bir ıyd-ı saadet arefesinde kıyas eder ve aksa-yı emellerine[2138] vüsul için güneşin gurubuna intizar eyler idiler. Nazarlarında o günün her dakikası ramazan ve belki eyyam-ı kıyamet[2139] saatleri kadar uzardı.

2136 kâffe- i havâss: seçkin kişilerin tümü, hepsi
2137 münkalib olmak: dönüşmek, değişmek
2138 aksâ-yı emel: ideal, hayal
2139 eyyâm-ı kıyâmet: kıyamet günleri

Levent Şahverdi Arşivi

Fakat intizar ne kadar uzarsa ümitlerinin gönüllerine verdiği telezzüzden[2140] de, hayat içinde bir diğer hayat-ı saadete nail olmuş kadar zevk-yab olurlardı.

İçlerinde yalnız Şehriyar için bir endişecik kalmış idi ki o da koruyucuya verdiği açık emirden tevellüt edebilecek muhatara idi. Koruyucu tüfeği atar da yine maksat hasıl olmaz ve o hâlde tutulup da emir ibraz ederse Perihan'ın edebileceği şikayetlere mukabil Şah'a verilecek bir cevap hazırlamak, nazarında elzem göründü. Bu yolda ne kadar itab-ı fikir etti ise meseleyi bir dereceye kadar zevcine açmaktan başka çare bulamadı. Perihan ile sual ve cevaba meydan bırakmamak için vakayı gayet hafif bir surette beyan etmeyi ve hususiyle ifadatını akşam olup da Şah'ın âlem-i inzivaya çekileceği zamana tesadüf ettirmeyi zihninde kararlaştırdı.

O gün havaya matem libaslarını andırır, bir reng-i zulmani çökmüş idi bulutlardan; ağlaya ağlaya gözlerinde yaş kalmamış yetiman-ı musibet-zede gibi ara sıra birkaç damla yağmur dökülür idi. Uzaktan uzağa ikide bir de çakan şimşekler feleğin tasavvurat-ı beşer üzerine birer hande-i istihzası kıyas olunurdu.

Cezmi, şairliğinden bütün bütün tecerrüt[2141] ederek hayalini fiiliyata, maddiyata hasreylediğinden havanın bu hâlini gördükçe ve ayın yirmi sekizi olmak münasebetiyle mehtap görünmemek tabii bulunduğunu düşündükçe geceye arız olacak zulmet-i hevlengizi[2142] her nazar-ı tecessüse[2143] karşı kendileri için en emin, en mükemmel bir perde-i istitar[2144] addeder, sevinirdi.

Akşam oldu, güneş, muharebe meydanlarının kanlı çamurlarını andırır bir reng-i hazin içinde gurup eyledi. Gözlerindeki ima cihetiyle bidarlık zamanı uykudan bir hâl içinde yaşayan Şah, daha saat bire varır varmaz bir vakitler alıştığı, sevdiği, eğlendiği alem-i ruşenayinin[2145] rüyada olsun müşahedesiyle telezzüz etmek için uyumak istedi. Şehriyar, işkenceye memur olmuş bir cellat

2140 telezzüz: tat ve zevk almak
2141 tecerrüd etmek: soyunmak, her şeyden uzaklaşmak
2142 zulmeti hevlengiz: korkutan karanlık
2143 nazar-ı tecessüs: gizlice bakmak
2144 perde-i istitar: bir şeyi kapatan perde/ perdelemek, örtmek
2145 âlem-i rûşenâyî: aydınlık alemi

Levent Şahverdi Arşivi

gibi ayağının ucuna dikildi, devlete dair mühim söyleyecekleri olduğundan bir mukaddime tutturarak ve yanındaki cariyeleri defederek aralarında şöyle bir muhavere cereyan eyledi.

Şehriyar —Malum-ı şahanenizdir ki Adil Giray ile Osmanlı toprağına geçerek Kırım'ı zapt etmek için bir teşebbüste bulunmuştuk. Hemşireniz Perihan'ı da mükalemede cariyenize teşrik buyurdunuz. Galiba aldanmışız! Galiba onlar birbiyle muhabbete koyulmuşlar! Tasavvurumuzun icrasına Hanzade'nin muvaffakiyeti kuvve-i karibeye gelmişken bir aydan beridir o tedbirlerin, o tasavvurların arada lakırdısı bile kalmadı.

Şah —Birbiriyle muhabbete koyulmuşlarsa feni'me'lmatlup! İkisi de genç, ikisi de şehzade!.. Nikah ederiz, asıl Kırım'ı ele geçirmek o zaman mümkün olur.

Şah'ın sözleri Şehriyarca evvelden malum ise de insan için muhabbet gibi, kin gibi emraz-ı nefsaniyede maksadının hilafına olan zanlarının hakikat çıkmasına tahammül kolay olmadığından Şehriyar'ın aldığı cevap üzerine infialat-ı nefsaniyesi vücuduna o derece şiddetle istila eyledi ki simasına çöken şekl-i haili bir kere görenler için gönlündeki hafayayı birer birer keşfeylemek kabil olurdu. Şah'ın iması koca bir devletin idaresini Şehriyar'ın keyfine bırakmış olduğu hâlde kadınca bu imadan hasıl olan istifadelerin en büyüğü yine o geceki hâlinin zevcinden mestur kalmasıdır denilebilir.

Şehriyar, bin bela ile vicdanındaki galeyanlara ve ondan sesine arız olabilecek tahavvüllere galebe ederek yine muhaveresinde devam etmekten çekinmedi.

Şehriyar —Şüphe yok Şah'ım! Eğer Adil Kırım'a geçmek niyetinde sabit olsa bu niyeti kuvvetlendirmek için arada bir sıhriyyet[2146] hasıl etmek büyük bir muavenettir. Fakat Adil eski niyetinde sabit gibi görünmüyor. Bir de asker takımı bunların arasındaki muhabbet, edep dairesinden çıktığını söylüyor.

Şah —İnanma! İnanma, Peri için o yolda ne söylerlerse yalandır.

2146 sıhriyyet: evlenmek yoluyla olan akrabalık

Levent Şahverdi Arşivi

Şehriyar —Cariyeniz de inanmıyorum. Ne çare ki avam, hususiyle koruyucular pek kolay söz anlamaz. Bunlar yalnız sui-edep[2147] isnadına kanaat etmiyorlar, Perihan Şemhal'in hemşirezadesi değil midir ya! O cihetle kendisinin Sünni olduğuna zahip oluyorlar. Güya efendimizin illetinden, şehzadelerin burada bulunmamasından istifade edip de bir fitne çıkarmak ve fitne kuvvetiyle devletimizi, mezhebimizi mahvederek Adil Giray'ı tahta geçirmek, İran'da bir Sünni hükumeti teşkil etmek istiyor. Hatta bunun için Şemhal'den Cezmi Bey namında bir adam celbetmiş, onun vasıtasıyla[2148] fitne tertip ediyor diyorlar. Herkes ne bilsin! Perihan'ın Haydar vakasında gösterdiği cüret, hatırlarda olduğu için hakkında ne söylense inanırlar.

Şah —Mümkün değil! Perihan'dan bana hıyanet mümkün değil! Hemşirem beni tahtımdan indirmeye niçin muhtaç olsun? Zaten devleti onunla sen idare etmiyor musunuz?

Şehriyar —Hakkınız var Şah'ım! Cariyeniz de bir türlü inanmak istemiyorum. Muhabbet dünyada müessir bir kuvvettir, efendimize çektiğim iptiladan bilirim. Dünyada insana hayal ve hatıra gelmez şeyler yaptırır. Hele hemşirenizin ara sıra yine Hanzade ile görüştüğünü işitiyorum. Hâlbuki bir aydan ziyadedir cariyenizi hiç yanlarına çağırmıyorlar. Doğrusu bu cihet zihnime bazı şüpheler getiriyor.

Şah —Orası kolay! Şüpheniz varsa Perihan burada değil mi, çağırır, istintak ederiz.

Şehriyar —Hiç nasıl olur Şah'ım! Şimdi bir rivayet üzerine bahsediyoruz, ya işittiklerimiz yalan ise biçare kız, öyle büyük büyük iftiralara uğradığını gördüğü gibi kederinden helak olur, devletinizin en kavi bir rüknü yıkılır, sonra bir Perihan daha nerede buluruz?

Şah—O cihette de hakkın var, eey, nasıl edelim?

Şehriyar —Cariyeniz zaten efendimizin rahatı, devletinizin selameti için vücudunu feda etmişlerdendir.

2147 su'i-edeb: edepsizlik

2148 vasıtasıyla: aracılığıyla

Levent Şahverdi Arşivi

Şah —Bilirim! Allah razı olsun.

Şehriyar —Uykusuz kalırım, rahatsız olurum, gece gündüz uğraşırım, eğer Adil ile tenha görüştüğüne; yahut burada öyle bir fesat tertibine uğraştığına dair bir sahih haber alabilirsem o zaman icabına bakarız.

Şah —Pek münasip olur.

Bu muhavere, biçare alile göre uykuya dalmakla uğraşan bir çocuğun mesel dinlemesi kabilinden idi. Şehriyar'ın ise Perihan'ı müdafaada Şah'tan bir söz işittikçe kalbine bir hançer saplanır, kendi bir söz söylemeye mecbur oldukça sanki ciğerinin bir parçası kopar da ağzından dökülür idi. Muhavere devam ettiği müddet bir cehennem azabı geçirdi. Mamafih maksadını istihsal eyledi. Çünkü eğer istediği gibi Perihan ile Adil parelenirse askerin hareketinden kendi mesul olmazdı. Fakat teşebbüsünde muvaffakiyet hasıl olmazsa koruyucuya verdiği emri Şah'tan aldığı mezuniyete isnat etmek nazarında pek kabil görünüyordu.

Şah ile Şehriyar, bu muhavere ile meşgul iken "şimdilik ismim Cafer'dir" diyen mahut koruyucu yanında bir arkadaşıyla bahçede ağaçlar arasında kendileri kimseye görünmeyecek ve fakat Adil Giray'ın köşkü ile Perihan'ın dairesini görebilecek bir mevkide ihtifa eyledi[2149].

Bu köşk ile daire sarayın sağ tarafında bulunarak o tarafın kapısını muhafaza ise Ali Kuli Han takımından Abbas refakatında kalanlara mevdu[2150] idi. Bunlar bir akşam evvelki karar veçhiyle Cezmi'yi beraber alarak mevkilerine geldiler. Sarayın sol tarafındaki kapıları Rüstem Han takımının muhafazasında olduğu gibi Rüstem Han da Mirza Süleyman tarafından aldığı emir üzerine güneş gurup eder etmez hemen yanındaki askerin bir takımıyla Kazvin'e avdet ederek şehri ihata etti[2151]. Bin beş yüz kadar koruyucuyla sarayın etrafını kuşattı. Sol taraftaki kapıların kırk elli kişiden ibaret olan muhafızlarına da bir o kadar adam daha ilave eyledi.

2149 ihtifâ eylemek: saklanma, gizlenme

2150 mevdû': emanet edilmiş

2151 ihâta etmek: bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma

Levent Şahverdi Arşivi

Sarayın bahçesi büyük büyük ağaçlar ile tertip olunma hıyabanlara[2152] münkasım[2153] olduğundan birbirine bir yolda karşı gelmedikçe kimse kimseyi görmek mümkün olamazdı. Yalnız mahut koruyucunun ihtiyar ettiği yer var idi ki beklediği köşk ile dairenin ikisinden başka daha bazı güzergâhları ve hususiyle Cezmi'nin tuttuğu mevkii görür idi.

Görmeye vasıta ise yalnız sarayın bazı pencerelerinden bahçeye akseden hafif hafif ziyalarla ara sıra çıkmakta olan dehşetli dehşetli şimşeklerin incilası[2154] idi.

Mahut koruyucu daha Perihan'ın zuhuruna bir hayli zaman olduğundan ona dair edeceği hareketi vakt-i merhununa[2155] talik[2156] ile nazar-ı taharrisini Cezmi'nin hâline hasretmişti. Saat üçü geçtiği sırada idi ki Cezmi, Abbas'ın yanına giderek bir şey söyledi. Abbas oradan ayrıldı, bahçenin ötesini berisini dolaşmaya başladı.

Koruyucu zaten Cezmi'yi ve maksadını bilir ise de o gece için tertip olunan teşebbüsten haberdar olmadığından Cezmi'den birkaç lakırdı ve Şehriyar'dan birkaç kese altın kapmak niyetiyle etrafı tecessüs işini yanındaki arkadaşına tevdi etti[2157]. Kuş saydına çıkan yılan gibi yerlerde sürünerek o hareketinde bir yaprak kımıldanmasına bile meydan vermemek için nihayet derecelerde aheste davranarak bir çeyrek kadar müddette Cezmi'nin sözlerini işitebilecek bir yere sokuldu. O esnada Abbas dahi geldiğinden, zirdeki kısacık muhaverelerini dinlemeye başladı:

Cezmi —Ne haber Abbas?

Abbas —Rüstem Han takımı galebelik, kapılarda her zamandan iki kat ziyade koruyucu var. Sebebini sordum, birtakımı, "Biz Han'ın arkasından yarın hareket edeceğiz, arkadaşlarımıza vedaya geldik." diyorlar. Fakat evzaı, o evzaa benzemez! Ta şuralara kadar sokuluyorlar, herkesi gözlüyorlar, her lakırdıyı dinlemeye, öğrenmeye çalışıyorlar, bir şeyden mi kuşkulandılar, tavırlarını bir türlü beğenemedim.

2152 hıyâbân: iki tarafı ağaçlı yol, bulvar
2153 münkasım: kısım kısım bölünen, bölük bölük olan
2154 incilâ: cilalanma, parlama, aşikâr, belli
2155 vakt-i merhun: muayyen zaman, bir şeye bağlı zaman
2156 ta'lik: asma, asılma, bir şeye bağlı gösterme, geciktirme
2157 tevdî' etmek: bırakma, emanet etme

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi —Budalalar neden kuşkulanacaklar? Yine dedikleri gibi arkadaşları ile görüşmeye gelmişlerdir. Bahçede gezer, eğlenirler. Lakırdı dinlediklerinin ehemmiyeti yok. Herkes için mütecessislik[2158] tabii değil midir ya! Hususiyle böyle büyük yerlerde taşlardan, ağaçlardan dünyanın havadisi öğrenilir zannederler.

Abbas —İhtimal ki sizin dediğiniz gibidir. Fakat bu kadar kalabalık arasında bizim tasavvur fiile çıkamaz. Zerre kadar ihtiyatsızlık maksadı bütün bütün berbat eder.

Cezmi —Doğrudur! Han hemen yarın hareket etmiyor ya! Tehlikeli olacağına varsın iki gün sonra olsun. Fakat berikilere nasıl haber verebiliriz?

Abbas —Medhul[2159] malum!..

Cezmi —Han için ne yapacağız? Biçare endişesinden helak mı olsun?

Abbas —İsterseniz şimdi adam uçururum.

Bu muhavereden sonra Abbas, Cezmi'nin yanından ayrıldı. Koruyucu da geldiği gibi gayet aheste bir tavır ile yine eski makamına çekildi, arkadaşının yanına geldi. Kendi Cezmi'yi dinlemekte iken saraydan siyah çarşabla biri çıkarak doğru Adil Giray'ın odasına gittiğini haber aldı.

Haber-i musibet gibi siyahlar içine gark olup Adil Giray'ın yanına giden mahluk, Şehriyar idi. Kadın, Şah'tan istediği yolda harekete mezuniyet alınca Adil Giray'ı bir kere görüp de nazar-ı tahkiri[2160], tarizat-ı can-güdazı[2161] ile eze eze teşeffî-i sadr[2162] etmek arzusundan bir türlü kendini alamadı. Daha Perihan'ın mevduna[2163] bir saat kadar zaman olduğundan doğruca Hanzade'nin yanına giderek hatta aşinalık bile etmeksizin çarşabını açtı. Bela-yı nazil[2164] gibi bir

2158 mütecessis: gizliyi arayan, meraklı
2159 medhûl: dile düşmüş
2160 nazar-ı tahkir: aşağılayıcı bakış
2161 ta'rizât-ı cân-güdâz: canı eriten (can yakan, acıtan) sözler / dokundurmalar
2162 teşeffî-i sadr: öç aldıktan sonra gönlün rahatlaması
2163 mevdû': emanet edilmiş
2164 belâ-yı nâzil: yukarıdan inen bela

Levent Şahverdi Arşivi

köşeye oturdu. Gözlerinde bir korkunç hun-rizlik[2165] nişanesi, çehresinde bir müthiş intikam meserreti görünürdü. Rengi o derece solmuş, vücudu o kadar zayıflamış idi ki heyeti tekrar canlanmış cenazeye benzerdi. Hakikat ahiretten beri avdet edip de Adil Giray'a görünse idi öyle bir ümit gecesinde, hususiyle malum olan maceralardan sonra, Şehriyar'ın o hâl ile yanına gelmesi kadar hayret ve dehşet vermek kabil olamazdı. Adil Giray hayretle nazarını Şehriyar'ın çehresine dikerek dikkatli dikkatli bakar, gönlündeki hafaya-yı simasından seyretmeye çalışırdı.

Şehriyar, bir hayli zamanlar ezfar-ı galebesinde[2166] esir olan hasmının bulunduğu tevahhuş[2167] ve ıstırabı temaşa ile teskin-i gayz[2168] ettikten sonra söze başlayarak: "Hanzade hazretleri! İşte yanınıza geldik!.. İşte Perihan fahişesinin seyyiatını birer birer yüzünüze karşı söylemek için geldik! Mektubunuzu ne vakit neşredeceksiniz? Beni ne vakit bir kılıçta iki parça etmeye himmet buyuracaksınız? Off! Bu gece canım kan istiyor, ya benim kanım dökülecek, ya başkalarının kanını seyredeceğim... Hele sizin gibi, Perihan gibi şehzadelerin kanı olur ise!.. Gençsiniz, aşıksınız! Damarlarınızdaki kan elbette daha ziyade kaynar." gibi mecnunane ve fakat celladane birtakım sözler ve Adil Giray ise:

"Kudurdunuz ise benim başıma musallat olmayınız. Kana o kadar merakınız varsa vücudunuzdan çıkanları da seyredebilirsiniz. Keyfim yok, buradan defolunuz, taciz ediyorsunuz!" yollu hitaplarla, Şehriyar da buna mukabil: "Yine mi vuslat mevaideleri[2169] var? Aranıza rakip olurum diye mi beni defetmeye çalışıyorsunuz?" tarzında cevaplar ile şiddetli bir mücadele tutturdular. Adil Giray, kadının gelişini tesadüften başka bir şeye hamletmez idi. Fakat maksadının icrasına teşebbüs olunacağı gece öyle bir tesadüfün zuhuruna pek fena muztarip olur ve Perihan'a bir haber göndermek için zihninde çare bulamamakla beraber Şehriyar'ın odasına geldiğini elbette Cezmi takımından birinin görmüş ve sairlere de haber vermiş olmasını düşünerek teselli bulurdu.

2165 hûn-rîz: kan dökücülük, zalimlik
2166 ezfâr-ı galebe: galip gelen tırnaklar
2167 tevahhuş: korkma, ürkme
2168 teskîn-i gayz: öfkenin yatıştılması
2169 mevâide: söz vermeler, vaatler

Levent Şahverdi Arşivi

Beri taraftan ise koruyucu arkadaşından o gizli misafirin hangi kapıdan çıktığını sorup da Şehriyar'ın oturduğu daireden göründüğünü öğrenince yeis ve tereddüt ile ağzını, kaşlarını oynatarak bir zamanlar kendi kendine:

"Bizim arkadaşın gözleri de yanlış görebilir. Beriki zaten Adil'in yanına gelmeyecekti. İhtimal ki Perihan, nöbetçilere kendini sezdirmemek için o kapıdan çıkmıştır. Hem nasıl olsa bu fırsatı gaip etmeye gelmez. İş efendimizin istediği gibi olmazsa yarın beş yüz altından mahrum oluruz. Cezmi elden çıkarsa zayiat onun üç dört misline varır. Zaten kati emrimiz var, Adil Giray'ın odasına girildiği zamandan sonra saat çalmaya başladığı gibi silahımızı boşaltacağız. Çarşab altındaki mahlukun kim olduğunu ben kerametle mi bileceğim? Ama bir fenalık vuku bulurmuş, ne yapalım! İran halkını Şehriyar'a sayı ile vermemişler, bize sayısız bile teslim etmediler... Kaza ile yanlışlık zuhur ederse niçin hakkım olan ihsanı alamayacak imişim!.." gibi biraz müddet söylendi durdu. Bu sırada ise memleketin saati ömr-i beşerden bir saat daha eksildiğine teessüfle feryad eder gibi bir sada-yı hail[2170] ile dördü çalmaya başladı. Saatin çalması hitam bulunca koruyucu tüfeğini uzattı, birkaç saniye nişan aldı, bir şimşek ziyasından istifade ederek nişanını tutturdu. Tüfek acı acı patladı, Cezmi bulunduğu mevkide toprağa serildi!..

Rüstem Han takımı bu işareti işittikleri gibi sarayın her kapısından hücuma başladılar. Ali Kuli Han'ın koruyucuları bu kadar kalabalığa karşı durmakta olan acizlerini bildiklerinden her biri bahçenin bir köşesine gizlendiği gibi tüfeğini atan mahut koruyucu ile arkadaşı Rüstem Han takımına karıştılar. Ashab-ı ittifaktan[2171] mevki-i sebatta yalnız Abbas kalmıştı ki o da bir ağacın yaprakları arasına saklanarak Cezmi'yi gözetirdi.

Şehriyar, böyle vakitsiz tüfek sadası işittiği gibi tertibinin bütün bütün heba olduğuna ve belki koruyucular Hanzade ile beraber bulundukları zaman odaya girerlerse kendini Perihan zannedeceklerinden ve hatta Şehriyar olduğunu bilseler de gece vakti bir genç adam ile bulunduğunu görünce gayretlerine yediremeyeceklerinden kıyamet kendi başına kopacağını layıkıyla anladı,

2170 sadâ-yı hâ'il: korkunç ses

2171 ashâb-ı ittifâk: anlaşma sahipleri/ anlaşanlar

Levent Şahverdi Arşivi

dehşetinden tüyleri ürperdi, saçlarının gölgesi çehresinin her tarafına aksetti, omuzunun üzerinde baş yerine kirpi şeklinde bir şey görünmeye başladı. Kemal-i süratle çarşabını arkasına aldı, Adil Giray'a bir söz söylemeye muktedir olmaksızın kapıdan dışarı fırladı.

Adil Giray ise, kadının hiç umulmadık bir zamanda kendi yanına gelmesine, gelir gelmez kandan, ölümden bahsetmesine, hususiyle böyle münasebetsiz bir vakitte Saray-ı Şahi içinde işitilen tüfek sesi üzerine o kadar telaş ile oradan yıkılıp gitmesine bakarak arada kendi aleyhine tertip olunmuş bir suikastın vücuduna katiyen hükmetti. Hemen yerinden kalktı, silahlanmaya başladı.

Beri tarafta biçare Perihan, hayal-i ikbal ile alem-i tasavvurda bile misli güç bulunur bir saadet içinde, o gece giyinmek için getirttiği koruyucu esvabını vücuduna uydurmakla uğraşırken tüfek sesini işittiği gibi, samiasına sur-ı mahşerin sada-yı hevlengizi[2172] gelmiş gibi bulunduğu gaflet-i sükundan birdenbire kendini alarak reh-güzar-ı emelinde yine bir vadi-i bela, belki bir alem-i azap açıldığını defaten anladı. Varlığı bütün bütün aradan gaip oldu. Adil Giray ile Şehriyar'dan başka dünyada bir mevcut bulunduğunu tahattur edememeye başladı.

Yerinden sıçradı, Haydar Mirza vakasında istinatgah-ı iktidarı[2173] olan ve o zamandan beri odasından bir dakika ayrılmayan Horasani kılıcını kaptı, arkasına bir car almayı bile tahattur etmeksizin bir beyaz gecelik libasıyla dışarı uğradı. Şehriyar'ın dairesini dolaştı. Kendini orada bulamayınca saydını gaip etmiş şir-i derende[2174] gibi, kemal-i dehşetle Adil Giray'ın köşküne doğruldu. Perihan ile Şehriyar yolda; nur ile zulmet gibi birbirine kavuştular, çehrelerine bakılsa, vicdanlarından akseden hâl ile biri safvet-i fedakaraneden[2175] güzel, biri hıyanet-i kindaraneden çirkin görünürdü.

Perihan, hayat-ı saadetince ecel-i kaza hükmünde bildiği, meluneyi rehgüzar-ı azminde gördüğü gibi: "Ahh! Şehriyar! Bak şu meluneye!.. Bu vakit nerelerde

2172 sadâ-yı hevlengiz: korku salan ses

2173 istinâtgâh-ı iktidâr: güvenecek, sığınacak güç, iktidar

2174 şîr-i derende: yırtıcı aslan

2175 safvet-i fedâkârâne: fedâkârca temizlik, saflık

Levent Şahverdi Arşivi

geziyor da yerden yüzüne cehennem alevleri fırlamıyor, gökten başına gazap yıldırımları yağmıyor!..” diye bağırarak bir tarz-ı hail ile üzerine yürüdü. Fakat bir yeni habise, düştüğü tehlikenin ehemmiyetini layıkıyla takdir ederek karanlıktan istifade etti, ağaçların yaprakları arasında gaip oldu.

Rüstem Han takımı, Adil Giray’ın dairesinden çıkan Şehriyar olduğunu ve Perihan’ın ise onu arayıp geldiğini görünce gayz ve tehevvürlerini bütün bütün Şehriyar’a hasrettiler, hemen meluneyi taharri ede ede ağaçlar içinden uğrattılar. O kemal–i telaş ile saraya doğru gider, koruyucuların en cüretli, en mütehevvir güruhu da arkasından takip ederdi.

Şehriyar doğruca Şah’ın habgahına sığındı. Zavallı alil! Uykudan uyandı, zevcesini himayesine aldı. Koruyucuların defi için birtakım kelimat-ı iknaiyye irat etmeye başladı. Şehriyar ise Perihan’ın, Adil Giray’ın fitne tertibiyle uğraştığını, devlet, Şiiyet muhatarada bulunduğunu anlatmaya çalıştı. Fakat sözleri, gayret-i zuru[2176], namus-ı daiyesiyle[2177] adeta cünun hâline gelmiş olan; koruyucuların galize[2178] ve teşniat-ı küstahaneleri[2179] arasında, muharebelerde dağdağa-i silah[2180] içine karışmış mecruh iniltisi gibi, kimsenin kulağına girmedi. Karıyı Şah’ın yanından ayırdılar. Güya ki koruyuculardan her biri seyyiatından birinin azabını icraya müekkil[2181] zebani idi. Kollarına, saçlarına sarıldılar, yere vurdular, kuduz köpek, zehirli yılan gebertir gibi vücudunu paralamaya başladılar. Habise bir feryad-ı istirham ederse mukabilinde yüz darbe-i nefrine[2182] uğrardı!..

Şah ise Şehriyar’ın hükumete müteallik desaisinden, izacatından[2183] bizar eyledi. Fakat alil olmadan hüsnüne hasıl ettiği meftuniyet gönlünde tamamıyla baki idi. Şehriyar’ın Perihan’a söylediği gibi kendini zenciden fark etmemek nerede kalır!.. Son gördüğü zamandaki şeklini aynıyle zihninde saklamış ve hatta yıl geçtikçe simasına arız olabilecek[2184] tagayyürleri hayaline bile getirmemiş idi...

2176 gayret-i zûr: gücün çabası
2177 nâmus-ı dâ’iye: dürüst arzu, istek, iddia
2178 galîze: kaba, nezaket dışı, terbiye dışı
2179 teşni’ât-ı küstahâne: küstahça tavırları
2180 dağdağa-i silah: silah gürültüsü
2181 mü’ekkil: vekil yapan
2182 darbe-i nefrîn: beddua darbesi, lanetlenme, hakarete uğrama
2183 iz’acat: yerinden koparma, rahatsız etme, tedirgin etme, can sıkma
2184 arîz olmak: genişlemek

Levent Şahverdi Arşivi

Dünyada bir büyük eğlencesi kaldı ise Şehriyar'ın hatırında olan hayal-i hüsnü[2185] idi. Vicdanının en son tesellisi, ömrünün en büyük saadeti olan Şehriyar'ı kurtarmak için ettiği vaatler, vaitler kalmadı. Fakat sadası daima karının enin-i istirhamı[2186], koruyucuların feryad-ı tehevvürü[2187] arasında gaip olur giderdi. Biçarenin alil olması her zaman için büyük bir musibet ise o gece yanı başında cereyan eden haileyi[2188] göremediğinden dolayı kendince bir nevi bahtiyarlık addolunabilirdi.

Şehriyar, kendi efaliyle Cenab-ı Hakk'ın gazabını davet eden cehennemiler gibi azab–ı ahiretin en şiddetlilerini dünyada geçirerek bin feryad-ı meyusiyyet[2189], bin ıztırab-ı hırman[2190] içinde belasını buldu. Bir çeyrek müddet de ruhunu malik-i cehenneme teslim eyledi. Fakat o gecenin facia-i can-güdazı[2191] bununla da hitama ermedi[2192].

Koruyucuların reis-i fitne olan, Rüstem Han'dan aldıkları emir "Saray-ı Şahi'deki kadınlardan bazıları geceleri Adil Giray ile görüşerek Hanedan-ı Safevi'nin namusuna halel verdiklerinden bahçede tüfek sesi işitildiği gibi hemen Adil Giray'ın oturduğu köşke hücum ile orada bulunanları parelemekten" ibaret idi.

Hücuma hazırlanır hazırlanmaz karşılarında Şehriyar'ı buldular, töhmeti[2193] ona münhasır[2194] gördüler, tehevvürlerini, gazaplarını da ona hasrettiler. Şehriyar, Adil Giray'ın odasından çıkmakla beraber nazarlarına bahçede tesadüf ettiğinden onunla meşgul oldukları sırada Hanzade'yi hatırlarına getirmediler. Hele Perihan'dan kata şüpheleri bile yok idi. Kızın meşreb-i cihan-daverane[2195] ve etvar-ı merdanesini, Haydar Mirza vakasından beri, tamamiyle bildiklerin-

2185 hayâl-i hüsnü: yüzünün hayali
2186 enîn-i istirhâm: merhamet dilenmek, merhamet istemek için yalvarmak, inlemek
2187 feryâd-ı tehevvür: korkusuz feryatlar
2188 hâ'ile: trajedi
2189 feryâd-ı me'yûsiyyet: ümitsizlik feryadı
2190 ıztırâb-ı hirmân: mahrumluğun acısı
2191 fâci'â-i cân-güdâz: can yakan felaket
2192 hitâma ermemek: sona ermemek
2193 töhmet: suç
2194 münhasır: dönük, ait, yönelik
2195 meşreb-i cihândârâne: hükümdarca yaratılış

Levent Şahverdi Arşivi

den yalın kılıç bahçede bulunmasını, kendileri gibi hanedanının namusunu vikaye[2196] maksadına hamlettiler. Perihan, kimsenin Adil Giray'a veyahut kendisine tariz hâlinde bulunmadığını görünce bir ağacın altına çekildi. Encam-ı kâra[2197] intizar ile beraber bahçenin bir tarafından bir tarafına çalkanmakta olan halk arasında inayet-i didelerinden hangi koruyucuya tesadüf ederse yanına çağırır, vakanın sebebini, mahiyetini öğrenmek isterdi. Koruyucuların ise kâffesi, işin hitamına kadar kimseye ifşa-yı esrar[2198] etmemek için yeminli bulunduklarından, "Buraya emir ile geldik." sözünden başka bir cevap vermezlerdi.

Kendi bir âlem-i hayret içinde ve hele işten zerre kadar olsun malumat almak endişesinde iken sol tarafından biri bir sada-yı muhib· ile: "Üzerinizde Şah'ınızın hiç hakk-ı nimeti yok mudur? Velinimetinizin misafiri olduğu, esir iken şehzadelerden ziyade inayat ve iltifat gördüğü hâlde ırzına kasteden Tataroğlu'nu hâlâ mı yaşatacaksınız?.." diye koruyucuları tazire[2199] başladığını işitince tertip olunan dam-ı hıyanetin mahiyet ve ehemmiyetini tamamıyla anladı. Birdenbire cevherindeki ulviyetin havass-ı lazimesinden[2200] olan mekanet-i fevkalade[2201] ile bir hazine-i meali ıtlakına[2202] şayan olan vicdanında ne kadar kabiliyat-ı azm ve iktidar var ise bir yere toplayarak ve sesinden emrin sahibi Rüstem Han olduğunu derk ederek gayet tesirli bir sada, gayet dehşetli bir vaz ile: "Melun! Osmanlı mülkün yarısına istila ediyor! Seni Şah'ın emri ile harbe gönderdiler. Kavgadan kaçmak, kahpeliğini setretmek için başka bir çare bulamadık, devletin idarene verdiği askeri ağrazının[2203] icrasına alet ettin. Şah'ın haremine girmeğe, mihmanını öldürmeye hazinesini yağmaya vermeye, belki canına kastetmeye çalışıyorsun öyle mi?.." dedi, yalın kılıç Rüstem Han'ın üzerine uğradı.

2196 vikâye: koruma, kayırma, esirgeme
2197 encâm-ı kâr: işin sonu
2198 ifşa-yı esrâr: sırların açıklamak
2199 ta'zîre başlamak: özür dilemek
2200 havâss-ı lâzime: gerekli nitelikler
2201 mekânet-i fevkalâde: mükemmel ağırbaşlılık, güç
2202 ıtlâk: salıvermek, bırakmak, cezadan kurtarmak
2203 ağrâz: maksatlar

Levent Şahverdi Arşivi

Daima ve hele böyle vakayi-i azime hengamelerinde nüfüz-ı tahakkümü altında bulunmaya alışmış olan koruyucuların birtakımı, mecra-yı kadimini[2204] bulmuş seyller[2205] gibi, Perihan'ın etrafına akıp gelmeye başladı, vakanın mebadisinde Rüstem Han takımının kesretinden korkup da bahçenin ötesine, berisine saklanan Ali Kuli Han koruyucuları da Perihan'ın etrafında bulunanlara iltihak ettiler.

Bunlardan yalnız Abbas, koruyucuların ahlakını tecarib-i adide[2206] ile pek güzel öğrenmiş olduğu cihetle nasıl olsa galebe Rüstem Han takımında kalacağına hükmeylediğinden, beyhude yere can vermekten ise bir can kurtarmayı daha hayırlı gördü, Cezmi'nin ara sıra vücudunda görülen hareketlerden hayatta olduğunu anladığı için tahlisine bir çare bulmak niyetiyle yanından ayrıldı. Bir de tüfeği atan mahut koruyucu, galiba hiddet adamı olmadığı gibi kavga adamı da olmadığından, bir mevki-i selamette bulunmak için evvela Rüstem Han koruyucularına karıştığı hâlde asıl kavga zuhur ederse onlar arasında çıkacağına, muhatara var ise onlar içinde bulunmakta olacağına hükmederek kargaşalık arasında bir sühuletle kalabalıktan ayrıldı, arkadaşını da yanına aldı, tüfeği attığı mevkide ihtifa[2207] eyledi.

Rüstem Han, vak'anın kesbettiği hâl ve şekli görünce bayağı bütün bütün veleh getirmiş idi. Perihan'ın havf-ı şemşir[2208] ile ne maksadını nakıs bırakmaya ne de icraatında devam etmeye cesaret edebilirdi. Zihni, iki mıknatıs arasında kalmış maden parçası gibi, bir mevki-i tereddütte saplanmış kalmış idi. Yalnız, maşrıktan ziya-yı seher dağıldıkça ağır ağır garp tarafına yığılan karanlık gibi Perihan etrafdaki izdihamı söke söke yanına takarrüp ettikçe tevabi ile beraber kadem kadem geldiği cihete doğru çekilir dururdu.

Böyle Rüstem Han için havf-ı can, ümid-i galebeye bin kat faik göründüğü bir zamanda idi ki koruyuculardan daireyi Şahi'ye kadar hücum ve orada Şehri-

2204 mecrâ-yı kadîm: eski yol (kendi yolu)
2205 seyl: sel
2206 tecârib-i adîde: birçok tecrübeler
2207 ihtifâ etmek: saklanma, gizlenme
2208 havf-ı şemşîr: kılıç korkusu

Levent Şahverdi Arşivi

yar'ı idama cür'et eden erazil, maktuleyi[2209] saçlarından sürükleyerek bahçeye çıkardılar. Cismindeki maddiyatın da ayrıca birtakım cinayetleri var imiş gibi azasının her birini kılıçlar, bıçaklarla biribirinden ayırmaya başladılar.

Rüstem Han, o hunharların bulundukları tehevvür-i akuraneyi[2210], canını kurtarmak ve belki teşebbüsünü itmam etmek için bir büyük fırsat ittihaz ederek: "Şu divanelere bak! Cansız kalpten ne istersiniz? Hıyanetine şerik olan Perihan, bir kapta yemek yediğiniz, bir bayrağın altında can alıp can verdiğiniz, arkadaşlarınıza kastediyor, şahınızın namusunu lekeleyen Tataroğlu şu köşkte oturuyor!" diye avaz-ı bülend ile koruyucuları ikmal-i fitne için tahrike başladı.

Zaten tehevvürden kudurmuş, kan dökmek arzusuyla çıldırmak derecesine gelmiş olan koruyucuları bu sözler iki adam öldürmeye değil, bütün memleketi yakmaya, bütün İran halkını mahvetmeye sevk için bile kafi idi. Ashab-ı tehevvür, Şehriyar'ın naş-ı sad-paresini bıraktılar, iki fırka oldular, birtakımı Rüstem Han'ın yanına, birtakımı Adil Giray'ın köşküne doğru şitap[2211] ettiler.

Perihan, Adil Giray'ın köşküne doğru vuku bulan hücumu görünce: "Ah bu adamlar Allah'ın gazap ateşlerinden yaratılmış bir şeytan öldürdüler, ne derece mecur[2212] olduklarını bilmiyorlar!.. Şimdi nurdan mahluk bir melek-i masumun canına kastedecekler de şeytan gibi kıyamete kadar melun olacaklar!.. Nereye gidiyorsunuz! Şahınızın misafirine kastedip de hanedanımızı ilelebet halkın lisan-ı nefrinine de mi bırakacaksınız?.." feryadıyla Rüstem Han'ı yerinde bıraktı, Adil Giray'ın dairesine şitap eyledi.

Perihan'ın Adil Giray'a gösterdiği taraftarlık koruyucular nazarında Rüstem Han tarafından onun da Şehriyar'a şerik-i töhmet olduğuna dair irad olunan sözleri bir delil-i bedihi[2213] ile ispat edildiğinden Perihan'ın etrafına toplanan koruyucuların birtakımı namus-ı gayretle, birtakımı da esafilin hâli olan çoklara katılmak, galebe-muin[2214] olmak denaetiyle yine Rüstem Han tarafına

2209 maktûle: katledilmiş, vurulmuş, öldürülmüş

2210 tehevvür-i akûr-âne: kudurmuşçasına öfkelenme

2211 şitâb etmek: acele, sürat çabukluk

2212 me'cûr: ecr ve sevabı verilmiş olan, kiraya verilen mûcer

2213 bedîhî: akla kendiliginden gelen, delilsiz, açık olan, besbelli

2214 galebe-i mu'în: iane eden, yardımcı

Levent Şahverdi Arşivi

geçmeye başladılar. Perihan'ın yanında kalanlar, Ali Kuli Han koruyucuları ile Rüstem Han takımından kızın meziyyat-ı celilesine[2215] meftun olan yetmiş seksen kadar sahib-i celadetten[2216] ibaret idi.

Bunlar Perihan'ın, Rüstem Han takımı da bunların etrafını ihata ederek cemiyet kızın hareketine ittiba etmeye başladı.

Perihan, koruyucuların zalam-ı tahaşşüdü[2217] arasında, beyaz elbisesiyle bulutlu havada doğmuş bedr-i münir gibi kâh görünerek, kâh gaip olarak köşkün nerdibanına yetişti ve kılıcının arkasıyla vura vura önündeki kalabalığı aralayarak köşke atıldı.

Perihan'ın, o zamana kadar etrafını ihata eden taraftarları köşke müteveccih oldukları hâlde Perihan içeri girince nerdibanın alt tarafında durdular, birdenbire yüzlerini Rüstem Han'a çevirdiler, eğer taarruz görürlerse mukabeleye hazır olduklarını gösterir bir vaz-ı hasmane ile saf bağladılar. Rüstem Han bunları: "İki bedbahtın halvethane-i sefahatini mi bekleyeceksiniz?.. Gönlünüzde hiç gayret yok mudur?.. Velinimetinizin namusunu böyle mi gözetirsiniz?.." gibi birtakım iknaiyet ile kendine meylettirmek ve bu suretle asker arasına kılıç düşmeksizin maksadını itmam etmek istedi. Fakat beri taraftan karanlık cihetiyle kim olduğu ve hangi takımdan bulunduğu bilinemeyen bir koruyucu: "Dirayet-i fevkaladesi dünya nazarında müsellem[2218] olan Perihan değil, hatta bir divane olsa bu kadar kalabalık arasında sefahat maksadıyla Hanzade'nin odasına giremez!.. Sefahat arzusunda olanlar, Şehriyar gibi mevduna kimse görmeden gider, sevdiğinin yanından kimse görmeksizin kaçmaya çalışır. Biz Şah'ımızın hemşiresinden eminiz. Devletimize ettiği hizmetleri inkar edersek hakk-ı nimeti gözlerimizde durur. Perihan'ın namusuna zerre kadar halel verecek şimdiye kadar kimseden bir söz işitmedik. Şah'ın sadık bendesi isek hemşiresinin Adil Giray ile beraber bulunduğunu söyleriz, çağırır, sual eder, ondan sonra bizlere de ne emir verirse onu icra ederiz." yollu muhatabaya başladı.

2215 meziyyât-ı celîle: büyük meziyetler, üstün yetenekler

2216 sâhib-i celadet: kahramanlık, yiğitlik sahibi

2217 zalâm-ı tahaşşüd: karanlığın, zulmetin birikmesi

2218 musellem: teslim edilmiş, verilmiş, doğruluğu kabul edilmiş

Levent Şahverdi Arşivi

Rüstem Han, koruyucunun tarz-ı ifade ve suret-i istidlalinde[2219] olan kuvveti görünce muhavere uzadığı takdirde oradaki haşeratın azmine bütün bütün halel geleceğini ve bir kere Şah Perihan'ı yanına çağırır, asker onun elzemiyetine tutulur ise kendisi için dünyada hiçbir ümid-i necat[2220] kalmayacağını düşünerek ve birkaç saat sonra cellatlar önünde bin türlü eziyetle telef olmaktan ise orada terk-i can edip gitmeyi daha hayırlı görerek bahtının bir son tecrübesi olmak üzere hemen sel-i seyf ile: "Bu gayretsizler sefahat[2221] rehberliğinden lezzet almışlar!.. Kapının önünde beklete beklete bizi de kendilerine benzetmek isterler. Biz buraya vezirin emriyle geldik, Tataroğlu'nu da, yanında bulunan karıları da idam edeceğiz. Şah'ın fermanı olmasa hiç vezir böyle emir mi verir?.. Yürüyünüz!.. Önünüze hail olanları vurunuz!.." dedi, yerinden hareket eyledi. Hatta koruyuculardan karşısına duran bir biçareyi kendi kılıcıyla telef etti. Perihan takımı her ne kadar Rüstem Han avenesine nispet kabul etmeyecek derecede az ise de her biri bir fırkaya mukabil addolunur fedakarlardan idiler, mevkilerinde sebat ettiler. Hasımlarıyla kılıç kılıca geldiler, bahçede bir büyük hengame-i girudar[2222] açıldı.

Perihan ise Adil Giray'ın yanına girdiği gibi kılıcı yere fırlattı, Hanzade'nin boynuna sarıldı. Aşk ve meyusiyetten mürekkep bir nazar-ı garip ile yüzüne baktıktan ve birinci defa olarak bir defa ağzını öptükten sonra: "Adil'ciğim! Senin helakine ben sebep oluyorum, bir dakikalık hayatına bütün ömrümü feda etmek isterken hayatım ömrünü izae[2223] ediyor!..." dedi, gayet hazin bir ah ederek gözünün yaşı bir letafetle damlamaya başladı ki her kirpiğine bir elmas pare taalluk olunmuş zannedilirdi.

Adil Giray, zaten ölüm gazabını geçirmiş, zaten teslim-i ruh eylemiş de dünyada başka bir kuvve-i maneviyye ile kalmış gibi bir mekanet-i fevkalade ile: "Ne oluyorsun iki gözüm!.. Bu teessürün faydası nedir? Ne zaman olsa yer altına girecek değil mi idik!.. Dünyada hayatın lezzetini birbirinden ayrılmaktan ibaret bilen iki yâr-i sadık için bir zamanda, bir mekânda ikmal-i hayat etmekten büyük sa-

2219 sûret-i istidlâl: bir delile dayanarak bir şeyden bir netice çıkarma yolu, delil ile anlama

2220 ümîd-i necât: kurtulma, kurtuluş ümidi

2221 sefâhat: zevk ve eğlenceğe aşırı düşkünlük

2222 hengâme-i gîrûdâr: savaş, kavga, gürültü patırtı, kavgacılık

2223 izâ'e: ziya verme, aydınlatma

Levent Şahverdi Arşivi

adet mi olur?.. Hususiyle hem masumuz, hem bir maksad-ı mukaddes yolunda feda oluyoruz. Arada bir de devlet-i şahadete nail olacağız...” dedi, Perihan'ın kalbindeki meyl-i meali, ruhundaki büyüklük bu sözlerle birdenbire incila etti. Ölüm korkusu, düşman tehlikesi fikirleri bütün bütün aralarından zayi oldu. Bir eğlence meclisinde imişler gibi, nazar-ı aşıkanelerini[2224] birbirinin seyr-i cemaline, kalb-i sadıkanelerini birbirinin ezvak-ı muhabbetine[2225] vakf eylediler. Masumane tebessümlere, müstağniyane[2226] sitemlere, neşatperverane[2227] latifelere başladılar. Fakat ömürlerinin hemen birkaç dakikadan ibaret kalan şu dürre-i hitamını sohbetten ziyade doya doya birbirini görmeye sarf ederlerdi.

Bir yirmi dakika müddet, onlar bu hâl-i istiğrak[2228] içinde eğlenmekte, bahçedekiler ise can pazarıyla uğraşmakta idiler. Perihan'ın ekser avanesi[2229], birkaç düşman telef ettikten sonra vefat ettiler. Ekalliyyet[2230] azaldıkça ekseriyet etraftan dökülüp gelen galip tarafdaranıyla çoğalırdı. Akibet Perihan'ın takımı, köşkün medhalini[2231] muhafazaya iktidarları kalmadığını görünce, şehzadelerini muhafaza için geri geri köşkün dâhiline çekilmeye başladılar.

Silah sesi, asker şamatası kapıya doğru takarrüp edince Perihan, bir müddetten beri bulunduğu gaşy hâlinden kendini toplayarak: “Hanzade'm!.. Niçin bu melunlara beyhude yere kendimizi telef ettireceğiz!. Dün akşam Cezmi'ye sipariş ettiğimiz ipek nerdiban gelmedi mi? Şu pencereden aşağı ineriz. Belki Cezmi'nin orada adamlarını buluruz. Bulamazsak da ihtimal ki talihimiz vardır, gecenin karanlığından üzerimize bir perde çekilir, düşman gözünden mestur kalırız, bir semt-i selamete çıkarız.” deyince Adil: “Evet nerdiban gelmişti. Bakalım, bir tecrübe edelim!..” sözüyle pencereye yaklaşıp da nerdibanı takmak için harice baş gösterince üzerine yirmi kadar tüfek birden atıldı. Hatta bir kurşun sağ omuzunun üstünden sıyırtarak esvabını paraladı.

2224 nazar-ı âşıkâne: aşk dolu bakışlar

2225 ezvâk-ı muhabbet: sevginin zevki, neşesi

2226 müstağni: doygun, gönlü tok, çekingen, nazlı

2227 neşatperverâne: sevinç perver, sevinç getiren

2228 hâl-i istiğrak: kendinden geçme hâli

2229 a'vâne: yardım edenler, yardakçılar

2230 ekâlliyyet: azlık, azınlık

2231 medhâl: dâhil olacak, girecek yer, giriş, antre

Levent Şahverdi Arşivi

Bu badire üzerine biçarelerin ikisi birden: "O taraftan ümit kalmadı." dediler, yine kemal-i metanetle katillerinin zuhuruna, ecellerinin hululuna intizar eylediler.

Gürültü yaklaşa yaklaşa oda kapısından içeri Perihan taraftarlarından bir on, on iki kadar her biri birkaç kahramana bedel fedakar ile elliden ziyade gözlerini kan bürümüş seffak[2232] ve mütehevvir koruyucu atıldılar.

Kendi nefisleri için hemen silaha müracaatı tenezzül addedecek bir hâl-i vekar ve tevekkülde duran iki şahzade, yollarında can veren fedakarların hâlini görünce mevkilerine layık, meziyyet-i celilelerine[2233] mutabık bir tavr-ı asdikaperverane[2234] ile ufacık fırkalarının riyasetine geçtiler, en büyük muharebelere nümune olacak, en büyük ser askerleri gıptaya düşürecek bir tarzda müdafaaya başladılar.

Adil Giray'ın talimiyle ashab-ı müdafaanın her biri odadaki eşyadan birini önüne siper ederek def-i sail[2235] ile uğraşır, Hanzade ile Perihan ise birbirini muhafaza etmekle beraber âciz kalan askerlerinin de imdadına yetişir idi. Ne faydası var ki müdafaalardan telef olanların fevt olmuş[2236] fırsat-ı ikbal[2237] gibi telafisi kabil olmaz, saillerden helak edilenlerin hazırlanmış afat-ı semaviyye[2238] gibi biri defedildikçe yerine ikisi üçü gelirdi.

Perihan taraftarları bir saatten ziyade kendilerinin on beş yirmi misli düşmanla uğraşarak, hayfa ki tarihlere bile yazılamamış olan namlarını kıyamete kadar elsinne-i sitayişte dolaşmaya şayan edecek kadar merdâne[2239] ve fedakârane bir ikdam ile efendilerinin piş-i nazarında birer birer feda-yı can eylediler.

2232 seffâk: kan dökücü
2233 meziyyet-i celîle: büyük meziyetler, üstün vasıflar
2234 tavr-ı asdikaperverâne: samimi, dostsever tavır
2235 def'-i sâ'il: saldıranların püskürtülmesi
2236 fevt olmak: elden çıkarmak, kaçırmak
2237 fırsat-ı ikbâl: şans fırsatı
2238 afât-ı semâviyye: sema afetleri
2239 merdâne: mertçe, erkekçe

Levent Şahverdi Arşivi

Fedayiler, odadaki eşya ile kendilerini muhafazadan ziyade kendi vücutlarını efendilerine siper eylediklerinden bunların umumu kurban oluncaya kadar şehzadelere bir ceriha bile dokunmamış idi.

Vakta ki şehzadeler tenha kaldılar, kan görmüş bir çift arslan gibi birbirlerine zahîr olarak[2240] ve müdafaayı bütün bütün terk ederek haşeratın üzerine savletler[2241] göstermeye başladılar.

Silah kullanmakta olan maharetleri cihetiyle düşmandan la-akall[2242] iki adam tepelenmedikçe vücutlarına bir yare dokundurmanın ihtimali yok idi. Yirmi dakikadan ziyade uğraştılar, bir iki kere muhacimleri odadan dışarı uğrattılar fakat erazil, kûhsara[2243] çarpan dalgalar gibi geri çekildikçe savletlerine bir kat daha dehşet vererek avdet ederlerdi.

Adil Giray, Perihan'ın ötesinden berisinden seyelan eden kanları görünce vekar-ı merdanesini bütün bütün gaip ederek saillerle muhatabaya tenezzül etti: "Bu masume, Şah'ınızın hemşiresidir!.... Siz Hakk-ı nimeti böyle mi gözetirsiniz?..." diyecek oldu. Perihan, hemen lakırdısını keserek: "Sus Hanzade'm! Bu köpekler Hakk-ı nimeti de, velinimeti de etmek (ekmek) gibi kesilir, yenir bir şey zannederler. Bunlarla muhataba şanınıza yakışmaz!.." dedi. Nazarı o sırada kapının önüne gelen Rüstem Han'a taalluk etti: "Ahh! Arzumuza sarılan ejderin başı gözümüzün önünde duruyor da biz hâlâ kimlerle uğraşıyoruz!" diyerek Han'ı tepelemek için kapıya doğru uğradı. O zamana kadar Perihan'ın öteden beri gönüllerde bıraktığı nüfuzun tesiriyle üzerine bir yed-i raşedar[2244] ile silah çeken koruyucular, serdarlarını tehlikede gördükçe meslek gayreti ve bir dereceye kadar da mücazat-ı atiye[2245] korkusuyla bütün bütün havf ve insafı kaldırdılar, Perihan'ı sol memesinin altından ağırca yaraladılar.

2240 zahîr: arka çıkan, yardımcı
2241 savlet: şiddetli hücum, saldırma
2242 lâ-akall: en azından, daha aşağı olmayan
2243 kûh-sâr: dağlık, dağ tepesi
2244 yed-i ra'şedâr: titreyen, ürken
2245 mücâzât-ı atiyye: gelecek korkusu

Levent Şahverdi Arşivi

Biçare kız, cerihasının tesir-i takat-güdazıyla[2246] vücudunu idareden kalarak ağır ağır birkaç adım geri çekildi, Adil Giray'ın ayakları ucuna devrildi. Koruyucular hâlin dehşetiyle birkaç dakika baht içinde durduktan sonra Şah'larının hemşiresini memat hâlinde ve düşmandan aldıkları esirin yine hayatta bulunduğunu düşündüler. Serapa gazap, serapa tehevvür kesildiler, kati bir azm-i hunharane ile Adil Giray'a birkaç taraftan hücum eylediler. Biçare, Perihan!

Ruh-i sanisinin de canı gibi mühlikede bulunduğunu görünce cisminde ne kadar âsâr-ı hayat[2247] kalmışsa bir yere topladı:

"Be-nişînem vü ser be pîş-pâyet
Ber-hîzem vü cân-kanem fedâyet"

Beyitini okuyarak yerinden davrandı, yaralı arslan gibi bir savlet-i mukavemet-şikenane[2248] ile kahr-ı adaya[2249] başladı. Adil Giray ise, maşukasında gördüğü ateş-i hamiyetin tesiriyle bütün bütün bir barika-i celadet[2250] kesilerek vaktiyle her biri elli altmış kişiye mukabil olan Tatar kahramanlarının nesl-i necibi olduğunu tamamıyla ispat eyledi. Şöyle ki iki şehzade birkaç yerlerinden mecruh oldukları hâlde ayaklarının ucuna on beş kadar koruyucunun laşesini[2251] serdiler.

Rüstem Han, telefatın[2252] tekessürüyle[2253] bütün bütün bir lehibi gazab[2254] kesilerek: "Kılıçla uğraşır durursunuz! Tüfeklerinizi hangi düşmana saklıyorsunuz? Ateş etseniz a!" diye feryada başladı. Koruyucular vakanın havl ü garabetine manzum olan can korkusuyla düştükleri gafletten mütenebbih oldular[2255], iki biçarenin üzerine elli altmış tüfek birden boşaltarak ikisini de bir anda şehit ettiler.

2246 te'sîr-i takat-güdazıyla: eriyen, azalan gücünün etkisiyle
2247 âsâr-ı hayât: hayatın izleri, nişaneleri
2248 savlet-i mukâvemet-şikenâne: mukavemeti kıran şiddetli hücum
2249 kahr-ı a'dâ: zalimin kahrı
2250 bârika-i celâdet: yiğitliğin ışığı, parlaklığı
2251 lâşe: leş, kokmuş et parçası
2252 telefât: ölümler, kayıplar
2253 tekessür: kırılmak, üzülmek
2254 lehib-i gazab: öfkenin alevi, ateşi
2255 mütenebbih olmak: uyanmış olmak, tenbih ile uyarılmış olmak, bir şeyden ders alıp aklını başına toplamak

Levent Şahverdi Arşivi

Rüstem Han, o zaman odaya girebildi, Perihan'ın kanlı vücudunu bir nazar-ı gayz[2256] ve tahkir ile süzerek:

Be-bahr-i fena reft ü nâçiz şâd
Felek güft-i handan ki in-nîz şâd

beyitini irad ile hunharane[2257] bir de hikmet-füruşluk[2258] ederek odadan çekildi, tevabii de arkasına düştüler.

Ali Kuli Han takımından biri izdiham arasından sıyrılarak Han'ın köşkünde kalan yirmi beş kadar refiklerine vakayı haber vermekle onlar da silahlanarak rüesa-yı maksadın[2259] imdadına şitap ettiler. Rüstem Han'ın hariçte bıraktıkları nöbetçiler, koruyucuların kâffesini harekette müttefik bildikleri için bahçeye girmelerine mani oldular.

Fakat bu kuvve-i muavene-i haşerat[2260], Adil Giray'ın odasında bulunduğu zaman gelmiş, yani vaka mahalline pek vakitsiz yetişmiş idi.

Abbas, arkadaşlarının saraya girdiğini görünce o biçareleri de beyhude yere mühlikeye atılmaktan men için mezheplerine yemin vererek kendi hareketine taklitten ayrılmamalarını ve hiç kimseye hiçbir şey söylememelerini telkin eyledi.

Beriki katiller, Hanzade'nin odasından çıktıkları sırada evvela arkadaşıyla beraber işaret tüfeğini atan, mahut koruyucu ve sonra rüfekasıyla[2261] Abbas aralarına karıştı. Abbas, sokula sokula Rüstem Han'ın yanına vardı. Merasim-i tazimi[2262] ifadan sonra: "Cenab-ı Kerrar'a bin tahmid ki Şah'ımız da, Han'ımız da düşmanlardan halas oldular. Başka bir fermanınız yok mu dur?...." dedi.

2256 nazar-ı gayz: öfkeli bakış
2257 hûn-hârâne: zulmederek, zalimce
2258 hikmet-füruşluk: hikmet satan, hikmet bildiğini iddia eden
2259 rü'esâ-yı maksad: başkanlarının maksadı
2260 kuvve-i mu'âvene-i haşerat: zararlı, kıymetsiz kişilerin yardımcı kuvveti
2261 rüfekâ: arkadaşlar
2262 merâsim-i ta'zim: saygı töreni

Levent Şahverdi Arşivi

Rüstem Han'dan: "İş kalmadı, bu gece memleket ve sarayın muhafazasıyla meşgul olacağız!" cevabını alınca: "Ya Efendim! Bu meyyitleri sarayda bırakalım da teaffün[2263] mü etsinler?..." sözüyle mukabele ederek yanına lüzumu kadar adam alıp cenazelerin o geceden şehrin haricindeki mezarlığa nakil ve defni için emir istihsal eyledi. Hemen arkadaşlarını yanına topladı; bir şey sezdirmemek için Rüstem Han takımından da birkaç kişi aldı.

Adam gönderdi, lüzumu kadar öküz arabası toplattı. Fakat o zaman Kazvin'in sokaklarında araba gezmek mümkün olmadığından bunlar şehrin kenarında durdular. Koruyucular da meyyitleri oraya kadar omuzlarında, kucaklarında taşıdılar.

Cezmi vurulduğu zaman yere baygın olarak düşmüş ise de yarası mühlik değil idi. Düşmesiyle beraber elbisesi katlanarak kurşunun çıktığı yeri kapadığından pek ziyade kan da zayi etmedi. Biçare facianın hitamına doğru ayılmış ise de Abbas, ikisinden başka meydanda kimse olmadığından istifade ederek, bin türlü sözle ölü hâlinde yatmaya Cezmi'yi ikna etmiş idi.

Nevbet-i cenaze taşımaya gelince Cezmi'yi kendi omuzuna aldı. Bir arabaya getirdi, attı, yar ve ağyar nazarından hıfz için üzerine de birkaç ölü vaz eyledi. Cezmi vücudunun zaafı ve naaşların ağırlığıyla yine bayılmış idi.

Koruyucular, cenazelerin kaffesini arabalara yerleştirdikten sonra birkaç meşale yakarak mezarlığa doğru yürüdüler. Meşalelerin dumanla karışık ziyası maktullerin ötesinde, berisinde olan donuk kan parçalarına aksettikçe tarifi nakabil bir şekl-i müthiş peyda eder ve bayağı bu gariban mesaibin hâli ahval-i ahiretten addolunsa pek de mübalağa edilmemiş olurdu.

Üç çeyrekte kabristana vardılar, Abbas cenazeleri arabadan indirdi. Rüstem Han takımını: "Siz akşamdan beri ayaktasınız, hem yol yürüdünüz, hem iş gördünüz.

Gidiniz, rahat ediniz. Bundan sonrasına biz de kifayet ederiz!" diyerek arabacılarla beraber defeyledi. Arkadaşlarına birkaç büyük çukurlar kazdırdı, her

2263 te'affün: çürüyüp kokuşma, leş kokusu

Levent Şahverdi Arşivi

birine evvel emirde Şehriyar'ın, güya vücudu birkaç yerde bulunur ise cadı olup da İbadullah'ı bir başka yolda izaca başlamasından korkarmış gibi, her parçasını bir çukura bıraktıktan ve şeytan recm eder[2264] gibi üzerine bir hayli taşlar da attıktan sonra diğerlerini defnettirmeye başladı.

Meydanda Cezmi ile Adil Giray ve Perihan'ın naaşlarından başka bir şey kalmayınca arkadaşlarını da şehre iade eyledi. Biraz su buldu, Cezmi'nin yüzüne serperek baygınlığını izale etti. Yarasını yıkadı, sardı, bir meşalenin altına oturdular, vakayı Cezmi'ye etrafıyla nakleyledi.

Cezmi'nin ağzından çıkan lakırdı: "Şehzadeler gitti de beni niçin ölmeye bırakmadın?.." sözünden ibaret idi.

Abbas: "Hiç öyle lakırdı mı olur! Bir vasıta telef olmakla bir maksattan el çekip de hemen ölüvermek insan kârı mıdır?... Yarın fırsat düşürürsek Gazi Giray ile bir iş görürüz. Velev ki elde bir başka Perihan olmadığından o suret muhal olsun! Karşı tarafa geçeriz, mezhebimizin ala-yı şanına çalışırız, öleceksek ümid-i galebe melhuz olan[2265] bir muharebede ölürüz!.." yollu birçok söz söyledi. Cezmi bu sözlere kani olmadıysa da kalbinde zaaf, zihninde telaş gösterip de metanet ve hamiyetçe hizmetkârı makamında bulunan, bir Dağıstanlı koruyucudan aşağı kalmak korkusuyla mülzim[2266] görünmekten başka çare bulamadı.

Şehzadelerine son hizmetlerini ifa için bir güzel mezar kazdılar, şehitleri kaldırmaya gittiler. Biçarelerin sebeb-i mevti olan cerihalar ikisinin de başında idi. O cerihalardan seyelan eden kan ile çehreleri bütün bütün şafak rengine boyanmış, Adil Giray'ın çehresinde yıldız kadar bir nokta ile Perihan'ın çehresinde iki tarafa doğru hilal kadar bir açıklık kalmış idi.

Cezmi, bu temaşayı görünce tabiat-ı şairanesi her türlü hissiyat-ı hüzn ve matemine galebe etti, şehitleri birbirinin koynunda getirdi, Adil Giray ile Perihan'ın başlarını, yüzlerinde kalan beyazlıklar ay yıldız şekli hasıl edecek surette birbirine

2264 recm etmek: taşlama, taşa tutma

2265 ümîd-i galebe melhûz olmak: kazanmak ümidini taşımak

2266 mülzim: susturucu, baskın çıkarak susturan kimse

Levent Şahverdi Arşivi

yaklaştırdı, şehidenin kan içinde olan saçlarıyla ikisinin çehresinden mustatil[2267] bir şekil hasıl eyledi. Abbas teveccüh etti: "Bak temevvüç etmiş, uçlar yaralanmış Osmanlı bayrağına ne kadar benziyor! Yed-i kudret, yek-vücud-ı muhabbet yarattığı iki şehidin simalarında hizmet ettikleri maksadın ne parlak, ne güzel bir nişanesini tasvir eylemiş! Ben vallahi'l-azim bunları kabirlerine bu vazide defn ederim. Melaike-i suale maksatlarının nümunesiyle görünsünler!..." dedi. Abbas ile birleştiler, kazdıkları mezara iki biçareyi o vazde[2268] tevdi eylediler.

O iki vefalı yar, ilerisi için edecekleri harekatı düşünmeye başladılar. Aralarında şu muhavere· cereyan eyledi:

Abbas —Yanınızda para var mı?..

Cezmi —Beş yüz altın kadar var! Bizim Pertev'le Rıza Kuli'yi bulabilsek onlarda da bir hayli para olacak.

Abbas —Sizin ihtifanızdan beri onların göründüğü yok, ihtimal ki firar etmişlerdir. Kaçmadılarsa dün geceki arbedede telef olmuşlardır.

Cezmi —Biz ne yapacağız!..

Abbas —Çaresiz Ali Kuli Han'ın yanına gideceğiz, hem de koruyucu kıyafetinde gideceğiz.

Cezmi —O bir tuhaf gidiş olur! Mirza Süleyman ikimizi de üstümüzdeki kan lekelerinden bilir, yalnız bizi olsa zararı yok, Ali Kuli Han'ı da hıyanetine bizden iki şahit tutarak astırır!

Abbas —(Biraz teemmülden[2269] sonra) Garip hâldir, vaktiyle israf etmek için para harislerinden[2270] iken sayenizde Sünniyet, Osmanlılık hizmetine girdikten sonra bu âli maksadın tervicinden[2271] başka bir şey düşünmedim hatta sizden aldığım paralar da benim kemerimde duruyor.

2267 mustatil: uzayan, uzayıp giden

2268 vaz'de: koyma, konulma

2269 teemmülden: iyice, etraflıca düşünüp taşınmalar

2270 haris: bir şeye fazlasıyla düşkün olan, hırslı

2271 tervîc: kıymet ve itibarını artırma

Levent Şahverdi Arşivi

Ahh! Bilmem, niçin şu Pertev'le Rıza Kuli habislerine itimat etmişsiniz! Onların şimdiye kadar bir fenalığını görmedim. Fakat çehrelerini gördüğüm vakit bir türlü iyiliğe kabil olmadıklarına hükmettim. Şüphem var! Bize hıyanet ettilerse onlar etmişlerdir.

Cezmi —Manasız şüphenin lüzumu yok! Elimizde olan iki biçare ne yapabilecek? Bulunduğumuz tehlikeden kurtulmaya bir çare düşünelim.

Abbas —Çare var: Ben şimdi şuradan giderim, bulunduğumuz yere yarım saat mesafede olan tekkiyeden yarım altın veririm, iki kat derviş esvabı alırım. O hırkalar sayesinde keşkül-i be-dest olarak istediğimiz yere kadar gidebiliriz.

Cezmi —Git, getir! Derviş oluruz da yine Ali Kuli Han'ın yanına gideriz.

Bu muhavere üzerine Abbas, iki canı muhafaza edecek bir cism-i zahiri aramak bir sahib-i vicdana göre ne derece gayret verirse o derece şevk ve şitap ile Cezmi'nin yanından ayrıldı.

Cezmi, o kadar dehşetli, o kadar hilaf-ı memul[2272] birtakım vakayi ve fecayi karşısında tek ve tenha kalınca İranlıların ötede beride gezinen koruyucularını kabristanın servilerinden tefrik edemedi, sayelerin yükselmesi cihetiyle kendini bir gulyabani dehşetgahı içinde görmeye, bir yamyamlar memleketi arasında zannetmeye başladı, ihtifaya bir mahal aradı. Badi-i tasavvurda[2273] Osmanlılık gayreti hatırına geldi. Adil Giray'ın, Perihan'ın makberede olsun yanına atılmak istedi. O mertebeye layık olmadığını düşündü, hicap etti[2274]. Bu hicap üzerine fıtratın kendine ihsan eylediği celadet-i merdane[2275] hatırına geldi ve bu görünen sayelerin her biri bir cellat olsa cümlesine karşı durmak ve o yolda şehit olup da Adil Giray'ın, ayağı ucunda olsun, bir mezar-ı mefharet[2276] bulmak fikrine düştü, nihayet o şehidin intikamını almak böyle bir beyhude fedakarlığa müreccah olduğuna hükm eyledi.

2272 hilâf-ı me'mûl: beklenenin aksine

2273 bâdâ-i tasavvurda: zihinde ilk şekillenen (ilk önce)

2274 hicâb etmek: utanmak

2275 celâdet-i merdâne: mertçe kahramanlık gösterme

2276 mezâr-ı mefharet: iftihar edilen mezar, övünülen mezar

Levent Şahverdi Arşivi

Bu iki mütalaa üzerine teslim ve tevekkül ile Abbas gelinceye kadar ba-yi hâl[2277] bir yerde ihtifaya zihninde karar verdi. Yıldızlardan düşen, sönmüş meşalelerden kalan hafif hafif ziyalarla etrafını aradı, baş tarafından çökmüş bir mezar buldu, uğraşa uğraşa içine girdi, telkin-i imama veya vürud-ı münkerine[2278] muntazır bir meyyit gibi uzandı.

Elini bir tarafına attı, soğuk, katı bir şeye rastgeldi. Mesh ile insan kellesi olduğunu anladı. Vücudundaki yara, oraya gelinceye kadar ve hususiyle mezara girinceye dek ruhani ve cismani çektiği meşakkatlerle açılmak ve belki kendini imate[2279] ile o fıtratta olan bir sahib-i hamiyyet[2280] için mezarından firdevs-i mükafattaki makamına bir manzara olmak derecesine gelmişti.

Bir taraftan ise birçok muziyat[2281] vücudundan, esvabından bir şeyler koparıp da taayyüş etmeye çalışırlardı. Eline aldığı kelleyi biraz daha evirdi, çevirdi, sevabıkın kubhiyyatını[2282] idrak etmekle beraber itirazı insaniyete mutabık[2283] görmeyen veya tabir-i ahirle: "Bize nispet, sabıklar ne kaderde ise bizden sonra geleceklere nispet biz de o kaderde kalacağız!" itikadında bulunan filozoflar gibi çirkinliğini, kokmuşluğunu düşünmek istemeyerek yine yerine bıraktı: "Acaba sen de benim gibi bir insan mı idin? Acaba Adil Giray'ın, Perihan'ın o Yusuf'a, Züleyha'ya sani addolunacak kadar güzel olan çehrelerinin içinde de böyle çirkin bir kemik mi vardır? Acaba, hüsn-i mücerret, adl-i muhakkak olan, huzur-ı İlahiye bu kadar çirkin, bu kadar iğrenç, bir çehre ile mi gideceğiz!.. Öyle olmayıp da ne olacak?.. Daha dünkü güne kadar biçare Adil'in, zavallı Peri'nin tasavvurları gözümüzün önünde hep hayalattan madut değil mi idi? O hayaller bugün hakikat oldu, hem de ne kanlı hakikat!..

Ya bugün hakikat bildiğimiz âlem yarın hayal olmayacak mı? Olacak! Yarın olmazsa öbür gün olacak! Şüphe yok ki olacak! Hem de ne korkunç hayal!..

2277 bâ-yi hâl: iyi bir durumda
2278 vürûd-ı münkerine muntazır: günahlarının gelişini bekleyen
2279 imâte: öldürme, yok etme
2280 sâhib-i hamiyyet: haysiyet, onur sahibi
2281 mûziyât: eziyet veren şeyler
2282 sevâbıkın kubhiyyatı: geçmişte işlenmiş suçlar
2283 mutâbık: uyan, uyumlu

Levent Şahverdi Arşivi

Hayır hayır! İnsaniyet elbette bu cisim değildir. Mezarda ruh bulunmaz. Bir kere ruhu görebilsek kimbilir ne kadar güzeldir! Böyle kemikten, etten yapılmış bir vücud-ı hakire ne kadar ziynet veriyor! Dünyada niçin kimse en güzel ressamın yaptığı tasviri bir çirkin kız kadar sevemiyor?

Değil! Değil! Başka âlem var, insaniyetin zevki o âlemdedir. İşte bu âlemde gördüğümüz ikbalin, iclalin[2284], zevkin, şevkin neticesi bu mezara girmektir. İhtimal ki şimdi biri gelir, çıkabileceğim deliği kapar, hayatım zail olur, melaike-i sual başıma çöker, dünya için onlara da bu cevabı veririm. Evet! Bu cevabı veririm.

Ahh! Fakat Adil Giray'ın, Perihan'ın, hele uğraştığımız şu mübarek maksadın böyle bir netice vermesi adl-i ilahiye tevafuk eder mi idi?...

Sus habis! İnsan korkusundan mezarlar içine saklanıyorsun da yine Levh-i mahfuzun[2285] tahkik-i esrarıyla[2286] uğraşmaya cesaret ediyorsun!..." Yollu, kendi ahlakını musavver[2287] olmakla beraber bulunduğu hâlin ilcaatını da gösterir birkaç söz söylendi, sıyrıla sıyrıla yine mezardan başını çıkardı. Abbas ise o sırada mevkine gelmiş, koynundan bir şema çıkararak yakmış, Cezmi'yi aramakla meşgul bulunmuş idi. Şemanın ziyası Cezmi'nin başına düşüp de sayesi uzadıkça ve Cezmi çıkmaya çalıştığı sırada sayesinin uzaması dahi büyüdükçe kabirden eski itikatlara göre yaklaşmakla büyümek şanından olan bir cadı çıkıyor zannetti, biraz ürktü, geri çekildi. Şemanın çekilmesiyle saye de bittabi şeklini değiştirdi. Abbas oralarda öyle cadı filan olmadığına hükmeyledi, yine maksudunu arayabileceği dairenin haricine çıkmayacak kadar yüksekçe bir ses ile: "Cezmi! Cezmi!" diye söylenmeye başladı.

Cezmi bu sadayı işitti, hatiften[2288] gelmiş bir nida-yı davet-i istikbal[2289] edercesine süratle mezardan vücudunu bütün bütün sıyırdı, Abbas'ın yanına şitap eyledi.

Derviş hırkaları hazırdı. Ne faydası var ki Cezmi'nin yarası kabre girip çıkmakla açıldı, bir kere daha sarılmaya muhtaç oldu. Abbas, iki üç saat kadar

2284 iclâl: saygı gösterme, büyüklenme

2285 levh-i mahfûz: allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi levha

2286 tahkîk-i esrâr: gizlenen ve bilinmeyen şeyleri arama, gerçeği arama

2287 musavver: tasvir edilmiş, resimli

2288 hâtif: sesi işitilip de kendisi görünmeyen kimse, gayipten haber veren melek

2289 nidâ-yı da'vet-i istikbâl: geleceğe davet eden bir ses

Levent Şahverdi Arşivi

kanı durdurmak, yarayı sarmak için, bildiği tedbirleri icra ile uğraştı. Cezmi, yürümeye muktedir olabildi. İkisi birden arkalarına hırkalarını giydiler. Abbas parmağını uzattı, Cezmi'ye maşrıkı gösterdi. Subh-ı kazib Adil Giray'ın, Perihan'ın ümidi kadar parlak bir ziya göstermeye başlamıştı. Cezmi'nin fikri ise teşebbüsünün neticesinden kanlı, kendi girdiği mezardan korkunç bir hâlde idi. Abbas, subh-ı kazip kadar süratle oradan gaip olmayı tavsiye ederdi. Cezmi, mezar gibi, bulunduğu yerde kalmak reyinden geçemezdi. Nihayet Cezmi, Abbas'a teveccüh etti: "Benim fikrime göre insan olan

(Ve nahn'ünnâs lâ tavassut beynenâ
Len-essadru dûn-elâlemîn ev-el'kabrü)

kaidesine ittiba etmelidir. Ya burada Adil Giray'ın kadrini gösterecek bir hareket ederiz yahut mezarlar hazır duruyor. Şu kara toprak bizi de kabul edecek kadar bir kucak bulmaktan hiçbir vakit aciz kalmaz. Adil Giray'a felek vefa etmedi, biz de mi bivefalık edeceğiz! Ben vazifemi bilirim, başının ucuna, velev tahtadan olsun, bir işaret dikip de üzerine şanını ila edecek, ağyarın rağmına taraftarlarının gayretini gösterecek bir şey yazmadıkça şuradan şuraya kımıldamam, hatta yazacağım şeyi kanımla yazacağım!" dedi. İki refik-i gayret, o leyle-i musibet[2290] arasında bir tahta buldular, mezarın üzerine diktiler, bir kurumuş dal parçası kestiler, Cezmi o dal parçasını eline aldı, cerihasındaki sargıların üzerine bulaşmış ve hâlâ kurumamış olan kanıyla o tahta parçasının üzerine irticalen[2291] söylediği şu birkaç beyiti tahrir eyledi:

"Ey zübde-i sanat-ı ilahi
İnsan idi fıtratın kemâhı
Câri idi her muamelende
Ahkâm-ı evâmir ü nevâhî
Fikrinde zekaya matla'-ı nûr
Kalbindi şecâatin penâhı
Azminde nasip olaydı fırsat

2290 leyle-i musîbet: felaket gecesi

2291 irticâlen: hazır cevaplılık, düşünmeden ve birdenbire güzel şiir veya söz söylemek

Levent Şahverdi Arşivi

Bir günde gedâ ederdi şâhî
Takdîr-i cenâb-ı kibriyada
Ulviyyetinin budur güvahı
Gönlündeki sâik-i hamiyyet
Gösterdi cihana feyz-i rahı
Tarihini gûş eder de gâfil
Açmaz yine çeşm-i intibâhı
Yükselmeye sevk ederdi hâtif
Geçsen bile evc-i mihr ü mahı
Gelmezdi şehadet olmasaydı
İclâline ta ebed tenahi
Yükseldi o rütbe kim makamın
Arş oldu serir-i ihtişamın"

Bir hâlde ki yazıyı bitirmek için bir taraftan kurumak üzere olan kanı sabahın, âlem-i hayatı birkaç saat görmekten veya daha doğrusu kendini âlem-i hayata birkaç saat görmekten veya daha doğrusu kendini âlem-I hayata birkaç saat göstermekten mahrum olduğu için ettiği girye-i elem denilmeye şayan olan şebnem ile ıslatmaya çalışır, bir taraftan da vakit geçmemek üzere şiirini:

"Başladıkça ben söze başlar hücuma varidat
Şöyle kim takat getirmez onu takrire zeban"

Vasfına layık olacak kadar, seri söylediği hâlde kalemini kan tutmuş katillerin harekât-ı mezbuhanesine[2292] teşbih olunacak derecede bati[2293] bir yolda görürdü.

Levhanın tahririni öyle bir zamanda ikmal eyledi ki, ümid-i hayalatın aynı olan, subh-ı kazip, hakayık-ı âlemin[2294] misali olan sabah-ı sadık noktasına tahavvül etti[2295].

2292 harekât-ı mezbuhâne: Boğazlanır gibi olmak, boynunun sıkılması
2293 bati: yavaştan, ağır hareketli
2294 hakâyık-ı âlem: hakikat âlemi
2295 tahavvül etmek: değişmek, dönüşmek

Levent Şahverdi Arşivi

Maşrıkta bir kanlı bulut, o bulutun etrafında toprak rengine tahavvül etmiş bir korkunç pus, o pusun altında büyümüş mezar şekli gösterir birkaç çirkin dağ, o dağların altında kimi yeni doğmuş da fani olduğunu bilmediği için tebessüme başlamış birkaç çiçek, kimi fena bulduğu hâlde yine fani olduğunu anlayamamış üç beş soluk yaprak görünür ve bu levha-i temaşanın kâffesinde azamet-i ilahiye tecessüm eder, dururdu.

Cezmi, şair idi. Şairlerin bir hâli de vardır ki: nazar-ı hayalini sevk ettiği bir yer dururken tabiat, hazain-i bedayiinin ne kadar cevahiri varsa kâffesiyle beraber ayağına gelse yine hiçbirini göremez. O cihetle balada arz ettiğim levhayı temaşa eden yalnızca Abbas idi, Cezmi'nin iştigali yazmaya münhasır kalmadı.

Yazı bitti. İki arkadaş arkalarındaki koruyucu libasından soyundular. Musibetten zahirde kalmış bir numune olmak için, bir mezarın üstüne attılar. Derviş esvabıyla Mirza Süleyman'ın ordusuna gittiler, Ali Kuli Han'ın çadırına misafir oldular.

Abbas, arkadaşları arasında, Cezmi de bir iki gün sonra vatana avdet için yine derviş kıyafetinde yola girerek âlem-i ihtifada gaip oldular.

Birinci cildin nihayeti

Levent Şahverdi Arşivi

Cezmi

NAMIK KEMAL

Namık Kemal tarafından kaleme alınan Cezmi, Türk edebiyatının ilk tarihî romanı olma özelliğini taşımaktadır. Konusunu, XVI. yüzyılda II. Selim devrinde başlayıp aralıklarla devam eden Osmanlı-İran savaşlarından almıştır. İran savaşlarında Cezmi'nin gösterdiği kahramanlıkların yanı sıra Adil Giray'ın savaşta esir düşmesi ve orada Perihan, Şehriyar ve Cezmi ile olan ilişkilerine de eserde yer verilir. Romantizmin izlerinin görüldüğü ve Türk edebiyatında büyük yansımaları olan romanda vatanseverlik kavramına da yer verilmiştir. Bu önemli romanın Açıköğretim sistemine kayıtlı öğrencilerimize yararlı olması dileğiyle…

ISBN 978-975-06-2297-7

9 789750 622977

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
ESKİŞEHİR

Levent Şahverdi Arşivi